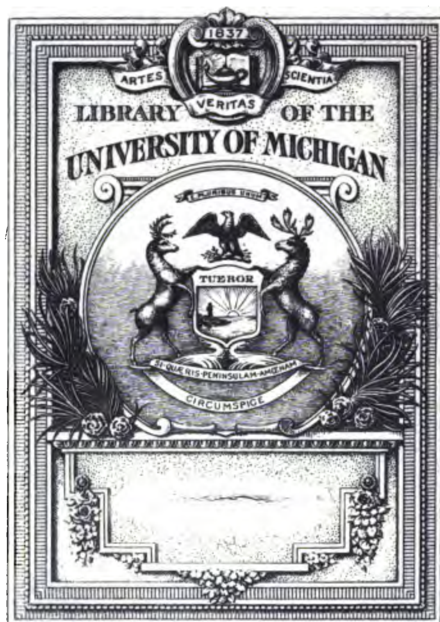
C. Georg Starbäck

Historiska Bilder

Med Illustrationer af Jenny Nyström

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

HISTORISKA BILDER

TECKNADE

AF

C. GEORG STARBÄCK.

ILLUSTRERADE

AF

JENNY NYSTRÖM-STOOPENDAAL.

ANDRA BANDET.

STOCKHOLM
F. & G. BEIJERS FÖRLAG.

STOCKHOLM, TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET, 1892.

Andra Bandets Innehåll:

26.

»Majoren på Ebbehult.»

Det är egendomligt med folksägnen, huru fast den å ena sidan biter sig in i folkmedvetandet, och å den andra, huru lätt den låter vända och vrida sig och antaga olika skepnader, fast det väsentliga innehållet alltjämt är det samma. Den är som insjön bland bergen: vindarne få fritt leka med ytan, men på djupet flyter ständigt samma våg. »Majoren på Ebbehult» eller »öfversten», som han ock kallas, är en sådan folksägnens hjälte, hvars minne firats och utan tvifvel ännu firas i de aflägsna bygder, där han verkade, äfven om den muntliga öfverlämningen nu mera blifvit upptecknad i skrift. Vi hafva af flere skäl företagit oss att återgifva denna sägen; först och främst, emedan den tid, då öfversten på Ebbehult lefde, i väsentlig mån påminner

om vår egen och därför af de förfärliga händelser, som i våra dagar uppröra världen, liksom frammanas af sig själf; men äfven därför, att den tafla, där han utgör hufvudfiguren, är bruten ur den stora tafla, då det gällde för vårt fosterland att vara eller icke vara, och då det räddades — icke genom penningar och legda härar, utan genom det svenska folket självt, eller rent af den svenska bonden.

Det är helt enkelt en tafla ur det så kallade »lilla kriget», som vi här vilja framställa.

Mer än en gång har Sveriges tillvaro såsom självständig stat hängt liksom på ett hårstrå. Men knappast var, om man tager alla förhållandena på en gång i betraktande, faran någonsin så stor som under det danska kriget 1611—1613, strax efter konung Carl IX:s död. Inom Sverige självt kunde vidt utseende förvecklingar uppstå redan inom konungahuset, i anseende till frågan om arfsföljden. Den döde konungens brorson, hertig Johan af Östergötland, hade nämligen närmaste arfsrätten till kronan, och denna var upprepade gånger erkänd af Carl IX själf. Därtill hade landet trenne krig på en gång, det polska med Sigismund, det ryska och det med Danmark. Slutligen var landet helt och hållet utblottadt genom de ofantliga bördor, som snart sagdt allt sedan 1561 vållats genom ett beständigt krigstillstånd, hvartill kommit pest och missväxtår. Det fanns intet landskap i Sveriges

rike, där icke en mängd hemman lågo i ödesmål. Synnerligast var detta fallet i gränslandskapen till Danmark. Konungen själf och de förnämsta i landet måste låta nedsmälta sitt silfver för att skaffa medel till de nödvändigaste utgifterna. Ja, det visar sig af konungens egna bref några år efteråt, att då ännu bristen var så stor, att konungens bordsilfver måste nedsmältas till penningar gång efter annan. När främmande sändebud till exempel väntades, gjordes nya bordkärl, och så fort de farit, smältes kärlen ned igen.

Och till råga på allt stod fienden, segrande och mäktig genom en öfvad och stridsvan här, midt i landet. Christian IV hade strax i början af kriget bemäktigat sig Kalmar. Nu, 1612, ville han äfven taga Elfsborg, Sveriges enda fasta punkt på den tiden vid vesterhafvet. Därefter skulle han tåga rakt på Jönköping, möta därstädes en annan från Kalmar ditdragande dansk här, och efter att hafva tagit Jönköping rycka in i Östergötland och så vidare norrut till Stockholm — den gamla vägen, som de danske konungarne så väl kände sedan unionstiden.

Man måste under sådana förhållanden medgifva, att utsikterna knappast kunde vara mörkare, än de voro, då den sjuttonårige Gustaf Adolf, efter hertig Johans afsägelse af alla anspråk, lyfte Sveriges krona på sitt hufvud. Likväl var det icke misströstan, som gjorde hans blick så tung, då han den 10 ja-

nuari 1612 gick utför slottstrappan i Nyköping och satte sig i den med svart kläde öfvertäckta släden, som skulle föra honom till kriget. Det var icke misströstan, men väl var det bekymmer, som tyngde på den kunglige ynglingens själ, och just däruti låg endels Sveriges räddning. Lugn, allvarlig och med en brinnande längtan i bröstet att offra allt — ungdomens nöjen vore här oriktigt att tala om, ty de hade icke något värde för Gustaf Adolf, men hvila, beqvämlighet, lif och blod — för den älskade fosterjorden, förlorade han aldrig modet eller förtröttades, utan kraften växte med bördan.

Sådan var konungen, och hvar han drog fram, tände han mannamod omkring sig. Den svenske bondens trofasthet och uthållighet i farans stund förnekade sig heller icke. I offervillighet räckte bonden konungen handen — och däruti låg ock en af orsakerna till Sveriges räddning. »I denna sista stora fara från danska sidan», säger Geijer, »är det Gustaf Adolf personligen och den svenske bonden, som räddat riket.» Det var endast några få socknar på gränsen — således knappt nämnvärda undantag — som underkastade sig inkräktaren. Det är ett talande bevis för den saken, ej blott att fosterlandskärlek fanns, utan äfven ett mod, som ej lät sig böjas ens af den största nöd, och en förtröstan om slutlig seger, som aldrig lät en tanke på motsatsen uppstå.

Bönderna ödelade själfva sina gårdar hellre, än de lämnade dem till rof åt den härjande fienden. De drogo in i de stora skogarne, gjorde förhuggningar och bildade ett möte med fienden lika ifrigt, som om det gällt en björnjakt. Hvarhelst en fiendehop aflägsnade sig aldrig så litet från hufvudhären, för att begifva sig till en by eller gård att plundra, så voro bönderna framme, öfverföllo de plundringslystne och nedgjorde alla, som icke genom en hastig flykt förmådde rädda sig. Man har i behåll bref, som skrefvos af danske officerare till fränder och vänner i Köpenhamn, hvilka intyga, huru förderfligt detta bondekrig var för fienden. »Många Danskar blifva slagne, då de gå ut på ströfverier», skrifver en Albrekt Skeel till sin fru, och dennes broder omtalar i ett bref till en sin vän, »att af de danske blefvo stundom fyra, stundom tio ihjälskjutne om dygnet, när de gingo in i landet på byte». De danska härafdelningarna gingo väl framåt, men det var, som om de omgifvits af en osynlig eld; — de smälte bort, och skulle hafva försvunnit, om de icke i tid vändt om. Så var det med konung Christian själf och hufvudhären i Vestergötland, så ock med Gerdt Rantzau i Småland.

Gustaf Adolf, som icke hade att tillgå hvarken dugliga befälhafvare eller öfvadt och pålitligt krigsfolk, uppmanade själf bönderna till detta krig. Sveriges adel uppfyllde så illa sina skyldigheter, att det

väckte i hög grad konungens harm. När han ankom till Jönköping, voro ej åtta personer af adel med honom, och i bref från hans omgifning klagas öfver bristande enighet och oförmåga att underordna sig, den ene under den andre. Det är förvånande att se, hvilken fattigdom här var på anförare vid dessa den unge konungens första steg på fältherrebanan, i synnerhet när man, vid sidan af denna början, fäster blicken på slutet af hans bana och ser den rikedom, som Sverige då egde, af de yppersta härförare i världen.

Men, såsom sagdt är, det lilla kriget var denna gång Sveriges räddning, och till detta krigssätt hör historien om »majoren på Ebbehult».

Ebbehult är en gård i Madesjö socken, fyra mil vester ut från Kalmar, och här bodde vid denna tid en svåra rik och ansedd man, som hette *Sven Håkansson*. Hvarifrån han fått rikedomen, förmäler icke sägnen. Hans fader var en fattig bonde i Madesjö socken, där sonen uppväxte utan annat lefnadsmål till en början än att blifva bonde såsom fadern. Gossen var stark till kroppen och till lynnet beslutsam, djärf och klok. När han blef vuxen, kom han ut i kriget, det krig som Johan III förde med Ryssen; men om det skedde till följd af egen böjelse, eller om han blef utskrifven, det veta vi icke. Nog af, han kom ut i kriget, och här utmärkte han sig på ett sådant sätt, att han blef knektehöf-

vitsman. Så kallas han i ett bref från Gustaf Adolf till Södra Möre, som skrefs om sommaren 1612.

Men lämnar folksägnen ingen upplysning om, huru Sven Håkansson blef rik, så sysselsätter den sig så mycket mera med hans bragder som krigare. Från ryska kriget flyttar den sin hjälte till Kalmar, där han är med, då kriget utbryter om hösten 1611 och den danske konungen med sin här kommer dragande till denna stad. Att han där utvecklade samma mod och samma tapperhet, som låtit honom stiga till höfvitsman, ligger i sakens natur. Men sägnen gör, enligt sitt lynne, däraf något riktigt storartadt. En gång — heter det — när fienden trängde på och allt motstånd syntes vara förgäfves, ville kommendanten uppgifva staden, men se då ställde sig Sven Håkansson i stadsporten och försvarade den så manligen med sitt svärd, att fienden måste draga sig tillbaka. All hans tapperhet kunde emellertid icke hindra Danskarne att till slut taga staden, hvarpå de äfven genom Somes förräderi kommo i besittning af slottet.

Hvart Sven Håkansson då tog vägen, känna vi icke. Det är knappt troligt, att han begifvit sig till hemorten eller vistats på sin gård Ebbehult, då väl under sådana förhållanden det knappast kunnat ske, som nu skedde på våren 1612. Danskarne gingo från Kalmar ständigt ut på ströfverier i bygden och kommo så äfven till Madesjö, hvars kyrka

och presthus brändes. Sockenborna skrämdes häraf att skicka ombud till Kalmar och svära den danske konungen trohetsed. Först därefter framträder åter Sven Håkansson på skådebanan. Det är nu på sommaren, som konungen skref det ofvannämnda brefvet till Södra Möre, i hvilket härad Madesjö är beläget. Han tillsäger bönderna sin gunst och tillräknar dem icke deras förseelse. »Vår trotjenare och knektehöfvitsman där i häradet, Sven Håkansson», — heter det vidare — »skall med allmogen lägga sig i försåt för fienden på skogarne, bemäktiga sig hans brefdragare, men de andra allesammans, så många han kan öfverkomma, slå ihjäl.» Både undersåtar och knektar uppmanades till hörsamhet mot honom.

Nu blef det en helt annan ton bland Madesjöbönderna. Utan tvifvel var det den mest tvingande nöd, som förmått dem att hylla den främmande konungen; nu ville de aftvå sig det skamliga i detta sitt beteende, på samma gång som begäret att kämpa mot riksfienden vaknade med förnyad styrka. De lydde Sven Håkansson på Ebbehult och följde honom som en man. Skulle fienden få lust att göra ett nytt besök i Madesjö, så skulle han blifva mottagen på ett helt annat sätt än förra gången.

Plötsligt fick då Sven Håkansson en dag veta, att fienden ryckt ut från Kalmar, och att en stark afdelning var på väg till Madesjö. Att möta ho-

nom i öppen strid, det fann han genast vara allt för vågadt; men undkomma honom skulle dock våldskräktaren icke. Han lät genast budkaflen gå och samlade i tysthet bönderna och förlade dem i skogen ett stycke från landsvägen, dolde uppe i backarne något bortom kyrkan. Själf förklädde han sig till tiggare och linkade i väg, låtsande sig vara halt, nedåt kyrkan, där han tog plats utmed vägen mellan prestgården och Göljemåla.

Här satt han en stund, utan att någon fiende hördes af. Men så fick han höra hästtramp på afstånd. Det närmade sig, och snart såg han de fientliga ryttarne komma landsvägen framåt. Anföraren red främst och efter honom de andre — idel vilda, roflystna anleten, hvilka buro prägeln af det råa självsvåld, som inrotat sig hos dem. Det var verkligen så med det värfvade folket denna tid, hvilket togs från alla Europas länder och gick i den makts sold, som betalade mest, att det snarare var mer farligt för sin vän än sin fiende. Funno desse krigsmän sig på minsta sätt åsidosatte, fingo de icke gå dit de ville, fingo de icke den trakt sig anvisad till plundring, där de hoppades det rikaste bytet, eller brast aldrig så litet i deras sold, så vägrade de helt enkelt att strida eller gingo rent af öfver till fienden. Så förhöll det sig med det utländska folket i danska hären, och likaså i den svenska. Det var en af de stora svårigheterna, Gustaf

Adolf hade att bekämpa och som gjorde det till en nödvändighet för honom att vända sig till bonden och uppmana honom till försvar för hus och hem, det bästa han kunde.

Af sådant folk bestod ock den skara, som kom ridande ned mot Nybro, där Sven Håkansson satt. När den fientlige anföraren kom fram och fick se tiggaren, stannade han hästen och frågade:

»Känner du Sven Håkansson på Ebbehult?»

»Ja, det gör jag väl!» svarade tiggaren.

Höfvitsmannen kastade då till honom en penning och frågade:

»Kan du så ock visa oss vägen till Ebbehult?»

»Ja, det kan jag!» blef tiggarens svar.

Nu blef höfvitsmannen helt förnöjd och tillsade tiggaren att skynda sig, emedan de hade brådt att komma till gästning på rike Sven Håkanssons gård. Ja, tiggaren linkade i väg, så godt han kunde. Men som han var så illa halt, så gick det ändå icke fort nog för den ifrige Dansken. Denne lät honom därför sitta upp bakom sig på hästen. Nu gick det undan, tills de hunno fram i skogsbackarne, där bakhållet lurade.

Då hoppade tiggaren ned från hästryggen, kastade af sig trasorna och visade sig för den förvånade Dansken i sin rätta skepnad. Men denne hann icke mer än kasta en blick på Sven Håkansson, så föll han död af hästen. Sven ryckte nämligen ögon-

blickligen upp en pistol, icke en af vår tids små fickpistoler, utan en stor hjullås-pistol, och sköt därmed sin fiende, så att han fick sin bane. Skottet var tillika ett öfverenskommet tecken. De danske ryttarne rusade fram att taga den djärfve Sven på Ebbehult, men i det samma hveno pilar från alla håll, och bakom hvarje trädstam steg en bonde fram, bister och obeveklig, och gick med lyftadt spjut eller pålyxa mot den öfverraskade fienden. Striden blef häftig, men kort, och de fleste af Danskarne lågo qvar på platsen, hvilken efter denna händelse ännu i dag bär namnet *Jutebackarne.* En liten hop lyckades slå sig igenom, men hann icke längre bort än till ett kärr, mellan Madesjö-gårdarne och Göstorp, ungefär en fjärdingsväg från Jutebackarne, där den föll till sista man. Bönderna hade här gjort en förhuggning. Ingen enda af den öfvermodiga skaran undkom till Kalmar.

Kärret kallas ännu i dag *Jutekärret*, och bron, som leder däröfver, *Jutebron.* I senare tider har man hittat åtskilliga vapen i kärret. I Madesjö kyrka förvaras tvenne värjor och en halft förmultnad fana, som sägas hafva tillhört »majoren på Ebbehult», så vida icke, enligt en annan uppgift, den ena värjan tillhört den fientlige anföraren. — Sådan är nu sägnen med de minnesmärken, som ännu finnas i behåll och utvisas för den resande, när han besöker dessa bygder.

Genom ett kungabref af den 22 oktober förordnades Sven Håkansson till »öfverste för allmogen i Norra och Södra Möre», men i sägnen kallas han vanligen »majoren på Ebbehult». Folksägnen är sådan, att den, utan att ändra sitt väsentliga innehåll, böjer sig efter de olika tiderna, om sådant fordras för att hålla sig uppe. Den styr, så att säga, ut sig i den klädebonad, som passar för sällskapet, där den uppträder. Innan de många främmande titlarne öfversvämmade vårt land — de äro på visst sätt årsbarn med vår stormaktstid —, nöjde sig sägnen med att blott och bart nämna sin hjälte Sven Håkansson på Ebbehult, men när tiden förändrade sig och fordrade en titel för att fatta och förstå, det mannen varit af något värde, då fick han ock en titel, och så blef det »majoren på Ebbehult». Den muntliga sägnen upptecknades i slutet af 1700-talet af dåvarande prosten i Madesjö, Per Frigelius, och förvaras i handskrift på Kalmar gymnasii bibliotek.

Händelsen är ett drag bland många ur det lilla kriget, »som» — enligt Geijer — »här tillintetgjorde de stora planerna».

27.

Dels såsom en lämplig tidsbild, dels såsom varande för den större allmänheten en mindre bekant tilldragelse, må vi framställa en skildring af den beskickning, som Gustaf II Adolf år 1615 lät afgå till konung Christian IV i Danmark, hufvudsakligen för att af honom utverka någon lättnad i afseende på »Elfsborgs lösen», men äfven för andra ändamål, såsom bemedling i Sveriges krig med Ryssland och Polen samt att framställa ett förslag, att båda konungarne skulle, som det i hvardagstal heter, dricka brorskål med hvarandra.

Vårt lands ställning var då ytterst svår. Det danska kriget hade blifvit slutadt 1613 med den oför-

delaktiga freden i Knäröd, men kriget med Ryssland pågick som bäst, och Sigismund i Polen var fortfarande Sveriges fiende, ehuru förhållandena i Polen icke tilläto honom uppträda med den kraft, som vederborde. Och härunder skulle det utmattade riket hopskrapa de dryga gärder, hvilka fordrades för att återlösa Elfsborg, hvilket måst pantsättas hos Danskarne. Konung Christian själf lefde helt och hållet i den tron, att Sverige aldrig skulle kunna erlägga lösesumman för detta fäste, och gladde sig därföre i hoppet att nu för alltid hafva utestängt Svenskarne från Nordsjön, ty Bohuslän, Halland, Skåne och Blekinge lydde då under Danmark, och Sverige egde blott utloppet af Göta-elf att kunna andas hafsluft åt denna sidan. Det länder Gustaf Adolf och hans män till evig ära, att de genom sin klokhet och kraft förmådde ej blott att hålla modet uppe, när det såg som mörkast ut, utan äfven så småningom lägga grunden till den utveckling, hvilken sedermera skänkte Sverige de nämnda landskapen och därmed sin naturliga gräns och afrundning i söder och vester.

Men vi, som knappast kunna tänka oss förhållandena och lifvet i vårt Sverige, då det skymdes för och liksom utestängdes från det öfriga Europa genom den breda gränsmur, hvilken de nämnda landskapen bildade, vi kunna icke heller fullt se och uppskatta den pinande oro och de frätande bekym-

mer, hvilka under dessa år strax efter fredsslutet i Knäröd måste hafva tyngt på Sveriges unge konung. En yttring häraf var beskickningen 1615. Vid sidan af oron grodde agg och ovilja och äfven fruktan i konungens lika väl som i folkets hjärtan. Men till det yttre iakttog städse Gustaf Adolf ett värdigt uppförande mot sin lycklige fiende, hvilken å sin sida mötte lika med lika. Gustaf Adolfs uppfattning af den danske Christian och hans sinnesstämning mot honom uttalar sig bäst i hans yttrande, »att han aktade Christian högst af alla Europas regenter, men han önskade blott, att de icke vore så nära grannar».

Johan Skytte utsågs af konungen att i nämnda ärenden afgå såsom hans sändebud till Danmark. Konungens instruktion är daterad Väsby gård den 23 februari 1615. Denne man hade bragt sig upp från ringa stånd till rikets främsta platser. Han var son till en borgmästare i Nyköping, hos hvilken den dåvarande hertig Carl, sedermera konung Carl IX, ofta sågs göra besök. Genom utmärkta naturgåfvor och en vårdad uppfostran, fullbordad genom resor och många års vistande utrikes, hade han tidigt fäst uppmärksamheten på sig och blifvit använd i rikets tjenst, företrädesvis i beskickningar till utländska hof, hvartill han synnerligen väl egnade sig genom sin skicklighet i latinska språket. Han hade som

latinsk vältalare vunnit europeiskt rykte och hos konung Jakob I i England stigit så högt i gunst, att denne konung utnämnt honom till friherre. Viktigast med afseende på den föregående tiden var dock Johan Skyttes verksamhet som konung Gustaf II Adolfs lärare, och om det goda och ädla i en mans arbete i någon mån har sin rot i fostrarens själsegenskaper och sinnelag samt i den grund, som han lagt hos sin lärjunge, så framstår Johan Skytte i detta afseende såsom en man, hvars minne eftervärlden må sätta högt.

Åt denne man uppdrogs nu den ifrågavarande beskickningen, hvarom vi hemtat beskrifningen ur herr Johans egen berättelse till sin konung. Klockan mellan fem och sex om aftonen den 24 februari var han på afskedsuppvaktning hos Gustaf Adolf, som då vistades på Väsby gård nära Sala, och fortsatte oafbrutet sin resa, uppvaktande enligt konungens befallning först enkedrottningen Christina i Nyköping och sedan hertig Johan af Östergötland på Stegeborg. Den 11 mars kom han till Markaryd nära gränsen till Skåne, där han inväntade bref från danske ståthållaren i Helsingborg. Den 13 lämnade han Markaryd och reste samma dag fram till Helsingborg, där han fick sitt härberge hos en rådman Nils Andersson, hos hvilken äfven konung Carl IX bott, då han som hertig år 1579 reste ut att hemta sin brud Maria af Pfalz. Konung Christian

hade befallt, att det svenska sändebudet skulle »med fri fordenskap» fortskaffas till honom, men — anmärker Skytte — med drickspenningarne betaltes väl forlönen tredubbelt».

Den 15 mars klockan 6 på aftonen anlände Johan Skytte till Köpenhamn och blef med mycken välvilja och på det mest förekommande sätt mottagen. Då han sände bud till den danske kansleren Christian Friis och anhöll om företräde hos konungen samt tackade för vagnen, som kansleren ställt honom till mötes till Helsingör, lät denne svara, »att man i Danmark med fröjd förnummit sändebudets ankomst, och hvad han (kansleren) hade gjort, det hade blott varit hans plikt och mera därtill». Samma dag kommo från konungen tvenne »kanslijunkare», hvilka tillkännagåfvo konungens glädje öfver sändebudets ankomst och helsade honom å deras herres vägnar »en lycksalig god dag» samt förmälde, att påföljande lördag, som var den 18 mars, hade konungen utsatt till sändebudets mottagande. Kort därpå nedsändes från slottet betjening — kockar, vinskänkar — för sändebudets kök, äfvensom silfverfat, silfvertallrikar, bägare o. s. m., så att allt utvisade, det konung Christian ville på konungsligt sätt mottaga sin grannkonungs sändebud. Åtta drabanter, bland hvilka några voro af adel, ställdes till hedersvakt, och medlemmar af den förnämsta adeln, såsom marskalken Jörgen Brahe, Axel och Tyko

Brahe, Erik Rosenkrantz, Axel Ugerup, Peder Dufwe och Henrik Bilde, buro upp maten, skuro för och skänkte uti vid hans bord. Jörgen Brahe tillkännagaf tillika sin konungs befallning, att han skulle noga ställa sig sändebudets önskningar till efterrättelse.

Så kom lördagen. Uppfärden från härberget till slottet skildras såsom i hög grad praktfull och ståtlig. Konungens marskalk, med en hel hop af danska adeln, kom för att beledsaga sändebudet, och konungen hade skickat sin egen häst, »den där mäkta kosteligen var utsmyckader», men emedan sändebudet ej ville rida, så leddes hästen efter honom. Konungen och riksens råd voro samlade i den stora salen, när Skytte inträdde, och konungen räckte honom sin hand, hvarpå han höll det sedvanliga helsningstalet. Den danske kansleren svarade å sin konungs vägnar och bjöd Skytte till gäst på slottet. Medan »det pyntades till i salen», fördes Johan Skytte i en annan mindre sal, där han omgafs af kansleren, Sten Brahe och Mandrup Porsberg. Kansleren samtalade med honom om Sveriges krig, »låtandes, som han hade med Sverige medömkan», samt om den allmänna ställningen i Europa på denna tid, hvarvid han sökte framhålla Holländarnes ringa makt. Med Sten Brahe talade Skytte om Brahe-namnet, hvilket — menade herr Sten — de svenske Braherne med orätt förde.

När man därefter kom in i matsalen, »måste Skytte stå bredvid konungen, när de tvättade sig», och sedan fick han sin plats vid bordet i högsätet till venster om konungen. Denne samtalade mycket med honom, äfven om enskilda saker. Så, när talet var på konung Jakob i England och hans lidelsefulla kärlek till jakt, och Skytte bejakat konungens fråga, om han (Skytte) någon gång varit med konung Jakob på jakt, sporde konungen:

»Hafven I många djur i Sverige, och finnas några vid eder gård?»

»Ja», svarade Skytte, »jag har i år fått en hel hop vid min gård *) i Småland!»

»Hafven I en gård i Småland; hvarest hafven I den?» sporde åter konungen.

Skytte beskref, hvar hans gård var belägen, hvarpå samtalet fortsattes om andra ämnen, om den svenske konungens fältherrar, om konung Johan och hans strid med rådet samt om Sigismund och hans uppfostran och om en profetia af en Paulus Secundus i Hamburg, »att båda kronorna skulle falla af konung Sigismunds hufvud». Konungen drack trenne skålar: konungens af England och hans sons, prins Carls, samt konung Gustaf Adolfs.

Skytte vände sig till en af de närvarande danske herrarne och sade högt:

---

*) Blekhem i S. Tjust.

»Min nådigaste konungs och herres skål!»

Sedan man stigit upp från bordet, sporde konungen:

»Hvarmed sysselsätter sig eder konung för närvarande?»

Skytte svarade, att han nu en tid bortåt haft kansli- och regeringsärenden för händer på förmiddagarne och på eftermiddagarne »haft sin lust med bergsbruk».

Konungen sporde vidare, om giftermålet mellan pfalzgrefven *) och fröken Katarina var beviljadt, efter som hertigen af Sachsen hade berättat.

»Jag hörer», sade konungen, »att fröken Katarina skall vara mäkta from.»

Men om pfalzgrefven yttrade han sig ej så fördelaktigt. Han hade på sin resa genom Danmark talat mycket om krigssaker, men konungen trodde knappt, att han varit i något krig.

»Har han något», sporde konungen slutligen, »där han fröken kan underhålla med . . . det kan intet mycket vara, det han hafver, efter han är en afdelter herre och hafver tvenne bröder.»

»Fattigdom är ingen last!» invände Skytte, »och pfalzgrefven har utsikt på Jülich och annat.»

Men konungen blef vid sin mening.

»Det är fuller sannt, att fattigdom är ingen last», sade han, »men af det andra får han intet?»

*) Johan Casimir af Pfalz-Zweibrücken.

Skytte beledsagades med samma ståt från som till slottet, och fem rådsherrar blefvo hos honom, »görande sig glade och lustige med honom» hela dagen. Men den lustigeste var Axel Brahe.

Följande dagen, som var söndag, hölls predikan hos sändebudet af en ung prest, hvilken af Skytte fick ett stycke guld om 16 daler, och strax efter predikan började öfverläggningarna med de riksråd, som konung Christian därtill förordnat. Vid middagen var en grön himmel uppställd öfver sändebudets bord, hvarpå uppbars icke mindre än 30 rätter mat. På måndagen kommo alla konungens trumpetare och blåste för sändebudet och fingo femtio riksdaler i föräring. De följande dagarne förgingo, utan att något vidgjordes de svenska sakerna, till fredagen den 24 mars. På torsdagen besåg Skytte tyghuset, allt under upprepade ärebetygelser, och blef samma dag inbjuden till riksrådet Eske Broch, hos hvilken några förnäma fruar och jungfrur voro församlade. Där tillbragtes aftonen under dans och skämt, och vinet sparades icke. Konungens musikanter spelade, och en gyckelmakare lät se sina konster. De danska jungfrurna uttalade sina varma önskningar, »att det aldrig mer måtte blifva ofrid mellan Sverige och Danmark». Herr Eske Broch följde själf sändebudet hem.

Fredagen den 24 mars tillbragtes hos Johan Skytte. Christian Friis och tvenne andra riksråd

bragte då ändtligen svar på det svenska sändebudets framställningar. Svaret var i den viktigaste punkten, nämligen Elfsborgs lösen, oaktadt alla granna och vänskapliga fraser, afslående. Rörande broderskapet var konung Christian därtill villig, men Gustaf Adolf skulle först kalla honom broder, sedan ville Christian helsa honom broder igen. Men framför allt voro de danske herrarne, liksom äfven konungen själf, angelägne att undanrödja allt, som på något sätt kunde för sändebudet vara obehagligt, och upprepade gånger tillspordes han, om han hade något att anmärka mot sin bostad, trakteringen och dylikt, och om så var, så försäkrades han, att det skedde mot konungens vilja.

Därmed var nu Johan Skyttes beskickning slutad. Vi vilja blott anföra den sista måltiden hos konungen, emedan den är mera utförligt beskrifven och därigenom lämnar tillfälle att blicka in i det mer enskilda lifvets skick på denna tid. Ett engelskt sändebud hade ankommit — en omständighet, som icke medförde så litet bryderi för Skytte med afseende på iakttagandet af sin konungs värdighet, utan att onödigtvis stöta sig med hvarken konung Christian eller konung Jakob —, och Skytte besökte engelsmannen på lördagsmorgonen (den 25). Därunder anlände danske rikskansleren och ett riksråd för att föra engelsmannen till konungen, och kort därefter kommo Jörgen Brahe och några andra adels-

män och begärde, att Skytte »ville komma till bords». Han beledsagades till konungens förmak, där det engelska sändebudet befann sig förut; nu, sedan de samtalat här en stund, inträdde konungen, helsade hjärtligt och sporde Skytte, i det han tog honom i hand:

»Huru går det eder i hand och huru blifven I trakterad?»

När de så kommit ut i matsalen och tvagningen försiggått, ledde konungen de båda sändebuden upp i högsätet, men satte sig själf på en stol vid ena långsidan af bordet och hade sina rådsherrar midt emot sig på den andra. Rörande anrättningarna uppburos 24 rätter i trenne omgångar.

I den första omgången förekommo stekar, vinsoppor, tårtor, pastejer, och bland de sistnämnde tvenne gripar med utsträckta vingar, ståtligen prydda med färger och förgyllning samt danska riksvapnet framför bröstet. I den andra omgången voro två basilisker, »bakade i liknelsen af en hane, brokota af allehanda färger», stekta grisar med röda äpplen i munnen, och i det fatet, som framsattes för konungen och sändebuden, stodo stora gäddhufvuden öfver ända med lefvern i gapet. I den tredje omgången inbars bland andra läckerheter tvenne lejon, hvilka stodo öfver ända och hade danska riksvapnet mellan framtassarne, dessa liksom griparne, basiliskerna och gäddhufvudena smakfullt prydda med

buxbomslöf. Slutligen inburos 24 skålar med konfekt och flere slags sylt. — Vid bordet talades med frimodighet om allehanda saker, och kungen vände sig än till den ena, än till den andra af de båda sändebuden. Konung Christian drack sex skålar, däribland den tredje för konungen af Sverige, och sedan dessa voro tömda, lät Johan Skytte skänka i åt sig och höll ett tal till konungen på latin, hvaruti han bad att med detta glas få bekräfta det broderskap, som var upprättadt mellan de båda konungarne. Kung Christian reste sig då upp från sin stol, besvarade talet likaledes på latin och tömde sin bägare i botten, hvarvid*) konungens musikanter spelade upp och kanonerna dundrade. Konung Christian fattade mycket välbehag till Johan Skytte, och då denne ville aflägsna sig, bad konungen honom dröja, hvilket upprepades tvenne gånger. — Följande dagen erhöll han af konungen en guldkedja, som kansleren Christian Friis å konungens vägnar hängde om hans hals.

Ofvanstående utdrag ur Johan Skyttes berättelse torde sätta läsaren i tillfälle att bilda sig ett omdöme om, ej blott huru det på den tiden tillgick vid ett konungahof, utan äfven huru till det yttre skenet af vänskap bibehölls mellan de båda konungarne i Sverige och Danmark. Christians hopp att

*) Enligt Widekindi.

få behålla Elfsborg slog dock fel. Med otroliga ansträngningar af konung och folk lyckades det att på utsatt tid betala denna dryga lösesumma, och Gustaf Adolf förde därefter med glans kriget med Sigismund i Polen och med kejsaren i Tyskland. Och så storsinnad var icke den danske konungen, att han icke plågades af och äfven visade afund öfver grannkonungens oväntade och storartade framgångar. Men denna hans liksom hans efterträdares afund bar ingen annan frukt, än att Danmarks rike förminskades med de landskap, hvilka naturen själf förenat med Sverige, så att Öresund blef gräns mellan de båda rikena.

28.

Läsaren lärer säkert förvånas vid denna sammanställning af begrepp i en historisk bild. Mannen af svärdet, omgifven af all den glans, som världen från uråldriga tider varit van att skänka honom, och mannen af boktryckaretypen, den oansenlige arbetaren — de tyckas hafva föga att göra med hvarandra. Och likväl hafva vi män med världshistoriskt lysande namn ur en och samma släkt, hvilka på olika sätt verkat för samma mål, den ene med svärdet, den andre vid boktryckarekasten, och man torde få svårt nog att i afseende på deras verksamhet besvara frågan: hvem har gagnat mera?

Bland de många främlingar, hvilka kommo till Sverige och inträdde i svensk tjenst, sedan Sverige börjat uppträda som en eröfrande makt i Europa, var äfven en grefve Henrik Mathias von Thurn. Han härstammade från en släkt, hvars anor uppgingo till fjärde århundradet efter Kristi födelse, och han hade tagit en hufvudsaklig del i Böhmens strid för sina rättigheter gent emot kejsaren, en strid, som sedan utvecklade sig till ett europeiskt krig och bär namnet det trettioåriga. Efter Böhmarnes olycka måste grefve Henrik fly och kom slutligen, såsom vi nämnt, i svensk tjenst. Äfven hans son Frans Bernhard måste fly och ingick liksom fadern i svensk tjenst. Gustaf II Adolf var då Sveriges konung och hade redan börjat draga blickarne till sig från den protestantiska världen, såsom den ende, hvilken ännu kunde lämna skydd mot katolikerna och kejsaren.

Denne yngre Thurn utmärkte sig mycket i Gustaf Adolfs polska krig. I den heta striden vid Mewe bidrog han i väsentlig mån till den lyckliga utgången. Den lilla staden Mewe, som ligger på vestra stranden af Weichseln, söder om Dirschau och norr om Marienwerder, hade blifvit intagen af Gustaf Adolf och fått en liten svensk besättning af 140 man, och när ändtligen Sigismund i Polen blef färdig med sin utrustning, kom han med en öfverlägsen styrka af 30,000 man tågande norrut och

började belägra Mewe. När underrättelsen härom hann till Gustaf Adolf, bröt han upp med hela sin här — det var den 11 september — och tågade söderut, för att komma det för handeln på Weichseln viktiga Mewe till undsättning. Han gick till väga med mycken försiktighet och undersökte noga Polackarnes läger, innan han ville inlåta sig i någon strid med öfvermakten. De stodo nordvest om staden på några åsar, hvilka tämligen tvärbrant sluttade ned mot en liten slätt, som, bevuxen med något ekskog och hassel, sträckte sig fram till floden.

Ankomsten från Pillau af tvenne nya regementen bestämde konungen att våga en stormning af det polska lägret. Vid denna stormning anförde grefve Thurn högra flygeln, och under honom Nils Brahe och Hepburn. Konungen själf och Per Brahe stodo i ekskogen, när anfallet begynte. Det svåraste var att komma uppför branten, men sedan detta lyckats med tillhjälp af qvistar och rötter i den småskog, som där växte, tändes snart den häftigaste strid utefter hela bergskanten, där Sigismunds son, prins Uladislaus, med den största tapperhet mottog anfallet. Det var vid detta tillfälle, som Gustaf Adolf, då han vid ljudet af de smattrande skotten kastade sig in midt i stridsvimlet — något, som han, till följd af ett illamående under den föregående natten, icke ämnat —, omringades af fiender och räddades af en simpel ryttare, som,

för att rädda konungen, ropade åt några sina kamrater: »kom och hjälp mig att försvara bror min där borta!» — och tillsammans med dessa verkligen befriade konungen. Denne lyckades sedan på samma sätt rädda den rådige ryttaren, som redan var fången, och ropade därvid till honom: »så, broder kamrat, nu är det qvitt oss emellan!»

När Brahe och Hepburn kommo upp på högra flygeln, mottogos de af en öfverlägsen styrka, som kastade sig mot dem, men höllo stånd, tills Thurn själf med hufvudstyrkan af denna flygel kommit upp på branten. Nu grepos Polackarne af ursinnighet, när de sågo en så fördelaktig ställning ryckas sig ur händerna, och de gjorde ett förtvifladt anfall. Men Thurn mottog med lugn den rasande fienden och drog sig med sitt folk något tillbaka. Polackarne ansågo detta för begynnelsen till flykt och ropade i vild glädje: »de svenske hundarne våga ej afbida de polska huggen!» Men i det samma hade Thurn vunnit hvad han åsyftat med sin rörelse bakåt, en fördelaktigare ställning, och nu lät han sitt folk fatta stånd. Med en mördande salva helsades Polackarne; hästar och ryttare tumlade om hvarandra, och när de blanka pikraderna skymtade fram genom krutröken efter de skarpa skotten, vågade ej de återstående förnya anfallet, utan studsade och togo till flykten. Förgäfves uppbjöd prins Uladislaus all sin förmåga att få sina husarer att

hålla stånd. Segern var i Gustaf Adolfs och Svenskarnes händer. Polackarne bröto upp från sitt läger med sina fältstycken och sin tross, men själfva lägret blef segrarnes byte.

Under ett nattligt anfall två år därefter dog den tappre grefven af fläckfeber i den preussiska staden Strassburg. Samma öde, att stupa med svärdet i hand i Sveriges tjenst, fick äfven hans son, grefve Henrik Thurn. När Ryssarne trenne årtionden därefter förde krig med Sverige, och Magnus de la Gardie förde befälet i Lifland, stod denne grefve Henrik i spetsen för svenska rytteriet. Ryssarne kommo i massor, och därföre måste han draga sig tillbaka till grefve Magnus Gabriel i Riga. Ryssarne följde och började belägra staden. Det var en natt i augusti, som ett utfall skedde från Riga, och den raske grefve Henrik var med. Han var, med sitt främmande namn, till själ och hjärta svensk, och i oförskräckt mod och tapperhet kunde han jämföra sig med hvilken som helst. Denna till öfverdåd gränsande tapperhet, som under Carl XII fyllde världen med undran, hade sitt förspel i de strider, som under Carl Gustaf utkämpades så väl här vid Düna, som vid Narva och på Polens slätter. Grefve Henrik var en bland dessa förelöpare. I den nattliga striden fick han se en hop svenska krigare omringas af Ryssar, och utan den ringaste tanke på faran för sig själf, sprängde han dit, åtföljd af några

få lika tappre. Grefve Magnus, som såg det, återkallade förgäfves med trumpetskall de djärfve, och när en öfverstelöjtnant med 30 ryttare hann fram till hjälp, så blef han vittne till, huru den tappre grefven och hans följeslagare nedhöggos. Öfverstelöjtnanten undkom själf med 14 sår och efter förlust af 27 man.

Fem dagar därefter kom en öfverste från ryske czaren och lämnade grefvens enka en fyrkantig låda. När denna öppnades, var hon fodrad med rödt taft, men i det röda taftet låg grefve Henriks blodiga hufvud. Det var en rysk artighet! Grefve Henrik var den siste grefven med namnet Thurn i Sverige.

Så gingo åren. Efter den förste Carl kom den andre och den tredje, och Sveriges ära brann och bleknade ömsom, tills slutligen den stora makten inom Europa gick i andra händer. Ungefär hundra år voro då förflutna, sedan grefvarne von Thurn i vår krigiska storhets middagsglans stredo och blödde för det land, som lämnat dem skydd för förföljelser och blifvit deras andra fädernesland, hvartill de köpte sig bördsrätt med sitt varma blod.

Då uppkastades af stormen på stranden i närheten af Norrköping ett fartyg, som förde främlingar om bord. Några från staden — där man lifligt mindes Ryssarnes framfart år 1719 — togo dem för Ryssar. Men förskräckelsen lade sig snart. Bland främlingarne voro några boktryckeriarbetare, som i

staden uppsökte presten i tyska församlingen därstädes, Reinerus Brocman. Denne hade med sorg sett, huru illa det stod till med kunskaperna hos de svenska presterna, och hade därför fattat det beslut att låta öfversätta och trycka Scrivers Själaskatt. För detta ändamål hade han skrifvit till den bekante Francke i Halle, och då skickades konstförvandterna till Sverige och, såsom deras ledare, Carl Dominik von Thurn.

Han var, liksom sina anherrar hundra år förut, en flykting för sin tro. Det berättas om honom, att han en gång som gosse kommit in i det för sin undergörande Mariabild bekanta klöstret Maria Einsiedeln och där påträffat en löntrappa, som ledde upp till ett rum, hvarest den hemliga mekanik fanns, som åstadkom madonnans under. Utan att känna till hemligheten, satte han mekaniken i rörelse, och alla de, som befunno sig i klosterkyrkan och sågo madonnans oförmodade nådebevisning, föllo i djupaste andakt ned på sina knän och lämnade glädjedruckna kyrkan. Gossen, som åstadkommit alltsammans, flydde förskräckt ut ur lönrummet och kyrkan och gömde sig i en trädgård. Någon tid därefter hade fadern gästabud, och vid bordet kom man att tala om undret i Maria Einsiedeln, och flere af de närvarande gästerna kunde som åsyna vittnen intyga undrets riktighet. Gossen kunde därvid ej annat än le, och på faderns fråga omtalade

han uppriktigt, huru allt tillgått. Men då dömdes han af fadern till ett så hårdt straff, att han, så väl till följd däraf som till följd af det lekverk, som katolska religionen kunde skänka gudomlig dyrkan, öfvergaf denna lära och flydde.

Så kom han till Halle och därifrån, såsom vi nyss berättat, till Norrköping i Sverige. Här arbetade han nu på prosten Brocmans tryckeri och på ett arbete — Scrivers Själaskatt — som just skulle tjena att stärka den evangeliska sanningens kraft i det rike, hvarifrån denna sannings förnämste kämpar utgått att offra lif och blod på Tysklands jord. Den gren af släkten, hvartill Carl Dominik hörde, var blott friherrlig, icke greflig. När baronen-boktryckaren kom till Stockholm — det var år 1727 — fick han befallning att infinna sig på hofvet hos drottning Ulrika Eleonora. Vi behöfva ej nämna, att det var baronen, icke boktryckaren von Thurn, som denna ära vederfors. Drottningen låg på en soffa, när baronen inträdde, och denne knäföll för henne, men drottningen förmanade honom att icke knäfalla för någon annan än Gud. Från drottningen kallades han till företräde hos då varande kanslipresidenten, grefve Arvid Horn. Denne omtalade de forne herrarne von Thurn, hvilka under konung Gustaf II Adolfs tid gjort Sverige så stora tjenster, och huru han själf hos baronens fader druckit många flaskor vin.

Baronen fick en kunglig pension, men det stod på den tiden synnerligen klent till med den svenska statskassan, så att, när han kom till kassören för att lyfta sin pension, var kassan vanligen tom. Baron Carl hemsöktes i öfverfullt mått af olyckan. Det hör ej hit att skildra hans lefverne. Blott det må vi nämna, att han måste fly från Norrköping till Danmark, där han en tid bodde i Helsingör; men allt jämt efterspanad af jesuiter, måste han snart åter öfvergå sundet och lyckades med tillhjälp af några pålitliga vänner komma öfver till Helsingborg. Här tillbragte han måhända sina lugnaste år, tills jesuiternas förföljelser åter tvungo honom att ombyta vistelseort. Han begaf sig då till Jutland. Han dog år 1747, således på ett år när hundra år efter det trettioåriga krigets slut.

Det torde ej kunna förnekas, att sammanställningen af desse män ur en och samma släkt är rätt egen, och tänker man allvarligt på saken, lärer man få svårt nog att afgöra, hvem som har gagnat mera, krigaren, som stupade med svärdet i hand, eller den arme boktryckaren, som måste fly från land till land, utan att finna en vrå af världen, där han i ro kunde få dyrka sin Gud efter sitt samvete? Ett obetydligt verktyg var han väl, den tyste arbetaren, som stod och plockade tillsammans sina stilar till ord och meningar i Scri-

vers Själaskatt, men utan tvifvel var denna verksamhet fullt ut lika, om icke mera välsignelsebringande än frändernas, ehuru historien blott haft utrymme för de senares bragder.

29.

Resare-Bengt.

Historisk berättelse från Gustaf II Adolfs tid.

1.

ETT MINNE

Det led mot aftonen den 6 oktober 1620. Från Färjestaden vid Ölands vestra strand lade en båt ut, och de kraftiga årtagen af fyra roddare satte

den i rask fart, så att den skar hafsytan i rak linie mot Kalmar, hvilket syntes på andra sidan sundet. Det hade varit en ovanligt vacker dag, men nu på eftermiddagen hade det börjat fläkta från söder. Dock kunde man icke säga, att sundet, när båten lade ut, var mer än krusadt af den mildaste vind. De små vågorna slogo med en viss yster vänlighet mot sidan af båten, som om de haft mycket att berätta, medan vinden utvecklade en stor blågul flagga i stäfven och smekte de roendes kinder.

I båten befunno sig utom roddarne tvenne män. Den ene satt längst akter ut. Det var ett vackert ansikte, men de stora blå ögonen hvilade för ögonblicket tankfullt på de små rullande vågorna, och under de ljusa knäfvelbårarne drog sig munnen till ett vemodigt leende. Antingen det nu låg någon underbar musik i vågornas entoniga sorl, eller vinden förmådde leda tankarne i en viss riktning, men äfven den andre mannen, som satt något på sidan om den förre, tycktes vara försänkt i ett till hälften drömmande tillstånd. Hans ansikte var kraftfullt, men hans blick och synnerligast ett drag omkring munnen gåfvo honom ett utseende af mildhet, som tycktes vara det bestämmande i hans skaplynne.

Ingendera af de båda männen hade märkt, att, just som båten lämnade strandbryggan, en ryttare på en löddrig häst kom söder ifrån Thorslundahållet och sprängde utför den sandiga åsen ned till

Färjestaden, där han kastade sig af hästen och skyndade fram till stranden. Han syntes där ifrigt blicka sig omkring och spörja de kringstående — ty stranden var full af folk — om något. På anvisning af någon af de närvarande sprang han ett stycke åt sidan och lösgjorde en båt, men den förra båten hade redan hunnit ett godt stycke ut i sundet, när han lade ut från strand. Det var dock en ovanligt stark man, ty båten flög fram öfver hafsytan som en fågel, och det dröjde ej länge förr än han hade hunnit den större, hvari de två männen sutto. När han låg sida om sida med denna, ehuru på något afstånd, liksom om han icke vågat stöta allt för nära intill, sprang han upp från sitt säte, svängde den grå hatten i handen och ropade tvärt öfver till den andra båten:

»Ers Majestät . . . flottan synes söder ut från Ölands södra udde!»

Det var från norra sidan, som den lilla båten kommit in på den stora, och emedan männen i denna sutto båda vända söder ut med ryggarne mot norr, hade ingendera märkt den förföljande. Vid ropet vände de sig hastigt om, och roddarne hvilade på årorna, så att båten saktade sin fart.

Den tillropades blick hvilade ett ögonblick på mannen, hvarpå han vinkade honom närmare.

»Jag har sett ditt ansikte någonstädes förut... hvad heter du?»

»Vid Pleskow, Ers Majestät, samma dag som herr Evert Horn föll . . . jag heter Knut Assarsson!»

»I sorg möttes vi då första gången!» svarade konungen.

»Men så mycket gladare nu!» återtog den frimodige mannen. »I morgon, vill Gud, skall Ers Majestät emottaga sin brud på Kalmar slott.»

»Godt, godt, Knut Assarsson! kom till mig då!» svarade konungen leende och vinkade med handen.

Knut Assarsson stod qvar i sin båt och lät den en stund drifva för vågorna, medan den kungliga båten fortsatte sin väg i riktning emot Kalmar slott. Konungen blef snart mera liflig och började samtala med sin följeslagare. Denne hade träffats lika som konungen af Knut Assarssons rop och hade med omisskännelig förvåning sett den ståtlige mannen resa sig ur båten, och ej en min i hans ansikte, ej ett tonfall i hans klangfulla stämma hade undgått honom. Han satt ännu med blicken fäst på den lilla båten, när man aflägsnat sig ett godt stycke från honom. Detta väckte konungens uppmärksamhet.

»Hvad sen I eder tillbaka efter, friherre Bengt; har min raske buss förtrollat eder?»

»I det närmaste», genmälde friherren, »och om jag icke bedrager mig, har äfven jag sett den mannen förr en gång.

»Han har väl dock icke följt eder på edra resor bland turkar och hedningar?»

»Icke alldeles, men därute lärde jag känna honom.»

Det var Bengt Bengtsson Oxenstjerna, den af sin samtid så kallade Resare-Bengt, som här utgjorde konung Gustaf Adolfs sällskap på hans färd öfver sundet. Han hade ända sedan år 1611 vistats på resor, ej blott inom Europa, något som var ganska vanligt bland den tidens unge adelsmän, utan äfven i Asien och Egypten. Han var nyligen, blott för ett par månader sedan, återkommen till fäderneslandet och hade blifvit synnerligen väl mottagen af sin konung, som fann sin lust i att höra den vidt berestes berättelser om sina många äfventyr samt hvad han sett och hört bland de många mer eller mindre okända folken. Så väl han som konungen voro unge män, fast lifvets allvar och pröfningar redan tidigt hunnit dem och skänkt dem den mognare ålderns erfarenhet. Konungen var 26, Bengt Oxenstjerna 29 år gammal, när den senare åter kom till fäderneslandet och upptogs inom den trängre kretsen af Gustaf Adolfs närmare omgifning.

Äfven nu, fast konungens sinne var upptaget af tankarne på det stundande mötet med sin blifvande drottning och tydligen blifvit försatt i en gladare stämning af den nyss mottagna underrättelsen om

att flottan, som förde hans brud om bord, var i annalkande, kunde han icke motstå den lockelse, som låg i herr Bengts svar, att få höra något från det underbara sagolandet. Han bad därför Bengt berätta, huru han lärde känna Knut Assarsson på en ort så långt från fäderneslandet, och Bengt begynte.

»Mannen har på sätt och vis räddat mitt lif, men med minnet däraf förenar sig minnet af en förlust, som jag svårligen kan glömma. Det var på hösten 1617, jag hade med schah Abbas tillbringat sommaren i lägret under kriget, som schahen förde mot turkarne, och jag hade med honom följt tillbaka till hans hufvudstad Ispahan. Schahen hade fäst sig vid mig och vid alla tillfällen visat mig den högsta ynnest, och när jag nu förklarade för honom, att min håg stod att besöka länderna öster ut, det gamla Indien, där Alexander den store nödgades vända om från sina eröfringar och segrar, så var det med knapp nöd han ville låta mig fara. Jag stod emellertid fast vid min föresats, och vid afskedet förde han mig omkring bland sina skatter och bad mig välja något till minne af sig. Jag fäste mig vid en kostbar ring, som jämte åtskilliga andra dyrbarheter låg på ett bord af silfver. Schahen följde min blick och sade, att jag icke valt det sämsta bland hans skatter. Ringen var af ett utmärkt arbete och mycket gammal, och det på-

stods, att den blifvit funnen i någon af de gamle perserkonungarnes grafvar.»

»Något hedniskt otyg, som förbryllade hjärnan på min käre Resare-Bengt», afbröt konungen. »Och den ringen hafven I förlorat?»

»Ja», svarade Bengt, »och jag bar den icke länge. Jag hade lyckligt kommit från Ispahan söder ut till det gamla Persis, där jag en hel dag vandrade omkring bland minnena af forntida palats och grafvar, och där träffade jag en gammal man med hvitt skägg, som påstod sig härstamma från de gamle magerna och äfven utvecklade mycken lärdom, ehuru jag betviflar den förmåga att beherska andevärlden, som han påstod sig ega.»

»Det där stöter på barnapladder och lekverk», afbröt konungen med en misslynt min, som om han icke gärna hört talas om den hedniske vises lärdom, en lärdom som af honom betraktades och fördömdes såsom svartkonst. »Jag menade, att ni nu skulle hafva stött på Knut Assarsson bland Persepolis' ruiner.»

»Han var väl icke där, men i trakten, Ers Majestät, och jag kom helt snart i beröring med honom.»

»Nå, det låter höra sig, fortsätt då; vi äro snart framme vid slottet, och sedan får jag annat att skaffa.»

»Jag hade ej ridit många dagsled, förr än både jag och mina följeslagare råkade i en svår sjukdom, i hvilken de fleste dogo. Själf låg jag flere dagar sanslös, och när jag vaknade till medvetande, stod Knut Assarsson vid mitt läger.»

»Knut Assarsson», utropade konungen förvånad och halft misstroende. »I sågen den gången säkert i syne; huru skulle Knut Assarsson kommit till Persepolis?»

»Han berättade för mig, att han blef fången vid Pleskow och fördes därifrån långt inåt Ryssland, men rymde och kom efter otroliga besvärligheter ned till Asien, där han åter blef fången och såld som slaf till en turk, och i dennes sällskap var han nu stadd på resa till Indien, när han träffade mig. Han upplyste mig äfven om, att jag på en falsk angifvelse af hans herre blifvit kastad i fängelse och skulle dömas till döden, så fort jag tillfrisknat.»

»Den gången var uppvaknandet mindre godt, än sömnen, menar jag . . . det lyster mig höra, huru I drogen eder ur det äfventyret.»

»Det var Knut Assarsson, som blef min räddare. Han erbjöd sig att draga till schahen och utverka mitt frigifvande, om jag lösköpte honom ur hans träldom. Jag mottog med glädje hans anbud. Samma dag var han fri och mottog min skrifvelse till schahen. Men han väckte tillika min uppmärksamhet på, att han måste hafva något tecken, som

schahen erkände, om han skulle kunna göra sig trodd hos den misstänksamme konungen, och jag gaf honom då schahens ring. Nu gälde det för mig att icke tillfriskna för hastigt; men helsa och krafter kommo emot min vilja fortare, än jag någonsin kunnat vänta, och slutligen nalkades den dag, som var bestämd till min dödsdag. Redan bräckte morgonen till denna ångesfulla dag, som jag aldrig i mitt lif skall glömma, Timmarne skredo så långsamt, som om de med flit velat förlänga min pina. Ändtligen öppnades dörren till mitt fängelse, och jag gjorde min sista bön, som jag trodde. Men det var icke Herrans vilja, att jag den gången skulle dö. I stället för min bödel var det ett bud från schahen med befallning att genast sätta mig i frihet.»

»Och Knut...?»

»Honom har jag icke sett, sedan den dagen jag köpte honom fri och han drog bort med schahens ring, förr än jag såg honom i båten här vid vår sida.»

»Ett märkeligt äfventyr, friherre Bengt», sade konungen. »Ringen, menar jag, lären I icke sörja, och jag är Knut Assarsson skyldig tack, att han frälste eder åt mig och Sveriges rike!»

Båten rodde nu in i skuggan under östra slottsvallen, och en af roddarne tog törn mot stentrappan, som ledde ned från sjöporten.

På slottet blef det snart mycket lifligt. Konungen hade genast ett sammanträde med de rådsherrar, som infunnit sig för att öfvervara den kungliga brudens landstigning på svensk jord. Det bekräftades snart, att flottan var i annalkande, och det beslöts, att trenne rådsherrar, Abraham Brahe, Gabriel Bengtsson Oxenstjerna, en styfbroder till Bengt, och Nils Stjernsköld, skulle afgå för att ute på flottan helsa den kungliga bruden och hennes moder, kurfurstinnan af Brandenburg, hvilken gjort sin dotter sällskap till Sverige.

Sedan detta var beställdt och andra nödvändiga åtgärder voro vidtagna, gick konungen ännu en gång genom slottsrummen för att tillse, det allt var i vederbörlig ordning. Det praktfulla slottet, hvarpå konungarne Gustaf I och Johan III kostat så ofantliga summor, hade nämligen under det sista kriget med Danmark lidit så betydligt, att det hvarken utvändigt eller invändigt motsvarade fordringarna på en konungaboning. De praktfulla sommarboningarna, som Johan III sin drottning, Gunilla Bjelke, till behag låtit uppföra längs med de yttre vallarne, hade måst rifvas, då slottet skulle användas till rikets försvar och ej blott till lust, och äfven de egentliga slottsgemaken hade helt och hållet förlorat sin dyrbara inredning med undantag af kung Eriks gemak, hvars panelade väggar med kostbara inläggningar af den olycklige konungens egen hand stodo

orubbade, och sådant i de angränsande rummen, som varit mera oåtkomligt för förstörelsen, såsom de med rika träsniderier och panelverk prydda taken.

Därför hade konungen redan i augusti kommit ned till Kalmar för att med egna ögon tillse, att allt återställdes i det skick, som för denna högtidlighet var nödvändigt. Och i trakten omkring Kalmar stod intet att få, utan allt måste föras från Stockholm, ända till duktyg och lakan. Finare kryddor och bakverk af socker måste tagas från Tyskland, och själfve rikskansleren, Axel Oxenstjerna, måste bestyra om sådana småsaker. Konungen ville på allt sätt göra sin blifvande drottnings första intryck af Sveriges land angenämt, och därför var han synnerligen angelägen om, att hon icke på det första svenska slott, där hon drog in, skulle sakna något af hvad hon var van vid i sin faders hof, där lifvet liksom i allmänhet i de södra länderna antagit lenare, för att icke säga mer förfinade former, och till följd däraf hade större anspråk, än som man i Sverige under det ständiga krigsbullret kommit att lägga sig vinn om.

Med en granskande blick öfverfor konungen allt ej blott i de rum, som voro bestämda för hans unga brud och hennes moder och närmaste anhöriga, och hvilka lågo i slottets norra flygel, utan äfven de öfriga. Men därefter begaf han sig jämte Bengt Oxenstjerna, som alltjämt följde honom, till den gyllene

salen i slottets vestra flygel mellan det stora vattentornet och norra tornet, det s. k. kungsmakstornet.

I denna sal hade alla samlat sig. De äldre herrarne stodo där och hvar och samtalade, medan från salens öfre ända ett glädtigt skämt mötte konungen, då han inträdde. Det blef ett ögonblick tyst, men den vänlige konungen förstod snart att upplifva samlingen. Det behöfdes blott en blick af hans glädjestrålande ögon, så log allt, liksom blommorna utveckla sin skönaste fägring, när solen med sitt fulla ljus blickar på dem. I salens öfra ända sutto döttrarna ur rikets yppersta ätter, och vid sidan af dem såg man de allvarliga anletena af deras mödrar.

»Skönare blomsterkrans kan jag icke önska min blifvande drottning, än denna», sade konungen till grefve Abraham Brahe, i det han leende visade med handen mot den lefvande ringen af ungdomliga anleten.

»Det är glädjen», svarade grefven allvarsamt, »det är glädjen öfver den lycka, som nu vederfares vår konung, som lyser ur allas blickar och göra alla vackra.»

»Det vill jag lofva», fortsatte konungen, »att ungersvennen skulle få ett svårt göra att här välja den skönaste. Eller hur, friherre Bengt.»

Konungen vände sig till Bengt Oxenstjerna, i det han utsade slutorden, men gick hastigt fram till fru Anna Banér, Bengts svägerska, vid hvars sida

satt en ung flicka, som utan gensägelse var den skönaste bland de sköna. Det var den sjuttonåriga Margareta Brahe. Hennes bländhvita panna, omgifven af yppiga lockar, de sköna ögonen, hvilka tycktes kunna brinna både af kraft och af outsäglig ljufhet, den fint rundade barmen, och med hela denna yttre fägring af jungfrulig friskhet ett visst något, som hade sin rot i hjärtat och sålunda kom inifrån, men som i hvarje blick liksom i hvarje den minsta rörelse inlade ett obeskrifligt behag, desto mer oemotståndligt, som det var omedvetet — allt detta förlänade åt den unga flickan en makt, som svårligen någon kunde motstå.

Där hon nu satt med några blommor i handen, på hvilka hennes blick hvilade, medan hon behagfullt lutade det lockiga hufvudet åt sidan, helt och hållet liksom öfverlåtande sig åt sig själf och sin egen lilla värld midt i världslifvets vimmel, föreföll hon betraktaren som ett lekande barn, för hvilket all världens diktan och traktan betyda mindre än blomman i hennes hand, som en solstråle, hvilken upplyser och värmer jordlifvets dunkel utan att själf höra dit.

Bengt Oxenstjernas blick hade genast vid konungens tilltal fäst sig vid den sköna flickan, och nästan utan att han visste det följde han efter konungen, så att när samtalet började blifva allmänt, stod han midt för Margareta. Konungen själf kunde

icke låta bli att med blicken gifva den sköna företeelsen sin hyllning, hvarpå han vände sig till fru Anna Banér. Han kom därvid att se på Bengt, och som en blixt for det genom honom, att han här hade sin egen ungdoms historia framför sig. Det är svårt att säga, om hans Ebba Brahe var skönare än detta hennes syskonbarn; för konungen var hon det väl. En knappt hörd suck stal sig fram ur den unge konungens barm, och det där vemodsfulla draget, som hvilat öfver hans anlete, när han lade ut från Öland, visade sig åter, men försvann tankesnabbt, och med klarnad panna sade han till fru Anna:

»Hvad menen I, fru Anna, om min fränkas blommor? De tyckas för henne utgöra hela hennes värld, så föga bryr hon sig om, att hennes konung står framför henne! Se så, jungfru Margareta, I kunnen ej försvara eder . . . men hvad ser jag, skall detta vara bröllopsblommor? Bengt, Bengt, se bara! . . . Ah, nu förstår jag hvad som förtrollat dig. Sitter icke där midt bland blommorna en stackars liten qvist af en enbuske med sina bär. Säg mig, Bengt, var den persiske schahens guldstaket kring hans enbuske härligare än det marmorstaket, hvarmed min fränka här nu omgifvit sina blommor?»

Den unga flickan fläktade med blommorna mot sitt rodnande ansikte, och innan Bengt Oxenstjerna hann besvara konungens fråga, inföll fru Anna:

»Ers majestät talar där om något, som för oss alla är en gåta . . . vi känna intet om den persiske konungens enbuske.»

»Så kunnen I tillfredsställa fruntimrens vetgirighet, Bengt», återtog konungen och log så godt, medan hans blick öfverfor så väl Bengt som Ebba Brahes syskonbarn.

»Låt oss höra, låt oss höra», ropade flera stämmor, när konungen i det samma vände sig till Nils Stjernsköld och Gustaf Horn, hvilka stannat alldeles bakom honom, och med hvilka han snart fördjupade sig i ett samtal af mera allvarsam art.

»Historien är ganska kort», började Bengt, synbarligen med nöje villfarande en begäran, som räddade honom ur hans pinsamma belägenhet att stå mållös framför hofvets yppersta skönhet. »När jag med den persiske schahen återvände från kriget mot Turkarne, det var för tre år sedan vid denna tid, så vistades jag någon tid vid hans hof, och han visade mig alla sina skatter och kostbarheter. Slutligen en dag sade han till mig, att han skulle visa mig det allra dyrbaraste af allt hvad han egde, och han förde mig till en aflägsen del af sin stora trädgård, där växter från hårdare himmelsstreck uppdrogos. Här stannade han framför ett guldstaket, som omgaf ingenting mer och ingenting mindre än en enbuske. 'Om du kände denna buskes krafter', sade han till mig, 'så skulle du förstå dess värde.'

Jag kunde ej låta bli att draga på munnen åt den mäktige konungens förtjusning och sade honom, att i mitt land alla backar och skogar äro fulla af slika buskar, men då vände han sig misslynt ifrån mig.»

»I fingen således ej lära känna de krafter, som enbusken egde?» sporde fru Elsa Gyllenstjerna, grefve Abrahams hustru och den sköna Margaretas moder, hvilken, när Bengt började berätta, dragit sig till denna sida af rummet.

»Nej, schahen ville ej mera tala därom.»

»Det var dock en evig skada, friherre Bengt! Vår Herre har ofta nedlagt stora krafter i för oss oansenliga ting.»

Bengt Oxenstjerna medgaf riktigheten af den gamla grefvinnans anmärkning, och samtalet fortfor sedan att vända sig omkring hans många resor, tills slutligen så småningom de samtalande skilde sig åt och anknöto tankeutbyte öfver andra mer eller mindre med Bengts resor sammanhängande eller af dem framkallade ämnen.

Härunder kom Margareta Brahe att nalkas en af de djupa fönstersmygarna, bakom hvilkas tjocka förhängen hon försvann. Måhända trodde hon sig alldeles obemärkt; men om också alla andra skulle låtit henne försvinna utan att lägga märke därtill, så var detta icke fallet med Bengt. Han stod inbegripen i ett samtal med friherre Clas Horn, som i början af året firat sitt bröllop med hans syster

Sigrid Oxenstjerna. Denne tycktes riktigt vilja lägga beslag på honom för att grundligt med den lärde och vidtbereste svågern få utvecklad en fråga om ett gammalt arabiskt mynt, och Bengt tycktes sålunda få för den gången låta sina enskilda planer fara, då helt plötsligt ett bud kom från konungen, att han önskade en upplysning af herr Clas, hvilken nyligen blifvit utnämnd till hofmarskalk, en värdighet som först under denne konung hos oss förekommer.

Clas Horn aflägsnade sig, och Bengt lämnades ensam. Han drog sig genast till utseendet så likgiltigt som möjligt i närheten af den fönstersmyg, där han sett Margareta Brahe försvinna, och stannade vid sidan af densamma. Ingen lade märke till honom af alla dem, som voro honom närmast i den stora salen.

Bakom honom ur fönsterfördjupningen hörde han den unga flickan andas djupt och hastigt, som om hon varit häftigt upprörd, och en dödlig blekhet utbredde sig därvid öfver hans manliga ansikte. Han såg sig hastigt omkring, som om han varit rädd att någon mer än han skulle hört dessa otvetydiga tecken till betvingad smärta. Men alla voro för ögonblicket upptagna af andra saker. Endast ett öga hvilade på honom långt ifrån.

Det var konungens.

2.

I Fönstersmygen.

Det låg något lugnande och kraftskänkande i konungens blick, vare sig att nu han märkt hvad ingen annan märkt, eller att det var alldeles ofrivilligt och af en slump, som han ögon kommit att stanna på Bengt.

Ögonblicket därefter var äfven Bengt Oxenstjerna försvunnen.

Bakom fönsterförhängena rådde en halfskymning, som gjorde att man kunde genom de små blyinfattade fönstren se den blåa himmelen med sina stjärnehärar, som började framblossa. Hjärtat klappade häftigt hos den unge mannen, när han lämnade den rikt upplysta salen bakom sig. Det var som om han med ens förflyttats till en annan värld, där han var ensam med sig själf och sina drömmar om lycka vid hennes sida, som han nu såg framför sig.

Margareta Brahe hade stigit upp på fönsterpallen och låg framlutad på fönsterplanet med hufvudet hvilande i sina händer. Bengt visste knappt, om han skulle våga störa henne. Det föreföll honom nästan som ett helgerån att rycka den sköna drömmerskan bort ur hennes himmel till den nakna verkligheten. Han framtog helt sakta under sammetsdräkten en medaljong af guld, som hängde på en dyrbar kedja, mellan hvars länkar det blixtrade

af de renasta diamanter. Han betraktade vemodsfullt den lilla medaljongen, kysste den, och när han sedan åter gömt den vid sitt hjärta, hviskade han sakta:

»Margareta!»

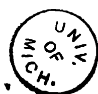
Flickan for häftigt upp, men Bengt fattade med bägge sina händer om henne, och i hans blick låg något så bedjande och innerligt, att Margareta snart åter hemtade sitt lugn och med en oskuldsfull, leende blick såg upp till honom.

»Förlåt mig, Margareta», sade han med rörd stämma, »förlåt mig, att jag störde dig här, ehuru jag kunde förstå, att du ville vara ensam. Men min konungs tjenst tillåter mig icke att välja stunderna, synnerligast sedan jag nu blifvit hans kammarherre, och därför . . .»

»I början så högtidligt, friherre Bengt, som om det vore fråga om ett tal inför schahens af Persien gemål . . .»

»Ja väl, jag börjar högtidligt, och jag har skäl därtill . . . men jag vill först berätta något för eder, som fallit eder alldeles ur minnet, eller som I icke kunnen minnas, men som för mig varit af ett oskattbart värde. Det är nu tretton år sedan jag med min farbroder friherre Johan Gabrielsson och många andra herrar var på besök hos din fader på Rydboholm. Äfven salig konungen och vår nuvarande konung voro där. Och allt var tillredt på det yp-

persta. Men jag var nedstämd till sinnes, jag ville, jag vet icke hvad . . . en viss svårmodighet kom öfver mig ibland. Midt i min stora och rika släkt förekom jag mig så ensam och främmande. Min fader såg jag aldrig, han dog redan innan jag föddes, och min moder gick bort kort efter honom. Jag har aldrig, som alla andra, smekts af deras händer, som gåfvo mig lifvet. . . . Och sådan kände jag mig den dagen på Rydboholm. Jag gick ut i skogen och först fram på eftermiddagen kom jag åter till gården. Då såg jag dig, Margareta; du kom emot mig med en blomma i handen och du fäste den vid mitt bröst och hviskade så vänliga ord i mitt öra, att jag aldrig glömt dem. Ja, ja, du har förgätit allt det där, Margareta, jag ser det, men för mig står den lilla flickan med sin blomma så lifligt i mitt minne, att det blifvit mig heligt, och, tro mig, mer än en gång har jag haft detta minne att tacka för frälsningen ur mången frestelse, hvarpå det är rik tillgång därute i de södra länderna. Sedan dess har jag icke sett dig förr än här i konungens hof, nu är du vuxen till den skönaste tärnan bland alla tärnor små. Jag, Resare-Bengt, som man med skäl kallar mig, jag har vandrat som en främling världen omkring, och som en främling står jag åter i mina fäders land . . . men öfver allt och bland alla mötte jag åter min blommas flicka, skönare än jag någonsin sett henne i mina drömmar, blidare, här-

ligare än den heliga jungfru som katoliken tillbeder.... Säg mig, säg mig, Margareta, ville du ännu gifva mig en blomma...!»

Medan han talade, öfverväldigades han allt mera af sin känsla, och hans manliga anlete antog därunder ett utseende som måste göra intryck på det sjuttonåriga hjärtat. Han hade åter fattat Margaretas hand och höll den fortfarande i sin, när han slutat.

»Hvad I minnen mig på», sade hon icke utan rörelse, »är mig kärt att höra. Jag minnes helt dunkelt den tyste ynglingen, som några gånger besökte min faders gård, och det gläder mig att höra, det min ringa gåfva gjort ett sådant intryck på eder.»

Hon tystnade, och Bengt kände, huru hennes hand omärkligt darrade i hans. Han vågade knappt andas, men slutligen sade han helt sakta.

»Vågar jag tolka edra ord efter mitt sinne?»

»Och huru skullen I väl vilja tolka dem, friherre Bengt?» sporde hon med ens helt främmande, som om hon hemtat sig ur någon ofrivillig hänförelse.

»Jag skulle vilja tyda dem som ett godt svar på min blyga fråga...»

»Eder fråga... hvilken fråga? Förlåten mig, jag månde hafva illa uppfattat meningen af edra ord.»

»Eller ock har jag missförstått eder... eller hellre, jag förstår nogsamt eder vilja vara den, att

jag icke må tala med eder i detta ärende, och fast det smärtar mig, skall jag därutinnan lyda eder vilja. Farväl, Margareta . . .!»

Han fattade åter hennes hand, och hon satt där drömmande med till hälften slutna ögon. Det var som om hon icke varit sig själf mäktig, som om hon velat och icke velat sluta detta samtal, som om hon älskat och icke älskat att se framkallade för sig de bleknande minnena från hennes tidiga barndom.

Bengt Oxenstjerna stod qvar och tycktes aldrig vilja sluta att betrakta detta utomordentligt sköna hufvud. Men han gjorde våld på sig. Han tryckte en kyss på den lilla handen, och så lämnade han Margareta ensam och blandade sig åter i det brokiga vimlet i den gyllene salen.

Men slutligen blef det honom för qvaft därinne. Han måste hafva luft, han måste hafva frihet att öfverlämna sig åt sig själf, och han smög sig ut ur konungasalen, gick trappan utför och befann sig snart nere på yttre borggården.

Himlen höjde sig blå och ren, och stjärnorna brunno högtidligt i höstnatten. Han stannade en stund och blickade ut öfver vallen, där för icke så många år sedan drottning Gunillas lustgemak varit uppförda, och hans tankar förde honom vida omkring och långt tillbaka i tiden. Det lättade hans hjärta att låta bilderna, den ena efter den andra,

draga förbi hans själs ögon, ehuru, såsom en följd af hans stämning, de alla voro liksom insvepta i sorgedok — bleka, vemodsfulla mör, sådana som de gemenligen alltid framträdt för nordbon i hans saga och sång.

Plötsligt hörde han steg tätt invid sig, och han vände sig hastigt om. Men han såg ingen. Han lyssnade stilla, och ännu en gång hörde han tydliga steg, men på andra sidan om det utspringande kungsmakstornet, invid hvilket han befann sig. Han gick sakta omkring detta torn, och fick så en utsikt utefter slottets vestra sida förbi det stora vattentornet, från hvars spira de förgyllda tre kronorna gnisslade för vinden, ända bort till det södra tornet. På denna sida om slottet föll djup skugga. Månen var uppgången, men belyste östra sidan och staden, hvars husrader utbredde sig på andra sidan slottsgrafven.

Utefter hela slottsmuren kunde emellertid icke Bengt se tecken till någon lefvande varelse, och han började redan anse sig hafva bedragit sig själf, då hans uppmärksamhet fästes vid en omärklig rörelse alldeles invid kanten af slottsgrafven. Han kunde också skönja en mörk, oredig massa, som höjde sig öfver den långa linien af grafkanten, upptagande en sträcka af ungefär en mans längd. Bengts första tanke var att skynda fram och närmare undersöka förhållandet, men han ändrade hastigt beslut och

stod qvar på sin plats för att först låta saken själf utveckla sig, i händelse detta blott var en begynnelse till något, som man sedan icke kunde få reda på, om man för hastigt ingrepe.

Han kastade en blick uppåt slottsfönstren. Åt denna sida låg »gyllene salen», och i ett af dess fönster var det, som han nyss stått vid sidan af Margareta Brahe. Kanske stod hon ännu qvar där och blickade ut öfver den månbelysta ängden. Och liksom för att bekräfta hans tanke, öppnades hastigt en af de små rutorna just i detta fönster, och ett föremål, som glänste hvitt i mörkret, sväfvade sakta ned mot marken. Bengt stod som förstenad. Var det väl möjligt, att detta sorglösa väsende, af hvars barnsliga oskuld han nyss berusats, kunde hafva någon hemlig kärlekshandel, som behöfde döljas? Denna tanke var så förfärlig, att den sammanpressade hans hjärta, och han visste för ett par ögonblick icke, huru han skulle förhålla sig. Att springa fram och gripa det ljufva budskapet i flykten var en tanke, som han med ovilja tillbakavisade, då detta budskap icke gällde honom, och lika motbjudande var det honom att osedd blifva vittne till sin okände och hemlige medtäflares lycka.

Dessa tankar korsade sig blixtsnabbt i hans hjärna, men de voro dock sådana, att de på samma gång nästan förlamade honom. Plötsligt fick han då se en liten oansenlig man ljudlöst som en skugga

i skuggan glida fram emot det fallande föremålet, gripa det och lika hastigt och ljudlöst ila bort. Men denna skugga kunde omöjligen vara den, som egde Margareta Brahes kärlek. Här var säkert något djäfvulskt stycke för handen, någon arg list, som spann sin spånad i mörkret omkring den intet ondt anande. Och denna tanke förlänade åter Bengt full handlingskraft.

Han ilade fram efter skuggan. Men denna var snabbare än han och tycktes vara väl förtrogen med det gamla slottets alla gångar. Vid hörnet af det stora porthvalfvet, som konung Gustaf I låtit uppföra under gyllene salen vid sidan af vattentornet, såg han den flyende försvinna, men när han kom dit, var allt tyst och stilla som i grafven. Endast tre kronor på tornspiran vände sig och antydde, att vinden drog fram däruppe öfver slottets tak. Bengt fortsatte sin gång genom det långa porthvalfvet och kom in på den inre borggården. Här stannade han, oviss hvart han skulle ställa sina steg, men med harmen i hjärtat, att han icke skulle kunna förekomma den ofärd, som hotade. Då såg han på andra sidan borggården en skymt af samma oansenliga figur, och inom några få ögonblick var han vid den trappa, där skuggan åter försvunnit. Han ilade uppför denna, han hörde de tassande stegen ett stycke framför sig och han till hälften sprang uppför den långa vindeltrappan, som var alldeles

mörk. Men allt hans bemödande var förgäfves. Han var redan inpå mannen och sträckte ut handen för att ramma honom, då han snafvade och föll. Han reste sig ögonblickligt och sparkade undan det mjuka föremålet, som vållat hans fall och som var ett klädesplagg, sannolikt den förföljdes kappa. En dödsstillhet rådde omkring honom. Mannen kunde ej vara långt borta och skulle omöjligen kunna undkomma, om han ej hade nyckeln till något af de rum, till hvilka dörrar häruppe ledde från förstugan. Men detta var otänkbart, ty till venster ledde en dörr till ett rum i stugan eller tornet, där grefve Abraham Brahe bodde, och till höger den s. k. »stora salen östan borggården», hvilken var upptagen för hofmarskalkens, hans svågers, räkning.

Bengt ansträngde sig för att kunna upptäcka minsta ljud, färdig att blindt störta fram. Men han gäckades ännu en gång, och han stod som träffad af åskan, då han plötsligt hörde dörren till gref Abrahams rum öppnas och tillslutas.

Ögonblicket därefter kom en af konungens svenner med en fackla och tände veken i en från taket nedhängande lampa. Svennen stannade bestört, när han fick syn på friherren, men denne vinkade till honom att följa sig med facklan, hvarpå han tog upp den på golfvet liggande kappan. Denna var svart till färgen, och af hennes storlek kunde man tydligen se, att hon tillhörde en kortväxt man.

»Känner du, hvem denna kappa tillhör?» sporde Bengt den förvånade tjenaren.

»Nej!» svarade denne och tittade på plagget från alla sidor.

»Bär upp den på min kammare!» återtog Bengt allvarsamt och aflägsnade sig utför vindeltrappan.

Försänkt i tankar gick han åter öfver borggården och genom det långa porthvalfvet till slottets yttersida. Ännu lyste det från de många vaxljusen i gyllene salen, och stjärnorna brunno så klara på det mörka blå.

Men Bengt Oxenstjerna hade intet öga för denna tafla, och i den värld, där hans tankar dvaldes, var det lika omöjligt att finna någon tråd till förklaring af hvad han denna natt varit vittne till, som att vinna visshet om den rätta betydelsen af de tindrande himlaljusens mening i afseende på utvecklingen af hans och Margaretas öde — om han trott på stjärntydarens förmåga att tolka den lysande himlaskriften.

3.

Gyllene drömmar.

Efter sin vana uppsteg Bengt Oxenstjerna tidigt. Han var sysselsatt att vid skenet af ett par

vaxljus, som i stora silfverstakar stodo framför honom på bordet, läsa en arabisk handskrift, och en gammal gråhårig trotjenare sysslade med den dräkt, som hans herre skulle bära vid dagens högtidligheter, då en knackning hördes på dörren. Den gamle tjenaren hann ej lägga ifrån sig den svarta, burgundiska riddardräkten och skynda till dörren för att öppna och efterhöra, hvem det var som så tidigt, klockan var ej mer än 3, kunde vilja störa hans herre, förr än dörren öppnades och en högväxt, ovanligt starkt byggd man inträdde.

Han var klädd i höga kragstöflar och lifrock af gult skinn och bar i bältet ett bredt svärd. När han tog af den gråa hatten, blottade han ett hufvud, som var egnadt att genast draga uppmärksamheten till sig genom sitt på en gång sköna och manligt friska utseende. Synnerligen var blicken ur de stora, mörka, blixtrande ögonen hänförande och genomborrande.

»Jag önskar träffa friherre Bengt Bengtsson!» sade mannen kort och bestämdt.

Den gamle tjenaren tog ett par steg tillbaka. Såsom denne man kunde endast en like våga inträda hos hans herre, och helt visst var det någon ung adelsman, som nyligen kommit hem från sina resor, ehuru han väl icke tillhörde de förnämsta ätterna, hvilkas medlemmar den gamle hade temligen väl reda på.

Bengt spratt till, när han hörde ljudet af den främmandes röst. Han var alldeles icke fördjupad i sin handskrift, han hade mera för skens skull dragit den under ögonen, än för att verkligen intränga i dess innehåll. Efter ett par timmars orolig sömn hade han stigit upp, men blott för att åter grubbla på nattens tilldragelser, hvilka snarare trädde djupare in i mörkret, ju mera han sökte vinna klarhet i dem. När han hörde främlingens fråga, reste han sig upp från stolen och vände sig om.

»Knut Assarsson!» utropade han, och hans röst uttryckte både förvåning och glädje.

»Tidigt kommer jag att söka eder, herr Bengt», sade den högväxte vid dörren och tog ett par steg fram, »men det var min föresats att mitt första besök efter återkomsten till fäderneslandet skulle gälla eder. Men när jag i går kom hit till staden, fick jag höra, att I tillsammans med konungen dragit öfver till Öland, och då drog jag dit, ty jag ville äfven träffa honom.»

»Och lyckan gynnade eder på ett märkeligt sätt, Knut!»

»Ja väl», nickade Knut själfbelåtet småleende, »lyckan gynnade mig. Den sydliga vinden lockade mig att rida söderut, och då jag fick höra, att konungen först på eftermiddagen ämnade återvända, så ville jag se till, om jag ej skulle få ett gladt budskap med mig till mitt första möte med honom.

Och det fick jag, och därmed menar jag, att mycket för mig skall vara vunnet.

Bengt såg frågande på talaren, och denne fortsatte utan att afbida något spörsmål.

»Jag anser mig icke behöfva lägga band på min tunga inför eder, friherre Bengt, ty så mycket hafva vi haft oss emellan, att den ene kan förstå den andre, fast visserligen här hemma i landet skilnaden är stor mellan mig och eder. Men först af allt vill jag uträtta mitt ärende till eder . . .»

Mannen tog fram under bröstuppslaget på sin rock en pung, hvilken han ställde på bordet.

»Mitt ärende gäller att tacka eder för den tjenst, I gjorden mig för tre år sedan, då edert guld gaf mig friheten åter.»

»Den tjensten menar jag är dock betald och så mycket därutöfver, att jag skall evigt blifva eder gäldenär», yttrade Bengt.

»Först sedan jag återgäldat edert guld, kan jag höra det talet af eder, Bengt Bengtsson. Nu stå vi såsom man mot man, och så vill jag hafva det. Jag har eder att tacka för min frihet, och det glömmer aldrig Knut Assarsson.»

Mannen var rörd när han talade, och detta jämte hans ädla hållning och blixten, som ljungade ur hans ögon, förfelade icke sin verkan på Bengt.

Vi som lefva i en tid, då jämlikheten allt mer och mer vinner på gamla fördomar, hafva svårt att

fatta den store Gustaf Adolfs tid och det skick, som då var rådande. Den släkt, till hvilken Bengt Oxenstjerna hörde, var en af rikets förnämsta, och medlemmarne af den, liksom af de andra gamla ätterna, Brahe, Horn, Bjelke, Stenbock, Sparre m. fl., betraktades af mannen ur folket mera som furstliga personer än som högt stående likar. Icke ens den yngre adeln vågade jämföra sig med någon af dem. Men de voro tillika försedde med en förmögenhet och en bildning, som berättigade dem till denna höga ställning, och släktskapen med konungahuset bidrog dessutom i hög grad att höja dem öfver rikets öfriga inbyggare.

Men var skillnaden stor mellan denna högre adel och den lägre, så var den naturligtvis ännu större mellan densamma och de ofrälse stånden, och hade någon af högadeln varit vittne till detta samtal mellan Bengt Oxenstjerna och Knut Assarsson och sett dennes fria och obesvärade uppträdande, skulle denne ofelbarligen betraktats såsom en, den där hart nära förbrutit sig mot de adliga privilegierna. För Bengt, som sett sig så vida omkring, hade visserligen till någon del dessa adliga företrädesrättigheter förlorat i styrka, men i hela Europa voro de emellertid så utpräglade, att han på långt när icke kunnat frigöra sig från deras välde. Därför var det med en viss förvåning, som han hörde den djärfve mannens tal, ehuru hans naturliga god-

sinthet och den djupa känslan af tacksamhet, hvari han ansåg sig stå till denne man ur hopen, förmådde honom att tåla mera, än hvad han eljest skulle hafva gjort.

Vid sidan af denna höghet visar sig i Sverige en rikedom på krafter, som sätta sig upp mot densamma, täflande och bekämpande den, tills den slutligen bröts. Sverige med sin gamla bondefrihet från urminnes tider har i själfva verket varit den mest fruktbara jordmån för den sanna frihetens och jämlikhetens läror. Att vara en man för sig, att hafva sig själf näst Gud att tacka för sin lyckas lott — det draget tillhör det svenska lynnet, så långt tillbaka som någon historia går. Och i tider, sådana som dessa, då det stod hvar man öppet att med svärdet på gammalt svenskt vis skörda lagrar och ära, låg det i sakens natur, att den allmänna andan skulle framkalla en mängd af unge män, hvilka höllo intet pris för högt för tapperheten och dugligheten.

En sådan var Knut Assarsson, den yngste af trenne bröder, af hvilka de båda äldre, Nils och Christofer, redan vunnit en sådan utmärkelse, att den sporrade den yngre brodern till det yttersta. Han hade ock med utmärkelse deltagit i det ryska kriget, och därunder fäst så väl »fältherrens», Jakob de la Gardies, som Evert Horns blickar på sig. Äfven konung Gustaf Adolf själf hade bevittnat och

berömt hans mod och själsnärvaro, och hade han icke råkat i rysk fångenskap, hade han otvifvelaktigt redan stigit en grad ofvanom gemenskapen.

I alla tider är det dock mannens personlighet, som fäller utslaget för eller emot. Och den andliga kraft, som uttalade sig i hela Knut Assarssons väsende, drog mäktigt intill sig den man, inför hvilken han nu befann sig. Ögonblickligen, endast lydande sitt hjärtas röst, räckte Bengt honom sin hand, liksom till ett tecken att han i grunden var af samma mening som Knut.

»Det gläder mig mera, än jag kan det säga», sade han, »att I ären lyckligt återkommen, och ingen skall högre än jag deltaga i den framgång, som I vänten eder. Dock skjuter mannens pil ofta öfver sitt mål.»

»Därför», tillade Knut leende, »att han ej sätter sitt mål högt nog!»

»Högt nog . . . och huru högt syften I då, Knut Assarsson?» sporde Bengt, med blicken liksom fängslad vid det själslif, som uppenbarade sig i de blixtrande ögonen.

»Det skall jag säga eder, eftersom I frågen därom, friherre Bengt Bengtsson. Och det mågen I veta, att den, hand, som I nu hafven tryckt, skall en gång trycka eder, som eder jämlike, eller ock aldrig. Där hafven I mitt framtidslöfte!»

»I sanning icke ringa är det mål, I hafven föresatt eder, Knut Assarsson ... men äfven om I icke hinnen det, så skolen I alltid i Bengt Bengtsson finna en, som uppriktigt önskar edert väl och deltager i eder framgång! Men» — tillade han, sedan han gjort ett par slag öfver rummet, som om han behöft denna kroppsrörelse för att återkomma till det närvarande — mig synes, att vi hafva ännu en sak otald oss emellan.»

»Och hvilken?» sporde Knut.

»Den persiske schahens ring.»

»Nu nämnen I en sak, som för mig är led att minnas, friherre Bengt.... Den ringen höll på att kosta mig lifvet.»

»Gud förbjude det! Huru hade det då gått med edra gyllene drömmar, Knut?»

»Schahen ville hafva tillbaka sin ring, och då jag icke ville släppa den ifrån mig, kastades jag i fängelse. Dit kom den vise mannen, som träffade eder vid Persepolis, till mig och sade, att han skulle rädda mig, om jag blott ville låna honom ringen, medan han gjorde en annan likadan, som jag skulle lämna schahen. Sedan dröjde det någon tid och jag fick min frihet åter, men den vise såg jag icke mera till. Dock hörde jag, att schahen fått sin ring. Men schahen hade oaktadt ringen fattat förtroende för mig, efter som jag kommit i edert ärende, och då han hörde, att jag var kunnig i krigsyrket,

anförtrodde han mig ett uppdrag i kriget. Det är med schahens pengar jag blifvit i stånd att betala eder den utlagda lösepenningen för mig.»

»Det låg måhända större värde i den gamla ringen än jag förstod», sade Bengt efter en stunds tystnad liksom för sig», och flere synas hafva haft lust till densamma. Jag påminner mig, att den vise magern såg ringen på mitt finger och därvid mumlade några ord, som jag ej förstod. Nå väl . . . det lönar ej mödan att sörja hvad som ej kan hjälpas. Förlusten är en gång gjord!»

Nu kom bud från konungen, att han ville tala vid Bengt, hvarför samtalet mellan honom och Knut måste sluta.

»Konungen bad eder komma till sig i dag, Knut Assarsson», sade han, i det han med den gamle trotjenarens hjälp kastade på sig sin riddardräkt, måhända blir det nu på morgonen lägligast.»

»Det menar jag ock», tillade Knut med en ton som om detta fallit alldeles af sig själft, »ty är väl flottan med den kungliga bruden anländ, lärer konungen få annat att tänka på. Måhända blir det i eder närvaro som jag inkallas till konungen, och pass då på, friherre Bengt; I skolen se, att lyckan ler emot mig!»

»För att visa eder, det jag icke vill skymma henne för eder, skall jag själf påminna konungen, att han kallat eder till sig. Följ mig därför och

vänta i förstugan till konungens matsal. Såkerligen skolen I icke behöfva vänta länge.»

Med dessa ord aflägsnade sig Bengt skyndsamt, åtföljd af Knut Assarsson. De gingo snedt öfver borggården till det norra hörnet, där en smal och brant trappgång ledde upp till den af Bengt omnämnda förstugan. Denna trappgång finnes ännu qvar med sina tre fot breda och nära en fot höga trappsteg.

Från denna förstuga ledde en dörr till den stora sal, som under namn af konungens matsal eller »grå salen» låg framför det panelade kungsgemaket i tornet, som af detta rum fått sitt namn; en annan dörr, till venster, ledde till gyllene salen. Med denna sal stod grå salen i förbindelse förmedelst en dörr, liksom å andra sidan med »rutsalen», ett rum, som låg inåt borggården framför »rödakullatornet», och hvarifrån ytterligare en dörr ledde in i »drottningssalen». Äfven denna sal låg med sina två fönster åt borggården, medan åt norra eller yttre sidan lågo vägg om vägg med dessa salar fyra mindre rum, beräknade för konungafamiljens ogifta qvinliga medlemmar och därför kallade »fröknerummen», ty frökentiteln begagnades denna tid endast af de kungliga prinsessorna och möjligen döttrarna inom de allra förnämsta och med konungahuset besläktade ätterna, såsom t. ex. Ebba Brahe, hvilken i de bref, hon erhöll af sin kunglige älskare, och hvilka ännu finnas i behåll, kallas fröken.

Det var till en början alldeles tyst. Man hörde blott på afstånd af det tilltagande bullret, att lif och rörelse åter började råda i slottet. Knut stod stilla med armarne korslagda öfver bröstet och blicken hvilande på golfstenarne framför sig. Att hans tankar voro på flykt, kanske svärmade kring det höga mål, som han föresatt sig att hinna, kunde man sluta däraf, att han icke märkte ljudet af sakta smygande steg, hvilka hördes komma nedifrån och långsamt nalkas uppför den branta trappan.

Några gruskorn, som vållade ett plötsligt gnisslande under den uppstigandes fot, skulle dock utan all fråga väckt Knut ur hans tankevärld, om icke med detsamma dörren till grå salen öppnats och helt och hållet ledt hans uppmärksamhet i en riktning, som gjorde hans sinnen otillgängliga för allt utom den skepnad, hvilken nu uppenbarade sig för honom.

På tröskeln till grå salen stod Margareta Brahe. Hennes ansikte var blekt, men en skär rodnad färgade hennes fina kind, när hon såg mannen framför sig. Knut ville skynda fram, men hon lade fingret på sin mun till tecken af försiktighet och hviskade sakta, i det hon gick snedt öfver förstugan mot dörren till gyllene salen:

»Mitt bref?»

Det behöfdes intet svar med ord för att tillkännagifva, att den tillfrågade var alldeles okunnig

om hennes bref. En dödlig blekhet öfverfor blixtsnabbt det sköna anletet, och leendet stelnade på hennes läppar.

Hon tryckte krampaktigt Knuts hand och hviskade, i det hon fattade nyckeln till gyllene salsdörren:

»I gröna salen efter bönen!»

Därefter försvann hon.

Men bakom den framspringande muren i trappan framtittade ett släthårigt hufvud, hvars ögon tycktes vilja sluka de tvenne, hvilkas korta möte de bevittnat.

Äfven Knut hade bleknat vid Margaretas fråga; det stod klart för honom, att ett bref från henne kommit i annan mans hand. Men han fick icke lång tid att öfvertänka den förfärliga upptäckten, ty ögonblicket därefter visade sig en af konungens tjenare, som tillsade Knut att konungen väntade honom.

Konungen befann sig i rutsalen, dit Knut infördes från grå salen. Bakom konungen stodo de tvenne riksråden, hvilka skulle fara hans brud till mötes på flottan, och något åt sidan vid det närmaste fönstret befann sig Bengt Oxenstjerna.

Med ett vänligt leende mötte Gustaf Adolf den ståtliga krigaren, och det skänkte honom synbarligen ett nöje att betrakta det ungdomligt friska anletet med de blixtrande ögonen.

»Du gör dig godt påmind, Knut Assarsson», sade konungen »och som ett bevis på den glädje, ditt budskap i går förorsakade mig, skall du få din broders Christofers kompani fotknektar. Han får i dag sin fullmakt som öfverste. I ären mig, du och dina bröder, en god tremänning, och jag skall icke glömma någon af eder!»

»Min glädje och tacksamhet skall visa sig i fördubbladt nit för Ers Majestät och riket», svarade Knut bugande sig.

»Jag är viss därom», återtog konungen, »och jag lägger till din utnämning det löfte, att jag gärna skall hjälpa dig vidare, om du blott tager ut stegen!»

»Hvad en man förmår, det vill jag hafva ospardt för Ers Majestät och riket!»

Den nyutnämnde kaptenen bugade sig åter, och konungen nickade vänligt åt honom, hvarpå han hastigt vände sig om till de tre rådsherrarne.

»Nu, min frände, grefve Abraham, till segels!» yttrade han och aflägsnade sig inåt drottningssalen, åtföljd af de tre herrarne. Men Bengt Oxenstjerna gick fram och tryckte Knut Assarssons hand.

UNIV.
OF
MICH.

4.

En ungdomsvän.

Knut Assarsson lämnade med tyngre steg, än man skulle väntat efter det ynnestfulla mottagandet af konungen, rutsalen. Bengt Oxenstjerna stannade qvar, sannolikt för att skynda efter konungen, så att Knut ett par ögonblick befann sig ensam i den stora grå salen. Han stannade och tog ett djupt andetag, fattande med venstra handen omkring svärdfästet och stickande den högra innanför bröstuppslaget på rocken. Hans anletsdrag uttryckte den högsta själsspänning och hans blick irrade en stund utan mål fram öfver salen. Plötsligt fick den dock fäste. På väggen, som skilde rummet från gyllene salen, voro liksom på den, han hade bakom sig och hvilken skilde grå salen från rutsalen, bilder ur Simsons historia, och det var som om de blifvit ditmålade endast för hans skull. Så kände han kraften fördubblas hos sig, då han betraktade denne hjeltes bedrifter.

En stund stannade han framför dessa målningar, men så gick han med kraftiga steg ut ur rummet samma väg som han kommit.

Nu rådde det mest rörliga lif i hela slottet i och för tillredelserna till högtidligheterna för den blifvande drottningens mottagande. Knut var dock

så upptagen af andra tankar, att han icke mycket gaf akt på allt detta, som tilldrog sig omkring honom. Nedkommen på borggården, begaf han sig till det stora slottshvalfvet, som var helt nära trappan, och fortsatte sin gång genom detta och öfver de båda broarna, som i sned riktning mot hvarandra förenade slottet med staden.

Han hade ej aflägsnat sig långt, förr än en man nalkades honom från sidan och helsade honom. Det var en fint byggd man med ett ytterst vårdadt skick, klädd i svart och med en from och oskuldsfull blick, som borde varit egnad att ingifva förtroende. I vimlet af menniskor framför slottsgrafven hade Knut icke märkt, att denne man med snabba steg aflägsnat sig från slottet strax före honom, och att han därunder ofta vändt sig om, tills han kommit så långt, att han kunde draga sig åt sidan och med förändrad riktning komma honom till mötes.

Mannen hade sitt hår benadt midt öfver pannan, men det var så tunnt och silkeslent, att det, oaktadt det var på det omsorgsfullaste putsadt och vårdadt, dock icke gaf ansiktet det utseende af apostolisk fromhet, hvarpå det utan tvifvel var beräknadt. De ljusa, vattenklara ögonen, omgifna af hvita ögonhår, men så godt som utan ögonbryn, hade ett uttryck så stilla och fridsamt, som om riktigt en barnasjäl blickat fram ur dem.

»Knut Andersson!» ropade han med en ton af oförställd vänlighet mot denne, just då han var midt för honom. »Du kommer från slottet?»

Knut såg upp och nickade ett svar på mannens helsning, men gjorde icke min af att stanna, något som dock tycktes hafva varit den helsandes önskan, ty han fortsatte:

»Alltid har du nu brådt, Knut, när du träffar en gammal kamrat, men nu släpper jag dig icke så lätt. I dag kan du hafva tid att skänka mig några ord, jag kommer raka vägen från min farbroder, mäster Petrus och har kära hälsningar till dig.

Under det han talade, följde han med Knut, som slutligen stannade, då han såg, att han måste det, om han utan allt för stort uppseende skulle blifva den besvärlige vännen qvitt.

»Du har helsningar, säger du, och från honom?» frågade han.

»Från din broder Nils!» svarade mannen. »Han var stadd på resa till Rewal, och trodde sig få träffa dig hos min farbroder på Ryd. Det var blott ett par dagar efter sedan du dragit din kos. Men icke visste jag, att du skulle vara att finna här nere . . .»

Slutmeningen innehöll tydligen en förborgad fråga, hvars besvarande dock den fine frågaren fick vänta på.

»Det är nu mången god dag», fortsatte han efter ett kort uppehåll, som Knut tycktes vilja be-

gagna för att aflägsna sig, »det är nu mången god dag, sedan vi sist utbytte ett ord i förtroende; det var, om jag icke minnes orätt, om sommaren när freden slöts med konung Christian i Danmark, och du beslöt helt hastigt och lustigt att blifva knekt. Minnes du när vi gingo från Upsala vid midsommartiden? Du hade helt andra planer då!»

»Jo, jo, det där minnes jag väl, men hvad som mera förundrar mig, än att jag så plötsligt ändrade mina framtidsplaner, är att du ville draga dessa saker till samtal oss emellan, Stefan Olofsson!»

»Du menar», genmälde Stefan med ett barnafromt leende, »historien med löfsalen vid Rydboholm.»

»Det menar jag!»

»Och hvad ligger väl för ondt i det minnet, min tappre vän? Så mycket som du var tillsammans med den högborna jungfrun, så var det väl gifvet, att jag någon gång skulle komma öfver eder. Icke kan du väl tro, att jag bespejade dig?»

Knut svarade icke, men han rodnade till, och hans ögon sprutade eld och lågor. Stefan Olofsson märkte det, och äfven i hans vattenklara ögon spelade en blick, som tycktes förråda något helt annat än oskuld och fromhet. Han fortsatte dock till det yttre helt lugn och med samma enfaldiga ton och min:

»Du vet, att jag den dagen hade varit ute på sjön, och som det var sent på eftermiddagen, lade

jag till med min båt nedanför grefvegården. Huru kunde jag ana, att du varit grefvedottern så kär? Men säg mig, hvad är det för ondt i det . . . det är ju icke något nytt; alla våra visor och sagor tala ju om män, som ur det lägsta stånd svingat sig upp till höghet. Huru många vallpojkar är det icke, som slutat med att vinna en konungadotters hand, och då lärer det väl ej vara för mycket, om en fri student låter sitt öga falla på en grefvedotter. Gynnade jag icke ditt ärende på allt sätt . . . kan du fordra mera af en vän, än hvad jag gjorde för dig?»

»Än din farbroder?» sporde Knut afbrytande.

»Hvad som anförtros honom, det hvilar så tryggt, som i grafvens sköte, det vet du lika väl som jag.»

»Men jag var icke sinnad att anförtro hvarken dig eller honom något. Du stal dig till min hemlighet och skänkte den åt din farbroder. Sådant kan jag icke säga vara kommet från en vän.»

»Mig synes dock, som om du icke skulle ha skäl att klaga öfver den vändning, saken tog. Min farbroder, som måste stå väl med grefve Abraham, af hvilken han helt och hållet beror, ville icke tillåta en kärlekshandel mellan någon i sitt hus och grefvens dotter, och då kunde han ju icke handla annorlunda än han gjorde. Han gaf dig valet mellan att lämna hans hus och att upptäcka dig för grefven.»

»Du behöfver icke göra dig mödan att upprepa det där; jag minnes det mer än väl.»

»Men säg mig, om du kunde finna mäster Per något förändrad mot dig, när du kom åter? Var han icke alldeles samme allvarsamme man, som när du lämnade honom för sex år sedan? Tro mig, du kan vara alldeles trygg, att han bevarar din hemlighet som guld, för så vidt som det nu mera behöfves. Ty skulle det nu omtalas, skulle väl hvarje förnuftig menniska taga det för en barnalek, och skratta rätt godt däråt. Icke sannt, min vän . . .? Du är däremot som född till krigsman, och säger ryktet sannt, så har du funnit nåd för vår konungs ögon. Således kan ju hela den där historien om ditt vistande hos mäster Per och ditt beslut att gå i kriget betraktas som en angenäm sak att minnas, och jag lyckönskar dig af hjärtat!»

»Däri kan du hafva rätt, och jag önskar ingenting högre . . . det var blott en barnalek!»

»Ja, ser du det . . . och därför kunna vi ju minnas den där tiden utan vrede. Sedan vill jag söka upp dig och se, om du ej med blidare sinne vill tillbringa en stund med en gammal kamrat. Nu måste jag till hofs, äfven jag, ser du. Jag har viktiga bref att lämna grefve Abraham från min farbroder.»

Därmed lämnade den fine mannen Knut och skyndade fram emot slottsporten. Han var brorson till kyrkoherden i Östra Ryd, mäster Petrus Olai, och hade i Upsala blifvit bekant med Knut Assars-

son, hvars fader gjort så väl Petrus som dennes broder Olof sådana tjenster, att den förre ansåg sig böra inbjuda vännens unge son till sig öfver sommaren det nämnda året 1616. Då i Ryds kyrka såg Knut första gången Margareta Brahe, som då ännu var blott ett barn om tretton år; men det behöfdes blott en blick ur hennes underbart sköna ögon för att hos den eldfängde ynglingen tända en låga, som icke kunde slockna. Han förstod snart att skaffa sig inträde i Abrahams hus, där han användes som skrifvare, och på det sättet vann han snart så omärkligt barnets hjärta, hvartill visserligen hans ståtliga yttre och hans medfödda ädla väsende icke minst bidrogo.

Medan dessa ljusa bilder från hans kärleks morgon hägrade för Knut Assarssons minne, där han gick fram genom den allt tätare menniskomassan inåt staden, fortsatte hans ungdomsvän sin väg mot slottet och var snart inne på borggården. Här begaf han sig raka vägen fram till nordöstra hörnet, där han skyndade upp för vindeltrappan och genom förstugan till grefve Abrahams rum. Några tjenare befunno sig i förstugan, och bland dem grefvens egen kammarsven.

Stefan vinkade honom till sig och sade:

»Grefven har att af mig erhålla viktiga underrättelser, jag skrifver dem på ett papper i hans rum, och om jag ej under dagens högtidsbestyr kan träffa

grefven, så gör honom uppmärksam på brefvet, som jag skall lämna förségladt på hans bord.»

Tjenaren, som mycket väl kände Stefan och visste, att han kommit i angelägna ärenden från Rydboholm, lät honom utan alla misstankar gå in i sin herres rum. Här satte sig den barnafromme genast till skrifbordet och skref länge på ett halfark papper, som han sedan omsorgsfullt hopvek och förseglade. Därefter skref han några helt få ord på tre eller fyra mindre pappersremsor, hvilka han äfvenledes hopvek och förseglade samt försedde med utanskrifter till de förnämste herrarne vid konungens hof.

När han var färdig, lade han det större brefvet qvar på bordet, men stoppade de mindre hos sig, hvarpå han gick till dörren. Här stannade han och lyssnade, men det var tyst i förstugan utanför, hvarför han sakta öppnade dörren och gick ut. I förstugan gick han genast till den dörr, som ledde till Clas Horns rum. Sedan han lyssnat en stund därutanför, öppnade han dörren och skyndade att lägga ett af de skrifna brefven på bordet, hvarpå han åter begaf sig ut i förstugan. De öfriga småbrefven förskaffade han på samma sätt till deras rum, för hvilka de voro ämnade. Slutligen återstod blott ett, och med detta begaf han sig till det rum, som beboddes af friherre Bengt Bengtsson Oxenstjerna.

Men här tycktes det, som om hans lycka skulle gå i nedan; ty man samtalade inne hos friherren,

och af rösterna hördes det, att där voro flere personer. Stefan stannade länge obeslutsam, huru han skulle göra, men slutligen nalkades några fasta steg dörren, och detta bestämde honom att bida, ty sannolikt var samtalet snart slut, och herrarne måste skynda till konungen, för att i hans svit mottaga de väntade höga gästerna. Men stegen hördes åter aflägsna sig inåt rummet, och ytterligare förflöto några minuter. Då kommo de hastigt tillbaka mot dörren, och en hand grep i dörrlåset.

Gustaf Horn och slottsfogden Christofer Persson Ribbing kommo ut ur rummet och aflägsnade sig med skyndsamma steg. Men ännu var herr Bengt själf inne. Stefan tog fram det lilla brefvet och vände det flere gånger i handen, som om han öfverlagt med sig själf, huruvida han icke borde utesluta herr Bengt från den hemlighet, hvarmed han lyckliggjort de öfriga. Men plötsligt tycktes han ändra beslut. Hans blick antog ett uttryck af bestämdhet och han nalkades oförfäradt dörren samt inträdde.

Friherren stod färdig att lämna rummet. Han var klädd i svart sammet med en dyrbar kedja, som hängde öfver hans breda bröst, och hatten med den breda hvita strutsfjädern bidrog att gifva åt hans allvarliga anlete ett eget behag. Vid Stefans inträde vände han sig om och såg med en viss otålighet en för honom främmande vilja taga hans tid i anspråk.

»Här är ett bref», sade Stefan med sin blidaste min och ton.

Bengt ögnade hastigt på utanskriften och slet upp förseglingen, utan att gifva sig tid till någon fråga eller ens att närmare betrakta breföfverlämnaren. Men knappt hade han läst de få orden i brefvet, förr än han med en ljungeldsblick mätte Stefan från hufvud till fot.

»Hvad heter du?» sporde han.

»Stefan Olofsson, brorson till mäster Petrus Olai, kyrkoherden i Östra Ryd i erkestiftet», svarade Stefan så oskuldsfullt och med en så genomenfaldig blick, att alla misstankar borde med ens försvinna, om några sådana, mot allt hvad han kunde förmoda, skulle finnas hos friherre Bengt.

»Och hvad vill du här på slottet?» fortfor Bengt att spörja, utan att taga blicken bort.

»Min farbroder, mäster Petrus, har skickat mig hit i ett viktigt ärende till grefve Abraham Pedersson!»

»Hvar har du fått detta bref till mig?» sporde åter friherren.

»Käre herr Bengt, jag är så obekant med alla dessa höge herrar här på slottet, och så nykommen, att jag icke känner många. Det var en stor, ståtlig herre som lämnade mig brefvet och bad mig skynda hit upp; själf hade han brådt att infinna sig hos konungen. Jag gjorde honom gärna till viljes, ehuru

jag icke visste, hvar jag skulle finna eder; men jag mötte tvenne herrar i trappan och de visade mig hit.»

Bengt såg länge skarpt på den talande, hvars stämma var så len och mjuk, och hvars ögon med ett så innerligt förtroende blickade emot honom; men detta tycktes göra honom tveksam. Han genomläste ännu en gång brefvet. Där stod:

»Man väntar på eder närvaro i gröna salen efter bönen!»

Bengt satte genast innehållet i dessa ord i förbindelse med det hemliga bref, som han under natten sett på ett så märkvärdigt sätt försvinna, och det slog honom genast för hufvudet, att han här hade fått i handen en tråd till gåtans lösning, som det var hans plikt, mindre för sin egen skull än för hennes, som för honom gällde högst af allt näst konung och fädernesland, och hvars ära stod på spel, att till hvad pris som helst hålla fast och söka upphäfva. Och ju mer han öfvervägde saken, desto tydligare tyckte han sig finna ett sammanhang mellan kallelsen till gröna salen och Margaretas hemliga bref, ehuru han icke kunde finna någon bestämd grund för sin åsikt.

Gröna salen var ett stort rum söder om Vattentornet, upptagande hela längden mellan detta torn och Kuretornet samt belägen i vinkel med den af Johan III uppförda slottskyrkan, som upptog slottets södra flygel. Rummet stod obegagnadt och

egnade sig därför väl till ett hemligt möte. Sannolikt hade något därom stått i Margaretas bref, som hennes dolde fiende nu ville begagna sig af.

Ännu en gång flyttade sig hans blick från papperet till den ödmjuka skepnaden vid dörren, och det var som om det fromma anletet visat en skiftning af oro, just som Bengts skarpa blick åter stannade på honom.

»När kom du hit till slottet?» frågade Bengt.

»I går», blef det lugna svaret, »och jag uppsökte genast grefve Abraham.»

Bengt fattade hastigt en på bordet stående ringklocka, vid hvars ljud den gamle tjenaren skyndade in och stannade framför sin herre. Denne hviskade honom några ord i örat, hvarpå tjenaren försvann.

»Och när drager du härifrån?» vände sig Bengt åter till Stefan, sedan tjenaren aflägsnat sig.

»Det beror på grefve Abraham; jag står här i hans tjenst. Men hvartill alla dessa frågor, friherre Bengt . . . de förnärma mig!»

»Utan orsak gör jag icke mina spörjsmål . . . Hvad grefve Abrahams tjenst angår, så synes det, som du äfven skulle gå andra ärenden än hans . . .»

»I syften på brefvet, som jag lämnat eder . . .»

»Hvad jag syftar på, skall i sinom tid blifva klart, men nu blir det din lott att afbida tiden inom fyra väggar, tills grefve Abraham själf återfordrar din frihet.»

Bengt var långt ifrån ense med sig själf om hvad han borde göra eller icke göra. Men han ville till en början se, huru långt han kunde gå, och hvad skrämseln kunde verka. Men till hans stora förvåning tog mannen fram ur bröstfickan ett papper, som han uppvecklade.

»Så vida I kännen grefve Abrahams handstil friherre Bengt», sade han, »så skolen I af detta papper finna, att jag är hans skrifvare och sålunda i hans tjenst, och jag bekänner, att det skulle högeligen förvåna mig, om I skullen lägga hand på mig ...»

Bengt afbröt den talande med att taga det framräckta papperet och genomögna det, hvarunder dörren öppnades och en slottsknekt inträdde. Det var en man af en stark och smidig växt, ur hvars hufvud glödde tvenne ögon, skarpa och genomträngande som en falks. Han tycktes instinktlikt förstå hvarom fråga var, och spände sina ögon i den fromme Stefan Olofsson, så att till och med han måste slå ned sin oskuldsfulla blick. Bengt Oxenstjerna tycktes med flit iakttaga en stunds tystnad.

»Nå väl», sade han därefter, »I kunnen gå, men lita på det, så grefve Abrahams tjenare I än ären, är icke edert samvete rent, så träffas vi ännu en gång, och då mågen I se till, om det blir till edert bästa!»

Stefan bugade sig utan att se upp och aflägsnade sig. Man hörde hans steg aflägsna sig från

dörren utanför, men Bengt var fortfarande tyst, och falkögat, som tycktes vara klippt och skuret för att handskas med en viss art folk, nalkades med en märkvärdig lätthet dörren på tåspetsarne. Han lutade hufvudet tätt intill dörrspringan och fattade därpå dörrlåset samt slog med fart upp dörren.

Där bakom låg Stefan Olofsson raklång i förstugan.

»Trodde det», sade falkögat lugnt och vände sig mot friherren; »vore det ej så godt att med ens befria slottet från den dörrtasslaren?»

Men Bengt, som icke ville våga ett steg, hvartill brist på fulla bevis ännu gjorde honom obefogad, gjorde en afböjande rörelse med hufvudet, och falkögat drog igen dörren, efter att hafva kastat ännu en blick på Stefan. Denne låg qvar på stengolfvet, tydligen afdånad.

Sedan dörren blifvit stängd, vinkade Bengt falkögat närmare sig bort i motsatta ändan af rummet och sade med dämpad röst:

»Jag kan ju lita på dig, Jakob?»

»I lif och död, nådige herre . . . glömmer aldrig hvad I hafven gjort min gamla moder, medan jag skalade världen omkring med eder!»

»Godt. . . . Det är för tidigt att ännu vidtaga någon kraftigare åtgärd mot mannen där ute, men följ honom som hans skugga, dock så att han icke märker det, och så ofta du kan, så lämna mig un-

derrättelser om hvar han finnes och hvad han förehafver; förstår du mig?»

»Väl, nådige herre ... skall flux åstad!»

»Se här», fortsatte Bengt och gick fram till en bänk, där en svart kappa låg, »detta menar jag är mannens kappa ... kan du leda i bevis, att det är så, så skall jag hafva dig i minnet ...»

»Onödigt, nådig herre ... den saken bör jag kunna komma i land med. Huru hafven I fått kappan i edra händer, det bör jag dock veta.»

Bengt omtalade så mycket, som var nödigt för mannen att känna, och därefter aflägsnade sig denne.

Friherren lämnade också snart sitt rum och begaf sig till konungen.

5.

Gröna salen.

Obekymrad om allt, som rörde sig omkring honom, och helt och hållet upptagen af sin hjärtesak, hvarunder han kände en viss lättnad att vara den besvärlige ungdomsvännen qvitt, gick Knut Assarsson fram och åter genom staden. Den var så godt som folktom, emedan allt hvad lif och anda hade samlats nere vid stranden att åse härligheterna vid den kungliga brudens landstigning.

Och när de stolta örlogsskeppen kommo seglande och fällde ankar, det ena efter det andra, och

när de kungliga sluparna lade ut från amiralskeppet, och Maria Eleonora med sin moder kurfurstinnan och den öfriga sviten nalkades stranden, ville jublet och fröjderopen icke taga någon ända. Och kanonernas dån från slottet och från skeppen förkunnade med en stämma, som hördes vida omkring, den stund, då Gustaf Adolfs drottning första gången satte foten på svensk jord.

Konungens anordningar på slottet hade lyckats öfver all förväntan, och han mottog upprepade gånger af kurfurstinnan smickrande loford, medan den sköna Maria Eleonora log emot honom så genomlycklig, som om hon ej haft ögon för annat än sin blifvande gemål, den store konungen, hvars namn redan började nämnas i hennes hemland såsom ett af de yppersta i Europa och såsom de förtryckta protestanternas bästa hopp.

Idel glädje och fröjd och leende anleten voro att skåda i de stora slottsgemaken, och på borggården och utefter stranden vimlade likaledes alltjämt jublande menniskoskaror.

Endast Knut Assarsson drog sig bort från all denna härlighet, och af de sammanpressade läpparne och den mörka blicken ur hans stora ögon skulle man varit färdig att tro, det han led smärta af den allmänna glädjen. Så var det ock. Mötet med Stefan hade varit ett olyckligt möte. Hans ljusa drömmar, hans rosiga förhoppningar hade lik-

som flytt sin kos. Hans framtidstafla låg väl lika leende framför honom, men det var som om solen varit borta därifrån, och kanonernas välkända stämma, som sjöng om konungens lycka, framljungade liksom en förkastelsedom öfver honom och hans kärlek.

Han kom tydligare än någonsin förut att se och öfverväga så väl sin egen ställning som sitt förhållande till den högförnäma jungfrun, konungens frände, hvars syskonbarn varit nära att blifva Sveriges drottning. Lagen var på den tiden sträng rörande giftermålsförbindelser mellan frälse och ofrälse, och det djupaste förakt i det offentliga lifvet drabbade den adelsjungfru, som på minsta sätt blottställde sin ätt genom att stå i något närmare förhållande till en, som var under henne i börd. Det kom icke ens i fråga, att någon qvinlig medlem ur de högsta ätterna inträdde i äktenskap med en simpel adelsman; mycket mindre skulle det då komma i fråga med en »vanbörding», för att begagna ett uttryck ur denna tids adliga privilegier.

Det var en olycka, att menniskonaturen icke kunde förändras och brytas tillbaka. Ju närmare början och slutet af menniskolifvet, desto lättare för jämlikheten att göra sig gällande. De höga ätternas barn voro lika andra barn, och föga visste de reda på skillnaden mellan varnbörding och icke vanbörding. Den som hade frågat Margareta Brahe,

när hon första gången såg Knut Assarsson, om denne vore hennes like eller icke, skulle säkert hafva fått det bestämda svaret, att han var hennes like, och hon skulle hafva gråtit, om någon velat påstå, att den härlige ynglingen stod nedom henne. Och i självfva verket, när äfven hon sedermera fann, att det rådde en skillnad emellan henne och hennes hjärtans kär, så satte hon honom såsom menniska lika högt öfver sig, som hon måste medgifva, att hon själf stod öfver honom i rang.

Emellertid var kärleken mellan Knut och grefve Abrahams dotter en afgjord sak, långt innan någondera af de båda älskande kommit att tänka på följderna af densamma. De stodo som tvenne träd på hvar sin sida af en strid elf. Deras kronor kunde väl luta sig fram emot hvarandra och glädja sig och fröjdas tillsammans i solljuset, när Guds vind blåste öfver ängden, men blickade de ned, så flöt där elfven fram, den obevekliga verkligheten med sin evigt samma läxa: där du står, där skall du förblifva.

Nu var en sådan stund inne för Knut, då han ej blott svärmade stormande fram att med svärdet i handen skapa sig en framtid; han blickade äfven omkring sig nedåt, och han skyggade tillbaka, när han såg det verkliga lifvet, det skumma allvaret bilda ett oöfverstigligt svalg mellan honom och hans himmel. Den ädle Bengt Oxenstjernas ord på morgonen framträdde så lifligt för hans själ, och han

frågade sig själf för första gången: skall det icke lyckas mig, har jag ställt mitt mål för högt?

Han ryckte af sig handsken, som betäckte hans venstra hand, och tryckte handen häftigt mot pannan. Men lika hastigt drog han den tillbaka, och hans blick stannade liksom fasttrollad vid en ädelsten, som lyste från en ring på denna hands pekfinger. Åsynen af denna ring tycktes på honom utöfva ett egendomligt inflytande. Hans blick ljusnade, dysterheten försvann och idel kraft lågade ur hans stora, talande ögon.

»Nej, nej . . . jag skall lyckas!» hviskade han beslutsamt.

I detsamma förkunnade klockorna i Kuretornet, att bönen var slutad.

Knut befann sig nu i närheten af slottsporten, och han skyndade med stormsteg öfver de båda broarna och in genom slottets hvalfport samt vidare genom det långa porthvalfvet i själfva slottsmuren. Hade det ej varit så mycket folk i rörelse, så hade den häftighet, som utmärkte alla hans rörelser, väckt allas uppmärksamhet. Var det nu någon som fäste sig därvid, så tänkte man, att det var någon af konungens folk, som haft något att uträtta i staden, måhända någon i Gustaf Horns följe, hvilken under dagens lopp dragit ut från slottet att som konungens sändebud afgå till Danmark och inbjuda konung Christian till bröllopet.

Tack vare dessa omständigheter kom Knut utan att väcka synnerligt uppseende genom porthvalfvet; han vek genast af till höger, där den stora nya vindeltrappan till vattentornet befann sig, och uppför denna skyndade han. I nedersta trappan stod en smidig, men starkt byggd figur och spände ett par falkögon i honom, men han gaf ej akt därpå. Lika litet märkte han, att i en fördjupning af väggen strax utanför gröna salen också befann sig en figur, som liksom ville sluka honom med sina blickar.

Han inträdde i den gröna salen, och den djärfve krigaren, som aldrig ännu bäfvat att rycka fram i det tätaste kulregn, darrade, när han stängt dörren bakom sig och tagit ett par steg fram i det stora rummet, där skymningen redan utbredt sitt halfdunkel.

Längst bort i motsatta ändan af salen syntes en ljusklädd skepnad. Knut gick fram emot henne.

Det var Margareta.

»Tack, o haf tack, Margareta», utropade Knut i det han fattade jungfruns hand och betäckte den med kyssar; »du har då hört min bön och förbarmat dig öfver mitt hjärtas längtan . . . o, säg mig, att du älskar mig.

»Och det behöfver du fråga», svarade Margareta och smög sig blygt intill den höge krigaren; »men du är bedröfvad, jag ser det ej, jag hör det knappt, men jag känner det . . .»

»Ja, ja . . . jag är bedröfvad, men likväl full af mod och hopp, Margareta . . . din kärlek gör mig stark, och när jag hör dig tala, så känner jag mig kunna våga tusende dödar spetsen för att vinna den ära, som skall göra mig till din like. Ser du, vår kärlek . . .»

»Vår kärlek . . .?» eftersade Margareta, och oron bröt ljudet äfven i hennes röst.

»Vår kärlek, som Gud kan se och tåla . . . denna kärlek är brottslig i världens ögon. Min kärlek vanärar dig, Margareta, och jag är för stolt att älska i smyg.»

Margareta skälfde till vid dessa ord. En feberrysning genomströmmade henne, hon vågade knappt andas. Och äfven Knut var djupt skakad. Han kände inom sig, att det var en af dessa stunder, då något för lifvet viktigt afgöres. Men han var fast besluten att bringa sitt offer till slut. Ingendera af dem märkte, att dörren, genom hvilken Knut inträdt, ännu en gång öppnats, och att någon inkommit i rummet.

»Se därför, Margareta, måste vi skiljas, åt . . .»

»Skiljas!» utropade Margareta med en ton och ett uttryck, som om hon hört sin dödsdom. »Något sådant sade du mig icke i går.»

»Huru kunde jag det i samma ögonblick, som jag återsåg dig efter så långa års skilsmessa? Men denna dag har jag gått in i mig själf och tolkat de

dunkla runorna i mitt hjärta. Vi måste skiljas ... jag vill blifva din like, jag måste blifva det! På stridens dag, i kulregnet, vid kanonernas dån, där vill jag hemta mitt adelsbref, och sedan, sedan ... kommer jag till dig och beder om din hand hos din fader, och konungen själf skall blifva min böneman, och då ... men nu ett spörsmål till dig, ty ser du ... du skall afgöra, om det må komma att gå på detta sätt, i annat fall ...»

Han kunde knappast få fram ordet. Margareta fattade i outsäglig ängslan om hans darrande hand.

»I annat fall ...?» upprepade hon.

»I annat fall måste vi skiljas för evigt!»

»O, säg ej så ... det förfärliga ordet ... det skall blifva min död!»

»Det måste dock sägas. ... Säg därför, Margareta, vill du bida min tid, vill du lofva mig här inför Gud, att du väntar, tills jag som din like kan bedja om din hand och vår kärlek kan med öppen panna blicka ut mot världen ... vill du det, då ega vi hopp att ännu en gång återse hvarandra.

»Ja», svarade Margareta med fasthet, »jag skall vänta, och ingen på jorden skall ega min kärlek, så länge du lefver.

Hon sjönk vid dessa ord ned till Knuts bröst, hvilken tryckte en kyss på hennes panna, i det han sakta hviskade:

»Farväl Margareta . . . Gud hålle ditt mod och din förtröstan uppe!»

Hastiga steg från andra ändan af rummet hördes komma rakt emot de båda älskande.

Det var Bengt Oxenstjerna.

— — — — — — — — — — — — — — —

Så fort det blef honom möjligt, skyndade Bengt Oxenstjerna efter bönen i slottskyrkan till gröna salen. Men till sin stora förundran såg han ej blott grefve Abraham utan äfven sin svåger Clas Horn nästan samtidigt draga sig mot samma dörr som han själf. Ifrån gyllene salen ledde nämligen en dörr ut i en hvalfgång, som genom vattentornet förde till gröna salen. Till en början lade han ej synnerligt märke härtill, och icke kunde han heller på aflägsnaste sätt tro, att deras synbara bemödande att aflägsna sig stod i samband med hans eget. Men så mycket hade hans tankar dvalts omkring Margareta, att han mot sin vilja såg allt liksom röra sig omkring henne, och så mycket fruktade han, att någon ens skulle märka hans eget försvinnande, att han blott därför ögonblickligen uttänkte ett sätt att åtminstone uppehålla de båda herrarne.

Han såg sig omkring. Helt nära befann sig hans syster Sigrid, och han vände sig omedelbarligen till henne.

»Hjelp mig, syster!» hviskade han henne i örat och fattade hennes hand.

Fru Sigrid såg frågande på sin broder, me hann ej få något svar, ty grefve Abraham var alldeles midt för dem. Hon såg blott sin broders ansikte blekna och kände, huru han krampaktigt tryckte hennes hand.

»Grefve Abraham», sade han till denne, »min syster vill falla er besvärlig med några spörsmål...»

Grefven log förbindligt, ehuru man kunde se, att intet kunde föreslås honom mera oangenämt i detta ögonblick, än att nödgas stanna, och fru Sigrid, som med den fina och snabba uppfattning, hvilken i vissa frågor är qvinnan gifven, kom sin broders verkliga önskan temligen nära, uppbjöd all sin förmåga att insnärja den otålige grefven.

Bengt var ögonblickligen vid sin svågers sida och hviskade honom i örat, att hans syster behöfde hans närvaro vid samtalet med grefve Abraham, och man såg omedelbart därpå Clas Horn oförmärkt närma sig de båda samtalande.

En lätt suck af tillfredsställelse stal sig fram öfver Bengts läppar, i det han skyndade ut åt grå salen, för att därifrån och öfver borggården oförmärkt komma till den stora vindelstenen till vattentornet.

Till sin förskräckelse såg han här tvenne herrar före sig, båda stadda på väg uppför trappan i detta torn. Han lugnade sig dock ögonblickligen därmed, att desse ämnade sig till gyllene salen; men knappt hade de satt foten på det öfversta trappste-

get, förr än de togo af till venster, sålunda rakt mot dörren till gröna salen.

Som en blixt for det för honom, att här var en djupare och mera djefvulsk plan lagd, än att blott och bart störa ett kärleksmöte. Var hans förmodan sann — och därom kunde han knappast mera hysa något tvifvel, när han förgäfves spanat efter Margareta i alla de rum, där hofvet vistades —, så var det här meningen att ytterligare kasta vanäran äfven öfver Margaretas närmaste fränder, något som måste inträffa, då äfven alldeles främmande män gjordes till vittnen.

Af de båda herrarne, hvilka nu nalkades dörren till gröna salen, var den ene en Lifländare, den andre en tysk öfverste i svensk tjenst, men allmänt känd för sin pratsamhet.

Här voro således goda råd dyra; men huru han än skulle bära sig åt, han måste hindra de båda herrarne från att inträda. Med några få steg var han uppe för trappan och stod tätt bakom dem, just som den ene lade handen på dörrlåset till gröna salen.

»Se, det kallar jag att vara ute i en lycklig stund!» sade han, och herrarne vände sig om.

»Hur så?» frågade tysken med ett förbindligt leende.

»Jag hörde nyss talas om eder ... det var i grannskapet af konungen och hennes durchlaucht, kurfurstinnan ...»

»Ah . . . skulle konungen? . . .»

»Jag kan ej säga det för visso», svarade Bengt, »jag hörde blott edra namn nämnas och såg konungen blicka fram genom salen, som om han spanat efter någon. Det var måhända blott en inbillning af mig, och jag skulle icke vidare hafva fäst mig därvid, om jag icke här träffat eder. Men om jag genom denna underrättelse har kunnat vara tappre män till någon tjenst, så skulle jag djupt ångrat, om jag icke här gifvit eder del af min iakttagelse.

De båda herrarne sågo menande på hvarandra.

»I förtroende sagdt», fortsatte Bengt, »skulle jag icke tveka, om jag vore i edert ställe, att söka åter blifva sedd af konungen. Man vet ej, hvad ett glädjens ögonblick kan sluta i sitt sköte, måhända . . .»

»Om jag icke vore något obekant med gångarne här på slottet, skulle jag genast . . .»

»Ingenting är lättare än det», genmälde Bengt; »dörren här midt emot i andra ändan af denna hvalfgång leder in till gyllene salen, och där befann sig Hans Majestät, när jag lämnade honom . . .»

De båda herrarne aflägsnade sig verkligen, och ändtligen var Bengt ensam. Men nu var han mera oviss än någonsin, om han själf skulle inträda i den gröna salen eller icke. Alla hans betänkligheter häfdes dock vid blotta tanken på, att hvarje ögonblick en eller annan eller kanske alla dessa herrar kunde infinna sig, och då vore allt förloradt.

I detsamma fattade någon honom i armen, och när han såg åt sidan, fick han se falkögat göra en mängd obegripliga miner, hvilkas hufvudmening tycktes vara, att han skulle vara uppmärksam och lyssna.

Han hörde också tvenne röster nedifrån trappan.

»Jag hittade denna kappa i morse, när jag fejade trappan där borta», sade en grof stämma; »jag har hela dagen sett efter hvarje man, om han skulle passa till måttet på kappan, och när jag nyss fick se eder gå in här . . . för jag stod i porthvalfvet med kappan på armen . . . så sade jag till mig själf: där har du hittarlön, Pelle, ja, det sade jag, och säg nu om jag hade orätt.»

Några ögonblicks tystnad följde, hvarpå en för Bengt välbekant röst svarade:

»Det är verkligen min kappa, jag ser det här på klaffen, och hittarlön skall du få . . .»

»Behöfs icke, behöfs icke», utbrast Jakob, falkögat, som med några få skutt var utför trappan och stod ansikte mot ansikte med Stefan Olofsson.

»I konungens namn skolen I nu följa mig till tornet.»

»Karl, hvad vågar du säga!» hördes Stefans stämma.

»Intet snack vidare, förr än i morgon . . . i natt skolen I sofva i tornet.»

Bengt ansåg sig icke behöfva uppträda, och han var dessförutan så upptagen af tankarne på gröna

salen och hvad som därinne tilldrog sig, att han för ögonblicket snart glömde bort den hale örontasslaren, om hvilken han i alla händelser numera kunde vara fullkomligt säker.

Han fattade nyckeln till gröna salen. Hjärtat klappade så våldsamt, som om det velat spränga sitt fängsel, men han hade intet val. Han tyckte sig redan i inbillningen höra dörren till gyllene salen öppnas och steg i trappan.

Han öppnade och steg in, och han blef vittne till ord, som han aldrig trott sig få höra.

Knut Assarsson och Margareta Brahe! Han hade icke ett ögonblick drömt om, att det var denne man, som var Margaretas utkorade. Det var en förfärlig stund för honom, och i hans hjärta utkämpades en strid, som han icke kunde göra sig till herre öfver. Hans kärlek, hans förhoppningar, allt var med ens nedkastadt och trampadt under fötterna. Han brann af harm, det sjöd inom honom, han visste knappt till sig.

Och likväl kunde han ej rycka sin kärlek upp och kasta den bort.

Då träffades hans öron af de manligt stolta orden från Knuts läppar om försakelse, om väntan, om seger och ära, — och hans bättre jag vann styrka i den förfärliga striden inom honom. Det var en vindfläkt från ett bättre land, som flög öfver honom och kylde hans brännande pulsar.

Sådana ord, som Knut uttalade, voro en ädlings ord. Han var värd att älskas af Sveriges skönaste qvinna.

Han skyndade fram. Han lade sina händer på de båda älskandes skuldror.

»Gud och Bengt Bengtsson hafva hört edra löften», sade han med en röst, som förrådde hans inre rörelse, »och lofvad vare Gud, att jag lyckats komma i rättan tid.»

»Friherre Bengt», utropade Knut och for hastigt med handen till sitt svärd, »hvad viljen I här?»

»Stilla, stilla, min ädle vän, jag skall allt förklara; men om I icke båda nu låten mig råda, så blir denna dag en olycksdag inom Kalmar slott... nej, nej, icke ett ord, jag svär vid Gud och min ridderliga sköld, att jag vill offra mig själf för eder lycka, men icke ett ögonblick är att förlora . . . I ären röjda . . . skynda ned till dörren, Knut, och stanna där.»

Knappt hade han utsagt ordet, förr än man tydligen hörde dörren öppnas, och vid skenet af en fackla, hvars strålar bröto sig mot förgyllningarna i det grönmålade takets panelade rutor, visade sig grefve Abrahams allvarliga, nästan sorgsna anlete.

Nu uppgick ett ljus för Knut Assarsson, och han skyndade ned mot dörren.

Grefven upplyfte sin fackla, och hans ögon föllo först på Knut, men sedan såg han längre bort i salen Bengt Oxenstjerna och sin dotter.

Allvaret, man skulle nästan velat säga, vreden i hans drag skiftade i ett uttryck af förvåning, men han kunde icke få fram ett ord öfver sina läppar. Bengt nalkades honom sakta, förande den darrande och dödsbleka Margareta vid handen.

»Hvad betyder detta; friherre Bengt?» sporde då grefve Abraham.

Innan Bengt hann svara, öppnades åter dörren och Clas Horn inträdde, och några ögonblick därefter de båda främlingarne, Lifländaren och den tyske öfversten.

»Jag anhåller om eder dotter, jungfru Margaretas hand», sade Bengt Oxenstjerna.

»I, Bengt Bengtsson, I anhållen om min dotters hand . . .?» frågade grefven, knappast hemtande sig från sin förvåning, men på samma gång synbarligen angenämt öfverraskad.

»Jag väntade icke att blifva på detta sätt öfverraskad», återtog Bengt, »och föga känner mig eder dotter, men efter som ödet har vändt sig, så vill jag icke töfva att lägga min begäran för eder neder. I veten väl själf och kunnen minna eder på sedan eder egen ungdom, att den som stundeligen måste utföra sin konungs ärenden, icke har tillfälle att välja tid och ställe, att han måste gå med stormsteg sitt öde till mötes.»

Grefve Abraham såg än på Bengt och än på sin dotter, och de tre herrarnes närvaro tycktes ut-

öfva på honom ett högst pinsamt inflytande. Det gick omkring äfven i hans hufvud, när han besinnade, huru han här blifvit ej blott bedragen i sin väntan, utan äfven i sin ordning öfverraskad af alldeles opåräknade vittnen. Det var en Guds nådiga skickelse, att det var Bengt Oxenstjerna, som han funnit hos sin dotter. Han hade väntat något vida värre, något som kunnat blifva en spik i hans likkista, om det han här väntat sig verkligen hade timat i alla dessas närvaro.

»Men sägen mig, friherre Bengt», sade han slutligen och visade med handen på Knut Assarsson, som stod där med flammande ögon så blek som en marmorstod, »hvem är denne man?»

»Det är min vän och mitt lifs räddare», svarade Bengt; »vi hafva träffat tillsammans på mina resor, och han är den ende som känt min hemlighet. Han åtog sig därföre att vara min skiltvakt här, medan jag inträdde i tempelgården, där min lefnads lycka skulle afgöras.»

Förklaringen var tillfredsställande, och grefve Abraham antog den.

»Och huru har då eder lott fallit?» sporde han med ett svagt leende.

»Eder dotter ställer saken till edert afgörande, gref Abraham!»

»Nå väl, så följen mig då till vår herre, konungen!» återtog grefven, och utan att afbida nå-

got svar, utan att bevärdiga de närvarande främlingarne med en blick, gick han förut, tagande sin dotter med sig vid handen.

De öfriga följde.

Bengt fattade i förbigående Knuts hand och hviskade sakta i hans öra:

»Var lugn och lita på mig!»

6.

Efter tolf år.

Åren gingo; det polska kriget med alla sina segrar var slutadt och aflöstes af det tyska, det så kallade trettioåriga. Sveriges konung och hans tappra Svenskar hade skyndat från seger till seger, och det fanns ej i Europa ett större och skönare namn än Gustaf Adolfs. Och omkring honom hade bildat sig en krans af de yppersta namn, som Sveriges historia har att uppvisa. Det var en tid af storhet, af glans och ära, så mycket mer i ögonen fallande, som ingen i världen anat, att från detta undangömda land en sådan skara af hjältar och store män skulle någonsin kunnat framträda. Och yppigare växtlighet har aldrig, hvarken förr eller sedan, den svenska äran haft att glädja sig åt. Öfverallt ser man en rikedom på snillen och krafter af första ordningen.

Var det en frukt af de gångna tidernas nöd och elände, så må man beklaga, att dessa tiders lärdom så snart glömdes. Det synes, som om Sverige icke skulle vara vuxet för mycken medgång. Motgången, olyckorna, nöden frampressa enighet, kraft, mandom, förmåga af självuppoffring. Aldrig har Sverige visat sig större och upphöjdare än i nödens stund. Men var en gång striden öfverstånden och segern vunnen, då lågo vi qvar och solade oss i segerns återglans. Och däraf föddes sorglöshet, njutningslusta och veklighet, och den kraft, som i själfva verket ännu fanns qvar, uttömde sig själf i gagnlösa inre strider, ofta riktade mot konungen själf, hvarunder man icke drog sig tillbaka för att äfven i landets nesa läska sin enskilda hämnd mot honom. Så kommo tider af skam och vanära, och frukterna af Gustaf Adolfs och Carl X:s segrar, kransen af länder kring Östersjön, slets bort, och så slets Finland bort, icke till följd af bristande kraft att kunna bevara och bibehålla hvad fädren lämnat i arf, utan till följd af enskilde mäns ränker.

Nu stå vi åter ungefärligen på samma punkt, som på den tiden, då Gustaf Adolf uppträdde på Sveriges konungatron, ehuru så till vida tiden var svårare för honom, som då trenne krig brunno rundt omkring våra gränser. Men därutinnan äro vi nu i hans stad, att vi äro öfverlämnade åt oss själfva och vår egen kraft. Framtiden skall utvisa, om

denna kraft ännu låter af nöden och motgångarne hamra sig till lika godt stål, som på Gustaf Adolfs dagar. Måhända hade hans tid ett försteg framför vår däruti, att då ingen i Sveriges rike tviflade på denna kraft. Det är sannt, vi hafva en lysande rad af förrädare att ställa framför vårt minne. Men sådane män, som en Patkull, en Sprengtporten, en Cronstedt, sådana har äfven Sveriges äldre historia att uppvisa.

Att lifligt fatta sitt mål i sikte och att tro på sin egen kraft — det är hufvudsaken. Ingen af de män, som omgåfvo den store Gustaf Adolf, tviflade ett ögonblick på sanningen af sin sändning. Det var Guds vilja de utförde, det var en helig strid de stredo. Däraf detta okufliga mod, denna vissa förtröstan om seger, som ännu, när svärdet sjönk ur den döende hjeltens domnande hand, band segern vid hans fanor.

Men vi återgå till vår berättelse!

Gustaf Adolf hade efter sin seger vid Breitenfeld gått åt sydvestra Tyskland och tillbringat julen i Frankfurt am Main. Men tidigt på våren hade han till följd af Tillys rörelser mot Gustaf Horn i Bamberg brutit upp och tågat söderut, hade i Nürnberg hänfört dess protestantiska borgare, tagit Donauwörth, och vid Lech i fiendens åsyn gått öfver floden, samt ryckt fram mot Augsburg. Här liksom i allmänhet i de fria tyska riksstäderna var borger-

skapet öfvervägande protestantiskt sinnadt, och här hade den så kallade Augsburgiska bekännelsen blifvit framlämnad till kejsar Carl V år 1530. Nu under kriget hade dock kejsar Ferdinand, sedan han besegrat den nyvalde konungen af Böhmen och de tyska furstar, hvilka efter honom vågade träda i spetsen för protestanternas försvar mot honom och katolikerna, samt tvungit konung Christian IV i Danmark att öfvergifva sin stolta dröm att kunna skydda de öfverallt kufvade protestanterna, — under kriget hade han utfärdat ett s. k. restitutionsedikt om återställandet af alla religiösa förhållanden i det skick de voro före reformationens början. I följd häraf hade äfven i Augsburg alla de protestantiska kyrkorna blifvit tillslutna, de själfve förlorat sina privilegier, och katolikerna återkommit till styrelsen. När Gustaf Adolf kom framför staden, låg där bayersk besättning.

Borgerskapets böner — de bådo honom för Guds barmhertighets skull icke beskjuta staden och sålunda straffa den oskyldige med den skyldige; den bayerska besättningen hade mot deras vilja och nästan utan deras vetskap inkommit i staden — förmådde Gustaf Adolf att söka genom underhandling med den bayerske befälhafvaren vinna staden, och han villfor invånarnes begäran att icke lossa något skott mot staden, ehuru de bayerska kanonerna ständigt oroade det svenska lägret.

Efter några dagars underhandlingar beslöt också den bayerska besättningen att aftåga, och den glädjedruckna staden rustade sig att emottaga befriaren. Den 14 april var bestämd för det högtidliga intåget.

Alla gator i den stora och folkrika staden — en bland de största och rikaste i Tyskland, liksom en bland de äldsta, ty den räknade sin uppkomst från den tid, då det gamla romerska riket hade den några mil norrut flytande Donaufloden till riksgräns, — vimlade af en brokig samling menniskor, alla fyllda af outsäglig glädje, alla bidande med hänryckning den stund, då de skulle få mottaga och helsa den store konungen, föremålet för sitt tidehvarfs och framför allt det protestantiska Tysklands högsta beundran och kärlek.

Vägen från det svenska lägret till staden var från tidigt på morgonen betäckt af menniskor, som vandrade till och från detsamma. En bland dem, som bland de första kom fram emot lägret, var en kortväxt, smärt man, klädd nästan som en af studenterna i det närbelägna universitetet i Dillingen, men med ett ytterst vårdadt yttre. Han tycktes vilja se, utan att synnerligen själf göra sig bemärkt, och begagnade allt hvad som kom i hans väg för att liksom under betäckning kunna anställa sina iakttagelser.

Liksom många andra stannade han vid ändan af lägret, där ett hästregemente höll på att rusta

sig till utryckning. Det var sannolikt det, som skulle följa konungen till staden och måhända sedermera till någon del stanna som besättning, ty den svenska krigshären i öfrigt skulle förblifva utanför staden. Det nämnda regementet utvecklade en liflig rörelse. Ryttarne fejade sina remtyg och munderingar, eller ryktade sina hästar, och fram och åter såg man regementets officerare röra sig bland krigarne, efterseende att alla arbeten utfördes med noggrannhet.

Den fine studenten följde med uppmärksamhet allt, som tilldrog sig. Plötsligen glänste det till i hans ögon, och hela hans varelse skälfde till, som om något synnerligen ovanligt fäst hans uppmärksamhet.

Det var dock ingenting. Man såg bland ryttarne en högväxt man komma ut ur ett tält och med stolt hållning gå fram till den långa linien af ryttare, och officerarne syntes samla sig omkring honom. Han tilltalade dem, och de lyssnade med uppmärksamhet.

Därpå blåstes det till bön i lägret, och regemente efter regemente ryckte fram i tältluckorna. Äfven det ifrågavarande ryttareregementet ställde upp sig till bön. Tonerna af den enkla psalmen stego så konstlösa, men så allvarliga och betydelsefulla mot himlen, och många voro icke de bland åskådarne från staden, hvilka icke rördes till tårar

när de betänkte, huru de hade dessa psalmsjungande krigare att tacka för den stund, den framtid af lugn och lycka, hvilken de nu njöto och hoppades få njuta.

Studenten, där han stod lutad mot en trädstam bakom en storväxt borgare, tycktes dock vara en bland de få, som med ett främmande sinne lyssnade till de heliga ljuden. Ett fint, omärkligt leende drog till och med flyktigt omkring hans mun. Dock stod han försjunken i tankar, med ögonen liksom fasttrollade vid den högväxte rytteriöfversten, som åhörde bönen framför sitt regemente. Själf var studenten i sin ordning föremål för den skarpaste iakttagelse från en man, hvilken stannat på något afstånd och tycktes vilja följa hvarje drag i hans ansikte med den mest odelade uppmärksamhet. Denne man var till växten längre än studenten, men lika smärt som denne. Hans ansiktsuttryck var icke heller så fromt och oskuldsfullt som studentens. Man såg där väl liksom ett bemödande att synas hederlig, men naturen hade tecknat detta anlete med en så tydlig stämpel, att det tycktes gäcka hvarje aldrig så konstnärligt bemödande. Han bar mörka kläder, men de voro så vida, att när mannen någon gång räckte fram sin magra hand, och man tillika såg på hans knotiga ansikte med de djupt liggande mörka ögonhålorna, var man färdig att taga honom för ett benrangel, hvilket inhöljdt i en främmande dräkt stigit upp från de döda att se och beundra

Guds kraft, att nedfalla och afbedja sin synd och finna ro i sin graf.

Just som tonerna af den sista psalmversen ljödo från lägret, nalkades denne man studenten. Han lade sin magra hand på den unges skuldra och sade med en hväsande röst, som skulle vara hviskande:

»Unge man, I ären från Sverige . . .»

Studenten flög till, och när han kastade sin blick på det bleka, magra anletet vid sin sida, stelnade hånleendet på hans läppar, och fromheten och oskulden på hans panna dunstade bort, och uttrycket förvred sig till ett fegt grin, ungefär som man tänker sig den onde engelns leende, när han plötsligt tror sig stå inför ransakarens röjande blick.

Detta minspel, som dock varade blott ett ögonblick, undgick icke benrangelsmannens skarpblick, och äfven hans tunna läppar krusades af ett leende.

»Utan att veta det», fortsatte han, »hafva vi varit grannar under de sista dagarne . . . och jag har däruti funnit ett ytterligare skäl att närma mig eder, ehuru jag väl hade gjort det dessförutan, ty jag har länge med uppmärksamhet följt eder.»

»Och hvad har väl kunnat förskaffa mig den äran?» sporde studenten icke utan en skymt af förlägenhet.

»Edert anspråkslösa väsende», svarade benranglet, låtande blicken gå i samma riktning som studentens, hvilken oaktadt sin öfverraskning icke

kunde afhålla sig från att liksom ofrivilligt söka den ståtlige rytteriöfversten.

»En härlig man, denne öfverste, icke sannt...?» hviskade benranglet, och pupillen i studentens ögon blef så liten, som om den varit ändan af en nålspets.

Nu var bönen slutad, och krigarne försvunno bakom tälten. Men från rytteriregementet, framför hvilket de båda männen befunno sig, blåste det till uppställning, och inom några ögonblick red regementet fram ur lägret och uppställde sig något åt sidan ut på fältet. När det svängde upp i linie, kom venstra flygeln att stå tätt invid de båda männen, hvilka drogo sig något tillbaka.

Studenten såg sig dock om upprepade gånger, men hans blick sökte nu icke öfversten, utan en af ryttarne ytterst på flygeln. Det var en ståtlig karl, det också, ehuru han icke kunde mäta sig med öfversten, och det såg ut, som om äfven han känt igen den bortilande studenten. Han fäste skarpt sin blick på honom, men hans ansikte var orörligt, som om det varit af brons. Blott de lifliga ögonen antydde, att han tagit sin man i ögonsikte.

»Sannolikt skall detta regemente följa konungen till staden», sade benranglet, som icke vek från studentens sida.

»Sannolikt!» blef det entoniga svaret.

»I ären mörk till sinnes», fortsatte benranglet; »kan det vara en följd af den härliga anblicken af

så ståtliga och tappra krigare, eller kanske hafven I fränder och vänner i regementet?»

»Fränder hafver jag där icke, men väl en gammal vän från min studenttid!»

»I hafven lärt eder vetenskap i Upsala och fullbordat den vid något af universiteten härute, förmodar jag ... nå, lika mycket, eder konst står öfver allt beröm efter den lyckliga kuren, sedan I råkaden i Bayrarnes händer.»

»Synnerligt länge hafver jag icke varit härute», genmälde studenten; »hvad jag lyckats inhemta om örternas egenskaper, har jag mest vunnit på egen hand. Flere år tillbringade jag i Preussen, och i ett kloster där, ty jag låg länge sjuk, fick jag af en gammal munk veta mycket, som jag förut ej visste ... men låtom oss gå till staden, snart kommer konungen, och då hinna vi ej komma nog tidigt för att öfvervara högtiden.»

Den gamle fogade sig med nöje i studentens önskan, och medan de gingo, fortsattes samtalet, hvarunder de allt mera närmade sig hvarandra, så att, när de kommo in genom stadsporten och vandrade gatan fram, tycktes den ene icke vidare hafva några betänkligheter för den andre.

Men snart blef det rörelse vid stadsporten. Smattrande krigsmusik och kanonernas dunder förkunnade, att Sveriges kunung red in i den gamla tyska riksstaden. Konungen var omgifven af en

lysande svit. Närmast honom red den afsatte konung Fredrik af Böhmen, och efter de båda konungarne hertig Wilhelm af Weimar och grefve Christofer af Baden, så de svenske generalerna, Gustaf Horn, Johan Banér och Lennart Torstensson, och därefter några andra herrar, bland hvilka man såg Bengt Oxenstjerna.

Tåget gick fram genom den böljande folkmassan till S:t Annas härliga kyrka. Här voro borgmästare och råd församlade, och när konungen med sin svit intagit de bestämda platserna, var kyrkan alldeles öfverfylld med folk. Konungens hofpredikant, doktor Jakob Fabricius, höll predikan, och han hade tagit till ämne följande vers ur Davids psalmer: »Efter nu de elände förtryckta varda och de fattige sucka, vill jag upp, säger Herren: jag vill skaffa en hjälp, att man frimodeliga lära skall.» Märkeligt nog var det samma ord, som nära 200 år förut en af konungens anherrar, den krigiske biskop Kettil i Linköping, upprepade i sin domkyrka, då han anlade sköld och hjälm och drog ut mot konung Christian för att befria sin frände, den fångne ärkebiskopen Jöns Bengtsson (Oxenstjerna). Äfven biskopen anförde de bibliska orden med full öfvertygelse om deras rätta tillämpning på sin gärning; — men hvilken skillnad mellan denna och hans ättlings, Gustaf Adolfs! Huru trång, huru sammanklämd omkring den enskilde den förra, och huru vid och

hög den senare! Mod och kraft dväljas bakom båda, men där strålar från den senare en återglans af himlen.

Tonerna från den skönaste musik strömmade fram genom tempelhvalfven, beledsagande församlingens sång. Men knappast kunde något öga återhålla sina tårar, då de befriade rätt besinnade betydelsen af den heliga sångens ord: »lofver Herran min själ och förgät icke, hvad godt han dig gjort hafver! . . . Lofver Herran, I hans englar, I starke hjältar, som hans befallning uträtten, att man hans ords röst höra skall.»

När allt var slut i kyrkan, gick det högtidliga tåget till torget, där konungen med furstarne och generalerna och hela sviten af öfverstar och officerare gick upp i det palatslika Fuggerska huset. Det dröjde en stund, men så visade sig konungen från altanen, och i detsamma fylldes luften af stormande bifallsrop. Och konungen med sin lugna majestätiska blick log så vänligt och godt och helsade åt alla sidor. När det åter blef tyst, framträdde borgerskapet och aflade tro- och huldhets-ed.

Högtidligheten slutade med en präktig måltid och på aftonen en lysande bal, dit stadens skönaste fruntimmer voro kallade. Men det var ej blott i de höga praktgemaken i det Fuggerska palatset, som glädjen stod högt i tak. Öfver allt i hela staden var idel fröjd och jubel, och långt ut på natten

hördes röster utbringa ett lefve för den svenske konungen.

Sent på natten vandrade tvenne män utefter en af de förnämsta gatorna från torget. Allt eftersom de aflägsnade sig därifrån, aftog så småningom folkträngseln och sorlet, och när de togo af in på en tvärgata, var det blott en och annan brådskande borgare, som hastigt skymtade förbi dem. De båda männen gingo dock tysta sin väg fram, lämnade tvärgränden och skredo utefter ytterligare ett par gator, tills de kommo till en af de aflägsnaste stadsdelarne fram emot stadsmuren. Här gingo de in i ett enstaka hus.

»Som jag är öfvertygad om», sade den ene, »att vår bekantskap icke är slumpens verk, utan den nödvändiga följden af dolda makters evigt utstakade planer, så vill jag icke hafva någon hemlighet för eder, min unge vän, och är det min vissa tro, att om vi lägga råd tillsammans, så skola vi kunna uträtta något, som är värdt att minnas.

Med dessa ord öppnade han dörren till ett litet rum, där de båda på ömse sidor om ett mindre ekbord snart sutto inbegripna i ett lifligt samtal. Det var benranglet och studenten. Benranglet sköt undan en af golftiljorna och tog fram ett litet skrin af ebenholz, som han ställde på bordet.

»Efter som vi hafva kommit att beröra gamla minnen», sade han, »och de tider, då jag i min ung-

UNIV.
OF
MICH.

dom vistades i ditt land, så skall du här få se ett och annat, som rörer dem, om hvilka vi talat. Se här», och han tog upp ur skrinet ett gulnadt papper, »se här är något, som insändes till ordensgeneralen ... det rörer gamle grefve Peder och tillhör den tid, då jag var med den vördade herren, hans helighet påfvens legat, Possevinus, i ditt land» — han uppläste ur papperet några rader, af innehåll att den nämnde grefve Peder var tillgifven den katolska läran, och fortsatte sedan —; »den ädle grefvens söner voro äfven den enda saliggörande kyrkans söner, såväl grefve Erik som grefve Gustaf, han som fick konung Sigismunds löfte att äkta konungens syster, prinsessan Anna, men bröderna ... se där äro vi på en mark, där vi kunna vandra gemensamt! Du skall äfven se ännu ett papper ...»

Benranglet bläddrade i en pappersbundt, och hans djupa öga följde med skärpa skriften blad för blad. Slutligen drog han fram ett papper och höll det framför studentens ögon.

»Kännen I den mannen?» sporde han.

Studenten log, som om han till hälften medgifvit, att den hemlighet, hvarunder de båda männen hittills umgåtts med hvarandra, icke vidare behöfts. Han genomögnade papperet och nickade mot den gamle. Papperet innehöll en underrättelse om tvenne unge män, Petrus och Olaus Olai, hvilka omtalades som drifvande och kraftfulle män

att arbeta på den heliga romerska kyrkans återställande.

»Ja väl, min son», återtog den gamle, »desse män kände jag så väl, som om vi varit bröder, och hade icke antikrist och mörksens furste segrat, så hade de både stigit högt och fort, ty konung Sigismund höll dem kära. Jag minnes, som om det vore i går, när min vän Olaus gick hädan och Petrus svor en dyr ed att hämnas hans död och sin egen skymf. Det var om hösten 1593 under oroligheterna i Stockholm, då grefve Erik lät den heliga messan hållas i slottskyrkan och i det nya huset i staden. I hafven väl hört talas om, huru folket stormade till, Olaus ville hindra hopen att våldföra sig på Herrans tjenare, men han fick ett så hårdt slag därvid af en klubba, att han föll neder och dog på stället. Hans broder Petrus befann sig bredvid honom, och när han såg upp, fick han sikte på unge grefve Abraham. 'Det skolen I icke hafva gjort för intet, grefve Abraham!' ropade han, men fick af den uppretade grefven ett slag i ansiktet, så att blodet forsade ur näsa och mun. Jag menar ock, att den ädle grefven fått betaldt för denna gamla skuld. Det kännen I bättre än jag . . . hvilken ande, som rådde öfver denna grefve Abrahams äfvensom öfver grefve Magni födelsestund, vet jag icke, men långt föllo de från sina bröder och äfven från sin ädle fader . . .»

»Mäster Petrus fick Östan-Ryds gäll af grefve Abraham», upplyste studenten.

»Ah ... det skulle jag icke hafva trott, — nå då glömde han sin broders blod och sin skymf för brödstycket. ... Kände jag honom rätt, var han dock man att gömma och icke glömma.»

»Så är det ock, fromme herre», ifyllde studenten, »och han har varit nära att lyckas. Den skymf han hade beredt grefve Abraham var vida svårare än den han en gång led, den var dödlig ...»

»Och huru ville han då gå tillväga, eftersom han var sitt mål nära, men likväl icke uppnådde det?»

»Hans dotter älskade en vanbördig, och denna kärlek visste han om och gynnade, ehuru han förstod att till det yttre aflägsna alla misstankar från sig. Planen var färdig, ett möte mellan grefvedottern och hennes älskare skulle bevittnas af flere vid konungens hof, som därom blifvit underrättade. Jag hade vunnit grefve Abrahams förtroende genom att underrätta honom om hans dotters kärlekshandel, ehuru han till en början icke ville sätta tro därtill, och jag höll trådarne i min hand ...»

Den gamle log med ett elakt leende, men han tycktes synnerligen tillfreds med berättaren.

»Så hetlefrad, som grefve Abraham var, hade det blifvit hans död, om hans dotters skam blifvit bevittnad af flere än af honom själf ...»

»Och det lyckades icke!»

»Det misslyckades genom närvaron af en narr, som var förälskad i den ädla fröken. ... Nu äro han och hon trolofvade, säges det ...»

»Och din fader ...?»

»Tyvärr kunde han icke undgå att röjas för den stränge grefven, och han måste afgå från sitt gäll ...»

»Och du själf, min son ...?»

»Jag hölls länge i fängelse, men lyckades förskaffa mig friheten åter, och sedan dess har jag irrat omkring ...»

»Men alltid i närheten af den svenska hären, och af en viss afdelning i densamma ... jag förstår, min son, du har ett godt hjärta, du har fröjdats åt dina ovänners lycka. ... Och därför fann jag dig i dag framför den vackre öfverstens regemente; ser du, gamla ögon se ibland längre än man tror. Det var den förälskade narren, menar jag ...»

»Nej, nej!» utropade studenten, »det var vanbördingen.»

»Och hans namn?»

»Knut Assarsson!»

»Och narren ...?»

»Han var ock med i konungens svit ... det var friherre Bengt Bengtsson Oxenstjerna.»

»Så där ja, min son», yttrade benranglet med en viss belåtenhet, »nu menar jag, att vi snart skola

komma på det klara med hvarandra. Du synes mig vara lik mig därutinnan, att du har allt att vinna, men knappast något att förlora ... mitt mål står högre dock, mycket högre än ditt!»

»Och hvilket är då mitt mål?» sporde studenten med ögonen liksom fastsugna vid benranglet.

»Hämnd!» hväste denne..

Det blänkte till i den fromme studentens anlete.

»Hämnd», återtog benranglet, »det är ock mitt mål, hvarpå jag väntat i årtionden, och hvarför jag dröjt att nedstiga i min graf. Äfven jag har lidit fängelse och svettats blod, men för den heliga kyrkans skull dock ... ser du, en helig ed binder mig, en ed, som jag svor i den stränge fadern Malaspinas händer att hämnas på hertig Carl, den blodhunden, först och sedan på hans afkomlingar, så långt min arm nådde. Många gånger har jag varit på väg till ditt land, men alltid har jag måst vända. Jag har liksom du följt den svenska hären i spåren, och nu, just nu, när jag åter ämnade gå ur mitt ide, skickar den heliga jungfrun mig rofvet i händerna. Därför stannade jag här, och nu synes lyckan vara med mig, ty jag har vunnit en vän i min väns son ... jag visste redan länge, att du var Olof Olofssons son och Peder Olofssons brorson ... ja här — benranglet framtog ur sitt skrin ett bref, som han lämnade studenten — se här, detta hittade jag; du har tappat det, Stefan Olofsson ...»

Stefan, ty det var han, mottog brefvet, men den gamle fortsatte.

»Lika mot lika, jag behöfver en medhjälpare och nu är stunden inne; jag gifver dig friherren i händer och du . . .»

»Och jag . . .?» sporde Stefan knappast hörbart.

»Du skall taga din konungs lif.»

»Min konungs lif . . . ären I från vettet, gamle man?»

Stefans röst darrade. Han beherskades af benranglet, och hans fråga var blott ett matt försök att afvärja besvärjaren.

»Saken är afgjord», hväste benranglet; »hur kan du begära, att denna darrande hand skulle kunna föra ett vapen . . . nej, du skall göra det, men du skall i stället få läska din tunga i din oväns blod. Jag svär det vid Guds moders bild. Tro ej, att saken är förenad med någon svårighet», fortsatte han efter en stunds tystnad; »i det Fuggerska palatset finnas många vägar, som endast den invigde känner, och jag är född där i huset och kan hitta fram där i mörka natten. . . . Allt skall gå bra, och tro mig, din belöning skall icke stanna vid hvad jag sagt . . . en hel värld står dig öppen, du skall vältra dig i guld, och maktens mantel skall omgifva dina skuldror . . .»

Ofrivilligt ryste Stefan. Den talandes röst var så dof, och hans ögon rullade så underligt i sina

djupa hålor. Men orden drogo honom bort, och det var som om han sett den gamles tafla förverkligad framför sig.

Samtalet fortsattes länge, och ännu, när det började ljusna i öster till en ny dag, sutto de tillsammans i den trånga kammaren.

Men i det Fuggerska huset gick dansen med fröjd, och alla voro hänryckte öfver den store konungen, som var så älskvärd och mild och vänlig. Nu var det tyst i de stora gemaken, och ljusen voro släckta. Och sorlet af de många tusende glada menniskorna hade äfven tystnat. Endast från stadsmuren hördes då och då tunga steg och kolfstötar mot marken, när någon patrull gick fram.

Vid Fuggerska huset stodo ryttare af den käcke Knut Assarssons rytteri på vakt.

7.

Balen.

Några dagar förgingo, och den svenske konungen tycktes vilja gifva sig god ro uti Augsburg. Den ena lysande tillställningen aflöste den andra, och synnerligast sedan hans drottning med sin svit ankommit, var det ej fråga om annat än baler, skådespel och nöjen af alla slag. Och konungen, omstrålad af ryktets glans och följd af hela Europas

blickar, var medelpunkten, omkring hvilken allt rörde sig. Man må ej undra på, att det började talas om ett stort nordiskt kejsardöme, hvars mäktige monark Gustaf Adolf skulle blifva. När till denna yttre makt och glans kom hans egen personlighet och hans hjärtas makt att vinna menniskohjärtan, finner man det ganska naturligt, att hans namn skulle nämnas af allas läppar med vördnad och kärlek.

Midt under det döfvande sorlet af nöjenas aldrig slutande ström pågingo dock de viktigaste underhandlingar, och Gustaf Adolf arbetade lika kraftigt och allvarligt som någonsin. Sändebud kommo och gingo, skrifvelser uppsattes och affärdades åt alla håll, till rikskansleren, till rådet i Stockholm, till generalerna i norra Tyskland, och fortsättningen af framtågandet mot kejsarens arfländer bereddes i allt lugn. Först gällde det naturligtvis Bayerfursten, som efter Tillys död, hvarom underrättelsen till Gustaf Adolf inlopp under vistandet i Augsburg, inneslutit sig i det fasta och för ointagligt ansedda Ingolstadt. Denna stad var Gustaf Adolfs första ögonmärke, och planerna för att vinna densamma uppgjordes här, under det hofvet som bäst öfverlämnade sig åt gästabuds- och dans-salens nöjen. Befallning var redan utfärdad till hären att bryta upp.

Det var den 23 april fram emot aftonen, och följande morgon skulle uppbrottet ske. Konungen

hade slutat sitt arbete och reste sig upp från skrifbordet. Inne i arbetsrummet befann sig utom konungen ingen mer än Bengt Oxenstjerna.

»Nå väl, min käre Resare-Bengt», sade konungen, i det han vänligt leende gick fram till denne, »nu menar jag, att vi hafva gjort ett stycke väg tillsammans, hvars like icke många göra efter . . .?»

»Det menar jag ock, Ers Majestät», svarade Bengt, hvars milda, allvarliga anlete knappast tycktes veta hvad glädje var, »och det är min högsta lycka liksom min högsta ära att hafva fått följa med på detta Hannibalståg genom Europa.»

»Men säg mig, käre Bengt», sade konungen i det han lade handen på Bengts skuldra, »I ären dock icke mera densamme som fordom, jag har märkt det länge, och mig synes, som om I blifven mörkare till sinnes med hvarje dag som går. . . . Eder trolofvade befinner sig dock här i drottningens svit, men där blifver I stående, som om hon gjorde eder mera sorg än glädje. Hon eger dock en skönhet, hvarmed få härute kunna täfla, och så vidt jag vet, motsvaras hennes yttre fägring äfven af hjärtats. . . . Hvi dröjen I då, Resare-Bengt? Det påminner om enbusken där hos den persiske schahen . . . I afbryten, just när I skolen få det bästa att veta.»

Bengts ansikte blef allt blekare och blekare under konungens tal, och handen, som han förde

upp mot bröstet, trycktes så våldsamt däremot, som om han behöft denna kroppsliga ansträngning för att blifva herre öfver sig själf.

»Jag hade velat hålla edert bröllop här under dessa glädjens dagar, Bengt», fortfor konungen, gående fram och åter, och utan att invänta något svar af Bengt; »nu låter det sig dock ej göra, men när jag kommer åter en gång, om så är Herrans vilja, då skola vi gripa verket an.... Se så, intet ord, Resare-Bengt.... Nu skall du blifva styresman här i Augsburg och öfver hela Schwaben, medan jag tågar österut med hären; och din skyddsling Knut Assarsson skall du få vid din sida...»

»Men, Ers Majestät, jag...»

»Hvad, ären I icke nöjd, Bengt...?»

»Jag ville fälla en förbön för öfversten... han skulle tråna bort här, om han ej finge följa eder ut i striden...»

»Så, så... jag förstår eder, I kunnen vara lugn, jag glömmer honom icke, han är en af mina bästa krigare.... Men tron I, att I icke skolen få något att göra här, så bedragen I eder. Betänken att vi stå midt i fiendens land, och detta Augusta, som de käre borgarne döpt om till Gustava, det skall ock blifva Gustaf Adolfs stad, medelpunkten för våra arbeten här nere midt i gapet på draken.... Pålitliga män behöfvas just här, alldeles sådane som Bengt Bengtsson och min öfverste.»

Bengt ville svara, men afbröts af en tjenstgörande kammarsven — eller page, som de efter denna tid började kallas —, hvilken anmälde en äldre man, som önskade företräde för konungen, emedan han hade viktiga meddelanden att lämna. Konungen gaf sitt bifall, och mannen inträdde.

Det var benrangelsmannen.

»Förlåten mig, store konung», började mannen med skälfvande knän och nedslagen blick, »men huru ringa jag är och fastän jag i min enfald må hafva kunnat misstaga mig, så har jag icke velat dröja att meddela eder en omständighet, som . . .»

Mannen drog häftigt och djupt efter andan, som om han ansträngt sig öfver sina krafter, och närmade sig småningom, medan han talade, den del af rummet något på sidan om dörren, där Bengt Oxenstjerna befann sig. Under fortsättningen ställde han sig med handen mot väggen bakom sig. Både konungen och Bengt märkte det, men ingendera tänkte annat, än att den stackars gamle mannen väl kunde behöfva detta stöd, så gripen som han tycktes vara att befinna sig inför konungen.

»Jag låg i slottet här utanför staden i natt, då jag på ett synnerligen märkeligt sätt gjorde bekantskap med en främling från långt aflägsna länder och med en lärdom, som väckte min synnerliga förvåning. Han visste mera om eder, store konung, än som vi veta, hvilka dagligen lyckliggöras af eder

närvaro, och allt detta hade han fått veta af... stjärnorna och mäktiga andar...»

»Min käre gamle», afbröt konungen, »hvad du har att säga mig skall du skynda dig med. De där sagorna om öfvernaturliga krafter hos dödliga menniskor behaga mig icke...»

»Store furste... mitt ärende är dock af vikt», återtog mannen, kastande en förstulen blick på Bengt; »mannen, om hvilken jag talar, är kommen med dyrbara håfvor, som han vill lämna i edra händer, ja, väl nyckeln till kejsarriket...»

Konungen såg upp. Det kunde dock ligga någon sund och förnuftig mening i den öfverspände gamles ord. Möjligen kunde han genom honom vinna upplysningar, som verkligen voro af vikt.

»Tala tydligt ut din mening, gamle», uppmanade han benranglet.

»Mannen ligger dödssjuk», sade denne, »men han hade lyckans ring på sitt finger, och den vill han gifva eder.»

»Det där begriper jag ännu mindre», yttrade konungen.

»Det är en märkelig gammal ring», återtog den gamle, »och så vidt jag har sett gammal österländsk skrift, så var det en persisk ring, men mycket gammal och af högt värde.»

Bengt Oxenstjerna blef allt uppmärksammare, och äfven konungen fäste sig vid denna upplysning,

som så tydligt påminde om den af Bengt förlorade kostbara ringen. Ett omärkligt leende drog öfver benranglets vidriga anlete.

»Hvad sägen I, friherre Bengt», vände sig konungen till denne, »det där låter, som om det vore något, hvilket mera gällde eder än mig. Hvem vet, kanske skolen I här få lösningen på gåtan.»

»Jag vill ock besöka den gamle där borta i slottet», genmälde Bengt.

Det knäppte till i den gamla väggpanelen, mot hvilken benranglet stödde sig, och ljudet tycktes förlora sig långt in i muren. Både konungen och Bengt sågo skarpt på mannen, men denne stod i sin nedlutade ställning helt lugn, som om intet inträffat.

»Förvånens icke», sade benranglet med sin graflika stämma; »sådana där ljud höras ofta i detta gamla hus. De tillkännagifva blott, att gamle herr Jakob Fugger befinner sig på väg till sina forna gemak.»

Konungen vände sig bort med synbar ovilja och vinkade med handen till tecken, att han ville blifva befriad från den narraktige gamle, och denne gick ut ur rummet med raskare steg än man kunnat vänta.

Knappt var han försvunnen, förr än konungen fick ett nytt besök, men denna gång af Johan Banér och ett par öfverstar, af hvilka den ene var den

ståtlige rytteriöfversten, som i så hög grad fängslat Stefan Olofssons uppmärksamhet. De kommo på konungens befallning, och konungen fördjupade sig snart i ett lifligt samtal med dem om morgondagens aftåg och om anstalterna för Augsburgs försvar. Bengt Oxenstjerna fick härigenom tillfälle att aflägsna sig, och han skyndade att om möjligt inhemta den gamle.

Denne gick med vacklande steg utför palatsets hufvudtrappa, då Bengt hann honom. Han stannade och bugade sig djupt för friherren, men det där förstulna leendet stod qvar liksom förstelnadt kring hans mun.

»Jag är en vän af sådana där gamla fornsaker, gamle man», sade Bengt i det han vänligt besvarade mannens helsning, »och jag har lust att besöka egaren af lyckans ring. Kan du följa mig till honom . . . ?»

»Ja väl, nådige herre, det må jag kunna åtaga mig», svarade benranglet, seende sig omkring åt alla sidor och hväsande fram orden, »men ett par timmars hvila behöfva mina gamla ben. Vägen är dock icke lång, några stenkast blott utom staden. . . . Viljen I, så kunna vi senare anträda denna vandring. Klockan tio skall jag stå till edert förfogande. Då är ock dansen i full gång, så att I väl kunnen försvinna på en stund, utan att någon skall sakna eder . . .»

»Så må det blifva», afbröt Bengt utan att vilja höra på fortsättningen af mannens tal, »klockan tio vill jag begifva mig till det gamla slottet.»

Båda skildes åt. Bengt gick åter uppför trappan, och den gamle utför, sedan han först ännu en gång noga sett sig omkring, liksom fruktade han ett spanande öga i hvarje vrå, bakom hvarje pelare.

Huru försiktig han än var, märkte han icke, att en man befann sig bakom en af pelarne i nedre förstugan. Denne man tycktes hafva en kropp så smidig som tigerns, och med ljudlösa steg drog han sig omkring den tjocka pelaren, allt efter som benranglet närmade sig, så att alltid pelaren var emellan honom och denne. Men under hela tiden, som Bengt stod och talade med den bortgående, hvilade denne mans ögon, så skarpa och genomträngande som en falks, på det hväsande benranglet.

Dansen var i full gång. Stadens förnämste borgare hade inbjudit konungen och drottningen samt de andre furstarne och en mängd svenska generaler och öfverstar samt officerare att först öfvervara ett skådespel och sedan en stor bal i rådhussalen. Allt hvad konst och smak haft ypperst att erbjuda hade nedlagts på salens och de angränsande rummens värdiga prydande. Ingen möda och inga kostnader hade sparats. Man ville öfverträffa allt

för att visa den obegränsade kärlek, som den oöfverträfflige konungen tändt i allas hjärtan.

Och när Gustaf Adolf inträdde, förande vid sidan sin drottning, och den underbart sköna musiken stämde upp en hymn till hans ära, var det, som om ett elektriskt slag genomströmmat hela församlingen. Konungens glada vänlighet, den varma innerlighet, som lyste ur hans ögon och omgöt hela hans sköna och ädla gestalt liksom med en gloria af öfvernaturligt behag — detta i förening med det höga majestät, som tronade på hans panna, och medvetandet om, att det var Europas, ja världens störste man, som här skred fram mellan de högtidsklädda borgarne, — allt bidrog att djupt i allas hjärtan inbränna bilden af »guldkonungen», såsom Italienarne kallade honom.

Konungen bar omkring halsen en kostbar och rikt broderad spetskrage, som en af de föregående dagarne blifvit honom förärad af en adelsjungfru i staden. Denna krage finnes ännu i behåll och förvaras bland samlingarna på Drottningholm.

Maria Eleonoras — ack, det var hennes lyckligaste dagar, dessa som hon tillbragt vid sin store konungs sida i Frankfurt och här i Augsburg! — hela hennes sköna gestalt var liksom genomvärmd af en inre outsäglig lycka, som förökade hennes skönhet. Och den glädje, som strålade ur hennes ögon, när hon vandrade fram vid konungens arm,

var af vida högre värde än det diadem af blixtrande ädelstenar, som konungen fäst kring hennes lockar, när hon kom till honom i Frankfurt.

I drottningens omgifning visade sig den sköna Margareta Brahe, väl med ett visst vemod utbredt öfver de fina dragen, men måhända just därigenom mera oemotståndlig än någonsin. Också var hon ett föremål för mångas beundrande blickar. Själf sökte hon i den stora samlingen blott en enda bild, den hvars drag voro tecknade i djupet af hennes hjärta. Och när hon såg honom, flammade det till i hennes stora ögon och en svag rodnad spelade på hennes kind, så att grefve Christofer af Baden, som just då talade vid henne, blef lyckliggjord för hela aftonen, ehuru de som befunno sig i närheten ville påstå, att den sköna jungfrun svarat så osammanhängande, som om hon icke hört hvad grefven yttrat.

Men den Margaretas blick sökte, höll sig långt aflägsnad från henne. Väl mötte hans blick någon gång hennes, och den strålade af hopp och förtröstan och af en inre fasthet, alldeles som hon sett den stråla i gröna salen på Kalmar slott, då han uttalade löftet, att de icke skulle träffas förr än han var hennes like och inför världen kunde anhålla om hennes hand. Här träffades de väl, men det var dock som om de icke träffats, och måhända låg uti detta förhållande en frestelse för honom, hvars öf-

vervinnande fordrade större kraft, men också lände honom till större ära, än sjelfva det stolta beslut, som han fattat för tolf år sedan.

En enda utom de två fanns i den stora menniskofyllda salen, som förstod betydelsen af dessa blickar. Det var Bengt Oxenstjerna, och hans blida, allvarliga anlete utvisade en djup, men kufvad smärta. Han visste med sig, att hans kärlek måste dö. En sådan framtid låg före den unge krigaren, att han måste vinna sina önskningars mål, och Bengt hade vunnit honom så kär, allt ifrån den stund han hörde hans manliga löfte att först vilja arbeta sig upp till en samhällsställning, som anstod den tillbedda Margareta, att han till och med skulle hafva sörjt, om icke den härlige mannen till slut skulle lyckas. Det var denna inre strid som sönderslet honom, utan att han dock någonsin upphörde att vara herre öfver sina böjelser.

Plötsligt uppstod en rörelse i salen. Konungen och drottningen, strax bakom hvilken Margareta Brahe syntes, gingo omkring under uppehållet mellan ett par dansar och samtalade med de förnämsta af borgarne och för öfrigt med hvem som helst, som kom i deras väg. Den rikning, konungaparet tog, skulle ofelbart leda till Knut Assarsson, och då det skulle väckt allmän uppmärksamhet, om denne dragit sig undan, måste han förblifva där han var. Bengt, som insåg detta, nalkades omärk-

ligt öfversten, men i detsamma kom också konungaparet.

Det var synbarligen konungens afsikt att gå vidare, men då han fick se öfversten, stannade han.

»Hvad, öfverste», sade konungen glädtigt, när han såg det drag af strängt allvar, som talade ur Knut Assarssons ansikte och som nästan stelnat nu, inför konungaparet, medan Margareta, som befann sig strax på sidan om drottningen, ifrigare än någonsin samtalade med grefve Christofer och Bengt Oxenstjerna, hvilken hon vinkat till sig, »hvad, öfverste, stånden I här som skiltvakt, liksom om I väntaden en fiende?»

»Ers Majestät», svarade Knut, »det uppdrag, hvarmed I hafven hedrat mig i dag, har gifvit mig mycket att tänka på . . .»

»Se så, det är dock icke det första af det slaget», återtog konungen.

»Jo, Ers Majestät», inföll Knut lifligt, »aldrig ännu har mitt svärd ställts till skydd för Gustaf Adolfs drottning.»

»Men jag känner min käcke öfverstes svärd», tillade konungen leende, och för att visa eder det, så skolen I till morgon tänka ut edert sköldemärke. . . . Jag säger det fritt, att I hafven allt för länge fått vänta på en utmärkelse, som eder broder Nils Mannersköld redan länge njutit.»

Det vore omöjligt att beskrifva det intryck,

som dessa konungens ord gjorde så väl på Knut som på de kringstående och företrädesvis på Margareta och Bengt. De inneburo dödsdomen för Bengts kärlek, medan de göto arladagg öfver Margaretas, och hennes ansikte strålade af en obeskriflig inre frid och lycksalighet. Hennes blick mötte Knuts, och i detta möte glömdes för ett ögonblick allt omkring dem, konung, drottning, den stora samlingen af menniskor.

Konungen, som log öfver den förvirring hans beröm åstadkommit hos öfversten, vände sig nu mot hertig Wilhelm af Weimar, men Maria Eleonora ryckte af sitt finger en dyrbar ring, som hon räckte öfversten.

»Till minne af denna dag, tappre öfverste!» sade hon. »I hafven nog en hjärtans kär, som väntar eder därhemma, och hon skall bära denna ring på sin bröllopsdag!»

Öfversten bugade sig och kysste drottningens hand, som hon kungligt leende räckte honom.

I detsamma ljöd åter musiken. Drottningen gaf sin hand åt hertig Wilhelm, den unge markgrefven af Baden-Durlach bjöd sin arm åt Margareta, och snart var dansen i gång, och Knut Assarsson stod där ensam med sina drömmar och deras så godt som vunna verklighet.

Bengt Oxenstjerna stod också qvar på sin plats ej långt ifrån honom, och hans ögon hvilade liksom

forskande på Knut. Slutligen gick han fram till denne och fattade hans hand.

»Mig synes», sade han, »att I icke ären fullt så tillfreds med stunden och eder lycka, som man skulle vänta . . . är det ännu något, som trycker edert sinne?»

Det låg ett så vänligt och innerligt allvar i friherrens ord, att de icke förfelade sin verkan på Knut.

»Ja», sade han och tryckte med värma Bengts hand, »något trycker mig . . .»

»Och hvad?»

»Tanken på eder, friherre Bengt», svarade Knut, dragande Bengt med sig i ett angränsande rum, där de för ett ögonblick befunno sig ensamme, »tanken på, hvilken styrka I hafven visat, och på min egen svaghet. I ären en riddersman af äkta blod, jag är en träl under min kärlek, och aldrig har jag så lifligt, som nyss vid konungens ord, känt inom mig, att jag är ovärdig att blifva eder och Margaretas like.»

Bengt tryckte ännu innerligare Knuts hand, och han tillstod inför sig själf, att om någon vore värdig att vinnna den sköna Margareta, så var det denne man.

»Har någon visat prof på styrka och herravälde öfver sig själf», sade han, »så är det I, min vän . . .»

»Nej, nej», afbröt Knut, »I veten det icke, dock skolen I en gång få det att veta . . . och det

är något inom mig, som säger, det I dock ären den, som skall hemföra grefve Abrahams dotter som brud.»

Med dessa ord slet han sig lös från Bengt och störtade sig ut ur rummet. Bengt stod länge qvar och såg ut genom dörren, där den högväxta gestalten försvunnit. Ännu genljödo öfverstens gåtlika ord i hans öron, då han med ens väcktes ur sina tankar af de dofva klockslagen från rådhusets tornur. De voro tio, och snart hördes klockorna från de närmaste kyrktornen upprepa detta timslag.

Äfven Bengt lämnade nu balsalen.

8.

Grefve Jakobs lönrum.

Knut ilade bort från rådhuset och gick med stormsteg flere gator upp och ned. Det brann inom honom, och vårvinden, som for fram öfver staden, fläktade svalka emot honom och hjälpte honom att någorlunda återvinna jämvikten inom sig. Dock förflöt timme efter timme, innan han vände sina steg åter till torget och det Fuggerska palatset, där han fått sina rum anvisade såsom befälhafvare öfver det krigsfolk, hvilket lämnades till stadens beskydd, när nu konungen skulle tåga bort med hären.

Det var nära midnatt, när han steg uppför trappan till det mörka palatset. Här och där lyste ljus i rummen. Konungen och drottningen hade lämnat balen och befunno sig i sina rum. Knuts eget låg midt öfver konungens sängkammare. Uppkommen hit, gick han fortfarande fram och åter. Han tycktes icke vilja tänka på någon hvila denna natt. Litet emellan stannade han och sammanknäppte våldsamt sina händer. Säkert stormade det fortfarande inom honom, utan att han lyckades finna den besvärjelseformel, som kunde betvinga de upprörda vågorna i hans själ.

Slutligen stannade han framför ett af fönstren. Det var en ljus vårnatt, och stjärnorna brunno på himmelen, blickande så stilla och fridvinkande ned på den mörka jorden. Knuts blickar sväfvade länge fram öfver det stjärnströdda fästet, och antingen talade de himmelska ljusen till hans hjärta, eller ock hade han nu kommit till klarhet med sig själf. Ty han föll ned på knä och sträckte under brinnande bön sina händer upp mot höjden.

När han slutat bedja, reste han sig upp och drog en ring af sin venstra hand. En sten af omätligt värde var infattad i den, och hans ögon hvilade länge därpå, som om han velat med blicken liksom skära itu de sköna, fängslande blixtarne ur stenens slipade rutor. Men så knöt sig hans hand om stenen och han tryckte den våldsamt mot sitt hjärta.

Ögonblicket därefter gick han fram till bordet, drog hastigt fram ett papper, hvari han invecklade ringen, och skref därpå: Bengt Oxenstjerna.

Sedan detta var gjordt, drog han en djup suck och gick några slag fram och åter, hvarpå han satte sig fram vid fönstret.

»Offret är gjordt», hviskade han knappast hörbart; »månde det nu gå med min kärlek och min lycka som Herren vill!»

Det var nu alldeles tyst i det stora huset, så att det minsta ljud hördes, och bäst som Knut satt, spratt han till. Han tyckte sig höra steg, men steg hvilka liksom kommo ur självfva muren.

Han steg upp och lyssnade. Stegen hördes tydligt, än närmare, än mera aflägset, men hans skarpa öra kunde ej bedraga sig. Någon måste vara i rörelse i huset. För hans uppjagade inbillning visade sig genast lifslefvande bilden af den grå munken, som blifvit funnen i konungens rum i Frankfurt, och som var utsänd af jesuiterna att lönmörda honom, och Knut beslöt att uppbjuda all sin vaksamhet för att här förekomma ofärd.

När han noggrannare lyssnade efter ljudet af stegen, hörde han dem visserligen fortfarande från muren, men nedifrån. Här måste sålunda finnas hemliga gångar i de tjocka murarne, ehuru ingen visste, hvar de utmynnade. Han erinrade sig nu, hvad han på balen i rådhuset hört stadens syndicus

berätta om grefve Jakob Fuggers lönkammare, att en sådan skulle finnas, till och från hvilken hemliga gångar ledde åt alla håll i det stora huset, men att ingen visste något att säga om, hvarken hvar lönkammaren befann sig eller hvar någon af gångarne gingo fram.

Ju mera han tänkte därpå, desto klarare blef det för honom, att någon eller några nu smögo sig fram på en af dessa hemliga gångar, och hvem kunde det väl gälla annat än konungen. Han såg sig omkring, han sprang upp, utan att till en början veta, hvart han skulle vända sig. Att springa ned och stanna utanför konungens rum och skynda in vid första ljud af fara, var hans första tanke, men han hejdade sig, när han tillika besinnade omöjligheten att i hast få reda på det rum, där konungen låg, och svårigheten att slippa dit. En annan tanke korsade blixtsnabbt denna första. När ljudet af stegen så tydligt hördes i det rum, där han befann sig, så måste detta rum på ett eller annat sätt stå i gemenskap med någon af dessa dolda gångar.

Knappt hade denna tanke dykt upp hos honom, förr än han sprang omkring rummet och for med händerna öfver hvarje utspringande zirat i de rikt skulpterade väggarna. Någonstädes måste en löndörr finnas, och funne han den blott, skulle hans goda svärd snart bana honom väg. Men öfver-

allt kring väggarna tillkännagaf ljudet, när han slog på dem, att muren var massiv.

Nästan bragt till förtviflan, stannade han midt i rummet och kastade ännu en forskande blick rundt omkring detsamma. Han hade undersökt alla väggarna. Det återstod honom ej annat, än att skynda ned och söka på ett eller annat sätt komma in till konungen. Då kom hans blick att stanna på den stora marmorspiseln, som sprang långt fram i rummet, men som han i sin ifver alldeles glömt att undersöka. Väggen på ömse sidor om den erbjöd dock så liten yta, att en dörr där ej kunde få rum, och på ömse sidor funnos dessutom dörrar till angränsande rum.

Mera för att icke lämna något oförsökt, än i hopp att han här skulle finna hvad han sökte, började han trefva omkring den stora spiseln. Han hade ej gjort många försök med handen, förr än han hörde ett doft ljud besvara hans slag. Där var således tomrum bakom, där måste någon öppning finnas. Men det var nere vid golfvet, just i hörnet, mellan spiseln och väggen, som han gjort denna upptäckt, och när han stampade till med foten alldeles invid panelen, hördes det ihåliga ljudet ännu tydligare.

Han lutade sig ned, för att med udden af sitt svärd bryta upp en af de golfstenar, som lågo längst in i hörnet. Den stod med ena kanten något of-

vanom den närmaste stenen, och när murbruket något lossnat, fattade han tag med den högra handen för att bända upp stenen. Härvid kom den venstra att stödja sig mot väggens golflist, och utan att han kunde förklara hur det tillgått, kände han en kall luftström möta sig. Hans hand hade nämligen hvilat på en järnnagel i golflisten, hvilken tryckts ned och därvid genom en sinnrik mekanism, som ofta användes i de gamla medeltidsbyggnaderna, öppnat den löndörr, som Knut förgäfves skulle hafva sökt, äfven om han lyckats uppbryta den hårdt fastsittande golfstenen.

Utan att länge betänka sig och utan att låta afskräcka sig af den kalla och unkna luften, som strömmade emot honom, skyndade Knut att begagna sig af den funna löngången. Dörren förde till en vindeltrappa, som ledde rakt ner till ett tämligen stort rum, hvilket låg under det yttre af dem, som han fått sig anvisade.

Där nere var allt tyst och mörkt. Endast här och där på väggarna lyste det, som om ljuset kommit från något angränsande rum, på hvars vägg vid dagsljuset omärkliga hål varit anbringade. Så var det ock. Knut nådde själf upp till ett af dess hål och kunde genom detsamma se in i det upplysta rummet.

Och han satte sitt öga intill väggen och såg dit in. Det var konungens sängkammare. Ljuset

kom från en silfverlampa, som hängde ned från taket. Knut kunde vid skenet från denna se konungens anlete, där det låg på den hvita hufvudkudden. Det var en skön syn. Det var lugn och frid och storhet, medan omkring honom försåtet lurade och trådde sina lömska steg i mörkret.

Ljudet af de hemlighetsfulla stegen hade upphört, när Knut kom ned för trappan i lönrummet, och det förblef länge alldeles tyst omkring honom. Endast de lugna, djupa andetagen från den sofvande konungen hördes genom den lilla öppningen i väggen.

Men plötsligt for Knut med handen till svärdfästet. Han förnam åter tydligt i andra ändan af rummet de hemlighetsfulla stegen, och en hviskande stämma, som sade:

»Vid min faders själ, jag hörde steg . . . vi äro förrådde.»

»Nej, nej, min son, säger jag», hördes en annan hviskande röst, »stegen, som vi hafva hört, tillhöra gamle grefve Jakob, som hvarje natt besöker sin lönkammare och går här och stökar vid midnattstid. Han var god katolik, den gamle grefven, och han skall snarare hjälpa oss, än stjälpa oss. . . . Raskt framåt, min son!»

»Tag mig i handen, fader», hviskade åter den förre; »jag förmår ej taga ett steg här på det dammhöljda golfvet . . .»

»Se här, son ... några steg blott ... där hafva vi den hemliga fjädern, som måste lossas i rummet innanför, och hvarmed jag lyckades så väl, när jag besökte konungen ... se här, var färdig, nu ...»

De yttrade orden voro tillräckliga för Knut att fatta den anlagda planen. Grefve Jakobs lönrum stod i förbindelse äfven med konungens sängkammare, och mördaren kände till alla dessa hemliga vägar. Men kallblodig, som Knut var i farans ögonblick, betänkte han genast, att här, i konungens omedelbara närhet, skulle bullret af en strid, som sannolikt blefve på lif och död, väcka och oroa honom, och då i alla fall, som han hoppades, den förnämsta faran nu var försvunnen, beslöt han våga ett försök att flytta stridsplatsen på ett annat fält.

Han yttrade därför långsamt och högtidligt:

»Jag är grefve Jakob, som I talen om, och jag vet hvad I viljen; följen mig, jag skall visa eder bättre väg!»

Ett halfqväfdt skrik, och det tunga fallet af en kropp mot golfvet följde som svar på de sagda orden. Det var tydligt, att mördaren verkligen tagit honom för en ande, och att den ene förlorat medvetandet och svimmat. Men den andre stod alldeles invid honom, och Knut kände hans andedräkt blossa emot sig.

»Skynda, skynda», sade han, men med hviskande stämma, ty han hörde, huru konungen rörde

sig i sängen, »tiden försvinner, och edert verk förlorar skyddet af midnattens mörker!»

»Herre, herre», hviskade ansiktet framför honom.

»Gå, säger jag ... vindeltrappan uppför!»

En skugga skyndade förbi honom, och han hörde steg i vindeltrappan. Då sprang han fram till stället, där han hört den andre falla, fattade honom om lifvet och bar honom uppför trappan. I rummet fann han den förste af mördarne före sig, men han hade knappast kommit upp och lagt den afsvimmade ifrån sig på golfvet, förr än den förre rusade fram med den lyftade handen knuten omkring fästet af en dolk.

Det var benranglet. Den gamle mannen hade knappast vid det matta lampskenet sett och igenkänt öfversten, förr än han insåg, att han och hans medhjälpare blifvit öfverlistade. Huru detta tillgått, kunde han ej utreda, men han fann genast, att en viss död blefve hans lott, om han icke lyckades rädda sig.

Och förtviflan gaf den gamle mannen krafter. Det blef en hårdare strid, än Knut kunnat föreställa sig, och det var med ansträngning af hela sin styrka, och sedan han bekommit ett djupt styng i armen, som han lyckades vrida vapnet ur den gamles hand och kasta honom till golfvet.

Men knappast hade han fått knäet på hans bröst, förr än han kände sig omfattad bakifrån. Det

UNIV.
OF
MICH.

var den afdånade, som åter kommit till sig och, sedan han en stund åsett striden, just som benranglet föll, fått klart för sig, att äfven hans egen enda räddning bestod i att blifva herre öfver den, som stört dem i deras nattliga vandring till konungens sängkammare. Det var Stefan Olofsson, och äfven i hans hand blixtrade en dolk.

Ögonblickligen insåg Knut, att här måste han eller konungamördaren falla. Något val fanns icke, ty släppte han den ene, hvilket han måste göra för att reda sig mot den andre, så måste han förnya den vilda striden med båda. Detta var en ögonblicklig tanke, och, hastig som den, högg han dolken, som han vridit ur benranglets hand, i dennes bröst, hvarpå han med förtviflans fart kastade sig baklänges, men därunder svängande sig åt venster, så att den andre angriparen föll åt sidan under honom. Utan att han själf visste det, hade han därvid med den bloddrypande dolken huggit denna andre fiende i sidan strax under hjärtat, och när han kastade sig om för att begagna sig af sin lyckliga vändning, låg denne vridande sig i sitt blod.

Knut igenkände i den döendes drag Stefan Olofsson, och han drog sig med afsky tillbaka från honom. Han hade icke sett honom, sedan den dagen i Kalmar, då Stefan honom ovetande så djupt ingripit i hans öde. Men äfven Stefan hade känt

igen Knut, och hans anletsdrag förvredos till ett hemskt grin, när han såg Knuts blick hvila på sig.

»Gläd dig, gläd dig, qvinnokränkare», stönade han, »din stund är kommen lika visst som min och som ... hans, din väns ... friherre Bengts.»

»Hvad menar du, olycklige?» frågade Knut i den högsta oro.

»Hahaha», hånskrattade Stefan, »jungfru Margareta skall få dubbel sorg ... blöder du icke, har ej benranglets dolk träffat dig ... hahaha, du följer mig snart, Knut, så högt du än har klifvit, och herr Bengt, han har väl redan anträdt sin färd till himlen.»

Ännu en gång skrattade Stefan sitt hemska skratt, men det qväfdes af en rossling.

9.

Den persiske konungens ring.

Häftiga steg hördes härunder utanför, och Knut skyndade ut i det yttre rummet, där en ryttare steg in genom dörren.

»Väl att jag träffade eder», sade han brådskande, »här äro ugglor i mossen.»

Och han omtalade, huru han stått bakom en pelare i palatsets förstuga och hört, huru herr Bengt

lofvat infinna sig klockan 10 på qvällen för att följa till det gamla slottet utanför staden.

»Jag anade genast oråd», fortfor ryttaren, »efter som vår herre nu gifvit mig sådana ögon, att jag ser den onde, där ingen annan ser honom, och dessutom, så var jag nu varskodd, sedan morgonen, då vi ryckte in här i staden, ty då fick jag se honom, som kråmade sig så gudsnådeligt på Kalmare slott, det är nu många herrans år sedan ... det var medan jag var knekt där på slottet, då vår nådiga drottning kom dragande till Sverige. ... Se, nu tänkte jag genast, att här skulle blåsa ondt väder, och därför har jag hållit utkik på både likt och olikt ...»

»Fort, fort, Jakob», afbröt Knut ifrigt, »allt det där är bra, men vet du, hvar friherren nu befinner sig, därom är frågan.»

»Jo, se det vet jag, åtminstone något så när, och därför har jag hästar här nere i beredskap. ... Friherre Bengt, min gamle husbonde, rider nu som fånge söderut nedåt Landsberg. ... Men, öfverste, I blöden ...!»

»Nej, det är ett lappri; fort, låtom oss sitta upp.»

»Ja, ja ... men små sår och fattiga föräldrar ... nej, nog skola vi binda om armen först; den är ju alldeles våt af blod!»

Och utan att afbida något svar, ryckte ryttaren till sig en hvit linneduk, hopvek den och omband

armen. Men det var med knapp nöd Knut ville gifva sig till tåls de få ögonblicken.

Han var känslolös för allt utom den fara, som hotade Bengt Oxenstjerna, och för hvar sekund som förgick, tändes en allt häftigare brand i hans själ.

Han kastade på sig sin hatt och störtade ned för trapporna, tätt följd af ryttaren. Där nere på torget stodo tvenne sadlade hästar, och de båda männen satte sig upp och redo i sporrstreck genom den i sömn försänkta stadens gator till södra porten.

Utkomne öfver bron och ute på slätten, fortsatte de vägen i fyrsprång. Ingendera af de båda männen tänkte på, att de blott voro två och kanske skulle få att göra med en öfvermakt, mot hvilken det vore vansinnigt att inlåta sig i strid. Båda voro kallblodiga, och skulle i hvarje annat fall hafva tagit förstärkning med sig ur lägret, men nu voro de uppfyllda af en enda tanke, den att i rättan tid hinna friherren, och denna utträngde allt annat.

Först när de hunnit ett godt stycke utom staden, afbröt Knut tystnaden och sporde ryttaren, huru han fått spaning på friherrens ofärd.

»Jo se, jag följde sakta efter det där svartklädda spökelset», började ryttaren, »och fast han gick många gator och krokar, så tappade jag honom dock icke ur sikte. När jag slutligen fick se honom gå in i ett litet hybble i ändan af staden bort emot

muren till, så klef jag fram och ställde mig i porten, för jag ämnade sätta p för alla vidare kryssningar i skumrasket. Men som jag stod där, tänkte jag, att det kunde finnas flere utgångar på huset, och så kom långe Jan, trumpetaren vid öfverstens lifkompani, och då bad jag honom stå en stund vid porten, medan jag lofverade omkring. Och det var ett lyckans hugskott af mig. Jag hade knappt vändt om hörnet, så fick jag se den där svarte f—n och vid hans sida kråmgäddan från Kalmar. Då var jag viss på min sak . . .»

»Tyst!» afbröt Knut och höll inne sin häst, »hör du ej hästtraf där borta?»

»Nej», svarade ryttaren, »det är icke hästtraf, och dessutom är det för mycket från vägen.»

Knut lyssnade ännu ett par sekunder, men nu gick det undan igen för lösa tyglar, och ryttaren fortsatte:

»De stannade utanför ett litet hus, där spöket bultade på, och så kom en tredje ut därifrån, och med honom följde de gatan fram ut genom stadsporten. De togo af åt venster och gingo ett par hundra steg, då den tredje närmade sig ett träd, vid hvilket en häst stod bunden. Jag lättade på foten, så mycket jag kunde, för att komma åt hästen, men då jag såg att det var omöjligt, blef jag stilla för att höra hvad de sade, och spökelset sade med sträng ston: vid slottet, bakporten kl. 11, och sedan

för du honom till Landsberg, tills jag eller min vän här kommer.»

»Och du kommer först efter midnatt till mig och berättar om denna djäfvulska list?»

»Hvad var för mig att göra, öfverste, jag skulle genast i tjenstgöring, och aflöstes först klockan tolf. Jag stod dock nära stadsporten, så jag kunde ropa åt friherren, när jag såg honom gå vid tio-tiden, och jag sade honom att vara varsam, men spöket grinade åt mig, och den redlige herr Bengt kunde icke heller själf annat än le åt mig, och så gick han. Jag har ej heller sett hvarken honom eller spöket. Så fort jag blef aflöst, skyndade jag till eder.»

»Godt, godt», sade öfversten, »efter hvad jag kan finna, hafva de icke lämnat slottet förr än något före midnatt, och då hafva vi kommit ut i det nogaste lika tidigt som de. Den lilla skillnaden i tid skall våra hästars snabbhet utjämna.

Så där vid klockan 4 på morgonen kröntes ock de båda männens bemödande med framgång. De fingo då verkligen nere i en dal strax vid sidan om vägen se några ryttare, bland hvilka de igenkände friherre Bengt. Ryttarne hade suttit af och stodo eller lågo på marken, medan deras hästar betade, fastbundna vid en lång stång.

Knut höll inne sin häst, och lät honom flåsa ut. Ryttarne rastade synbarligen därnere, och man kunde därför utan skada göra sina beräkningar.

»Rid sakta utmed häcken här», sade Knut därpå till ryttaren, »så att vi få hela hopen midt emellan oss, och när du ser mig svänga fram, så gör du likaledes. Lyckas vi icke öfverraska dem, så måste vi här låta våra lif.»

Det gick som Knut beräknat. De afsuttne ryttarne sprungo upp som skrämda får, när de fingo se de båda fintlige ryttarnes anlopp och höra deras anfallsrop. Dock var förskräckelsen snart öfvergående. Väl var det dem omöjligt att kasta sig upp på hästarne, men de bildade en krets och mottogo modigt de anstormande. En häftig strid uppstod, men Knut och hans ryttare fingo dock segern. Tvenne lågo döda på platsen, tre voro så illa medfarne, att de icke förmådde röra sig, och två hade lyckats fly.

»Gud vare evigt lofvad, friherre Bengt, vi kommo icke för sent!» sade Knut, i det han närmade sig den tilltalade, som satt bunden vid en sten på fältet, och ej lyckats lösgöra sig.

»Så är det andra gången I rädden mitt lif, Knut Assarsson . . .!»

»I sägen det, friherre . . . få se dock, om I tacken mig så mycket, när jag sagt eder hvad jag i åratal gått och burit på . . .»

»Men ser jag rätt, öfverste», afbröt Bengt, »så trängen I till allvarsam vård. Eder arm blöder starkt, och edert ansikte utvisar, att I liden smärta.»

»Lappri, lappri», genmälde Knut, »men låtom oss sitta upp och skynda till staden. Det är hög tid. . . . Jag har ej haft en blund i mina ögon denna natt, och hvad jag tränger till, är ett par timmars hvila.»

Af den svenska hären var det hufvudsakligen endast fotfolket, som ännu låg qvar i lägret vid Augsburg och som denna dag, den 24 April, skulle bryta upp mot Ingolstadt. Största delen af rytteriet hade redan kort efter intåget i Augsburg under Gustaf Horn dragit bort i riktning mot denna stad och rensat trakten samt underlagt sig åtskilliga smärre orter, såsom Aichach och Schrobenhausen, båda belägna vid en liten ström, som i nordostlig riktning flyter till Donau och utfaller i denna flod ett litet stycke sydost om Ingolstadt.

Det var tidigt på morgonen, som fotfolket aftågade. Konungen dröjde qvar i staden något efteråt. Han skulle först frampå förmiddagen lämna Augsburg.

I Fuggerska huset rådde den lifligaste rörelse på morgonen denna dag, ej blott genom mängden af krigare, som strömmade från och till palatset till följd af härens uppbrott, utan äfven genom de många tjenare, som voro sysselsatta med göromål i och för konungens och drottningens och den stora svitens uppassning.

Margareta Brahe hade varit uppe med morgonsolen. Hon hade oroats af mörka drömmar, hvilka hängde fast i hjärnan ännu länge sedan hon stigit upp och bidrogo att fylla hennes sinne med dystra aningar. Hon försökte förgäfves att med förnuftsskäl jaga bort dessa små onda väsenden, som komma, Gud vet hvarifrån, men hänga envist qvar, när de en gång lyckats smyga sig in i själen. Hon tänkte på konungen och den ynnest han visat hennes hjärtas utvalde, och så väfde hon i tankarne ett stycke i rosenrödt och guld, men så påminde hon sig, huru mörkt, huru nästan dystert Knut Assarssons öga brunnit, och med ens var den rosenröda väfven afklippt och bara äfsingarna hängde som en söndersliten spindelväf och foro af och an för vinden.

Drottningen kallade på henne. Äfven hon var orolig och ängslade sig, såsom hon brukade, när konungen skulle lämna henne. Det skingrade dock till någon del de tunga skyarne inom Margaretas tankevärld. Men när hon återvände från drottningen, kommo de mörka aningarna åter med förnyad kraft.

Det var redan frampå förmiddagen, och stunden nalkades, då konungen skulle draga bort. Margareta hade ofta nalkats fönstret, som om hon sökt någon förströelse i de många, som kommo och gingo, men lika ofta hade hon dragit sig tillbaka, och för hvarje gång hade ett drag af missräkning, af till

hälften förtrytelse, skymtat fram i hennes anletsdrag. Äfven nu gick hon fram till fönstret, men nu stannade hon där längre än någon gång förut.

Bengt Oxenstjerna kom med brådskande steg öfver torget och närmade sig Fuggerska huset. Hon tyckte, att han såg mera blek och sorgsen ut än vanligt, och det stack till i hjärtat. Utan att göra sig reda för möjligheten af en sådan tankegång, satte hon hans utseende i förbindelse med Knut Assarsson, och hon ville nödvändigt i detta se bekräftelsen på sina dunkla aningar.

Någon stund förgick, så anmältes friherre Bengt Oxenstjerna.

»Hvad står väl på», skyndade Margareta emot honom, knappast i stånd att beherska sin rörelse, »hvad står väl på, eftersom I kommen så blek och sorgsen till mig?»

»Skynda, jungfru Margareta», svarade Bengt, »jag kommer med en begäran, att I villen med mig infinna eder hos honom . . .»

»O Gud, hvad sägen I, Bengt . . . hvad har väl händt?»

»Ty värr fruktar jag det värsta . . .! Ett obetydligt sår, som han fått i natt under det han värjde sig mot tvenne mördare, har blifvit honom gifvet med en förgiftad dolk.»

Margaretas kind blef ett ögonblick hvitare än den fina spetskragen kring hennes hals. Hon tryckte

krampaktigt handen mot sitt hjärta. Men med fast röst sporde hon:

»Och huru vet man det?»

»Mördaren har själf sagt det, innan han drog sin sista suck.»

Några ögonblick därefter stod Margareta vid Bengts sida i öfverstens rum. Dörren till det inre, där liken af mördarne lågo, var stängd. Knut låg tillbakalutad på sängen, fullständigt klädd. Den venstra armen var omsorgsfullt ombunden och hvilade mot bröstet. Hans vackra anlete var dödsblekt, men en mild frid lågade ur de stora ögonen. Den högra handen sträckte han fram mot de inkommande.

Margareta störtade fram till hans sida och tryckte konvulsiviskt den utsträckta handen mot sitt hjärta. Och Knut log så blidt därvid, som man ler, när man ser sig vara i besittning af det, hvarefter man under långa år längtat och sträfvat.

»Förlåt mig, Margareta», sade han, och aldrig hade hans röst haft en skönare klang, »icke var det min tro, att vi skulle mötas så, men Herren har velat det, och vi må lyda. . . . Mitt löfte har jag sökt hålla, som en ärlig man, och kanske skulle jag till slut hafva infriat det. Konungen var hos mig nyss och talade så mildeligen till mig . . . kanske . . .! Men om jag ock kunnat blifva din like, Margareta,

värd din kärlek det har jag aldrig varit och aldrig kunnat blifva . . .»

Margareta gömde sitt ansikte smältande i tårar; det var henne ej möjligt att få fram ett ord.

»Gråt ej så», återtog Knut; »så väl du, som I, herr Bengt, skolen höra, om jag varit värd denna jungfrus kärlek. Jag har under långa år burit en mask i mitt hjärta, som frätt och frätt, men jag har varit för svag att rycka den bort och handla som en man. I går, när konungens ynnest så märkligt föll på mig, då var det som om jag med ens höjts upp öfver tingen och förmått skåda mig själf i min rätta dager. En förfärlig kamp kostade det mig, men jag gick som segrare ur striden.»

Bengt såg på den döende med en blick, hvari förvåning och sorg kämpade om väldet, och själfva Margareta lyfte upp sitt hufvud för att bättre kunna se och höra.

»På bordet därinne i rummet», fortfor Knut, »ligger ett hopviket papper med påskrift till eder, friherre Bengt; viljen I taga det hit . . .»

Bengt gjorde så, och Knut bad honom uppveckla papperet, följande därunder med stadig blick alla hans rörelser och den minsta förändring i hans ansiktsuttryck.

Det uppvikta papperet låg snart för Bengts fötter, och han höll i sin hand en ring, hvars sten blixtrade med en underbar styrka och spred lik-

som ett skimmer af ljus äfven öfver Bengts sorgsna drag.

»Där hafven I min svåra skuld», sade Knut och tryckte handen öfver sina ögon, »mitt brott må jag säga, ehuru tungan har svårt att uttala ordet, den fläck, som alltid ställt mig långt nedom eder, äfven om konungen gifvit mig tio adeliga sköldemärken, så visst som ett. . . . Jag förstår hvad I viljen säga, friherre Bengt, och tackar eder för att I hafven så svårt att utsäga det . . . jag skall säga eder allt, och se, därföre har jag bedt dig komma till min dödsbädd, Margareta, att jag i din närvaro måtte bringa mitt offer i fullbordan, och att du rätt måtte känna och finna, att jag dock var din kärlek ovärdig . . .»

Han tystnade för en stund, som om han behöft hvila, eller måhända var det för att bättre samla sina tankar.

»Jag hörde», började han sedan, »den vise mannen vid Persepolis' konungraf tala om den ring, som prydde edert finger, och hvilken underbar kraft den hade att skänka sin egare allt hvad han ansåg som vilkor för sin lycka, och jag beslöt att blifva ringens egare, kosta hvad det ville. Lyckan gynnade mig mera än jag någonsin kunnat vänta . . .»

»Och schahen?» sporde Bengt, »och den vise, som beröfvade eder ringen i fängelset?»

»Allt detta är sant», genmälte Knut, »men jag har aldrig sagt eder, att jag sedan fann den vise och återtog den äkta ringen, som från den stunden aldrig lämnat min hand förr än i natt, när jag fattade beslutet att återlämna den till eder.»

»Käre, käre vän», utropade Bengt och skyndade fram mot Knut, »I ären mig dubbelt dyrbar, efter hvad I nu hafven sagt, och stode det i min makt, ville jag med mitt lif återkalla er till den lycka och kärlek, som I nu måsten lemna.»

Knut hade lutat hufvudet tillbaka mot bädden och sänkt ögonlocken, som om han ej kunnat uthärda blicken af den man, hvilken han undanhållit en så dyrbar klenod. Men vid Bengts hjärtliga och varma tilltal, slog han åter upp ögat och fattade dennes framräckta hand.

»Haf tack, ädle, varmhjärtade man!» sade han. »I kunnen ej veta, huru lycklig dessa alla ord göra mig, och du, Margareta», yttrade han vänd till henne samt mildt strykande hennes rika lockar tillbaka, »har Knut Assarsson ännu något värde för dig, så hör hans sista bön . . . räck din hand åt din och min bäste vän, och blif hans maka och godtgör, om du kan, den sorg, som jag under dessa år beredt honom.»

Han tog Margaretas hand och lade den i Bengts samt uttalade sakta sin välsignelse öfver dem. Därefter fattade han den ring, som han fått af drott-

ningen föregående afton, och räckte den åt Margareta, hviskande:

»Till ett minne! ... Och nu farväl, Margareta, farväl ... jag känner döden smyga allt längre fram genom mina ådror, och kan jag ej blifva herre öf-

ver dödskampen, vill jag ej att du skall bevittna den ...»

De sista orden förmådde han knappt uttala. Döden kom fortare än han anat. Giftets verkan var sådan.

Margareta föll ned och kysste hans bleknade läppar, och ett leende stannade qvar öfver dem; detta leende var hans sista lifsyttring.

Månader gingo, och seger efter seger vanns af de svenska vapnen. Bengt Oxenstjerna satt qvar som styresman öfver Augsburg och Schwaben, och tid efter annan mottog han underrättelser från konungen och krigsskådeplatsen.

Slutligen på hösten kom budskapet om slaget vid Lützen och konungens död. Bengts sorg var djup och sann, som den var hos alla dessa, hvilka omgifvit den store konungen och deltagit i hans arbete och fröjdat sig med honom i hans framgångar och ära. Ännu det följande året satt han qvar i Augsburg.

Men då erhöll han på begäran af sin frände, rikskansleren Axel Oxenstjerna, tillstånd att lämna den maktpåliggande platsen och återgå till det enskilda lifvets frihet och lugn, som mera öfverensstämde med hans lynne och seder.

Om sommaren det året skulle Gustaf Adolfs sörjande drottning, Maria Eleonora, fara öfver till Sverige, och bland dem, som följde med flottan för att utgöra hennes svit, var äfven Margareta Brahe, som efter den förfärliga dagen i Augsburg åter begifvit sig hem att utan vittnen i ro kunna begråta den bortgångne.

När hon nu i Stralsund åter träffade Bengt, den ende för hvilken hon kunde yppa sitt hjärta och tala om sin aldrig förgätna barndomskärlek, var det nästan med nöje hon beviljade hans begäran

att snart fullborda den dödes vilja och blifva hans brud.

Den 8 Juli 1633 stod Bengt Oxenstjernas och Margareta Brahes bröllop i Stralsund.

30.

Gustaf II Adolfs besök i Berlin.

Efter hvad det berättas, var Gustaf II Adolf trenne gånger i Berlin. Första resan, som han gjorde dit, företogs dock så hemlighetsfullt, att det icke kan fullt bevisas, att han verkligen varit där, huru sannolikt det än synes. Det var nämligen om sommaren 1618, kort efter Ebba Brahes bröllop, hvilket firades själfva midsommardagen, som Gustaf Adolf lämnade Stockholm och for sjöledes till Kalmar. Det heter, att han skulle pröfva några nya örlogsfartyg. Han seglade också ut från Kalmar och var borta i fjorton dagar. Endast några, högst få, såsom Axel Oxenstjerna och enkedrottningen, hans moder, hade del af hemligheten och sväfvade i mycken oro, dels emedan konungen var längre borta än man väntat, dels emedan i medio af augusti en

häftig storm rasade under flere dagar. Den 16 augusti anlände i Stockholmsskären tre af de skepp, som varit med konungen, och hemförde underrättelser, hvilka Axel Oxenstjerna dagen därpå i bref från Stockholm meddelade enkedrottningen. De voro mycket obestämda och innehöllo blott, att trenne örlogsskepp med svenska flaggor och rödt kläde varit sedda på farvattnet vid Rostock. Från konungen själf hade rikskanslern icke haft några underrättelser, sedan han steg ombord i Kalmar. Tre dagar därefter ankom konungen till denna stad.

Redan tre år förut hade man föreslagit Gustaf Adolf att kasta sina blickar på Maria Eleonora af Brandenburg, hvilken för honom beskrefs såsom en af de skönaste furstinnor på sin tid. Han lyssnade icke till förslaget, han brann då af kärlek till Ebba Brahe, men sedan denna hans ungdomskärlek var för honom förlorad, ändrade han sinne, och det är mer än sannolikt, att denna hemlighetsfulla resa gällde hans blifvande brud, hvars stora fägring han med egna ögon ville se. Han skall därföre alldeles okänd hafva besökt Berlin och där äfven fått tillfälle att se den så mycket omtalade Maria Eleonora. Hvad han såg, bestämde honom.

Två år därefter företog han sin resa till Berlin för att fullborda giftermålshandeln. Äfven denna resa företogs i största hemlighet, så att endast några få förtrogna vid båda hofven kände den samma.

Konungen hade i sällskap med sig, när han reste ut, sin svåger pfalzgrefven Johan Kasimir, hvilken dock skildes från honom strax utanför Berlin. Den 27 april afreste konungen från Stockholm och ankom till Berlin i maj. Man har utkast till en beskrifning om denna färd af Gustaf Adolfs egen hand.

Enligt den samma nalkades han Berlin vester ifrån, tillbragte sista natten i en by, som hette Blisendorp, och red därifrån fram till Potsdam, där han mottog ett bref från unge kurfursten. När han hade läst det, fortsatte han vägen till Sällendorp. Där träffades en utskickad från Berlin, med hvilken aftalades om ankomsten till staden. Nu skildes konungen från sin svåger och red in i Berlin.

Det var en lördagsqväll som han red in i staden. Men händelsen gjorde, att några engelska legotrupper samma qväll genomtågade staden och på det värfvade krigsfolkets vanliga vis denna tid foro fram bullersamt och själfsvåldigt, och konungen i sin enkla dräkt togs för en officer tillhörande detta krigsfolk. Konungen skrifver därom: »Oss var nämndt ett logement hos Reslow, men när vi kommo dit, ansåg han oss för engelska soldater och ville inte låna oss hus; äfvenså hos en annan. Ändtligen kommo vi in i Arnheimbs logement, och där blefvo vi intagna. Arnheimb visste här intet af, men kom ock därin och blef förfärad.» Genom denne Arnheimb underrättade konungen kurfurstinnan om sin

ankomst och erhöll kallelse att infinna sig i slotts-kyrkan följande dagen. Där infann han sig, och hans uppträdande väckte mycken uppmärksamhet bland hoffolket. Alla undrade, hvem främlingen i den enkla, men rika dräkten var, och hans manligt sköna ansikte tilltalade alla lika mycket som hans höga och majestätiska hållning. Konungen skrifver därom: »Gick för den skull klockan nio upp på slottet. Kom rätt till predikans begynnelse. Vid jag kom ut i förmaket, där folket och junkrarne *) sutto, undrade sig hvar man, hvad jag var för en och hvad jag ville.»

Med uppmärksamhet åhörde konungen predikan, hvars hufvudinnehåll han anför. Ämnet var: den rike mannen.

Men ännu mer stegrades hofvets förundran, då efter gudstjenstens slut den höge främlingen inkal-lades i kurfurstinnans inre rum. Det var här som Gustaf Adolf och Maria Eleonora sågo hvarandra första gången öga mot öga: hon, med sin fina, smärta gestalt, de mörka lockarne kring den höga pannan och de stora mörkblå ögonen, stod vid sin moders sida i hela förtrollningen af ungdom och ovanlig skönhet, knappt vågande lyfta blicken till konun-gen, hvars yttre öfverträffade alla de beskrifningar, hon hört om honom, och därtill var uppburen och omsväfvad af sitt stora rykte, hvilket redan började

*) Adeln.

genljuda genom Europa. Förlofningen afslutades under moderns varma välsignelse. Om allt detta nämner konungen i sitt utkast helt kort: »Sedan predikan var ändad, skaffades de af vägen, som man intet ville hafva till tillsiare *) och jag kallades in. Mitt tal till C. f. Hennes svar.»

»Sedan fördes jag», heter det vidare, »uti hertigens af Kurland kammar, samtalade om hvad som passerat under resan. Medan vardt måltiden färdig, och jag inbjuden att blifva till måltids. Vid jag nu hertigen af Kurland dit följde, kallades jag allena af allt manfolk därin och den lille af Kurland och sattes till bords med båda C. f.». **)

Därmed slutar konungens utkast. Han lämnade snart Berlin och gjorde en resa åt Pfalz, hvarifrån han återvände till Stockholm, dit han anlände den 1 juli. Senare på året öfverfördes Maria Eleonora till Sverige och blef Gustaf Adolfs drottning.

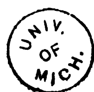
Elfva år därefter kom Gustaf Adolf tredje gången till den kurfurstliga hufvudstaden, denna gång icke ensam och i hemlighet, som de båda förra gångerna, utan i spetsen för sin här och omgifven af sina generaler.

---

*) Åskådare, vittnen.

**) Öfverallt stå endast dessa bokstäfver för kurfurstinnan eller kurfursten. Här menas utan tvifvel den regerande kurfursten och enkekurfurstinnan. Med den »lille af Kurland» menas förmodligen hertigen af Kurland och sannolikt hertig Wilhelm, som lefde i landsflykt.

Hvad som nu föranledde hans besök var det hemska öde, som hotade Magdeburg, om icke hjälp i tid kunde lämnas staden. Gustaf Adolf hade, emot allas förmodan, haft idel framgångar, sedan han landsteg på Tysklands jord. Pommern med Stettin och Stralsund utom åtskilliga andra fasta orter hade fallit i hans händer, och dagarne förut hade han med stormande hand tagit Frankfurt an der Oder och vunnit Landsberg genom uppgifning. Tilly hade lämnat Magdeburg för att skynda Frankfurt till hjälp, men möttes vid Jüterbock af underrättelsen om dess fall, och då hade han återvändt till Magdeburg för att, om möjligt, bemäktiga sig denna stad, innan Gustaf Adolf hunne ankomma till hjälp. Den 3 april togs Frankfurt och den 16 Landsberg. Det var dagar fulla af oro och spänd väntan, ty Magdeburgs fall, hvilket var att förutse, om ej skyndsam och kraftig hjälp kunde mellankomma, var ej blott en olycka med afseende på det öde, som tvifvelsutan skulle öfvergå staden, utan äfven ur högre synpunkt en förlust för hela den sak, som de svenska vapnen uppburo, för att ej tala om ortens vikt ur strategisk synpunkt, något som ingalunda undgick Gustaf Adolfs fältherreblick.

Men hjälpen berodde på de tvenne kurfurstarne Georg Wilhelm af Brandenburg, Gustaf Adolfs svåger, och Johan Georg af Hessen, båda inskränkta och trångbröstade, utan förmåga att lyfta blicken

utöfver sina egna i ögonen fallande fördelar, men därföre ock i självfva verket sättande allt på spel. Medan Gustaf Adolf uppehöll sig i Frankfurt, ankommo emellertid sändebud från hans svåger, Georg Wilhelm. Denne svage och vankelmodige furste, hvilken hela tiden allt ifrån det svensk-polska kriget stod emellan två eldar, nämligen svenskarne å ena sidan och å den andra först Sigismund — af hvilken han hade Ost-Preussen som län — och sedan kejsaren, som var hans tyska öfverhufvud —, denne furste hade nu blifvit uppskrämd genom ett bref från kejsaren och Tillys tåg mot hans land — då denne ville rädda Frankfurt —, och därför kommo hans sändebud för att underhandla om förbund med Gustaf Adolf.

Denne önskade naturligtvis ingenting högre, men fordrade för sin säkerhet att få inlägga svensk besättning i Küstrin, en fästning belägen midt för Warthes inflöde i Odern och af den största vikt. I händelse af olycka var det nämligen att förutse, det den svage kurfursten skulle öfvergifva sin bundsförvandt, som då stod där alldeles blottad och utan någon utsikt till räddning. Detta vilkor förkastades emellertid af Georg Wilhelm. Konungen yttrade till sändebuden, »att han strax ville följa dem, och förmodade, att kurfursten, när konungen komme närmare, skulle annorledes sig besinna till de evangeliskes gememensamma bästa, hvilka med Magde-

burg mycket äfventyrade, och icke för Küstrin, om konungen därframför måste lämna en del af sin här, förorsaka, att den svenska hären blefve så försvagad, att Magdeburg icke kunde undsättas.» Med detta svar återvände Georg Wilhelms sändebud, och konungen satte ofördröjt sitt ord i verket och följde dem.

I Landsberg mottog konungen bref från Johan Georg, den sachsiske kurfursten, hvilken på mötet i Leipzig tappert druckit om med de öfrige furstarne och mellan skål och vägg rådplägat om bästa medlen att befästa Guds ord och den tyska friheten, »påtagande sig» — vi anföra här en tysk författares ord — »lika mycken vedermöda, som biskopen, hvilken, då han brände fingrarne på steken, utropade: Quid non patimur propter regnum Christi? *) Konungen hade erbjudit sig att bistå de evangeliske furstarne, om de förbunde sig med honom, men John Georg eller »Öl-Göran», såsom han kallades, svarade afböjande. Detta bref kom konungen till handa i Landsberg. Antingen måste således Magdeburg gå förloradt eller också måste konungen tvinga sig till den säkerhet, som han måste förskaffa sig i händelse af ett misslyckadt räddningsförsök.

Så stodo sakerna, då konungen ryckte vesterut, för att personligen sammanträffa med sin svåger. Tåget gick till Köpenick, en liten ort med ett gam-

*) Hvad utstå vi ej för Kristi skull?

malt kurfurstligt slott på en ö i Spree, omkring en mil österut från Berlin. Härifrån skickades först en grefve von Ortenburg och dagen därpå Gustaf Horn till kurfursten i Berlin med konungens gamla anhållan om Küstrin. Grefven mottogs och affärdades med idel artigheter, och knappt hade han kommit åter till svenska högqvarteret, förr än markgrefven Sigismund anlände med anhållan, att konungen ville låta sina ombud sammankomma med kurfursten. Därföre sändes Gustaf Horn dagen därpå. Mycken oro och villrådighet rådde naturligtvis vid kurfurstens hof, såsom fallet alltid är, när vankelmodet och omanligheten tvingas att se faran under ögonen. Ännu värre blef det, när bud kom, att konungen nalkades i egen person.

Nu begaf sig kurfursten med hela sitt hof, äfven fruntimren, ut att möta sin svåger. Man hade kommit ungefär en half fjärdingsväg utanför staden, då man fick se konungen komma. Han red i spetsen för 400 ryttare, och bakom honom syntes fanorna af tusen musketerare komma framtågande. Mötet var i yttre afseende det allra vänligaste. Kurfursten kunde icke nog ödmjukt buga sig för sin segerhöljde svåger, ehuru hvar man kunde se, huru räddhågan tittade fram ur hans ögon. De två gingo afsides till en bredvid liggande lund, där de samtalade en stund med hvarandra, tills kurfursten bad att få rådgöra med sina medföljande herrar. Ko-

nungen tillät det, och under tiden samtalade han med kurfurstinnan och hennes moder på sitt vanliga ridderliga och tillvinnande sätt. Men så återkom kurfursten med nekande svar. Man såg, huru konungens anlete mörknade, han yttrade några allvarsamma ord till sin svåger och redde sig till att återvända till sin här.

Hvad han sade, hafva vi icke funnit upptecknadt, men utan tvifvel var andemeningen den samma, som då han talade till samma sin svågers sändebud, hvilket kort efter hans ankomst till Tyskland kom till honom i Stettin med den enfaldiga anmodan å sin herres vägnar, att konungen måtte vända om. »Det är nu hög tid» — sade konungen då bland annat — »att något litet öppna ögonen och lösslita sig från goddagarne, på det kurfursten icke längre måtte i sitt eget land vara blott och bart en ståthållare under kejsaren, ja, under en hans tjenare: qui se fait brebi, le loup le mange. *) Nu kan han, om han vill, besätta sitt land och försvara sina fästningar. Vill han det ej, så gif mig nu t. ex. Küstrin blott, och jag vill försvara den samma. Hvad viljen I eljest göra? Ty det säger jag eder klart på förhand: jag vill ej veta af eller höra talas om neutralitet. Kurfursten måste vara min vän eller fiende. Här strida Gud och djäfvulen. Vill hans kärlighet hålla med djäfvulen, så måste han i för-

*) Den som gör sig till ett får, honom slukar vargen.

väg med mig kämpa, tertium non dabitur, *) det är visst!»

Konungen hade fullt skäl för sin harm. Faran hade mångdubblats sedan hans ankomst till Tyskland, hans svåger hade själf erkänt det, då han oaktadt all sin svaghet och lumpenhet **) funnit sig nödgad att anhålla om hjälp, och likväl vågade han icke med kraft taga steget ut, utan ville liksom stå med ena foten inom kejsarens dörrtröskel. Utan tvifvel hade nu något vida värre drabbat den kortsynte mannen, om icke hans fruntimmer genom sina enträgna böner förmått konungen att följa med till staden, dit konungen ock intågade under betäckning af sina tusen musketörer.

Följande dagen fortsattes underhandlingarna, och kurfursten och hans rådgifvare befunno sig i verklig vånda. »Jag kan ej förtänka kurfursten, min svåger» — sade konungen — »att han är sorgsen blifven; ty att jag begär farliga och betänkliga saker är ostridigt; men jag begär dem ej för min, utan för kurfurstens, hans lands och hela kristenhetens bästa.» Man kunde ej vara blind för sanningen i konungens ord, ehuru fruktan för kejsaren och Tilly bedöfvade dem. »Min väg går till Mag-

* Ett tredje gifves icke.

** Må ordet, ehuru hårdt, tillåtas oss. Gustaf Adolf själf begagnade det om sin svåger i sitt ofvan åberopade svar till hans sändebud, där han uppmanar honom att ej vara »so schlecht».

deburg» — tillade konungen. — »Viljen I icke hjälpa mig, så skolen I en gång på yttersta dagen ansvara för edert klenmod, att icke våga understödja evangelii sak. — Till och med här i tiden skall denna eder egennytta få sin tillbörliga vedergällning; ty när Magdeburg fallit och jag med min här återvänder till Sverige, hur skall det då gå med eder och edert land?»

Ända till sent på qvällen fortforo emellertid underhandlingarna. Först klockan nio kunde kurfursten besluta sig. Beslutet var, att han lämnade Küstrin och Spandau åt konungen.

Då afslutades den bekymmerfulla dagen med ett glänsande gästabud, där kurfursten sökte i vinet dränka sin fruktan.

Följande dagen — den 5 maj —, sedan konungen i bref underrättat rikskanslern om hvad som timat samt gifvit honom nödiga befallningar, aftågade han från Berlin och begaf sig till Spandau, hvarest Gustaf Horns fullmakt att föra högsta befälet öfver Pommern och östra Brandenburg är utfärdad.

Hvad Magdeburg beträffar, så lyckades dock icke konungens bemödanden för dess räddning. Johan Georg i Sachsen var alldeles omedgörlig, och medan underhandlingarna med honom föregingo, inlupo underrättelserna om Magdeburgs fall.

31.

Gustaf Adolfs sista dagar i Sverige.

Knappast har någonsin i Sverige den allmänna sinnesstämningen varit mera spänd än våren 1630, och företrädesvis yttrade sig detta i Stockholm, dit ständerna sammankommit till riksdag. Det var något helt och hållet nytt, som förestod, något storartadt, som ingen vågat drömma om, men som nu med ens visade sig i hela glansen af ett storverk — och intet slår mera an på det svenska sinnet än ett sådant. Sverige, det oansenliga och för Europa så godt som obekanta Sverige, skulle uppträda och med svärdet gifva kraft åt sin uttalade mening i den tidens brinnande fråga — reformationen. Det tyska trettioåriga kriget brann sedan tolf år, och kejsaren och de påfviske hade haft idel framgångar, och furste efter furste, till slut äfven konung

Christian IV i Danmark, han, som ville gå och gälla för nordens mäktigaste konung, hade blifvit besegrade och måste med nesa draga sig ur spelet, — en vändpunkt var inne. Det hade kommit därhän, att antingen skulle mörkret segra och på samma gång kejsaren vinna en sedan långt tillbaka förgäfves eftersträfvad maktfullkomning, eller ock skulle något alldeles oförmodadt inträffa. Hela Europa såg med bäfvan de frukter, som kejsaren stod i begrepp att plocka af sina många segrar, — men ingen gick honom mera till mötes på marken, ingen vågade draga svärdet mot honom. Det var, kunde man säga, ett återupprepande af den gamla bibliska taflan om Goliat. Kejsaren kastade utmanande sin handske mot Europa och sporde segerstolt, om det hade en David att skicka emot honom.

Och denne David fanns. Sveriges konung upptog den kastade handsken och stod färdig att träda innanför skranket. Alldeles obekant var han väl icke för Europas furstar. Hans segrar i Ryssland och mot Sigismund i Polen hade beredt honom ett namn och fäst uppmärksamheten på honom, men det var mera nygirighetens uppmärksamhet på uppkomlingen, än den lugna visshetens, som grundar sig på kännedomen om redan pröfvade krafter och till följd däraf väntar sig något stort och kraftigt. »Denne Sveriges konung är en ny uppgående sol»,

yttrade Richelieu, Frankrikes styresman på den tiden, »och Tysklands furstar blicka i sin nöd upp till honom, som seglaren mot nordens stjärna.» Å andra sidan följdes hans djärfva steg af afundens illvilja, och tydligare kunde ej denna uttala sig, än i de frågor, som Danmarks konung ställde till honom vid ett personligt möte dem emellan, då Gustaf Adolf utbad sig Christians råd, huru kriget bäst måtte föras. »Hvad hade Sveriges konung med kejsaren att göra? hvarför blandade *han* sig i det tyska väsendet?» Och under tiden visa sig inom det fientliga lägret, omkring Goliat själf, yttringar af både hån och förakt, men ock af en fruktan, som liksom stal sig omedvetet in och kom hjärtat att klappa fortare under harnesket. Kejsarens tappraste fältherre Wallenstein tycktes, oaktadt allt sitt låtsade förakt, hysa en förkänsla af, att nu nalkades hans farligaste fiende, och han rådfrågade stjärnorna om Gustaf Adolfs lycka.

Man finner emellertid, att sinnena fattats af samma känslor, som alltid föregå begynnandet af storm och vidtutseende företag. Hopp och fruktan och hänryckning fyllde hvarje hjärta, under det man afbidade tecknet från de smattrande trumpeterna till kampens början. Helt visst uttalade mången detsamma, som konungen sade till sina rådsherrar, när han med dem slutat öfverläggningarna om detta krig: »jag ser mig själf ingen rolighet hafva att

förvänta, förr än den eviga roligheten!» Hos honom själf måste naturligen känslan af det höga och härliga i det arbete, som han gick att utföra, vara lifligast, och då ingen bättre än han kände måttet af de krafter, med hvilka han gick att möta »de oöfvervinneliga», var också modet och förtröstan hos honom störst. »Gud vill det», ropade korsfararne fordom, och äfven här var det något likartadt, som innerst bestämde konungens beslut. Åtminstone säger hans vän, den store Axel Oxenstjerna, att beslutet om detta krig var »ett öde, en gudomlig skickelse, en snillets ingifvelse».

Det är dock icke vår afsigt att här skildra de stora, offentliga händelserna, rådsöfverläggningarna och riksdagsförhandlingarna, utan vi vilja hålla oss till det mera enskilda och undangömda, vissa om, att de förra liksom gifva helgd åt de senare, inrymmande dem inom ramen af samma aldrig slocknande kärlek till denne konung och hans samtida, på samma gång som de bidraga till att göra taflan fullständig.

Den 20 maj var det som konungen uppträdde inför de församlade ständerna på rikssalen och, anförtroende åt deras vård och kärlek sin fyraåriga dotter Christina, som han upplyfte på armen, höll till dem detta afskedstal, som kom deras ögon att fyllas med tårar. När den högtidliga akten var slut, gingo alla upp på slottet, där konungen gaf middag

åt ständerna. Här fortsatte han, under det han gick omkring och samtalade med de flesta, att utveckla hvad som för hvar och en kunde vara dunkelt i det viktiga beslut, som fattats, och visade därvid hela älskvärdheten af sin intagande personlighet, så att bilden af denne konung aldrig utplånades ur deras hjärtan, som här voro närvarande.

Tre dagar därefter var konungen på Rydboholm. Detta gamla herresäte hade tillhört den äldre Stureslākten, men genom giftermål kommit in i Vasa-släkten, så att Gustaf Adolfs farfader, Gustaf Vasa, skref sig »herre af Rydboholm», medan han ännu var riksföreståndare. Genom hans syster Margareta hade det kommit till Braheslākten, och »grefve Per», som var Gustaf Vasas systerson, hade vid sin död gifvit det åt sin son Abraham. Braheslākten var sålunda befryndad med konungaslākten, och som man vet, var det icke konung Gustaf Adolfs fel, att icke denna frändskap åter upplifvades med friskare band. Abraham Brahes broder, grefve Magnus till Visingsborg, var nämligen fader till konungens ungdoms brud, den sköna Ebba Brahe, som nu sedan 12 år tillbaka var Jacob De la Gardies husfru. Gustaf Adolfs missräkning i detta mål förändrade dock intet i det goda förhållandet mellan honom och Brahe-herrarne. Båda bröderna Abraham och Magnus ledde honom mellan sig vid bilägershögtiden den 25 november 1620, och Abrahams

söner, Per, Nils och Joakim, voro sin kunglige frände djupt och innerligt tillgifne.

I mars detta år (1630) dog grefve Abraham, och det var till hans begrafning, som nu i slutet af maj sönerna jämte konungen, drottningen och riksens råd samt en mängd fältöfverstar och äfven främmande furstar begåfvo sig. Liktalet hölls af kyrkoherden i Ryd, mäster Johannes Petri Holmius, och efter begrafnings-aktens slut samlades man på Rydboholm, där ett ståtligt gästabud enligt tidens sed var anordnadt. Alla gjorde godt besked för sig, och stämningen var den allra angenämaste. Åtskilligt kom därvid på tal om de gångna tiderna och om de händelser, hvaruti den döde deltagit, eller som på något sätt rört honom. Den obehagliga nödvändigheten, hvari grefven blifvit försatt, att inför konsistorium anklaga den förre kyrkoherden i Ryd, hvilken föregående året blifvit afsatt, emedan han förtalat grefve Abraham och hans grefvinna, kallat honom för en djäfvul, sagt att en kyrkans kalk bortkommit på Rydboholm m. m. — detta ämne afhandlades af några, medan andra påminde sig hertig Carls dagar och de strider, hvari grefven med honom deltagit.

En händelse från den tiden, som väckte synnerligt uppseende, var grefve Abrahams bröllop med sin grefvinna, Elsa Gyllenstjerna, och det torde tillåtas oss att här i korthet berätta detta äfventyr,

såsom mindre allmänt bekant. I anseende till oron och krigstillståndet efter Sigismunds flykt, ville jungfru Elsas föräldrar uppskjuta bröllopet, men detta var icke i grefve Abrahams tycke, utan när han i mars 1599 fick tillstånd af hertigen att lämna krigshären vid Kalmar och besöka sina anhöriga och under resan i grannskapet af Fogelvik, där hans fästmös föräldrar bodde, fick veta, att jungfru Elsa nyss lämnat gården för att fara på besök till sin moster på Tyresjö, ilade han efter henne och hann henne snart åkande ensam i en släde, som kördes af en dräng. Grefven intog nu drängens plats och körde för sin fästmö. Då de kommo till Tyresjö-vägen, som tog af till höger, låtsade grefven om ingenting, utan körde rakt fram; när drängen började ropa, »att grefven körde vilse», svarade han: »följ du bara efter! jag vet nog hvilken väg jag far!» Och han fortsatte vägen med all möjlig skyndsamhet förbi Stockholm ända till Rydboholm. Hit bjöds då i en hast de närmast boende släktingarne, och bröllopet firades utan alla förberedelser.

Grefve Abraham var den yngste af grefve Per den äldres många barn. Nu var grefve Magnus den ende af sönerna, som lefde qvar att bevittna och glädja sig åt den älskade konung Gustaf Adolfs bragder och ära.

Tillsammans med honom och den aflidnes söner samtalade företrädesvis konungen denna dag på Ryd-

boholm, och man behöfver blott påminna sig den ovanliga förmåga Gustaf Adolf egde att intaga, för att göra sig en föreställning om, huru hans bild skulle liksom inbrännas i den gamles så väl som i de ungas hjärtan. Kanske ådagalade han ännu mera här än på slottet vid den stora middagen därstädes hela rikedomen af sitt snille och sina umgängesgåfvor. Dessa dagar, som följde på riksdagen och föregingo hans afresa, voro liksom en enda fortsatt afskedsfest, och detta förhöjde stundens betydelse. Han själf liksom alla de närvarande, både de, som skulle följa honom, och de, som blefvo qvar här hemma, kände inom sig framtidens ovisshet, som lätt kunde göra det stundande afskedet till det sista, medan på samma gång mod och hopp om kommande striders ära och seger aldrig upphörde att tona i djupet af deras hjärtan. Häraf fick samvaron liksom en bjärtare färg, och ur blandningen af allvar och glädje framgick med makt begäret att offra allt med den ädle, den tillbedde konungen för fosterlandet och den heliga sak, till hvars riddare han och svenska folket nu gjort sig.

Alla tre den döde grefvens söner gingo med konungen ut i kriget, och två af dem, Joakim och Nils, kommo aldrig mera åter, den senare undfående sitt banesår i spetsen för sitt regemente samma dag som konungen i det blodiga slaget vid Lützen. Den äldste, grefve Per den yngre, som han kallas

till skillnad från farfadern, antecknade sedermera i sin dagbok eller »tänkjebok», att detta samqväm på Rydboholm var det sista, som konung Gustaf Adolf bevistade i Sverige, och att han vid tillfället var mycket glad tillhopa med grefvarne Brahe och de andra öfverstarne.

De öfverstar, som voro här närvarande, voro de, hvilkas regementen i dagarne skulle inskeppas på flottan vid Elfsnabben för att öfvergå till Tyskland. Andra afdelningar af hären samlades i flera städer utefter vestra kusten. Men i Stockholm samlades, såsom naturligt var, största delen af hären, nämligen 6,196 man indelt svenskt fotfolk och 3,856 man värfvadt fotfolk samt 1,090 ryttare, inalles 11,142 man. Den 2 juni var flottan segelfärdig och väntade blott på gynnande vind.

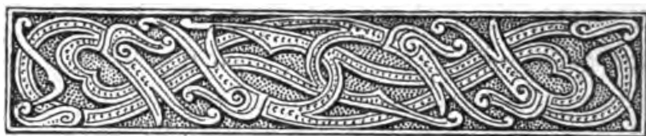
Här vid Elfsnabben tog hjältekonungen det sista afskedet af sin dotter, sina rådsherrar och fosterjorden. Först mönstrades krigshären, hvarpå den började stiga ombord. Under öfvervakandet häraf hade konungen knappast tid att tala till någon utom dem, som utförde hans befallningar, och märkte därföre icke, huru hans lilla dotter gång efter annan öppnade sin mun för att tilltala honom. Man hade nämligen lärt henne några korta ord att uttala vid afskedet. När hon slutligen fann, att fadern icke egnade henne någon uppmärksamhet, passade hon på och ryckte honom i rocken. Då vände sig ändt-

ligen konungen om, och därvid fick han ögat på det älskade barnet, som han lyfte till sitt bröst och omfamnade under tårar och smekningar. Den lilla förstod ej betydelsen af dessa tårar, och ingen trodde, att den tysta välsignelse, Gustaf Adolf här uttalade öfver sitt barns hufvud, var den sista.

Ännu rörd återlämnade han barnet och gick ned mot stranden samt lät ro sig ut till flottan, åtföljd af den församlade menighetens välönskningar och jubelrop.

32.

Ett äfventyr under trettioåriga kriget.

Då Gustaf Adolf om våren 1631, sedan Tilly efter förstörandet af Neu-Brandenburg drog sig tillbaka uppåt Magdeburg utan att fullfölja sin hotande rörelse mot Schwedt, där Gustaf Adolf själf befann sig, beslöt att gå uppför Odern för att bemäktiga sig det väl befästade Frankfurt, om han därigenom skulle kunna locka Tilly bort från Magdeburg, inträffade en händelse, hvilken berättas af den österrikiske grefven Fr. Chr. Khevenhüller i hans stora arbete »Annales Fernandenses» eller en historia om kejsar Ferdinand II från hans födelse till hans död. Händelsen i och för sig är ganska vanlig i ett krig och var icke af någon betydelse för krigets gång, men skall, måhända just på grund af denna sin enskilda natur, icke läsas utan intresse,

emedan den mera än de stora tilldragelserna tjenar att breda ljus öfver lynnet af detta långvariga och för den allmänna menskliga utvecklingen viktiga krig.

Sekreteraren Lars Grubbe, som hela tiden medföljt konungen och därunder hemsändt berättelser om de viktigare tilldragelserna, fick, då konungen företog detta tåg, befallning att stanna hos fältmarskalken Gustaf Horn, hvilken stod med en här i nordöstra Brandenburg och skulle under konungens frånvaro föra befälet i Pommern. Härunder fick Grubbe en skrifvelse från det kungliga högqvarteret, daterad den 6 april, tre dagar efter den oväntadt hastiga eröfringen af Frankfurt. Den innehöll en berättelse om konungens framtågande till staden och om stormningen af densamma, nästan i form af dagboksanteckningar, sålunda: »Den 27 mars kom kongl. maj:t till Neustadt och den 28 om morgonen ryckte K. M. till Bützow. . . . Dädan begaf han sig tillbaka åt Neustadt o. s. v. den 30 och 31 mars. Mense april *): Den 1 förlade K. M. folket halfannan mil från Frankfurt, nedhögg 16 kejserliga ryttare och tog 7 till fånga. På samma dag blef ock vår general-auditeur fången. Den 2 ryckte K. M. i full slaktordning för Frankfurt . . . o. s. v.»

Det är denne general-auditörs öden under sin fångenskap, som vi här vilja berätta efter framställningen om densamma i en historia om Gustaf Adolf,

*) I april månad.

sammanskrifven efter en mängd handskrifter, hufvudsakligen samlade af Arkenholtz, — en framställning som åter grundar sig på Khevenhüllers ofvannämnda arbete. Berättelsen inledes med följande ord: »På de kejserliges flykt (från Frankfurt) hände en officer hos konungen af Sverige ett äfventyr, som genom sin ovanlighet förtjenar att anföras. Denne officer hette Samuel Weiss de Schallen och var generalauditör i svenska hären.»

Konungen hade under framtågandet mot Frankfurt skickat honom med ett viktigt uppdrag till Küstrin, men han hade icke hunnit långt på sin väg, förr än han upphanns af en hop kringströfvande kroater, hvilka togo honom till fånga och förde honom med sig till Frankfurt. Här öfverlämnades han till fältmarskalken Schaumburg, som förde befälet därstädes. Denne lämnade honom till sin hofmästare med befallning att behandla honom väl. Det gick väl nu för sig, så länge de kejserlige lågo i staden och i den stolta känslan af sin öfverlägsenhet samt under inflytande af den trygghet, som de fasta murarne ingåfvo dem, med hån blickade ned på den ett par dagar därefter framryckande svenska hären, hvars snöpliga aftåg man icke ansåg böra dröja synnerligen länge; — det är bekant, huru de kejserlige nedhängde gäss från muren för att påminna svenskarne om att flyttfåglarnes tid var inne, då äfven de borde vända om till sitt snöland, samt

huru de ropade skymfliga uppmaningar till »strömmingsätarne» — det gick väl emellertid an, så länge de ännu voro herrar i staden. Men det alldeles oförutsedda inträffade, att de föraktade och förhånade svenskarne stormade de starka murarne, öfverstego dem och inom två timmar blefvo herrar öfver Frankfurt, och nu började fångenskapen för general-auditören ingå i ett annat skede.

Det var på Palmsöndagsaftonen, som de svenska kanonerna, efter att hafva tegat hela dagen, började dundra. General-auditören hörde i sitt fängelse det dofva dönet, men det uppblandades snart med handgevärsskott, rop och buller, som om något alldeles opåräknadt varit å färde. Han förblef dock icke länge i ovisshet, ty fängelsedörren öppnades, och han rycktes ut på gatan. Här fann han hofmästaren och några soldater, hvilka hastigt förde honom med sig genom staden åt bron, som på östra sidan ledde öfver Odern. Han kunde af några ord, som yttrades under vägen, förstå, att svenskarne segrande inträngde i staden, och att fältmarskalken Schaumburg var stadd på flykten liksom den nyss anlände Tiefenbach.

Vid bron var en förfärlig trängsel af fotfolk, ryttare, trossvagnar och kanoner, och många hundrade trängdes ned i floden. Det var ett underverk, att så många verkligen kunde komma öfver, men bland dessa befann sig hofmästaren och hans fånge,

hvilken måste gå till fots och pådrefs obarmhertigt af de efterföljande soldaterna. Auditören var en gammal man om sextio år, och hans gråa hår hade bort aktas, om man ock icke fäst sig vid hans höga beställning i svenska hären. Men i krigstid och särskildt under detta krig voro sådana saker endast undantagsvis af något värde. Hofmästaren själf, som satt till häst, ryckte tid efter annan upp sin pistol och satte den för den gamle herrns tinning, då denne icke tog ut stegen fort nog, ropande: »din kätterska hund, jag skall sveda hjärnan på dig!»

I trängseln på bron skulle den gamle mannen hafva varit förlorad, om icke soldaterna, som gingo bakefter, trädt emellan och räddat honom. De gjorde det dock icke af några ädlare bevekelsegrunder, ty de voro i ingen mån bättre än hofmästaren, men de sågo saken ur den synpunkten, att fångens död skulle medföra svåra följder för dem, då däremot hans räddning skulle medföra belöning. Därföre hejdade de till och med hofmästaren, då denne i sin förbittring öfver flykten och förlusten af sin sammanroffade egendom, som nu skulle falla i segrarnes händer, ville med ens göra slut på fångens lidanden och afkyla sin harm i hans blod.

När de väl hunnit ett stycke på andra sidan Odern, kommo de in i en skog, hvilken vimlade af flyktingar. Natten hade nu inbrutit, men det var klart väder och månen stod högt på himmelen och

lyste mellan träden, så att man kunde godt se alla föremål. Om detta å ena sidan var en god sak, så blef det å andra sidan af stor fara för den svenske fången. Han bar nämligen svensk klädedräkt och var därför lätt igenkänd, och under den fruktan, som bemäktigat sig allas sinnen, att det svenska rytteriet var i hack och häl efter dem, var det lätt att förutse, det man här skulle göra processen kort med den fångne. Också kommo några valloner och skulle hafva nedhuggit honom, om icke soldaterna hotat att nedskjuta dem och sålunda räddat honom. De uppmanade honom äfven att vara utan fruktan samt bådo honom att göra dem lika god tjenst och förskaffa dem qvarter af hans landsmän, i fall de skulle hinnas af de förföljande svenskarne.

Tiefenbach hade dock låtit afbränna bron öfver Odern, just för att förekomma förföljandet, så att den fruktan, som här beherskade de flyende, var i självfva verket ogrundad, men bidrog måhända af ofvannämnda skäl i sin mån till att rädda den svenske fången.

Under natten tilldrog sig intet vidare. Men marschen fortsattes utan uppehåll till morgonen, då man befann sig på gränsen till Schlesien, hvarest Schaumburg sökte uppsamla flyktingarne. Här bad fången att få tala med fältmarskalken och framfördes till honom. Schaumburg stod omgifven af flere högre officerare, när den gamle, alldeles uttröttad

af hunger och sexton timmars oafbruten marsch, nalkades. Han klagade öfver det behandlingssätt, han rönt, och sade rent ut, att han endast haft den omständigheten att tacka för sitt lif, att han oaktadt sina år kunnat uthärda en så ansträngande vandring.

»Tron I väl» — sade han — »att I genom min död skullen kunna tillfoga konungen, min herre, någon skada? Sannerligen, det gör honom lika mycket, om en gammal gubbe, som jag, förgås af trötthet eller skjutes på stället. Men det förundrar mig, att I icke hafven kommit på den tanken, att konungen med lätthet kan hämnas min död på de fångar, som i stort antal fallit i hans händer!» Schaumburg ursäktade sig så godt han kunde och lät genast framföra en vagn åt generalauditören, hvari han fördes till slottet Wartemburg, ett godt stycke in i Schlesien, några mil från Breslau.

På detta slott blef han väl behandlad och skulle hafva kunnat trösta sig öfver sitt öde, om icke förlusten af friheten vore i och för sig det högsta onda, som kan drabba en menniska. Hvad som isynnerhet bidrog att förmörka utsikterna för honom, var den upplysning, som han snart nog fick, att man ämnade föra honom till Wien, och ifrån den stunden var hans beslut fattadt, att, kosta hvad det ville, söka sin räddning genom att fly.

Detta var emellertid ingen lätt sak. Slottet var högt, och hans fängelse låg i öfversta våningen.

Dessutom var stora porten väl bevakad, och vid hans dörr gick en skiltvakt. I staden nedanför slottet liksom öfverallt i städerna och byarne på andra sidan Odern vimlade det af kejserliga trupper, och huru var det väl möjligt att slippa igenom en sådan bevakningskedja? Förutsatt att han också lyckades öfvervinna alla dessa svårigheter och framkomma till Odern, huru skulle han väl komma öfver denna flod? Men å en annan sida, — hade han väl satt foten på andra sidan Odern, så vore han räddad, ty där fanns för närvarande icke en kejserlig soldat.

Mellan dessa ytterligheter pressades den gamle mannen. Svårigheterna, hvilka i själfva verket voro så stora, att de kunnat nedslå modet äfven på en ung, syntes honom till slut oöfvervinneliga, och förtviflad lutade han hufvudet mot handen, då han öfverraskades af ett besök. Det var en borgare från den lilla staden, som kom af egen tillskyndelse att söka lindra hans fängelse genom att anskaffa hvad han till sin beqvämlighet önskade. Med ens fattade då fången beslutet att anförtro sig åt denne borgare. Han bad honom att på en bestämd timme under natten vänta sig nedanför slottsmuren och föra sig till Odern, dit han icke kände vägen. Han lofvade honom en stor belöning, om han ville vara sig behjälplig, och borgaren samtyckte gärna.

Borgaren gick, och fången skyndade att ännu en gång för sig själf genomgå alla möjligheter för

uppnåendet af sitt mål. Det som hittills syntes honom svårast, var dock nu undanröjdt, nämligen huru han skulle komma till Odern, och i glädjen häröfver tänkte han icke på svårigheten att komma öfver den djupa och breda floden. I den själsspänning, hvari han befann sig, tycktes dagen aldrig vilja taga slut. Men ändtligen kom natten, och han lade sig såsom vanligt till sängs.

Skiltvakten vid dörren stod så stum och dyster som ett förkroppsligadt nej på den gamles alla förhoppningar. Men när ett par timmar gått, satte sig soldaten, och det dröjde icke länge, förr än hårda snarkningar förkunnade, att han fallit i djup sömn.

Då reste sig fången sakta ur sängen, sammanrullade hastigt sina lakan och smög sig fram till dörren. Skiltvakten rörde sig icke. Han tycktes kunna sofva i godan ro, om också ett stycke af taket fallit ned för hans fötter. Det var därföre en lätt sak att fatta nyckelknippan vid hans gördel, öppna dörren och skynda ut. Nu gick det med förtviflans fart trapporna utför till nedersta våningen. Men här måste den stora porten undvikas. Med tillhjälp af nycklarne kom fången in i ett rum, hvarifrån han kunde med ens förflytta sig utom slottsmuren, och här tog han fram sina lakan, ref itu dem efter längden och sammanknöt dem samt fäste slutligen den ena ändan i fönstret.

UNIV.
OF
MICH.

Allt gick lyckligt och väl, och några ögonblick därefter stod han helbregda vid sidan af den väntande borgaren, som hållit ord och infunnit sig. Med hans tillhjälp, och på afvägar, där de mindre voro utsatte för faran att upptäckas, kommo de framemot morgonen till stranden af floden. Men vid åsynen af den breda vattenytan, som framflöt med en sådan styrka, vaknade med ens alla tankarne på omöjligheten att komma öfver, och en rysning genomfor den gamle mannen. Han tänkte ett ögonblick på att återvända till fängelset, men så tänkte han på, att den Gud, som hittills räddat honom ur så många faror, äfven nu egde makt därtill, om det så var hans vilja, och denna tanke gaf honom styrka att våga försöket.

Han omfamnade den redlige borgaren och tog afsked, afklädde sig och gick ut i floden. Efter att hafva simmande tillryggalagt ett par famnar, betogs han ånyo af samma rysning, och floden tycktes växa i bredd för hvarje simtag, som han tog framåt. Väl var han i unga dagar en god simmare, men krafterna äro ej desamma vid sextio och vid tjugu år. I den första ifvern hade han också ansträngt sig mera än som var nyttigt, så att han förlorade andedräkten, och allt detta tillsammans gjorde, att han alldeles förlorade modet och sjönk ned under vattenytan.

Men ögonblicket därefter återkom besinningen, han höjde sig med ett par kraftiga tag åter öfver

ytan och fortsatte sin väg. Han påminde sig nu, att huru bred än Odern är, så är det endast på ena sidan som han är djup, och när man kommit öfver denna del, så kan man sedan vada fram. Denna tanke lugnade honom betydligt, och han ansträngde sig att hinna öfver det djupa stället. Hans krafter voro likväl för mycket uttömda. Efter några simtag kände han, huru de sveko honom, och han måste gifva sig förlorad, om hans fötter icke här kunde nå bottnen.

Försiktigt lät han fötterna sjunka, och till sin stora glädje kände han botten, men vattnet stod honom ända till munnen. Icke utan stor möda och mycken ansträngning kunde han emellertid fortsätta sin väg, ty vattnet ville till en början draga honom med sig. Men till sist stod han räddad på andra stranden. Nu infann sig dock en annan svårighet. Nätterna och morgnarne äro kalla i Tyskland, och han hade intet att betäcka de af det kalla flodvattnet stelnade lemmarne utom den genomvåta skjortan. De öfriga kläderna, som han hade fäst på ryggen, hade förts bort af floden, när han sjönk ned under vattnet.

Darrande af köld och äfven af hunger, måste han emellertid, såsom han var, gå framåt, utan att han ännu vågade visa sig för hvem som helst, af fruktan att träffa på fiender. Så tillryggalade han en betydlig vägsträcka.

»Slutligen» — så afslutas berättelsen — »kom han efter ytterligare flera äfventyr, allt för långa att berätta, och i det mest beklagansvärda tillstånd till en schlesisk adelsman, som tagit tjenst hos den svenske konungen och stod här i trakten med en afdelning svenskt krigsfolk. Han mottog general-auditören med största ömhet och lämnade honom all den hjälp, hvaraf han var i behof, samt lät föra honom under säker betäckning till hufvudhären. Konungen blef mycket förvånad öfver att återse honom och ännu mer af berättelsen om allt det, som hade händt honom.»

Hvarest konungen då befann sig nämnes icke, men sannolikt var han sysselsatt med belägringen af Landsberg, som den 16 april föll i hans händer, hvarpå han tågade vesterut för att skynda till det af Tilly hårdt ansatta Magdeburgs räddning, då underhandlingarna först med hans svåger, kurfursten af Brandenburg, och sedan med kurfursten af Sachsen drogo ett streck öfver alla hans planer i denna riktning, i det att underrättelsen om Magdeburgs fall inträffade, just som han stod i begrepp att från Spandau rycka närmare den olyckliga staden.

33.

Die Schweden-Säule.

Ett gammalt minnesmärke, som man numera sällan eller aldrig hör talas om, är en stenpelare vid Rhen, hvars betydelse dock är sådan, att en skildring af den tilldragelse, som en gång gaf anledning till vården, må här vara på sin plats. När man färdas uppåt Rhen, söderut från Mainz, har man på höger hand byn Nierstein och strax därpå Oppenheim, en liten kretsstad om något mer än 3,000 invånare. Något söderut därifrån, på venster hand, hundra steg eller något mer upp från flodstranden, i närheten af byn Ersfelden på ena sidan och Knoblauschau, som i slutet af förra århundradet var ett skogsförvaltareboställe, *) på den andra, finnes den ifrågavarande vården.

---

*) *Une maison du maître de forêt.*

En resande svensk (J. J. Björnståhl), som år 1774 besökte dessa trakter, beskrifver vården sålunda: »Man uppstiger på fotställningen», säger han, »medelst trenne trappsteg, och fotställningens sidor äro så huggna, att inskrifter därpå kunna, i fall så skulle beslutas, beqvämligen inristas. Ofvanpå fotställningen äro fyra stenklot, på hvilka själfva obelisken, som är nästan lika hög med de kringstående ekarna, hvilar. Obelisken slutar sig i en spets, men ofvanpå är en fyrkantig kapitel, och på spetsen står ett halfklot. Därpå åter igen hvilar ett lejon i sittande ställning, med krona och hjälm, samt håller i högra ramen ett stort draget svärd, hvarmed det pekar åt Rhenströmmen och åt det stället gent emot, där konungen hade passerat floden. Lejonet är vändt åt Rhen och ser ut som det vore af brons, men säges vara af en gråaktig stenart, som liknar brons. Svärdet är af koppar och det öfriga af pyramiden är af en rödaktig och mjuk sten. Jag förvarade däraf tvenne lösfallna bitar. Man sade, att detta slags sten finnes vid Heidelberg; dock träffas den i ymnighet längs utåt Rhenströmmen och omkring Mainz.»

Hvem som upprest minnesvården, nämner icke Björnståhl, ej heller en annan ungefär samtida fransysk författare, som för sitt arbete företrädesvis begagnat sig af Arkenholtz' handskriftsamling. Den senare säger, »att man sedermera till minne af den

ärofulla öfvergången öfver Rhen upprest monumentet». Enligt denna uppgift skall lejonet vara af marmor. Vi lämna emellertid i sitt värde så väl stenarten som frågorna: af hvem och när detta minnesmärke restes. Det förhåller sig därmed som med de svenska folkvisorna: man känner icke heller för dem författarens namn eller den bestämda tiden, då de diktades. Lika enkel och flärdlös, lika undangömd och, snart sagdt, glömd, som vår folkvisa börjar blifva, står denna vård på Rhenflodens strand, men är likväl i all sin anspråkslöshet ett sannt uttryck för en tid, som föga braskade med lånta fjädrar eller med en prålande utsida utan inre kärna, en tid, då man tillräknade sig själf intet, men Gud allt.

Men vi öfvergå till själfva historien!

Gustaf II Adolf hade vunnit sin lysande seger vid Breitenfeld och öfvertågat Thüringskogen samt kommit in i de rika och leende dalarne i Franken, där de andliga länderna — Bamberg, Würzburg och Mainz — dittills varit orörda af kriget. Hans krigare från den aflägsna norden hade kommit i ett öfverflöd, som de förut icke drömt om. Också såg man ej längre till de slitna kläderna och de magra hästarne, utan allt var i ett fullgodt skick. »Våra Finnepojkar», skref Adler Salvius, »som nu vänja sig i vinlandet däruppe, lära ej så snart komma till Savolax igen. I de lifländska krigen måste de ofta

taga till godo med vatten och mögladt groft bröd till ölsoppa; nu gör Finnen kallskål i stormhatten med vin och semla.» Det var i ordets fulla mening ett segertåg, och sedan de första fasta platserna blifvit intagna eller gifvit sig, sedan man kommit vester om Würzburg, möttes icke vidare några hinder; det var idel högtidligheter och glädje.

Då kom med ens underrättelsen, att Tilly nalkades. Faran var stor. Konungen hade icke väntat något sådant, och han var alldeles för svag till strid. Till följd af qvarlämnade besättningar, och sedan han skickat ifrån sig Gustaf Horn till Bamberg, hade han ej hos sig mer än fem fotregementen, nämligen, utom lifregementet, det gröna, hvita blå och röda — såsom regementena kallades efter sina fanor, icke, såsom vanligen antages, af färgen på kläderna —, inalles omkring sjutusen femhundra man till fot och fyratusen till häst. Skotten Monro, som var närvarande vid hären, berättar, att man aldrig sett Gustaf Adolf så orolig, som vid detta tillfälle, och för första gången såg man honom visa sig villrådig och tveksam och återkalla en gifven befallning.

Men detta hotande moln på den eljest klara himlen försvann lika hastigt, som det kommit. »Den gamle korporalen», såsom konungen benämnde Tilly, fick icke för sin herre, Maximilian af Bayern, visa mer än tänderna eller höta med handen. Han

vände sig mot Nürnberg, gråtande af harm, säges det, öfver Maximilians förbud att våga något afgörande. Snart måste han äfven lämna denna stad, och Gustaf Adolf kunde obehindradt fortsätta sitt tåg mot Rhen. Det var då, som han till Frankfurterbornas utsände, hvilka kommo för att, med många granna ord om sin trohetsed mot kejsaren och mot ärkebiskopen af Mainz, anhålla om neutralitet för sin stad, yttrade de tänkvärda orden: »Neutralitet är ett ord, som jag icke kan lida, när det gäller en strid mellan ljus och mörker, mellan frihet och träldom, och det förvånar mig, att Frankfurts protestantiska borgerskap kan tala om enskilda fördelar, då det är fråga om allmänt väl; att de nu kunna tänka på sina marknader och sin handel, då det är fråga om deras trosbekännelse och deras eviga välfärd.» Sändebuden återvände, och konungen fortsatte sitt tåg, men fick snart emot sig nya sändebud med samma uppdrag, och nu svarade han: »Jag ser väl, att Frankfurterborna icke vilja gifva mig mer än lillfingret, men jag vill hafva hela handen. Helsen dem, att, hvad jag har lofvat, det vill jag hålla; jag vill skydda dem själfve och deras privilegier, men på det vilkor, att de genast öppna portarne till sin stad. Och jag har icke tid att vänta. Jag har letat rätt på nycklarne till alla städer, ända från Östersjön och hit, och jag tänker, att det nog skall gå på samma sätt med staden Frankfurt.»

Hastigare, än de förskräckte borgarne väntat det, stod också konungen framför staden, hvars portar ofördröjligen öppnades, och efter ett högtidligt intåg, i spetsen för sin segrande krigshär och omgifven af furstar och fältöfverstar, inbjöds konungen till middag på slottet Braunfels i samma sal, där det heliga romerska rikets kejsare plägade hålla sin kröningsmåltid. »Vi förmoda nu genom vår af Gud förlänta lyckliga framgång kunna conjungera de båda strömmarne Mayn och Rhen samt afskära fienden från den westfaliska kretsen och alla andra provinser på denna sidan Rhen» — skref konungen till Johan Banér den 19 november 1631, ett par dagar efter sedan han vunnit Frankfurt.

»Att conjungera Mayn och Rhen», d. v. s. att blifva herre öfver dessa floder och kunna upprätthålla förbindelsen öfver dem, ett uttryck, som möter oss äfven i andra skrifvelser från denna tidpunkt, — det var nu det närmaste målet för Gustaf Adolf, och därför måste han sätta sig i besittning af Mainz, som ligger just vid själfva sammanflödet af de nämnda floderna på vestra stranden af Rhen. Men därför måste han öfvergå denna flod, och härvid mötte nya betänkligheter, emedan här icke mötte kejserliga eller ligistiska fiender, utan spanjorer, med hvilka Sverige icke rakt fram var inbegripet i krig. Dessa anfördes af en Don Filip de Silva, hvilken börjat slå en bro öfver Rhen och till densammas försvar

uppfört ett brohufvud eller en skans på östra stranden. Detta bidrog att öka konungens bekymmer, och han sände hertig Bernhard af Weimar, som då var öfverste vid konungens lifgarde till häst, till de Silva, som förklarade, att han hade befallning att bispringa ärkebiskopen af Mainz. »Skansen kunde vi ej efter krigsbruk gå framom», skref konungen sedan till riksens råd; »vi hafva låtit tillsäga, att skansen var oss till hinders; men då de ej velat utrymma den, utan skjutit på oss, ehuru den ej kunde försvaras, så hafva vi beslutat gifva oss öfver Rhen vid Oppenheim, dem som i skansen voro till att afskära.»

Den 1 december bröt konungen upp med hären och tågade söderut, som om han ämnat sig till Heidelberg, men den nämnda skansen vågade han icke lämna i ryggen, utan vände sig mot Rhen, fick in Gernsheim, det var den 3 december, och beslöt att verkställa öfvergången af floden. Tre dagar därefter, om qvällen, skulle denna företagas; det var ej längre från Oppenheim, än att kanonerna därifrån kunde spela öfver flodstranden. Svårigheten bestod uti att kunna anskaffa båtar, ty spanjorerna hade uppbränt eller sänkt alla sådana. Man lyckades slutligen finna en ökstock, hvari konungen, själf fjärde, rodde öfver i skymningen, för att undersöka den motsatta stranden, hvarest en landstigning lämpligast kunde ske. Men knappt hade han satt

foten på stranden, förrän en afdelning af besättningen i Oppenheim visade sig och sprängde ned mot konungen och hans lilla svit. Det var nätt och jämt, att de hunno rädda sig i båten, som roddes tillbaka under ett ständigt skjutande från fienden. Den djärfva färden gick dock lyckligt; ingen kula träffade.

Under tiden hade en vid namn Johan Varter funnit tätt vid stranden en nedsänkt större skuta, som kunde göras flott, och denna glada underrättelse mötte den återvändande konungen. Skutan upptogs och sattes i brukbart skick, och likaså en annan, hvars gömställe visades af en fiskare från Nierstein. Medan man sysselsatte sig härmed, inbröt natten. Denna blef kall med blåst och snö, och hären måste trotsa så väl denna fiende, som de varma slängkyssarne från den andra i Oppenheim och broskansen. Mot ingendera fanns något skydd. Konungen själf, och förmodligen äfven de förnämsta af befälet, skall — enligt hvad Björnståhl berättar — hafva haft sitt qvarter i värdshuset i Ersfelden, där ännu 1774 hans porträtt hängde såsom prydnad på väggen. Mötet med spaniorerna, och hvad däraf kunde följa för kriget i sin helhet, sysselsatte Gustaf Adolfs tankar om natten, och ur en annan synpunkt tilltalas äfven betraktaren på ett egendomligt sätt af detta sammanträffande, då han besinnar, att det var folk från världsdelens båda ändpunkter, som här

mötte hvarandra — det ena, den långa vinternattens folk, stridande för ljus och frihet, det andra, den ljusa och varma söderns folk, stridande för andlig träldom och mörker. Det var i alla afseenden ett möte af motsatser. Hvad som måste föresväfva hvarje man i hären, var å ena sidan vågstycket att med tvenne båtar, hvilka tillsammans icke kunde föra mer än på sin höjd trehundra man, försöka öfvergå den breda floden midt i fiendens åsyn, men å andra sidan äfven äran att hafva kunnat verkställa denna öfvergång, om lyckan vore de svenska vapnen blid.

Så upprann morgonen den 7 december. Det var en kall och disig morgon, och floden med sina stränder låg insvept i dimma. På utsatt tid, klockan 6, steg Nils Brahe med trehundra man om bord och öfversattes till andra stranden. Det var utvaldt och bepröfvadt folk, det bästa i regementet, för att icke säga i hären, och det behöfdes ock. Fienden var beredd, och knappt hade grefve Nils med sina gossar satt foten i land, förrän de anföllos med häftighet af tusen spanska kyrassierer. Det var med nöd de hunno sätta sig i ordning att mottaga det med ursinnighet gjorda anfallet, men så väl anförare som krigare visade genom sitt okufliga mod, sin kallblodighet och fasthet i hvilken skola de gått, och att de motsvarade sin mästares förtroende.

Gustaf Adolf gick i högsta oro på andra stranden och såg ut öfver floden, huru den lilla styrkan skulle kunna uppbära anfallet af den öfverlägsna fienden, och oron steg till sin höjd, innan båtarne hunnit intaga förstärkning, ty han tyckte sig se, att grefve Nils och hans folk började svikta för öfvermakten. Dimman, som skingrade sig allt mera, visade också tydligt, huru striden gick. Tvenne anfall hade de tappre krigarne med lejonmod slagit tillbaka, men det kunde vara fråga om, huruvida de skulle kunna hålla stånd mot ett tredje. Det var ett ögonblick af gripande spänning.

Men just när faran var som störst, togo fartygen för andra gången landfäste, och förstärkningen, som var tagen ur de blå och gröna regementena, skyndade upp på stranden. Mot denna styrka var den spanska tapperheten otillräcklig. Kyrassiererna grepo till flykten, och Gustaf Adolf kunde utan vidare hinder verkställa öfvergången. Han lät också genast öfverföra en del kanoner och några rytteriregementen, och så fort detta skett, ryckte han norrut, rakt på Oppenheim. Detta hade till följd, att spaniorerna i broskansen uppgåfvo denna om qvällen, och påföljande morgon gaf sig äfven staden Oppenheim. Nu grepos spaniorerna af en obetvinglig förskräckelse. Befälhafvarne på alla smärre fästen uppgåfvo dessa självmant och flydde, de fleste till Mainz, hvarest de Sylva själf förde befälet.

Den 9 december visade sig Gustaf Adolf framför Mainz, och den 13 uppgaf de Sylva staden, ehuru han skrytsamt lofvat den flyende ärkebiskopen att med sina tvåtusen man försvara staden, »om det också vore mot tre konungar af Sverige». Med denna eröfring hade Gustaf Adolf vunnit sitt syfte, »att conjungera Mayn och Rhen»; men han hyste dock alltjämt fruktan för detta krigiska sammanträffande med spaniorerna, hvilkas flotta skulle kunnat göra Sverige mycken skada. »Skall nu detta vara ett fredsbrott?» yttrade han i det ofvan anförda brefvet till riksens råd, »eller skall man söka förlikning med Spanien för handelns skull?» — samt anbefaller Göteborgs befästande, för att skydda »vår vestra sjösida». Att närmare utveckla denna fråga, hör dock icke hit, lika litet som att skildra den förvånande lycka, som följde de svenska vapnen under de sista dagarne af år 1631. Vi hafva blott velat skildra den märkliga öfvergången öfver Rhenfloden med sina orsaker och sina närmaste följder.

Till minne af denna öfvergång restes stenpelaren — »*die Schweden-Säule*», såsom den vanligen benämnes. Till en början stod pelaren vid stranden, invid själfva vattenranden, men flyttades (enligt en uppgift hos den tyske historieskrifvaren Gfrörer) år 1707 ett stycke upp från stranden till en höjd, emedan den i anseende till den fuktiga

marken på förra stället befarades falla omkull. När Björnståhl besökte stället, var vården i godt stånd. »Monumentet är i ganska godt stånd», säger han, »och Sverige uppfyller troget den angenäma plikten att underhålla sin hjältes och sitt eget minne; ty därifrån sändes en viss summa till Darmstadt för att reparera och beständigt bibehålla detta ärofulla svenska minnesdöme.» Om härmed menas, att en årlig penningsumma utgick till Darmstadt för detta ändamål, det kunna vi icke upplysa; ej heller huruvida nu mera Sverige tager någon vård om detta minnesmärke från sin storhetstid.

Någon inskrift på vården finnes icke. Den ifrågavarande brefskrifvaren yttrar därom: »och jag tycker sådant var mera majestätiskt, än om stoden vore fullristad med de sinnrikaste påskrifter: *le monument parle par lui-même, le Rhin parlera et l'Allemagne s'étonne* (vården talar genom sig själf, Rhen skall tala och Tyskland förvånas)», — ord, hvilka skulle kunna hafva varit, enligt vår mening, af någon betydelse i våra stormaktsdagar, men nu mera och utan tvifvel äfven på den tiden, då de fälldes, af ganska ringa, om ens någon, enär mången resande svensk, när han i dessa trakter ser pelaren och får höra namnet på densamma, skall leta i sitt minne och måhända stå svarslös på frågan: hvarför »*die Schweden-Säule*» har blifvit rest.

34.

Herman Wrangel och prost Knudsen.

Näst sista året af Gustaf II Adolfs regering tilldrog sig i Stockholm en händelse, som väckte mycket uppseende och gaf anledning till en mängd skrifvelser, både enskilda och offentliga, mellan Sverige och Danmark. Som de bidraga att belysa tiden, dess tänkesätt och seder, vilja vi efter dem framställa själfva tilldragelsen.

Konung Christian IV i Danmark hade då hos svenska regeringen i Stockholm ett sändebud eller

agent, som hette prost Knudsen. Han synes hafva varit en man med ett behagligt umgänge, var gärna sedd i de högsta kretsarne och utmärkte sig genom en sjelfbeherskning, som måhända stundom gick för långt och särskildt i detta fall föranledde hans egna landsmän att beskylla honom för feghet.

Den 16 april 1631 kom en tjenare från fältmarskalken Herman Wrangel till denne prost Knudsen och anhöll å sin herres vägnar, att agenten ville vänta honom till klockan 2 samma dag på eftermiddagen, då fältmarskalken ville komma till honom. Agenten väntade till följd häraf, men fältmarskalken kom icke. Ett par dagar därefter återkom samma tjenare med helsning från sin herre, »at han hafde hört, det agenten var noget ilde tillpass, og om saa var, var det hannem ukjært». Dagen därpå, den 19 april, kom ännu en gång samma tjenare, helsade från fältmarskalken och begärde, »att han ville komma till honom på slottet, emedan han hade något maktpåliggande att tala med honom om».

Prost Knudsen, som efter de tre budskickningarna kunde förstå, att fältmarskalken hade något af synnerlig vikt att säga honom, skyndade att efterkomma hans begäran. Vid framkomsten till slottet öfver bron, som då på vestra sidan ledde öfver vallgrafven, mötte honom åter fältmarskalkens tjenare och sade, att hans herre icke var på slottet, utan gått ned i staden, hvarföre prost Knudsen gick

in i slottet. Det dröjde dock icke länge, förrän tjenaren kom och sade, att fältmarskalken kom gående utanför slottet och lät begära, det agenten ville komma till honom.

Herman Wrangel hade varit på slottet, men gått ut därifrån till grefve Nils Brahe och Axel Baner, hvilka han bad vara sig följaktiga. De anade ingenting utan följde. *) Fältmarskalken var en krigare, som man säger, till hvarje tum. Häftig och obändig, till lynnet, var han när som helst färdig att draga blankt. Det är utan tvifvel för de flesta af våra läsare bekant, huru han och den lika sinnade Åke Tott en gång utmanade hvarandra, men möttes på envigsplatsen af ett kompani soldater, hvilkas befälhafvare förklarade, »att konungen icke ville hindra striden, utan den ene kunde gärna vara den andres bödel, men att den öfverlefvande genast skulle till varnagel för den öfriga hären efter lagens bokstaf straffas». — För öfrigt var Herman Wran-

*) Detta omtalar Per Baner, Axels broder, i bref till pfalzgrefven Johan Casimir. Hvad vi här ofvan anfört är hemtadt ur prost Knudsens egen berättelse till konung Christian. Uppgifterna öfverensstämma icke i afseende på själfva mötesplatsen, enär Per Baner säger, att de möttes vid »Storkyrkan» samt att fältmarskalken där väntade på agenten, tills han kom. Denne säger, att de möttes omkring sex steg från bron. Men då Storkyrkan låg strax utanför slottet och de sex stegen sålunda kunde förflytta herrarne till närheten af kyrkan, synes motsägelsen här vara endast skenbar. Däremot säger Per Baner uttryckligen, att agenten »inthett kom uppå slåtett». Huru härmed förhöll sig, är af mindre vikt, då själfva hufvudsaken, att de möttes, är obestridd.

gel mån om att stiga uppåt på ärans trappsteg, var också en duglig krigare, som Gustaf Adolf satte värde på, och fäste vid sitt namn det lysande minnet af segern vid Gurzno, hvarmed han afslutade sin verksamhet i det polska kriget. Han var därtill, såsom så mången annan, för att icke säga de fleste krigare i detta tidehvarf, mån om att förvärfva ägodelar. Bland hans faderliga förmaningar till sonen Carl Gustaf ingick äfven följande: »mache dass du was aufhebst, gleich wie die andern thun, — der was nimmt, hat was!»

När Gustaf Adolf drog ut i det trettioåriga kriget, hade Herman Wrangel fått sig uppdraget att tillse landets försvar mot den norska sidan och vistades därföre här hemma. Han var nu enkling efter sin andra fru, Katharina Carlsdotter Gyllenstjerna, och såg sig om efter en ny husfru. Hans tycke hade därvid fallit på en af drottningens hoftärnor, jungfru Margareta Stenbock, som dock icke synes hafva varit honom bevågen. Enligt prost Knudsens berättelse skall fältmarskalken själf hafva på frågan: »om han fått bestämdt afslag?» svarat: »nej», men att jungfru Margaretas moder hade tagit ärendet i öfvervägande och skulle med det första lämna honom svar.

Detta gaf den hetlefrade krigaren mycket att fundera på, och han trodde sig i den danske agentens person finna det förnämsta hindret för sitt frieri.

Detta var ärendet, hvarom han ville tala och hvartill han nu i Axel Baner och grefve Nils skaffat sig vittnen. Den sistnämnde hade gått ut i kriget såsom öfverste för uppländingarne, men hade af någon anledning för kort tid kommit hem. Det är nu ganska klart, att hvad Herman Wrangel hade att säga skulle komma fram på ett sätt, som visserligen icke ledde till ett uppgörande i godo, om ens något sådant här kunde komma i fråga. Så pass mycket kunde dock fältmarskalken beherska sig, att han, när prost Knudsen kom gående öfver slottsbron, helsade. Utom de båda herrarne var han omgifven af flera tjenare, och i dessas närvaro började han genast sitt tal.

»Han hade förnummit, att agenten trängt sig emellan honom och hans dam, och den tillgifvenhet, som hon tillförene visat honom, hade hon vändt till agenten; denne hade vidare några dagar förut, då hon skulle resa till sin moder, följt henne på vägen, trängt in i hennes vagn och ledsagat henne några mil; han hade slutligen bedt henne komma från fruntimret*) ned i staden till gäst i en badstuga.» På dessa med häftighet uttalade beskyllningar sökte prost Knudsen svara, så godt han förmådde, och utan tvifvel, efter hvad han själf försäkrar, utan att använda några »obeqväma» ord; men vreden rann till på fältmarskalken, så att han

*) Så kallades hofjungfrurnas rum på slottet.

gaf honom med näfven ett slag i ansiktet samt omedelbart därpå slog honom med käppen, »en Brissilie stake», i hufvudet, så att käppen sprang i stycken. Blodet strömmade öfver prost Knudsens ansikte och kläder, men han lyckades dock bemäktiga sig käppen, hvarpå fältmarskalken sprang åt sidan och ryckte till sig en värja från en af tjenarne. Må hända hade något ännu värre skett, om icke Axel Baner sprungit fram och hejdat den uppretade mannen. Prost Knudsen var alldeles obeväpnad. »Emedan han ingen värja hade hos sig» — skrifver Per Baner till pfalzgrefven Johan Casimir, — »måste han det så lida.» Genom Axel Baners mellankomst lugnade sig fältmarskalken så mycket, att han, »efter att hafva kastat omkring sig åtskilliga obeqväma ord», aflägsnade sig. »Jag kom in till en bårdskärare», skrifver agenten, »att låta förbinda mig och hemta andra kläder, förr än jag kunde komma vidare, så helt och hållet var jag nedblodad.»

Som man kan förstå, väckte denna tilldragelse det största uppseende. »Hvad detta är för en akt», skrifver Per Baner till pfalzgrefven, »förstår E. F. nåde fast bättre, än som jag kan skrifva om, och aktar agenten sig neder till Danmark, så snart han för sitt sår kan rida, föregifver att denna despekt icke gäller hans person, utan hans konung och hela hans nation, hvarföre han ock vill begifva sig till sin herre, nedlägga sin tjenst och sedan för sin person

nogsamt veta att sig revangera. Vi äro häröfver helt bestörte . . .»

De i Stockholm närvarande rådsherrarne väntade, att prost Knudsen skulle hos dem besvära sig öfver den lidna skymfen, men detta gjorde han icke. Därföre kunde icke heller någon åtgärd vidtagas mot fältmarskalken, rörande hvilken man öfverlade, huruvida han borde ställa borgen för sig eller »inmanas i sitt losement» (hållas arresterarad i sin bostad). Största oron gällde det missförstånd, som kunde uppkomma mellan de båda konungarne till följd af denna tilldragelse. Det var därföre, som Per Baner skref till pfalzgrefven, dock en vecka efter tilldragelsen, hvarunder han ständigt väntat, att de öfriga rådsherrarne, förnämligast riksmarsken Jacob De la Gardie, skulle komma till staden för att öfverlägga om ärendet. Innan svar från pfalzgrefven hann anlända, hade rådet kommit till samma slut, som han sedan i sitt bref tillstyrkte.

Först sändes nämligen Clas Horn till prost Knudsen, för att på enskild väg beklaga hvad som skett och uttala rådets misshag däröfver samt tillbjuda honom någon nöjaktig godtgörelse. Men han yttrade därvid icke ett ord, hvarmed »han lät förmärka, att han ville besvära sig öfver fältmarskalken inför rådet, hvarföre rådet måste uppkalla honom till sig i rådkammaren. Här begärde man, att han skulle afstå från sin hemresa, och erbjöd honom

all den upprättelse (contentement), som i konungens frånvaro ske kunde. Då agenten emellertid stod fast vid att resa, bad man honom att låta saken vara enskild och icke göra den till offentlig, hvilket han lofvade, bedjande rådet »icke anse honom för en så odiscret person att han för denna enskilda sak mellan honom och fältmarskalken skulle vilja bringa ovilja bägge konungarne emellan, utan efter fältmarskalken hade förolämpat honom, icke såsom råds- utan som enskild person, så ville han sig ock som enskild person revangera».

Prost Knudsen reste också hem dagen därefter, *) och det svenska rådet skref om saken till sin konung äfvensom till Axel Oxenstjerna. Man tänkte äfven skrifva till danska rådet, men afstod därifrån, isynnerhet därföre, »att saken då skulle få ett utseende, som om de skattade den högre, än den förtjenade, och visade fruktan för konungens af Danmark misshag och ovilja, där det icke behöfdes». Man inskränkte sig därföre att underrätta svenske residenten i Köpenhamn om hela saken och huru man sökt lämna agenten godtgörelse.

Vi må nu höra den danske agentens försvar, sådant han framställde det i sin skriftliga berättelse till konung Christian. Han förnekade naturligtvis de beskyllningar, som fältmarskalken gjorde honom.

*) Eller senast den 29 april, då Per Baner skref sitt andra bref till pfalzgrefven, hvari han säger agenten vara »förrest».

Det som mest talade emot honom var »inträngandet i jungfruns vagn». »Därmed tillgick så», säger han, »att jag samma dag (som Margareta Stenbock reste hem) hade ridit ut med min tjenare, såsom jag ofta brukade, emedan tiden stundom föll mig lång i staden, och när jag kom ungefär en half mil eller tre fjärdingsväg från Stockholm, träffade jag en kaross, uti hvilken jag såg förbemälda dam och hennes piga sittande, med hennes lakej gående hos kusken och en hennes moders tjenare ridande bredvid.

»Efter jag kände henne, red jag till vagnen, talade till henne och satte mig omsider hos henne och pigan i vagnen samt följde henne ett par timmars väg, och det var icke på någon förtäckt ort, utan på allmän landsväg, hvarest bland många andra äfven herr Johan Sparre mötte oss, då vi helsade honom och han oss igen och såg oss offentligen sitta.» Med detta beledsagande ville han bevisa jungfru Margareta sin vördnad, »hvilket bland alla kavaljerer och damer är brukligt *) och af ingen

*) Detta var verkligen förhållandet. I den tidens stora vagnar, »Karosser» eller »Kareter», såsom de kallades, satt man som i ett mindre rum, där man stundom äfven intog sin måltid. Så skrifver Lars Grubbe, hvilken var med konungen i kriget som statssekreterare, i ett bref från Stettin af den 22 juni 1631, huru de kurfurstliga fruntimmerna kommo utåkande från Berlin efter Magdeburgs fall för att blidka konungen med anledning af kurfurstens obeslutsamhet och vankelmod, att »konungen blef med dem (fruntimren) följandes i kareten, till dess arméen sig för Berlin, dock något afsides, ställde. Då hafver ock Kongl. Maj:t hållit middagsmåltid med fruntimret på kareten».

plägar illa upptagas, och som jag många andra bekanta bevist hafver, dock af ingen därföre blifvit misstänkt eller således öfverfallen.»

Om man lämnar därhän, huruvida hos prost Knudsen fanns någon böjelse för jungfru Margareta eller hos henne för honom, så kunde dock icke denna händelse tagas såsom bevis därför. Man kan naturligtvis tänka, att han visste af hennes resa och ville begagna sig af tillfället, men uti själfva tilldragelsen, att han följde henne och att han satt hos henne i vagnen, låt vara i tvenne timmars tid, ligger intet, som enligt tidens begrepp och uppfattning af det passande kunde förekastas honom. Därtill fordrades, att man skulle se saken med fältmarskalkens, d. v. s. med den förskjutne älskarens ögon. Prost Knudsen synes därföre bedöma Herman Wrangel alldeles rätt, då han säger, »att fältmarskalken, emedan han icke så strax af henne och hennes föräldrar och vänner bekom det svar, som han åstundade, så inbillade han sig, att någon annan måtte vara honom i vägen, efter som han ock några inländska, förr än han började denna handel med mig, därför misstänkte».

»Dock hvad därtill orsak hafver varit», säger han, »därom bekymrar jag mig intet, väl vetandes, att jag för min person förbemälda dam eller hennes föräldrar därtill ingen orsak gifvit hafver, efter som jag med dem ingen bekantskap hade och med henne

blott ringa. Hafver väl några gånger varit i hennes och andra flera Hennes Maj:ts drottningens jungfrurs umgängelse både i fruntimret och eljest annorstädes i församlingar *) och med henne som med de andra samtalat, men alltid som förnäma damer respekterat och icke därmed hos henne någon sådan vänskap eller gunst sökt. Om jag ock såsom en främling inbillat mig något sådant, så hade hennes diskretion icke tillåtit, att, i händelse hon eller hennes förnäma föräldrar och vänner honom (fältmarskalken) något lofvat hade, det genom min mellankomst skulle blifva förhindradt eller afvändt, men möjligen genom hans bekanta lynne (gemuet). Och har det sedan af förnämt folk, som jag väl förmodar det icke vilja förneka, blifvit samtalsvis berättadt, att han sig hos dem hafver låtit märka, det han misstänkte mig för det han icke af bemälda dam erhöll önskeligt svar.... Heraff klarligen nochsom erkendiss Jalousie mehre end min omgiengelsse med förbe:te Dame eller hindis och hindis moders svar hannom till denne brusque action at have impellerit.»

Detsamma kan man icke säga om den andra beskyllningen, att prost Knudsen skulle hafva bedt jungfru Margareta följa sig i badstugan. Visserligen var det en frukt af det obändiga lynnets uppbrusande under inflytande af en all eftertanke qväfvande

*) Samqväm.

svartsjuka, men beskyllningen innebar dock i och för sig en förolämpning, som hvarken af det ena eller andra kan ursäktas.

Vi anföra prost Knudsens egen förklaring, »att han (fältmarskalken) ock föregaf, det jag skulle hafva bjudit förbemälde dam af H. Maj:ts fruntimmer med mig till gäst i en badstuga i staden, därtill hafver han lika god fog som till allt annat. Ty jag var aldrig i H. Maj:ts fruntimmer *) mer än en gång, och då var han (fältmarskalken) där också själf, och för min person aldrig i Sverige i badstuga. Och vet allt ärligt folk, som förbemälda dam och hennes släkt och vänner känner, att hon härutinnan är oskyldig, om jag än hade varit så lättfärdig henne härom att anmoda; och håller jag henne och samtliga H. Maj:ts fruntimmer långt ärligare och mer diskreta, än att de skulle vilja, vare sig af mig eller någon annan, upptaga en sådan anmodan eller den bevilja, något som var honom själf (fältmarskalken) bättre bekant, om han icke eljest förutom sin mot mig begångna lourde (plumpa) aktion än också velat bringa förbemälda dam i dåligt rykte (blasmera). Dock att man nu må se, huruledes han nodum in scirpo **)

*) Man bör iakttaga hvad som förut blifvit anmärkt, att fruntimmer ofta, såsom här, betyder hofjungfrurnas rum.

**) Nodum in scirpo quærere — är ett latinskt ordspråk som betyder: »söka svårigheter, där inga finnas», och här: söka gräl onödigtvis.

sökt hafver, må jag härhos anföra, hvaraf han detta hafver tagit».

»I Stockholm plägar understundom uppehålla sig en adelsman, Kongl. Maj:ts af Sverige ståthållare på Åland, vid namn Stellan Mörner, hvilken såsom flere af adel jag ofta besökte, han ock under tiden besökte mig. Då jag nu en gång som oftare kom till hans hus, fann jag där före mig efterskrefne af H. Maj:ts fruntimmer, fröken Margareta Stenbock, jungfru Kerstin Mörner, jungfru Kerstin Bosdotter och jungfru Brita Gyllenstjerna, Wrangels förra frus syster, hvilka hos bemälde adelsmans fru, som var jungfru Kerstin Mörners anförvant, hade beställt sig en badstuga, eftersom man i Stockholm ofta badar och har badstugor i många hus.»*

»När de nu gingo ned i badstugan, blef jag på stugan hos Stellan Mörner, hans frände Gustaf Mörner och andra, tills de kommo upp igen. Blefvo så både de, jag och flera sammastädes om aftonen till måltids, och efter måltiden åkte de med deras kaross till slottet, men jag blef qvar på en halftimmes tid eller längre. Red så till mitt qvarter. — Detta håller jag före vara den badstuga, hvaruti han menar, att jag skulle hafva bjudit ofta bemälda dam

*) Herman Wrangels andra fru, Katarina Carlsdotter Gyllenstjerna, som i svenska adelns ättartaflor, Del. II, sid. 138, och Del. IV, sid. 647, uppgifves hafva dött år 1635, måste således hafva dött tidigare.

till gäst, efter som jag eljest aldrig uti något annat privat hus var i hennes umgängelse. Och denna (umgängelse) har jag dock hvarken anställt, eller fruntimren dit, i en annan mans hus, till gäster bjudit, ej heller med dem samtligen eller med någon enskild badat.»

Så lyder den danske agentens förklaring af saken, cch det finnes ingen anledning att tro honom framställa den annorlunda, än den verkligen var. Också synes meningen i Sverige hafva varit den, att fältmarskalken begått en våldsamhet, som förtjente straff. Men emedan prost Knudsen själf ville hafva den betraktad som en sak af enskild natur, så lät rådet förblifva därvid. »Oss hafver tyckt bäst vara», skrifver Per Baner till pfalzgrefven, »att låta det så blifva, tills vi Hans Kongl. Maj:ts vilja och befallning därom förnimma, efter som vi ock H. K. M. därom allaredan tillskrifvit hafva. Och såsom denna sak för många orsakers skull är skadelig och skall i hög grad väcka Hans Maj:ts vrede, så är ock den skymf, som den jungfrun och nästan hela fruntimret därigenom vederfarits, icke den ringaste, hvilket Hans K. M. icke mindre än något annat skall misshaga och noga efterfrågandes och misshagandes varder.» — Axel Oxenstjerna uttalade i sitt svar på rådets skrifvelse, »att han väl hade önskat, så för fältmarskalkens skull, som för andra vidlöftigheter, det en sådan handling hade blifvit

tillbakas», men tillstyrkte, så vida icke något ytterligare tillkomme, att saken skulle stå fältmarskalken och agenten emellan, såsom en enskild sak, hvilken icke rörde staten. Han förklarade för öfrigt sin belåtenhet med rådets åtgöranden; »det var alltsammans väl och visligen gjordt».

Åfven Herman Wrangel själf synes hafva dragit öronen åt sig, när första hettan lagt sig. Han skref till flere af riksråden i Danmark och andra — »Kongl. Maj:ts Hoff-officiers» heter det i agentens skrifvelse — och sökte på det högsta att urskulda sig, gifvande hela skulden in på prost Knudsen. Han förekom härigenom denne, och det synes, som om man verkligen i Danmark till en början sett saken med fältmarskalkens ögon, så till vida som man där icke rätt visste huru allt tillgått. Det är genom den svenske residenten Fegræi bref, som vi erhållit dessa upplysningar,

Han vistades i Helsingör och hade ännu den 7 maj intet hört talas om saken, men skulle i de dagarne begifva sig till Köpenhamn, »där han trodde sig af kansleren kunna förmärka, huru det upptoges». I sitt bref till Per Baner af ofvannämnda datum yttrar han vidare: »jag tviflar intet, att här skola falla sällsamma diskurser. Jag önskade mycket gärna, att det inte vore skedt.» — Ett följande bref till konungen själf omtalar hans resa till Köpenhamn och hvad han där erfor rörande handeln mellan fält-

marskalken och prost Knudsens. »Och talte kansleren med mig därom senast jag var i Köpenhamn», heter det, »men visste icke rätteligen, huru det var tillgånget, ej heller ville jag något säga därom, efter han det tillförene icke visste, utan märkte så mycket af honom, att där de hade slagits munslag och bekommit något hvardera, skulle det föga hafva att betyda, hvar icke agenten hade någon bastonad vederfarits, hvilket han icke ville förmoda. Huru de lära den saken upptaga, när de få veta, att han blifvit slagen med en käpp, det varder man förnimmandes.»

Detta bref till konungen skrefs den 24 maj, och då hade ännu icke prost Knudsen inlämnat sin skrifvelse till konung Christian. Denna undertecknades den 4 juni och inlämnades först därefter till konungen. Vid midsommartiden var Fegræus åter i Köpenhamn, där han dock icke träffade prost Knudsen personligen, men fick höra, »att han skall hafva aflagt sin charge och vill fordra fältmarskalken till duellum». Man talade olika om saken i olika kretsar. Riksens råd och de förnämsta talade föga, men saken tycktes misshaga dem. Nedom den högsta kretsen var det många, som förundrade sig, att icke agenten på stället gaf lika mot lika och räknade honom till feghet, att han det icke gjorde. Några ansågo konungen och riket därmed hafva blifvit förolämpade. Men det erkännandet

gifver Fegræus prost Knudsen, att han själf uttydde saken såsom en enskild mellan honom och fältmarskalken. Enligt allt hvad Fegræus hörde, hade ingen fäst sig vid det förefallna, om icke käppen hade varit. »Hade icke fältmarskalken slagit honom med den stocken, hvilket de räkna för en bastonad, kunde allt hafva sin väg.»

Den danske rikskansleren var Christian Friis och synes i allmänhet hafva varit välvilligt stämd mot Sverige samt bemödade sig att upprätthålla det goda förståndet mellan båda rikena, något som länder honom till beröm, enär på den tiden både kejsaren och Sverige sökte vinna Danmark till bundsförvant och Christian IV ingalunda var att lita på, ehuru han till utseendet lät sig Gustaf Adolfs framgångar väl bekomma. »Här finnas många», sade Christian Friis till Fegræus en gång i början på detta året, »här finnas många, som Hans Kongl. Maj:ts (Gustaf Adolfs) höga och berömliga aktioner vilja förringa och gärna, som man säger, kastade hundhår bägge deras majestäter emellan, om de kunde komma till väga därmed.» Kansleren försäkrade dock, att han ville göra allt, för att icke vänskapen mellan konungarne skulle rubbas genom illvilliga menniskors ränker.

Så väl Christian IV som hans män kunde icke annat än med afund se den svenske konungens framgångar och höra hans namn genljuda från alla håll

såsom sin tids främste konung. Och med afunden upplefde det gamla nationalhatet. Det fanns nu vid denna tid flera frågor mellan de båda rikena, hvilka lätt kunnat gifva anledning till en brytning. Det var fallet med afseende på höghetsrätten öfver Östersjön, som Christian ansåg tillhöra sig, men som Gustaf Adolf bestred och i sina skrifvelser till främmande makter tillräknade sig. »Man måste se till, hvem som skall vara mästare öfver Östersjön», yttrade Christian förtrytsamt, då köpmännen i Köpenhamn klagade öfver Sveriges rättskränkningar mot dem i Danzig. En annan sak, som väckt Christians missnöje, var, att rhengrefven Otto Ludvig, som varit i hans tjenst och därunder kommit i en häftig ovänskap med den danske tronföljaren, nu befann sig i Gustaf Adolfs tjenst. Rhengrefven hade äfven stått i ett förtroligt förhållande till Christina Munk, Christians gemål. Han beskyllde danska kronprinsen att hafva velat med förgift ombringa honom, och kronprinsen fordrade upprättelse för dessa beskyllningar, hvarföre i Stockholm en rättegång måste anhängiggöras mot rhengrefven, som till slut dömdes till penningeböter.

Under sådana förhållanden var det klart, att det svenska riksrådet skulle med oro se orsakerna till missnöje hos konungen af Danmark ökas. Emellertid var Christian själf till en början benägen att se frågan rörande Herman Wrangel och prost Knud-

sen ur synpunkten af en enskild sak dem emellan, och så gick tiden till hösten. Först i september började man tala ur en annan ton.

»För få dagar sedan», skrifver Fegræus den 9 sept. 1631 till Lars Grubbe, »då jag var hos kansleren, kommo vi till tals om den handeln mellan fältmarskalken och agenten. Då sade han denne konungen vara däröfver mäkta förtörnad . . . ty det är en ting af största vikt att emot folkrätten kränka en offentlig person, under hvilken titel legater, residenter, agenter etc. inbegripas. . . . Nu är en ung adelsman, unge Tage Tott *), förrest till Sverige uti rhengrefvens sak. . . . Jag frågade kansleren, om han (Tott) skulle blifva där i prost Knudsens ställe; han svarade mig nej, och är det ännu intet visst, om konungen vill förordna någon dit igen eller icke.»

Den nämnde unge Totten hade tillika i uppdrag att granneligen utforska saken rörande Herman Wrangel och prost Knudsen, om därmed förhöll sig så, som den förre föregifvit. Tott fullgjorde uppdraget och gjorde vid sin återkomst en berättelse, som öfverensstämde med prost Knudsens, »att Wrangel det mer af en fåfäng jalousie, än någon rättmätig orsak gjort hafver». Nu skref konung Christian

*) I ett följande bref till konung Gustaf Adolf af den 18 februari 1632 heter det, att det var Henrik Tott, som sändes i detta ärende till Stockholm.

själf till Gustaf Adolf, och kansleren Christian Friis och ståthållaren skrefvo till Fegræus i Helsingör och begärde, att han skulle infinna sig i Köpenhamn, emedan de hade något med honom att förrätta. Han infann sig, och de båda herrarne öfverlämnade då först konung Christians bref till Sveriges konung, hvarefter de muntligen redogjorde för den förres uppfattning af saken, sedan han nu genom den återkomne Tott fått kännedom om sakens rätta förhållande. »Emedan Wrangel hade handlat mera af en fåfäng jalousie än af någon rättmätig orsak, därföre hade konung Christian icke annat kunnat göra, än låta sig sin tjenares skymf angelägen vara, förmenande den saken angå konungen af Sverige nästan lika mycket, som honom själf, alldenstund Wrangel hade fordrat agenten på den sistnämndes slott och där bastonerat honom, en främmande herres agent, och sålunda kränkt folkrätten, hvilket icke borde ostraffadt blifva.»

Fegræus sände danske konungens bref jämte sin egen skrifvelse om förloppet, daterad den 18 februari 1632, till konung Gustaf Adolf, som mottog brefven jämt en månad därefter i Windsheim i Franken. Hvad han tänkte om saken, eller hvad han svarade därpå, är oss obekant, men fältmarskalken gick ostörd, och icke heller hördes något af från prost Knudsen, att han ville göra allvar af sin utmaning till envig. Så gick året 1632 till ända,

och Axel Oxenstjerna trädde som ett slags riksföreståndare i spetsen för Sverige.

Men prost Knudsens sak var därföre icke i Danmark glömd, ehuru man i Sverige börjat blifva led vid den och nämner den rent af som en fåfänglighet. Rådet skref till rikskansleren den 7 februari 1633, »att konung Christian låtit uppsöka en hop klagomål, hvilka han genom sina sändebud skulle låta andraga inför rådet, ibland annat, 'att vår broder (d. ä. rikskansleren) skällt hans intercessionsbref för bettlarebref', vidare åtskilligt annat och sist frågan mellan Herman Wrangel och prost Knudsen 'med flera sådana fåfängheter'».

Rikskansleren svarade från Heilbronn den 26 mars, att han icke tviflade, det de danske skulle komma fram med sina klagomål. Hvad klagomålet rörande honom själf beträffade, så bad han, att rådet allenast så till vida skulle urskulda honom, att det icke trott eller icke tillförene hade hört något ohöfligt tal från rikskansleren om konungens af Danmark bref; men resten, såsom en alldeles enskild sak, bad han rådet skjuta till hans eget försvar.

Rörande Wrangels och prost Knudsens sak, så var den ock enskild uppkommen af enskilda klagomål. »Fältmarskalken kommer här intet i betraktande som ett riksråd och prost Knudsen icke som agent, utan hvar och en bör billigt hålla sig inom gränserna af sitt ämbete och sin värdighet.

Hafver prost Knudsen med skäl något att säga, så begäre han stämning på fältmarskalken, då han honom skall svara och hvad rätten medgifver umgälla, med det vilkor, att ock den andre förbinder sig därtill.» Denna Axel Oxenstjernas mening, hvilken öfverensstämde med det svenska rådets uppfattning af saken från början, blef ock den gällande.

En skrifvelse från rådet i Danmark af den 20 juli 1633 ankom till Stockholm, hvari denna fråga ytterligare beröres med förmodan, att upprättelse skulle lämnas, på samma gång som underrättelse lämnas, att en ny resident, Stige Pors till Skovgaard, skulle komma till Stockholm, och hade till följd ett svar från svenska rådet, hvari ännu en gång den gamla historien genomgås och prost Knudsens egen uppfattning af frågan, att han ansett henne icke angå rikena utan honom och fältmarskalken enskildt, framhålles samt till sist den önskan uttalas, »att, där något offentligt häröfver skulle urgeras, sådant uti salig Kongl. Maj:ts lifstid hade både begynt och utfördt blifvit».

Härmed synes saken hafva afstannat och så småningom blifvit öfverlämnad åt glömskan.

35.

Pastor Thodæni räddning ur Magdeburg.

Då Pappenheim så godt som emot Tillys vilja förmådde honom till beslutet att storma Magdeburg om morgonen den 10 maj 1631 och äfven genom framgången visade, att hans uppfattning af ställningen var den rätta, inträffade detta förfärliga skådespel af mord och blod, af de vildaste lustar och de gröfsta skändligheter, — ett skådespel så förfärande, att man med afsky vänder blicken därifrån.

Vi vilja icke här upprepa berättelserna om dessa hemska timmar, men emedan det ofta skänker ett eget nöje att kunna se det förflutnas händelser, äfven sådana, som utgöra menniskolifvets skuggsidor, med den färgläggning, som de vinna, då de framställas af ett åsyna vittne, så torde icke våra läsare hafva

något emot att taga kännedom om en sådan berättelse. Den är sammanskrifven af en pastor Thodænus, prest vid den lutherska kyrkan S:ta Katharina. *)

Strax efter predikan gick jag ur kyrkan (S:ta Katharina) — säger Thodænus — och mötte flere personer, som kommo från kyrkan S:t Jakob och hvilka sade, att fienden var i staden. Jag ville icke tro annat, än att det var falskt buller, men ack! — det befanns vara allt för sant. Jag råkade i den största villrådighet. Jag hade med mig min hustru och min piga, och vi sprungo alla tre till min ämbetsbroder, pastor Malsio, lämnande vårt hus öppet. Hos pastor Malsio var det fullt af folk, som i sin förskräckelse tagit sin tillflykt dit. Vi tröstade och uppmuntrade hvarandra så mycket, som förvirringen och fasan tilläto det.

Jag kallades därifrån till en illa sårad öfverste och skickade min piga att söka min dräkt, besluten att gå dit min plikt som prest kallade mig. Innan jag gick, sade jag åt min hustru och min granne, att allt syntes mig förloradt, och att vi efter all sannolikhet icke mer skulle återse hvarandra i denna världen. Min hustru föll i gråt och sade: »kan du

*) Berättelsen är ursprungligen skrifven på tyska: »Bericht, wie es ihm und den seinigen bey der Eroberung ergangen», men denna hafva vi icke varit i tillfälle att förskaffa oss, utan måste nöja oss med en öfversättning på franska, som förekommer i en Gustaf II Adolfs historia, tryckt i Amsterdam 1674.

vara så hård och öfvergifva mig och låta mig förgås allena; du skall ansvara därför inför Gud!» Jag framhöll vikten af mina plikter och huru dyrbara ögonblicken voro, då jag stod i begrepp att skynda till en döende, som behöfde mitt bistånd.

Knappt hade jag kommit ut på storgatan, så fann jag mig omgifven af en hop qvinnor, äldre och yngre, hvilka voro utom sig af ångest och smärta och bådo mig råda, hvad de skulle göra. Jag svarade dem, att det bästa rådet jag kunde gifva, vore att anförtro sig åt Guds bamhärtighet och hålla sig beredda att dö. Slutligen kom jag till den sårade öfversten, som jag fann utsträckt på golfvet och mycket svag. Jag tröstade och beredde honom, så mycket som min själsskakning tillät mig. Han hörde mig mycket uppmärksamt och befallde, att man skulle gifva mig några guldstycken, som jag lämnade på bordet.

Under tiden hade fienden inträngt i stor mängd i staden och sköt på folket som på en boskapshjord. Plötsligt kommo min hustru och pigan till rummet, där jag befann mig, och besvuro mig i Guds namn att utgå därifrån, sägande, att man icke skulle gifva oss qvarter, om man fann oss i ett rum fullt med vapen. Vi nedstego då skyndsamt utför trapporna, och på gården gömde vi oss bakom inkörsporten, som var tillsluten. Men i detta ögonblick slogs porten upp af fiender med en våldsamhet och häf-

tighet, som jag har svårt att beskrifva. Det första de sade mig var: »prest, gif oss dina penningar!» Jag gaf dem omkring sex thaler i en liten börs, som de mottogo med tillfredsställd uppsyn. Men då de öppnat börsen och icke funno mer än de få silfverpenningarne, började de ändra ton och frågade mig, om jag icke hade guld? Jag föreställde dem, att vi voro långt borta från vårt hem, och att det var mig omöjligt att för ögonblicket gifva mera. De voro nog medgörliga att nöja sig med detta svar, och sedan de plundrat huset, där vi voro, lämnade de oss utan att göra oss något ondt. Min hustru, som ibland dem märkt en ung man af ett ädelt yttre, närmade sig honom och bad, att han ville beskydda oss. »Min kära fru», svarade han, »I begären en omöjlighet; vi måste förfölja fienden.»

När dessa lämnat oss, kom en annan skara, som också begärde våra penningar. Vi tillfredsställde dem med några floriner och två silfverskedar, som pigan lyckligtvis hade stoppat i sin ficka. Knappt hade vi sluppit dessa, förrän en soldat kom, som hade en så afskyvärd uppsyn, att jag aldrig i mitt lif sett hans like. Han hade en musköt på hvardera axeln och i munnen tvenne kulor, en under hvardera kindbenet. Så snart han varseblef oss, ropade han med tordönsstämma: »prest, gif mig dina penningar, eller du är död!» Jag hade intet mera, och jag ursäktade mig på det ödmjukaste och mest

rörande sätt, men då nedlade han den ena af sina musköter på marken, och stödjande den andra mot bröstet, hade han dödat mig, om icke min hustru lyckligtvis hade afvändt skottet, i det hon stötte musköten uppåt, så att kulan gick öfver mitt hufvud. Då han omsider såg, att vi icke hade några penningar, bad han om juveler, och då min hustru gifvit honom ett par silfverhäktor, drog han sig tillbaka.

Ögonblicket därefter kommo fyra eller fem andra, som vid åsynen af oss sade: »onde prest, hvad gör du där?» — hvarpå de försvunno. Vi fattade då det beslutet att gå upp i husets öfre våning och gömma oss där, i hopp att där vara mindre blottställde. Vi gingo då in i en kammare, där det fanns flera sängar, och vi tillbragte några minuter under den högsta ängslan. Man hörde ingenting annat än muskötskott på gatorna och dess emellan ropen af de döende. Man var ej mer i säkerhet inne i husen. Fienden trängde in och slog ned dörrar och skåp, så att vi snart blefvo upptäckta i vår fristad. En hop soldater trängde in i rummet, och en af dem höjde en klubba för att krossa mitt hufvud, då en annan fattade hans arm och sade: »kamrat, hvad vill du göra, ser du icke, att det är en prest?»

Sedan dessa gått, kom en ensam soldat, åt hvilken min hustru gaf sin halsduk, hvarpå han gick utan att på något sätt förolämpa oss. En annan,

som kom därefter, var icke så medgörlig. Han kom inrusande med blottad värja i handen och gaf mig ett hugg i hufvudet, åtföljdt af ropet: »din hund, gif mig penningar!» — så att jag alldeles bedöfvades och blodet strömmade ifrån mitt sår, hvarvid min hustru och pigan af förskräckelse svimmade. Den förfärlige vände sig sedan mot min sanslösa hustru och gaf henne flera hugg, men utan att såra henne, emedan hennes klädning, som var försedd med pelsfoder, tog emot. Soldaten förvånades öfver vårt tålamod och vår mildhet — ty det undslapp oss icke den ringaste klagan — och betraktade oss några ögonblick. Jag begagnade mig häraf för att föreställa honom, att jag icke var hemma hos mig, utan befann mig där, emedan jag blifvit kallad till en döende, men att jag, om han ville skona oss och återföra oss i säkerhet till vårt hem, gärna skulle gifva honom allt hvad jag hade. »Så gå, prest», ropade han och tillade med en svordom: »gifver du mig allt hvad du har, så skall jag säga dig lösen; det är: Jesus Maria. Du behöfver blott uttala de två orden, och du skall gå fram öfverallt, utan att någon gör dig något ondt.»

Vi gingo då ned, glada att hafva funnit en sådan beskyddare. Gatan låg beströdd med döda och döende, hvilkas klagoskrin skulle hafva rört de vildaste hjärtan. Vi måste bana oss väg genom likhögarne, och när vi nalkades kyrkan S:ta Katharina,

mötte oss en högre officer till häst. Han betraktade oss, och då han såg mig helt blodig, ropade han till vår ledsagare: »kamrat, kamrat, tag dig i akt, att du icke gör dessa menniskor något ondt!» Han vände sig med detsamma till min hustru, spörjande: »är det där edert hus?» — och då min hustru därtill svarade ja, återtog han: »godt, fatta i en af mina stigbyglar och för mig till edert hus; jag hoppas kunna rädda edra lif!» Han gjorde med handen ett tecken åt soldaterna, hvarunder den, som så illa behandlat mig, begagnade sig af tillfället och smög sig bort.

Vi funno vårt hus fullt af plundrare, som öfversten utdref, hvarpå han förklarade, att han ville taga sin bostad hos oss. Därefter lämnade han oss, sedan han satt tvenne soldater som vakt vid porten. Vi undfägnade dessa så godt vi kunde, och de lyckönskade oss att hafva fallit i händerna på deras öfverste, men läto oss på samma gång förstå, att deras vakthållning beröfvade dem det byte, som de kunde hafva gjort, och slutade med att bedja om något, som kunde ersätta dem förlusten. Jag gaf dem fyra rosenobler, som jag hade omsorgsfullt gömda, och de syntes mycket belåtna med denna belöning. De erbjödo sig till och med att uppsöka de af våra vänner, som vi önskade hafva i säkerhet hos oss. Jag sade dem då, att jag hade en vän, som jag antog hafva dragit sig undan i domkyrkan,

och jag lofvade dem en betydlig belöning, om de kunde rädda honom. Den ene af dem gick genast, åtföljd af min piga, men när de ankommo till domkyrkan, ropade de förgäfves flere gånger hans namn. Ingen svarade. Vi hafva sedan aldrig hört talas om denne vän.

Strax efter, sedan de kommit tillbaka, kom också vår ädle beskyddare. Det första han frågade var, om någon gjort oss något illa. Vi svarade nej, och att vi endast hade beröm att säga om våra soldater, hvilka stått på vakt. Lugnad med afseende på oss, lämnade han oss åter för att se till, om ingenting kunde göras för släckandet af elden, som redan omfattade en stor del af staden. Han hade likväl knappt gått hundra steg, så återvände han med otrolig hastighet och ropade: »visa mig en väg ut ur staden, ty vi skola alla omkomma i lågorna, om vi ännu en qvarts timme dröja qvar.» Vi hoprafsade då i största hast det dyrbaraste af hvad vi egde och kastade det i en hvälfd källare, hvars dörr vi betäckte med jord. Så begåfvo vi oss på flykten. Min hustru bar blott min prestrock, och pigan förde vid handen barnet af en af våra grannar. Det stod och grät vid porten till sin faders hus.

Vi insågo snart omöjligheten af att på denna väg komma ut ur staden, ty elden rasade vid stadsportarne och fram utefter gatornas båda husrader med en obegriplig våldsamhet; hettan var så stor,

att vi med möda kunde andas. Efter några fåfänga försök att komma ut genom någon af portarne, fattade vi vårt beslut att vända om till Elbe-sidan för att undvika lågorna af den förfärliga branden.

På vår väg träffades blicken ännu en gång af dessa oräkneliga döda, hvilka lågo strödda på gatorna, och de döendes rop voro outhärdliga för en hvar, som ej egde ett hjärta af brons. Vi öfverföllos åtskilliga gånger af valloner och kroater, men vår öfverste försvarade oss. När vi hunnit bastionen vid Elbestranden, nedstego vi på de stegar, af hvilka de kejserlige betjenat sig vid stormningen, och hvilka ännu alla stodo uppresta. Slutligen anlände vi alldeles uppgifna af trötthet och själsskakning till lägret vid Rhotensee.

Öfversten förde oss till sitt tält och lät gifva oss några förfriskningar. Efter denna inledning tilltalade han oss sålunda: »nå väl, jag har räddat edra lif; hvad gifven I mig för en så stor tjenst?» Vi svarade honom, att vi för ögonblicket voro oförmögne att i handling visa honom någon erkänsla. Men vi lofvade honom alla de penningar och det silfver, som vi hade nedgräft i källaren. I detta ögonblick inträdde flere kejserlige officerare i tältet och en af dem sade på latin, att han beklagade mig så mycket mer, som han själf var af den augsburgiska bekännelsen. Jag var så förvirrad, så slagen, att jag icke hade styrka att svara på denna artighet

af en man, hvilken, efter hvad han sade, tillhörde den protestantiska läran, men likväl var behjälplig att förfölja protestanter.

Följande dagen skickade öfversten en af sina tjenare till staden för att söka upptaga ur källaren den lilla skatt, som vi hade gömt där, men han måste återvända med oförrättadt ärende, ty han hade icke kunnat framkomma till källardörren för elden, som ännu rasade. Emellertid lät öfversten oss äta vid sitt bord, och så länge vi voro hos honom, behandlade han oss icke som sina fångar, utan som sina vänner.

Slutligen tog jag mig dristigheten bedja honom tillåta oss att få begifva oss bort. Han svarade: »jag vill det gärna, på vilkor att I betalen mig eder lösen.» Till den ändan skickades vår piga på nytt till staden med befallning att försöka, om det icke vore någon möjlighet att nedtränga i källaren. Hon var lyckligare än de andra som skickats. Hon återkom med hela vår lilla skatt, som min hustru med godt hjärta öfverlämnade åt öfversten.

Efter många tacksägelser gaf vår befriare oss ett pass samt lämnade mig en riksdaler och två silfvergafflar på resan, betraktande såsom sitt återstoden, hvaribland funnos många gamla riksdalrar, som jag icke på länge hade sett, och flere silfversaker. Vi tackade slutligen vår ädle beskyddare, togo afsked af honom och gingo våra färde, inneslutande oss i Guds beskydd.

För öfrigt var denne värdige man, hvilken räddade oss i det allmänna blodbadet, till börden spanior och hette Don José d'Ainsa samt var öfverstelöjtnant vid regementet Savelli.

Sådan är pastor Thodæni berättelse enligt den franska öfversättningen. Vi hafva blott varit i tillfälle att se ett utdrag ur den på hans modersmål skrifna berättelsen, hvilket är i någon mån olika den franska öfversättningen. Så heter det här, att när de vandrade ut ur den brinnande staden »krabaterne *) och annat pack» höggo, sköto och stucko efter presten. Öfversten bär titeln »Oberste-Wachtmeister», och när de gingo genom lägret, var presten föremål för soldaternas spott och åtlöje. När de slutligen uppnådde öfverstens tält, bjöd han dem vin ur en silfverbägare.

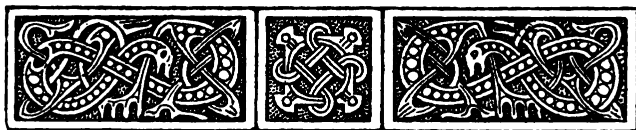
De som skickades in i staden för att hemta penningarne ur prestens källare, kommo tillbaka, emedan källaren var full af eld, så att de icke kunnat komma dit ned. Att pigan slutligen lyckades komma in i källaren och finna den lilla skatten omnämnes alldeles icke. Däremot säges det, att lösepenningen måste anskaffas på annat håll. Däruti öfverensstämma båda, att prestfrun var den, som framlämnade myntet. Det tyska originalet låter vid detta tillfälle öfversten klinga med silfvermyntet på bordet. Det var äfven enligt detta till prestfrun som

*) Kroater, af hvilket folknamn vårt »krabat» blifvit härledt.

han lämnade en thaler till tärepenning och »ihre neue silberne Hacken». Thodænus tillägger: »emedan han (öfversten) handlat mot oss som en hederlig kavaljer, är det honom väl unnadt framför andra.»

Hvad slutligen pastor Thodænus själf beträffar, så var han från Schlackenwerda i Böhmen, men hade i fjorton år varit pastor vid S:ta Katharinakyrkan i Magdeburg. Han blef följande året diaconus i Rendsburg i Holstein, där han sammanskref ett arbete, som han kallade »Threni Magdeburgici» (Magdeburgska klagosånger).

36.

Tvenne dagar i Erfurt.

Ljungelden lyser i skyn. Han är tecknet för mötet mellan osynliga krafter, hvilka från att vara fientliga förlikts och öfvergått i hvarandra. Historien har ock sina ljungeldar, liksom menskligheten har sin negativa och positiva elektricitet, och historien om menskligheters utveckling är på sätt och vis skrifven efter urladdningsfenomenen. Långa rymder af tid ligga så godt som namnlösa, och glömskans dunkel hvilar öfver dem, medan där och hvar ur tidens haf uppstå grönskande öar af det rikaste och kraftigaste lif, och det är mellan dessa öar, som historien spänner sin brygga. Öfverallt, där hon tager fäste, bär grunden märke af blodiga strider; men ur blodet och askan uppspira ock civilisationens härliga blommor.

En sådan åskväderstid var den, hvarur den så kallade nyare tiden utvecklade sig ur den föregående, som fått namn af medeltiden. Luthers namn glänser där, och vid sidan af hans Gustaf Adolfs, den svenske konungens. Han och Sverige hafva på ett afgörande sätt deltagit i sin tids brännande fråga, och därför är också Gustaf Adolfs namn med rätta uppburet och kan ej utstrykas från eller öfverhoppas på världshistoriens blad, där för öfrigt få svenska förekomma. Ur hans historia vilja vi här framställa blott tvenne ögonblick, det ena kort efter segern vid Breitenfeld, det andra kort före slaget vid Lützen. Vid båda dessa tillfällen drog Gustaf Adolf genom Erfurt, och denna stad har därför en viss märkvärdighet för oss Svenskar. Som åtminstone konungens första vistande i denna stad är mindre allmänt kändt, torde det icke vara obefogadt att framställa en skildring af detsamma; hans senare besök i staden kort före slaget vid Lützen utgör en tafla, som alltid på det djupaste skall tilltala svenska hjärtan.

Thüringens urgamla hufvudstad Erfurt ligger vid foten af några små bergshöjder i en fruktbar, af den lilla floden Gera vattnad dal. Trakten häromkring är i allmänhet vacker. Kalkstensklippor, omvexlande med furu- och löfskog, och där emellan små sorlande bäckar, utgöra Thüringens skaplynne. Erfurt med sina stadsportar, sina vallgrafvar, sin

präktiga domkyrka och strax därinvid den af tre torn prydda S:t Severin-kyrkan påminna ännu om forna tider, då feodal-adeln från de närgränsande bergslotten lurade på den fredliga köpmansforan och handeln, liksom hvarje fredens yrke måste väpna sig till tänderna för att kunna lefva.

När man från Weimar nalkas Erfurt, ser man på något afstånd till venster trenne sådana bergslott, af hvilka ett en gång i forntiden tillhört den mångbesjungne grefve Ernst af Glichen, som drog ut på korståg och blef fången, men befriad af en mohrisk prinsessa, hvilken flydde med honom, antog kristendomen och sedan såsom Ernsts maka bodde på hans slott vid sidan af grefvens ännu då lefvande första husfru. Alla tre begrofvos i samma graf, och deras grafsten visas ännu i Erfurts domkyrka. Påfven skall hafva — och hvad allt har icke han vågat tillåta sig! — gifvit sitt tillstånd till korsriddarens tvegifte. Så väl staden Erfurt själf som den omgifvande trakten har en ålderdomlig prägel, och när man öfver vindbryggan åker in genom den dunkla gång, som Schmiedstädter-Thor bildar, och hör det egendomliga dofva ljudet af de rullande vagnshjulen, förflyttar sig tanken lätt tillbaka till forna tider, då hjältekonungen drog in i staden, omgifven af sina fältherrar. Ett ännu tydligare språk tala de många stenbilderna, vapnen och inskrifterna på själfva husen inne i staden. På Michelsgatan, där fordom

stadens förnämsta patriciska familjer bodde, ser man ännu många sådana hus, om hvilka man kan säga, att de innehålla stadens krönika i en bildskrift af sten. I närheten af den nuvarande »Fredrik-Wilhelms-platsen» ligger ett prydligt hus, som kallas »den höga liljan». Där bodde en gång Luther, och efter honom den svenske konungen Gustaf II Adolf.

Efter segern vid Breitenfeld, innan ännu synkretsen tillräckligt vidgat sig för segraren att förändra sin dittills följda plan för krigets förande, bestämde Gustaf Adolf Erfurt till sitt vinterqvarter. Men händelserna utvecklade sig skyndsamt; en stormvind undanjagade de moln, som skymde utsikten öfver den politiska skådebanan, och konungen ändrade snart sitt beslut. En mängd smärre tyska furstar slöto sig till honom. Bland dessa voro bröderna Wilhelm och Bernhard af Weimar de förnämste. Den förre af dessa var det, som förskaffade Gustaf Adolf besittningen af Erfurt. Denna stad gjorde nämligen många svårigheter för att underkasta sig den svenske konungen och mottaga svensk besättning. Men saken afgjordes på ett helt oväntadt sätt. Hertig Wilhelm nalkades med ett kyrassier-regemente staden. Han lämnade regementet på något afstånd och åkte själf i vagn fram emot staden. Här begärde han att blifva insläppt, och stadsporten öppnades äfven. Men hertigen stannade med sin vagn i själfva portgången tills kyras-

serier-regementet hann fram. Ryttarne besatte genast porten och äfven torget i staden.

Detta gjorde Erfurts borgare mera medgörliga. Följande dagen kom konungen själf till staden. Han talade till menigheten om de uppoffringar, han gjort för den evangeliska saken, och om den framgång, som Gud förlänat hans vapen, men framhöll tillika nödvändigheten för en hvar att i sin mån bidraga till det allmänna bästa. Själf kunde han hafva slutit en förmånlig fred med kejsaren, men han ville ej öfvergifva sina trosförvanter. Sedan han därpå visat nödvändigheten af att rusta sig till motvärn emot fienden, hvilken icke tänkte på annat än att godtgöra sina lidna förluster, talade han om den framtid af glädje, välstånd och oberoende, som staden kunde vänta. Det var ej hans sed att bringa i träldom de städer, som öfverlämnade sig åt honom, eller inskränka deras rättigheter, och för främjandet af Erfurts handel ville konungen icke underlåta något. — Erfurt svor Sveriges rike och konung trohet för så lång tid, som kriget varade. En krigsgärd pålades, och staden mottog svensk besättning, till hvars underhåll dock äfven den kringliggande trakten skulle bidraga. Hertig Wilhelm af Weimar utnämndes till öfverbefälhafvare i Thüringen och Erfurt, och under honom en grefve Löwenstein.

Det katolska presterskapet måste svärja särskild trohetsed, liksom ock munkordnarne; jesuiterna er-

höllo skarpa förebråelser för deras inblandning i politiken och de ränker, som de smedo. Det protestantiska presterskapet erhöll däremot många bevis på konungens bevågenhet och välvilja. Så medgaf han dess medlemmar frihet från krigsgärden och inqvartering. Men hela staden erhöll ett bevis på konungens förtroende, då han valde den till uppehållsort för sin drottning, hvilken om sommaren detta år kommit öfver till Tyskland.

Men det gick, såsom vi nämnt, helt annorlunda än som konungen hade i sinnet, då han dagarne närmast efter segern öfver Tilly bestämde Erfurt till sitt högqvarter. Han synes till en början ej fullt hafva uppskattat segerns följder i hela deras vidd. Länge dröjde det dock icke, förrän han fattade den, och med detsamma uppgafs också planen att stanna i Erfurt. Att denna ändring skulle ske, insågo äfven de af hans omgifning, hvilka voro i tillfälle att taga en öfverblick af ställningen. Medan de svenska regementena vid fackelsken genomtågade Thüringerskogens trånga vägar söderut nedåt det rika och af kriget jämförelsevis oberörda Franken, skref Adler Salvius, som då i konungens ärenden befann sig i Hamburg, till ett hemmavarande riksråd: »Hans majestät ärnade fuller hafva sitt vintermagasin i Erfurt och ditbefordra hennes majestät drottningen. . . . Men efter allt går så lyckligen hans majestät i hand däruppe (i öfre Tyskland), dess Gud ske lof, . . .

tviflar jag, om hans majestät stannar i vinter i Erfurt.» Detta bref är skrifvet den 24 oktober, och några dagar förut bröt konungen med hären upp från Erfurt.

Sedan följde den svenske konungens segertåg nedåt Franken, Schwaben och Bayern. Ett år förrann efter konungens vistelse i Erfurt, hvarunder Europa genljöd af hans beröm, och Tysklands furstar och städer hade slutit sig till honom. I slutet af oktober 1632 nalkades han åter Erfurt. Ett ilbud från Axel Oxenstjerna hade träffat konungen, just som han stod färdig att börja belägringen af det fasta Ingolstadt, och de underrättelser, som han då erhöll, bestämde honom att genast bryta upp mot norr, till Sachsen, dit Wallenstein inbrutit. I Nürnberg, hvars trogna borgare konungen nu helsade för sista gången, sammanträffade han med Axel Oxenstjerna, som sedan följde honom på färden norrut. Konungen förde endast med sig sin lifvakt, trehundra Smålands ryttare under öfverste Fredrik Stenbock. Den öfriga styrkan tågade på olika vägar norrut. I staden Schleusingen träffade konungen hertig Bernhard af Weimar, hvilken mottog honom med påfallande köld, emedan han hade önskat att ensam få skörda äran af Sachsens räddning, — en ära som nu skulle blifva konungens. Han följde konungen öfver Thüringerskogen till Arnstadt, där Gustaf Adolf dröjde i sex dagar, eller till den

27 oktober. Då anlände hans regementen och brigader, och då bröt han upp mot Erfurt, tryckande sista gången den bepröfvade vännens, Axel Oxenstjernas, hand. Denne begaf sig som konungens fullmyndige legat tillbaka till södra Tyskland. Det skulle icke dröja länge, förrän han skulle få det sorgebudskap, som kostade honom hans första sömnlösa natt.

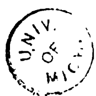
På den sköna slätten ej långt från Erfurt mönstrade konungen sin här, som utgjorde 12,000 man till fot och 6,500 till häst. Men hela den svenska krigsmakten, som då var spridd på olika ställen i Tyskland, utgjorde öfver 100,000 man, hvaruti dock icke kurfurstarnes af Sachsen och Brandenburg krigsfolk är inbegripet. Gustaf Adolf hade beräknat att här i Thüringen hafva samlad en styrka om 30,000, men detta hans hopp slog fel, och sedan han ytterligare lämnat besättningar i Weissenfels och Naumburg, var hans hela styrka vid Lützen icke större än omkring 18,000 man.

Det var om aftonen den 28 oktober, som konungen nu höll sitt intåg i Erfurt. Hertig Wilhelm af Weimar låg sjuk, och konungen besökte honom, men red efter en stunds samtal upp till torget. Här kom drottningen, den sköna Maria Eleonora, honom till mötes med sina hoffruntimmer. Konungen sprang af hästen och skyndade emot sin drottning, hvilken

han kärleksfullt helsade samt ledsagade till den boning, som var bestämd för dem. Snabbt försvunno ögonblicken. Konungen var mera allvarsam, än som han brukade i sin drottnings närvaro. Månget leende, månget skämteord, som lekte på drottningens läppar, dog bort, när hon såg, att hennes herre icke märkte hvarken det ena eller det andra, och dystra aningar grepo hennes lättrörda sinne. Konungens tankar voro upptagna af den förestående striden och alla anordningar, som den kräfde. Efter måltiden begaf sig konungen genast till sina rum, och största delen af natten tillbragtes med att läsa bref och inlupna rapporter, utfärda befallningar och affärda kurirer.

Tidigt följande morgon var han det oaktadt uppe och ute för att se till, att allt i staden var som sig borde. Han hade nämligen beslutat att här lämna sin drottning, och en af hans tappre fältöfverstar, Taupadel, fick befallning att som kommendant qvarstanna i staden med tillräcklig besättning. Sedan han återkommit till sin boning, intog han i drottningens sällskap en lätt frukost. Men äfven nu bemärkte man hos konungen en viss nedslagenhet, som äfven utöfvade inflytande på alla de närvarande. Maria Eleonora följde med ängslig oro hvarje den obetydligaste rörelse i konungens anletsdrag, och hon kunde knappt tillbakahålla sina tårar. Efter frukosten skulle konungen lämna staden. Hans

UNIV.
OF
MIC

häst stod redan sadlad, och hans lifvakt var redo att följa honom.

Då anmäldes stadens rådsherrar, som konungen låtit kalla. Han tilltalade dem med värma. »Jag öfverlämnar härmedelst i eder vård», sade han, »det dyrbaraste, jag eger på jorden, min älskade drottning. I veten, gode herrar, att all ting äro underkastade vexlande skiften, framför allt kriget, detta plågoris, som Gud ådömt menniskorna för deras ondska. Snart nog kan också jag träffas af olyckan, måhända af döden. Om detta är Herrens vilja, så bevisen min älskade maka samma trohet, som I mig vid alla tillfällen visat!» Konungen blef allt mera rörd under det han talade. Drottningen smälte i tårar.

Tårar fuktade äfven konungens kind, när han sedan slöt Maria Eleonora i sin famn och öfver henne nedkallade Guds välsignelse och beskydd. »Vi skola hvarandra återse», sade han, »om ock aldrig mer i detta förgängliga lifvet; dock en gång förr eller senare i den eviga sällheten!» Med dessa ord frigjorde han sig från drottningens omfamning och lämnade rummet. Några ögonblick därefter hörde man honom rida bort emot stadsporten på väg till Naumburg och Lützen.

Många dagar förflöto icke, så kom underrättelsen till Erfurt om konungens död och om segern, som hertig Bernhard af Weimar, hvilkens ädla hjärta

här glömde sitt orättvisa missnöje mot konungen, vunnit öfver fienden. Om qvällen efter slagets slut lät han söka efter konungens lik, som slutligen fanns under en hög af döde. Det fördes till Weissenfels, och här återsåg Maria Eleonora stofthyddan af honom, som hon älskat högst af allt på jorden.

Men kriget rullade under många år sina vågor öfver det arma Tyskland. Först sexton år efter hjältekonungens död slöts freden. Etthundratrettio år voro då förflutna, sedan Luther riktade första hugget mot de fjättrar, hvilka höllo menniskoanden bunden; — hundratrettio års arbete och strider och blod och tårar, och likväl låta de sig öfverblicka som en enda tilldragelse, en af dessa öar, kring hvilka tidens böljor rulla, en blixt på mensklighetens himmel.

37.

Sverige och Frankrike under trettioåriga kriget.

Då vi nedskrifva denna öfverskrift, torde det vara nödvändigt att förutskicka den anmärkningen, det vi ingalunda ämna kasta oss in på någon mer

eller mindre lärd afhandling om de »politiska kombinationer», hvilka framkallade vårt fäderneslands och Frankrikes deltagande i detta krig eller deras ömsesidiga ställning till hvarandra, — vi vilja helt enkelt framställa några få yttre tilldragelser, som tillhöra historien om de båda rikenas förbund och tjena att visa, huru de ledande personerna i hvartdera uppfattade detsamma.

Det är en bekant sak, att Frankrike, redan medan Gustaf Adolf var sysselsatt med det polska kriget, kastade sina blickar på honom och Sverige, för att genom honom få en behöflig motvikt i norr mot den tyske kejsarens och det habsburgska husets ständigt växande makt. Den svenske konungen hade icke heller länge varit i Tyskland, förrän Frankrike genom en baron De Charnacé öppnade underhandlingar om förbund. Detta kom också till stånd och afslöts i Beerwalde den 13 januari 1631 på sex år. Huru högt Richelieu, hvilken då såsom premierminister styrde Frankrike, uppskattade betydelsen af Sveriges uppträdande i Tyskland, framgår af hans eget yttrande om den franske underhandlaren vid den samma år afslutade freden i Chierasco, att han där skulle möta större medgörlighet till följd af den svenske konungens öfvergång till Tyskland. »Ty han skall», säger Richelieu, »emot dem (Österrike och Spanien) uppväcka en så stor krigsstorm, att hela österrikiska (habsburgska) huset

skall skakas däraf, och deras välde skall bringas till en sådan ytterlighet, att de skola anse sig själfva förlorade.» Detta yttrade den franske statsmannen på en tid, då man vid det kejserliga hofvet i Wien skämtade öfver »den lille fienden, som man åter fått sig på halsen», och »snömajestätet, som snart skulle smälta för söderns solstrålar».

Emellertid uppstodo vid underhandlingarna, till följd af franska hofvets öfvermod, åtskilliga svårigheter. Charnacé ville ej gifva Gustaf Adolf titeln af »hans kongl. majestät», utan blott »hans kongl. värde», menande, »att det var skillnad på konungslig purpur, och att den ej alltid erhölles för samma pris», hvarjämte han ville, att franske konungens namn alltid skulle sättas framför Gustaf Adolfs. Denne var nämligen af en ny ätt, då däremot Ludvig XIII i Frankrike tillhörde en ätt, som sedan år 987 suttit på Frankrikes tron. Gustaf Adolf påyrkade och genomdref grundsatsen af alla konungars likhet, och då Charnacé ytterligare lät i förslaget inflyta, att Frankrike tog den svenske konungen i sitt beskydd, gaf Gustaf Adolf det stolta svaret, »att han ej kände någon annan beskyddare än Gud och sitt svärd», och afbröt underhandlingen. Denna upptogs väl åter, och förbundet afslöts, såsom nämndt är, men Gustaf Adolf kunde aldrig riktigt glömma den öfvermodiga tonen. Hvad som bestämde honom var behofvet af penningar. »Vi behöfva pen-

ningarne», skref han till Axel Oxenstjerna; och till sin svåger pfalzgrefven Johan Casimir: »Gud har bevekt konungens i Frankrike sinne, att ändtligen afsluta förbundet; han har lämnat något medel och utfäst sig att ytterligare lämna mera.»

Det öfvermod, som vid dessa öfverläggningar stack fram från Frankrikes sida, fanns qvar hela tiden igenom, och Gustaf Adolfs skarpa blick märkte väl, huru föga han i själfva verket hade att vänta af en bundsförvant, som endast ville begagna honom till verktyg, på samma gång som hans ädla sinne uppreste sig mot egennyttan och den fullkomliga frånvaron af hvarje tanke på ett högre mål hos detta Frankrike. En statskonst, som kunde slipa svärdet med den ena handen, under det att den andra räcktes till fred, en statskonst, som kunde förfölja protestanterna i sitt eget land, under det att hon understödde dem i Tyskland, — en sådan statskonst var ej efter Gustaf Adolfs sinne, och han lät franska sändebudet tydligt förstå sitt hjärtas mening, efter hvad som den franske historieskrifvaren Le Vassor *) gifver vid handen. När Gustaf Adolf, efter den lysande segern vid Breitenfeld, segrande genomtågat Franken och tagit sitt vinterqvarter i

*) Hist. de Louis XIII. De citat, som vi här begagna, återfinnas i »Hist. de Gust. Adolphe comp. sur un grand nombre de manuscrits, principalement sur ceux de Mr Arkenholtz par M. D. M***» Tome, IV, p. 47 och följande.

Frankfurt am Main, började Ludvig i Frankrike och hans minister Richelieu draga öronen åt sig och visade vid åtskilliga tillfällen sitt misstroende. Gustaf Adolf föreslog ett personligt möte med Ludvig. Denne vågade dock icke, enligt nämnde författare, blottställa sig för en jämförelse med Gustaf Adolf, utan en markis De Brezé sändes med skriftligt svar, hvari Ludvig ursäktade sig med sin helsa, som icke tillät honom färdas i den hårda årstiden. Markisen tillade, »att om konungen ville närma sig Lothringen, skulle kardinal Richelieu möta honom». Gustaf Adolf skall hafva svarat: »om eder konung anser det vara nog att sända mig sin minister, så skall någon af mina tjenare*) komma och afhöra kardinalens framställningar!»

På samma gång som man var så noga om den franska högheten, fruktade man i Frankrike för Gustaf Adolfs närhet, och vid hofvet sade man helt öppet, när han gått öfver Rhen, att han ämnade räcka handen åt Hugenotterna. Därför var man angelägen att sätta sig i säkerhet mot honom och ville till den ändan besätta Elsass, ett land, hvarpå Frankrike påstod sig hafva anspråk, emedan det på konung Dagoberts tid tillhört detsamma. Gustaf Adolf afböjde kraftigt förslaget samt förklarade sig ensam kunna sköta Tyskland; och då det franska

*) Quelqu'un de mes domestiques.

sändebudet en gång skrytsamt visade honom en förteckning öfver de franska hårarne och talade om, huru snart de kunde vara i Tyskland, svarade Gustaf Adolf: »man kan bespara sig mödan att föra dem till Tyskland; jag kan möta dem vid Paris, dit jag känner vägen lika väl som till Wien!» En annan gång, sedan det kommit till Gustaf Adolfs kunskap, att Frankrike lofvat Bayern hjälp mot honom själf, kunde han ej återhålla sin förbittring öfver denna dubbelhet, utan utbrast: »jag skall med mina svenskar gå till Paris och köra bort den baksluge munken!» Det franska sändebudet svarade: »det besväret är öfverflödigt; munken skall säkert ha den äran att på gränsen möta eders maj:t i spetsen för 100,000 man!»

Det må nu ligga mer eller mindre sanning i dessa anekdoter — de bekräfta dock hvad man i öfrigt vet om Gustaf Adolfs sinnesstämning mot Frankrike. Hans ovanliga framgång, hans segerrika och krigsdugliga härar och därjämte Richelieus fruktan, att kejsaren dock till slut skulle vinna seger och samla i sin hand det splittrade Tyskland samt sålunda blifva vida farligare än den nordiske konungen — se där hvad som afhöll Frankrike från att draga svärdet ur skidan. I en synnerligen kinkig belägenhet kom Frankrike, då Gustaf Adolf efter den lysande öfvergången af Lech midt i fiendens åsyn stod färdig att inrycka i Bayern. Ko-

nung Ludvig utropade vid underrättelsen härom: »i sanning, det är hög tid att sätta en gräns för den där götens utsväfvande företag!» — och nu skulle Frankrike visa hvad det förmådde, för att hejda segraren och rädda Bayern. Det franska sändebudet i München, S:t Etienne, infann sig därför hos Gustaf Adolf — det var den 20 april — och erhöll företräde i närvaro af kurfursten af Pfalz, pfalzgrefvarne af Sulzbach, fältmarskalken Gustaf Horn och en mängd andra högre officerare. Det samtal, som vid detta tillfälle egde rum mellan konungen och sändebudet, vilja vi här till det hufvudsakliga anföra. *) Så fort fransmannen anfört sitt ärende, sade konungen: »att han icke kunde lita på hertigen af Bayern, att denne ville komma till någon förlikning, emedan motsatsen syntes af de bref, som man hade uppfångat, för att icke tala om kejsarens uppmaningar att fortsätta kriget och löften om 50,000 man, hvarmed Wallenstein skulle skynda till hertigens undsättning!» Fransmannen talade vidare om »det stora nöje, som Gustaf Adolf skulle bereda Frankrikes konung, om han läte hertigen af Bayern åtnjuta neutralitet», men konungen invände, »att

*) Det återfinnes hos flere historieskrifvare från denna tid. Vi hafva hemtat det ur den här ofvan omnämnda Histoire de Gust. Adolphe, Tome IV, p. 233—241, hvarmed vi jämfört ett bref, skrifvet den 30 april 1632 af en Balthasar Neu(kirch?) till en förnäm herre (arkiv till upplysning af svenska krigens och krigsinrättningarnas historia II, s. 429—433).

hertigen hade själf användt sina krafter för att drifva Svenskarne från Bramberg».

När nu sändebudet sökte urskulda hertigen och förklarade, att Tilly handlat mot hertigens vilja, sade konungen: »jag ser väl, att ni söker uppehålla mig med fagert snack! Har hertigen upphört att hålla krigsfolk vid den ligistiska hären, att rekrytera, att förstärka denna här? Om Tilly handlat mot hans befallning, hvarför har han icke blifvit straffad?» *) Härpå kunde S:t Etienne intet svara, men sökte dock att ställa hertigen i så vacker dager som möjligt och försäkrade, att han alltid talade om den svenske konungen med aktning och vördnad. Konungen fäste intet afseende därvid, utan sade: »jag känner hertigen af Bayern och hans prestknep. Han har en dubbel tröja och vänder än ut den blå, än den röda sidan med burgundiska korset i hvitt och rödt därofvanpå. Han blandar färgerna allt efter omständigheterna, men jag råder honom att därmed söka bedraga andra än konungen af Sverige,

---

*) Underrättelsen om Tillys död kom först den 23 april från svenska lägret den nyss anförde Neu(kirch) tillhanda. Han skrifver i sitt bref, att berättelsen om Tillys död icke bekräftat sig, utan att Tilly med egen hand undertecknat ett bref från Ingolstadt, hvari han beder grefve Fredrik af Solms sända honom en berömd barberare. Öfverste Sperreuter hade uppfångat brefvet och sändt det till konungen med förfrågan, huru man skulle göra, och konungen hade genast låtit barberaren begifva sig till den sårade. »Indessen ist heute Zeitung aus dem Königl. Feldlager kommen, dass er (Tilly) sowohl als der Altringer todt seie.»

som känner honom både utan och innan.» Ännu sökte fransmannen att taga hertigen i försvar och gjorde det i väl fria och hotande ordalag, som om konungen af Frankrike skulle på det djupaste harmas öfver det sätt, hvarpå konungen behandlade hertigen. »Jag förlåter eder eder okunnighet», svarade konungen med en ädel värdighet, »men ni glömmer eder och går för långt i eder fransyska fritalighet. Ni är illa underrättad om förbindelserna mellan mig och konungen, eder herre, och jag är fullt viss om, att han icke skickat eder hit att underhandla till förmån för hertigen af Bayern, eftersom ni icke uppvisat för mig något kreditiv, undertecknadt af hans hand. Kom därför ihåg till hvem och på hvilket ställe ni talar, och uppför eder med mera vördnad och hofsamhet. Eftersom ni talar på hertigens af Bayern vägnar, så antag det ödmjuka skick, som höfves den, hvilken beder segraren om en nåd. Denna fria ton, som männen från edert land taga sig, kan jag för ingen del lida. Jag är icke gjord för den fransyska lättfärdigheten, jag vill underrätta eder därom.»

S:t Etienne blef till en början förvånad öfver den stränga ton, hvarmed konungen talade, men föll till föga och bad om förlåtelse, hvarpå han anhöll, att konungen åtminstone ville tillkännagifva de vilkor, hvarpå han ville lämna hertigen neutralitet. »När hertigen nedlagt vapen, skall jag låta honom

veta min vilja!» — svarade konungen. »Men man erbjuder ju ofta fredsvilkor åt den besegrade fienden», invände S:t Etienne. Konungen framställde då sina vilkor, men de voro sådana, att S:t Etienne icke kunde antaga dem. »Sade jag icke det», utropade då konungen med ovilja, »att ni icke tänker på annat än att bedraga mig. Så många undflykter äro det bästa beviset på hertigens förställning och onda vilja. Säg honom, å mina vägnar, att, om han icke inom 24 timmar antager de vilkor, som jag erbjuder honom, skall han se sitt land i eld och lågor. Det är tid på, att denne furste och hans förbundne få lära sig, huru farligt det är att reta mig och att hafva mig till fiende.» Nu kom åter igen fransmannen fram med sina stora och stolta ord. »Ers Maj:t må göra, som er godt synes», sade han, »men jag kan försäkra, att konungen, min herre, skall finna det mycket illa, att hertigen af Bayern, hans vän och bundsförvant, behandlas så hårdt, helst af en konung, som står i förbindelse med hans allra-kristligaste maj:t *) och af hvilken han bort kunna vänta litet mera villfarighet och skonsamhet. Efter allt detta kan han väl komma att taga ett annat parti och mäktigt understödja sina bundsförvanter.»

Konungen kunde knappt återhålla sin harm vid åhörandet af dessa ord, men han lade band på sin

*) Sådan var de franske konungarnes titel.

häftighet och svarade med självbeherskning: »Monsieur de S:t Etienne, jag har meddelat den allrakristligaste konungen mina afsikter genom hans sändebud och särskildt genom herr de Charnacé. Jag känner därför bättre än ni konungens, eder herres, åsikter, och jag räknar på hans vänskap samt har anledning tro, att ni talar af nit för hertigen af Bayern. Men ni må veta, att om konungen, eder herre, skulle bryta förbundet med mig, så skall han icke därmed förmå mig att taga ett steg tillbaka. Jag har fört krig hela mitt lif, och jag har lärt mig inse, att intet folk finnes, som är oöfvervinneligt. Min sak är rättvis, och jag har åtnjutit Guds beskydd, särskildt i slaget vid Leipzig. Det är på hans beskydd jag räknar ännu mer än på min egen kraft. Jag är blott ett svagt verktyg, af hvilket Gud betjenar sig för sina ändamål. Jag har ännu icke förlorat mer än min hatt, som de kejserlige togo i Preussen och skickade till Wallenstein. Jag tänker, att de hafva fått betala den dyrt nog, och att Tilly gärna skulle hafva sett, det jag haft min hatt i behåll. Brister det något i betalningen, skall Wallenstein väl kunna fylla den!»

Den 24 april bröt konungen upp, och sedan han vunnit Bayern och befann sig i München, och vägen till de kejserliga arfländerna och Wien stod honom öppen, — kom åter ett fransyskt sändebud till honom, för att å konung Ludvigs vägnar fråga,

huru långt han ämnade utsträcka sina eröfringar, och hvar han ämnade stanna. »Så långt, som mina fördelar fordra!» — blef konungens svar, och därmed måste Frankrike låta sig nöja. Och på denna fot förblef det sedan. Konungen tog väl emot Frankrikes penningar, men han lät sig icke ledas en hårsmån från hvad han ansåg bäst och nyttigast. Så förblef det äfven efter hans död, tills det första nederlaget, som drabbade Sverige, med ens förändrade alla förhållanden.

Utrymmet tillåter oss icke att skildra all den smälek, som svenske män då måste lida, till och med af sådane (kurfursten af Sachsen), för hvilka den svenske konungen haft allt ospardt, ända till lifvet. Nog af, Sverige måste söka vinna ett närmare förbund med Frankrike. Men nu var Richelieu mindre böjd att lyssna till sådana förslag. Den, som själf behöfde hjälp, kunde icke vara Frankrike till någon hjälp. Det svenska sändebudet, som skickades till Paris, kunde ingenting uträtta. Då beslöt rikskansleren själf att begifva sig till Frankrike. Med en svit af 200 personer anlände han i april 1635 till Compiègne, där franska hofvet då vistades, och han blef emottagen med de största utmärkelser. Dock hade den franske kardinalen svårt att i det yttre tillstädja full jämlikhet åt Axel Oxenstjerna. Han gjorde det inom sig, det vet man — han yttrade bland annat om honom, »att han var en out-

tömlig källa af väl uttänkta råd» —, men till det yttre skulle han alltid, ofta på ett i våra ögon löjligt sätt, taga försteget framför svensken. Så t. ex. måste man formligen öfverenskomma om, att Richelieu, när Oxenstjerna kom att besöka honom, skulle såsom värd lämna honom högra handen. Han gjorde så ock, men då Oxenstjerna af artighet gjorde en afböjande åtbörd, var kardinalen genast färdig att intaga högra sidan.

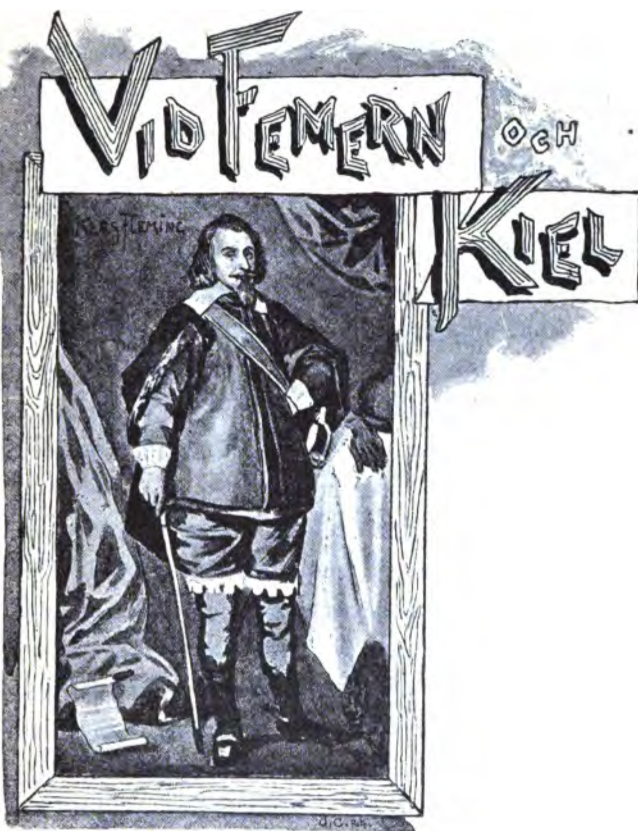
Underhandlingen bedrefs med raskhet. Inom fyra dagar voro vilkoren för förbundet uppgjorda. Richelieu skulle sedan göra den svenske kanslern ett afskedsbesök. Han kom upp i resstöflar, något som betraktades såsom mindre höfligt. Han förebar en resa, och att han i förbifarten kommit upp för att aflägga sitt afskedsbesök. Vid afskedet från konungen och drottningen erhöll Axel Oxenstjerna en gulddosa med konung Ludvigs bild, rikt besatt med diamanter, samt en diamantring, som uppskattades till 10- à 12,000 riksdalers värde.

Förhållandena förändrade sig dock åter lika hastigt. Innan år 1635 var slut, hade Johan Banér åter bundit segern vid de svenska vapnen, och då började Frankrike med enträgenhet fordra fullbordandet af det förbund, som det i förstone med påfallande likgiltighet ingått. På våren 1637 blef det ock af svenska regeringen stadfäst. Men till och med under det Frankrikes sändebud i Stockholm

arbetade på förbundets fullbordande, ser man den svenska regeringen i bref till Axel Oxenstjerna klaga öfver, att fransmannen gjorde sig allt för familjär, och att man därför beslutat affärda honom till rikskansleren.

Mycket kunde vara att tillägga rörande så väl Lennart Torstensson som Carl Gustaf Wrangel samt den franske befälhafvaren Turenne och franska regeringens sätt att gå till väga under krigets fortsättning; men det anförda torde vara tillräckligt för att visa det öfvermod, hvarmed Frankrike behandlade sin svenske bundsförvant, — ett öfvermod, som visserligen icke upphörde med detta krig.

38.

Midt för Holsteins nordöstra spets ligger den flacka, vattenfattiga och skogslösa ön Femern, skild från fastlandet genom ett en fjärdedels mil bredt sund. Ön är hvarken i och för sig eller genom sina minnen synnerligt märkelig, men utanför

dess kuster afgjordes dock en gång nordens öde. Det var år 1644, då svenska rådet beslöt att tukta Danmark för den afvoghet och det bedrägliga spel, som detta rike tillåtit sig, medan vårt rike var inveckladt i den stora striden för menskliget och andlig frihet mot den tyske kejsaren och katolikerna. Helt plötsligt började i följd däraf kriget. Torstensson kom antågande från Tyskland, Gustaf Horn inbröt i Skåne, och till sjös var det meningen att angripa Danmark dels med en flotta, som genom Ludvig de Geer utrustades i Holland, dels med den så kallade stora flottan.

Det är ett par drag ur denna flottas historia vi här vilja teckna. Öfveramiral det nämnda året var Klas Fleming, af samma släkt som den så bekante »förundransvärde amiralen» eller »Klas Lotnäsa», såsom han ock kallades. Klas Fleming af år 1644 har dock intet med denne gemensamt annat än namnet. Det var en driftig, verksam, pålitlig och därtill lugn och fridsam herre samt af ett fördelaktigt yttre. Han hade utmärkt sig såsom president i »kammaren» eller kammarkollegium och såsom öfverståthållare i Stockholm. Det var i egenskap af öfverståthållare, som han med kraft och ihärdighet genomdref det ingalunda lätta arbetet af Norrmalms rifvande samt utstakandet af gators, qvarters och gårdars lägen därstädes. En af hans närmare bekanta, en fru Anna Trolle, egde i trakten af Jakobs

kyrka ett hus, som måste rifvas, och i harmen däröfver skref hon till Klas Fleming ett förolämpande bref. Den foglige öfverståthållaren log åt hennes vrede och skref ett skämtsamt, men dock bestämdt svar af följande lydelse:

»Ack, hjärtans syster hull,
hvi gör I er så dull *)
för en så ringa skull,
som är dock rätt af null? —
Om ert hus vor af gull,
därtill med pärlor full,
så skall det dock omkull
allt ned till mark och mull
och det för gatan skull,
min gamla Anna Trull!» —

Nu, när herr Klas seglade ut med flottan, var han 52 år gammal. Denna flotta var till stor del hans eget verk och tillika det första allmänna verk, vid hvilket han, sedan han inträdt i statens tjenst, på eget ansvar lagt hand. Han var 27 år gammal, då han 1619 af konung Gustaf II Adolf blef utnämnd till underamiral. Nu voro Åke Ulfsparre och Klas Bjelkenstjerna hans underamiraler, när han den 1 juli 1644 på sitt amiralskepp seglade fram under Femern och såg den långa linien af fiendtliga flottan komma sig till mötes.

Den danska flottan utgjordes af 40 skepp. Ko-

*) *Dull* betyder *galen, tokrolig, god,* ett bibegrepp af öfverdåd, såsom man kan sluta af namnen: »Dulle-Baneren», »Dulle-Wrangel» o. s. v., hvilka utmärkte sig genom de anförda egenskaperna.

nung Christian IV var själf ombord. Han hade dagarne före midsommar hemkommit till Köpenhamn från Nordsjön, där han tvungit den nyssnämnda i Holland utrustade flottan att återvända, och hade med hela sin ovanliga kraft, fast han nu närmade sig sjuttiotalet, påskyndat de hemkomna skeppens iståndsättande för att genast åter gå ut. »Jag vill visa eftervärlden, att jag menat ärligt med mitt fädernesland!» — sade han, då man sökte afråda honom från öfverdrifna ansträngningar. I vår historia har denne utmärkte konung fläckat sitt namn genom det bekanta grofva svaret på Carl IX:s utmaning. Det skrefs på morgonen af hans lefnadsdag, då kraften och styrkan svällde inom honom. Sedan dess hade mycket timat, mycket blifvit till verklighet, som då ingen kunde drömma. Därtill hörde Sveriges europeiska betydelse och något, som för den gamle danske konungen, för hvars inbillning medeltidsminnena om unionen spökat, var vida viktigare — Sveriges betydelse såsom den mäktigaste staten i norden. För Europa var detta redan en afgjord sak; nu, i detta krig, skulle Danmark själf komma att se det. Att kriget, att den stundande sjödrabbningen gällde något sådant, det föresväfvade konung Christian, och därför erkände han för världen, lika mycket som för sig själf, »att han måste segra eller dö». För Danmark, sådant som han ville hafva det, fanns icke något tredje.

Med seglen fyllda af en gynnande vind kom den danska flottan styrande mot den svenska. Det såg ut, som om lyckan ville gifva Christian ersättning till sjös för hvad han förlorat till lands, där Torstensson oemotståndligt tågat öfver gränsen och nu spelade herre öfver halfön. Men Klas Fleming å sin sida insåg nödvändigheten att genast i början söka åstadkomma någon ändring i afseende på flottornas läge till hvarandra i den förestående striden, så att icke fienden skulle njuta hela fördelen af vinden, och han verkställde därför en djärf vändning, som fullkomligt lyckades. Han fick vinden för sig, och så började striden.

Anförarne voro hvarandra fullt vuxna i mod och tapperhet och själsnärvaro, och till följd däraf måste striden blifva både långvarig och blodig. Fyra gånger efter hvarandra drabbade flottorna tillsammans. »Kong Christian stod ved höjen mast», hans herskarblick öfverflög striden, och hans stämma ljöd genom kanondundret och stridsropen. Då kom en svensk kula och träffade en kanonlavett strax vid sidan af konungen. Lavetten krossades, men kulan själf splittrades i och med detsamma, och trä- och järnskärfvor flögo omkring. Af dem som befunno sig omkring konungen, sårades flere, tvenne Ulfeldar dödades, och konungen själf fick ej mindre än 23 större och mindre sår. En järnbit slog ut det högra ögat och en annan träffade pannbenet

samt blef där qvarsittande. Konungen föll, och i första bestörtningen trodde man honom vara död, men han sprang genast upp igen och uppmanade de sina »att icke förlora modet». Så full af mod var han ock själf, och sådan självbeherskning egde han, att han trotsade smärtorna, att han vägrade låta föra sig undan. På däcket vid högan mast, där var hans plats, och där ville han stå qvar. »Jag vill dö eller segra fullkomligt!» — sade han, och blodet strömmade honom öfver ansiktet. Man kan lätt fatta, hvilket inflytande detta skulle utöfva på hans folk, och med skäl må det danska hjärtat svälla af stolthet öfver denne konungs minne och sjunga till hans lof:

»Kong Christian stod ved höjen Mast
I Rög og Damp,
Hans Værge hamrede saa fast,
At Gothens Hjelm og Hjerne brast.
Da sank hvert fiendtligt Speil og Mast
I Rög og Damp;
Flye, skreg de, flye hvad flygte kan!
Hwo staaer for Danmarks Christian
I kamp?»

Så illa gick det emellertid icke den gången för de våra. Någon flykt blef det icke af, icke heller led vår flotta synnerlig förlust. Tvenne anfall voro redan gjorda, och nu började det tredje, sedan Danske amiralen Göran Wind blifvit skjuten och hans skepp så illa tilltygadt, att det måste draga sig un-

dan. Klas Fleming märkte nämligen, att någon förvirring rådde inom den danska flottan — en naturlig följd af konungens olycka och amiralens död — och han beslöt att begagna sig däraf. Han gaf därför befallning åt alla sina fartyg att följa sig och genombryta den fiendtliga flottan. Själf seglade han förut, näst efter honom Bjelkenstjerna med tre andra skepp; de öfriga blefvo efter. Som till följd häraf striden blef allt för ojämn, måste Fleming draga sig tillbaka, hvilket med någon möda lyckades honom. Åke Ulfsparre, som förde högra flygeln, uteblef, och detta anses hafva vållat, att icke segern då blef afgörande för de våra.

Nu började det lida på dagen, men icke förty seglade Fleming fram till det fjärde anfallet, och man stred ännu, när natten kom. Då måste man skiljas åt. Men morgonen därefter, när svenska flottan seglade fram på valplatsen, var den danska försvunnen, hvarför de våra betraktade sig såsom segrare. Af de 46 skeppen hade dock flera under föregående dagens lopp blifvit skingrade och begifvit sig dels hem till Sverige, dels till Wismar; tvenne skola hafva gått förlorade under striden. Med de återstående begaf sig Fleming vesterut till fjorden vid Kiel, där han ville bota de lidna skadorna. Det dröjde emellertid icke länge, så kom Christian med sin flotta och lade sig framför inloppet till hamnen, så att Klas Fleming blef fullständigt instängd. Til-

lika började en envis nordanvind blåsa, så att det såg mörkt ut, huruvida icke hela vår flotta här skulle gå förlorad, helst om den kejserlige fältherren Gallas, som med sin här ryckt efter Torstensson in i Holstein, gjorde sin skyldighet. Torstensson, som nalkats Kiel från landsidan, måste också draga sig inåt landet, för att möta Gallas, och nu låg Svenska flottan alldeles obetäckt. Konung Christian begagnade sig häraf och lät 1,200 man med kanoner gå öfver från Fyen till Holstein, där de vid Neumöhlen började uppkasta en skans.

Den danske konungen stod fast vid sitt beslut, som han uttalade, när han seglade ut från Köpenhamn. De vid Femern undfångna såren, smärtorna och bekymren bidrogo snarare att stadfästa honom i sin föresats. Han var svartblå öfver bröst och axlar; järnskärfvån i ögat hade blifvit uttagen, men den andra i pannbenet satt qvar flere dagar, och man sökte förgäfves förmå honom att återvända till Köpenhamn för att erhålla bättre vård. »Jag vill ej längre lefva, om jag ej får hämnas på svenskarne», — sade han en gång, och en annan: »på denna flotta, som jag själf till större delen byggt, icke på rikets, utan på min egen bekostnad, på denna flotta vill jag hämnas eller dö!» — Den gamle konungen hade allt från sin ungdom hyst en synnerlig förkärlek för flottan, var ock själf en god skeppsbyggmästare, så att det låg den fullkomligaste sanning i hans ord.

Emellertid gick vecka efter vecka, och där lågo de båda flottorna, den danska vaktande den svenska. Detta blef i längden enformigt, och till slut, då nära tre veckor förflutit efter slaget vid Femern, lät konungen öfvertala sig att lämna sin flotta och begifva sig till Köpenhamn. Han lämnade då befälet åt den 70-årige Peder Galt.

När man från Femern seglar vesterut till Kiel, har man på venster hand det fruktbara och rika Holstein, tills man kommer till mynningen af Kielerviken, då man till höger har slesvigskt land. Kielerviken sträcker sig i sydlig riktning, och i densammas innersta ligger den gamla staden Kiel på vestra sidan med sin förträffliga hamn. Midt emot på östra sidan ligger Neumöhlen. Här blef den danska skansen färdig den 26 juli, och tidigt på morgonen denna dag började de danska kanonerna spela därifrån. Det visade sig dock snart, att den svenska flottan låg utom skotthåll. Men midt under kulregnet såg man en slup komma roende från landsidan. Lugnt och taktmessigt lyftes och sänktes årorna, fast kulorna hveno rundt omkring. Slupen förde tjugufem man utom en högre officer, som befann sig i stäfven och utan tvifvel var skickad från svenske öfverbefälhafvaren till Klas Fleming. Man efter man såg man segna tillbaka och släppa åran: snart återstodo knappt hälften af de modige bussarne. Båten saktade fart, men gick dock framåt,

och när den kom något närmare och blef synlig för krutröken, syntes den bistre Carl Gustaf Wrangel resa sig upp från akterstäfven. Några ögonblick därefter lade båten till vid amiralskeppet, och Wrangel äntrade upp för fallrepstrappan. Något därefter kom en kula från danska batteriet, man såg henne beskrifva en lång bugt, hon nådde vattenytan, återstudsade, nådde ännu en gång vattnet, men återstudsade igen, och så försvann äfven hon i det svenska amiralskeppet.

Carl Gustaf Wrangel kom med viktiga bud från Torstensson. Föga kunde han därvid ana, huru på några ögonblick hans öde skulle skifta, och att den ära, som han nu trädde till, väl var värd den blodiga och farliga båtfärden framför fiendens eldgap. »Rid fort!» — sade konung Gustaf Adolf till honom, då han i slaget vid Lützen skickade honom från sig till venstra flygeln, — och snabbhet hade allt sedan utmärkt honom i alla företag. Denna dag fick hans öde vingar. Han hade framfört sitt ärende till öfveramiralen och samtalade med honom rörande de saker, om hvilka Torstensson önskade känna dennes tankar. Klockan var 6 om morgonen. Amiralen tvättade sig om händerna, under det han talade; hans tjenare stod och höll handfatet framför honom och framräckte handduken.

Då krossades akterfönstret; en mörk rund kropp hoppade in med ett hväsande ljud, och ögonblicket

därefter lågo amiralen och hans tjenare badande i sitt blod på golfvet. Tjenaren var död, men på amiralen var det venstra låret krossadt. Det var den danska kulan, som, efter att hafva ett par gånger liksom bugat sig för det svenska amiralskeppet, hittade in i dess kajuta och tog bort en af tidens ypperste svenske män. Bestörtningen blef stor och allmän, ty en hvar såg det lika väl som amiralen själf, sedan han återvunnit sansen, att han icke hade många timmar qvar att lefva. Hastigt sammankallade han då skeppsbefälet, och utnämnde Carl Gustaf Wrangel till flottans befälhafvare. Underamiralerna bådo själfva den tappre landtofficeren antaga det erbjudna befälet, och Wrangel gaf den döende Fleming det löftet att träda i hans ställe. Denne beredde sig nu till döden och sade till sonen, Herman, som gråtande stod vid hans sida: »Gråt icke, min son! Jag dör som Danmarks fiende; låt se, att du gör på samma sätt!»

Så dog den redlige Klas Fleming. Hans död var den enda skada, som danskarne förmådde åstadkomma, men det var skada nog! Och liksom naturen blott väntat på den danska kula, som skulle döda den svenske öfveramiralen, slog vinden samma dag om och sprang öfver till vestlig. Så fort Torstensson märkte detta, bröt han upp och skyndade till Kiel, för att vara flottan behjälplig vid utlöpandet. Under vägen mötte honom underrättelsen

om Flemings död, och han upplågade af hämndbegär lika mycket som af sorg och oro. En afdelning södermanlands-ryttare sändes förut, och dessa anföllo Neumöhlen så häftigt, att blott en salva hann skjutas, så bröto de in i skansen och nedhöggo hela besättningen. Ett med detsamma ankommande svenskt hästregemente anföll de 1,300 man danskar, som stodo strax bredvid, och här gick det på samma sätt; 1,100 danskar nedhöggos.

Kort därefter ankom Torstensson själf och gjorde ett besök på flottan, där han bekräftade Wrangel i öfverbefälet och uppmanade samtlige amiralerna att begagna sig af den gynsamma vinden och gå till sjös mot fienden. »Försummas denna vind, kan det aldrig hvarken för Gud eller menniskor försvaras!» sade han. Carl Gustaf Wrangel och amiralerna gjorde ock efter som han ville. Samma dag, det var den 28 juli, hissade de segel och vände ut mot fjärdens mynning. Till deras stora förundran lättade äfven den danska flottan ankar och vek tillbaka. Hvad gamle Peder Galt tänkte på, vet man icke. Själf sade han, »att han ville hålla öppna sjön, för att lättare angripa Svenskarne», en ursäkt, som dock icke räddade hans lif, utan blef han af den stränge och förtörnade konung Christian dömd till döden.

Den svenska flottan seglade för gynnande vind och utan vidare förlust hem igen. Därmed sluta vi

denna lilla berättelse om de båda kulorna, den svenska, som gaf konung Christian en så skarp lexa, och den danska, som kom med hämnden. Carl Gustaf Wrangel, som så med ens flyttades från sitt befäl vid landthären till flottan, skördade genom detta lyckans vindkast nya lagrar till dem, som han förut vunnit, och mottogs i Stockholm med stort jubel.

39.

Carl X Gustaf och drottning Christina.

Man lyssnar i våra dagar med spänd uppmärksamhet till de underrättelser, som komma från »Sfinxen» i Paris, från Ryssland, från England samt från Bismarck i Preussen och från Österrike. Dessa underrättelser äro af vikt för hela världsdelen, emedan de innebära rådssluten af dem, som i våra dagar makten hafva. De nämnda fem rikena utgöra de så kallade »makterna» med företräde, stormakterna, förutan hvilkas medelbara eller omedelbara

tillstädjelse intet i vår världsdel får göras eller låtas. — En sådan stormakt har äfven Sverige varit. Det var genom den siste konungen af Vasahuset, Gustaf Adolf, och under hans dotter Christina genom männen ur hans skola, som Sverige blef det. Det är näst reformationen den viktigaste punkten i det kungliga Vasahusets historia. Den storhet, som Sverige då vann, förde dock med sig i kölvattnet en sak, som sedermera blef den viktigaste tilldragelsen i den tidrymd, som följde näst efter, då Sveriges öde låg i de pfalziske konungarnes hand; — vi mena adelns öfvermakt inom samhället och den däraf följande reduktionen. Omkring denna klippa bröt sig Sveriges öde, hvars nya skepnad så småningom mognar under den glänsande ytan af Carl XII:s segrar och efter hans olyckor och död framträder under formen af en folksuveränitet, som i vår historia spökar med det vackra namnet »frihetstiden».

Med blicken fäst på den rad af händelser, hvilka förde Sverige från höjden af sin storhet till djupet af ej blott förminskad yttre makt, utan rent af moralisk förnedring, kan det vara af vikt att stanna en stund vid själfva öfvergångspunkten, där statsvagnen liksom länkades in på ett nytt spår. Denna öfvergångspunkt ligger i förhållandet mellan drottning Christina och hennes syskonbarn, Carl Gustaf. Denne hade från barndomen fäst sig vid sin kungliga frände, och äfven hon hade, när hon blef jung-

fru, fällt yttranden, som visade, att Carl Gustaf icke var henne likgiltig. I afseende på denna sin ungdoms kärlek svekos dock Carl Gustafs förhoppningar, men då Christina af sin inneboende ovilja att genom äktenskapets band begränsa sin frihet vägrade honom sin hand, gaf hon honom i ersättning därför sin krona. Sådan är lifvets gång. Hvad menniskan högst eftersträfvar, hvad hon ifrigast efterlängtar, får hon icke, men vinner därunder något, som hon aldrig åsyftat, men som just ställer henne på sin rätta plats i lifvet.

Det är denna kärlekshandel mellan Carl Gustaf, den fattige grefvesonen, och den mäktiga, lysande drottningen, denna kärlekshandel, hvarur han steg upp till Sveriges konungatron, som vi här vilja skildra efter en berättelse, nedskrifven af Carl Gustaf själf. Han var 16 år gammal, när han lämnade Upsala akademi och begaf sig på utländska resor, och två år därefter, eller år 1640, återkom han till hofvet i Stockholm, där hans ställning dock var föga angenäm, dels därigenom, att hans fattigdom gjorde honom beroende, under det å andra sidan hans börd, hans personliga egenskaper och hans släktskap med drottningen skänkte honom stor betydelse. Det dröjde länge, innan han vann någon anställning i rikets tjenst. Själf brann han af begär att blifva anställd vid krigshären. Kriget hade skapat Sveriges storhet, och för kriget bildades allt hvad Sverige

egde förnämt och rikt den tiden. Hans fader, den gamle pfalzgrefven Johan Casimir, anhöll om en tjenst för sin son, men det vägrades af förmyndarregeringen, tills slutligen riksdrotsen, grefve Per Brahe, framställde det förslaget, att den unge pfalzgrefven borde lära kriget vid hären i Tyskland, och i juli 1642 kom Carl Gustaf till Torstensson och svenska hären, dock icke i verklig tjenst, utan såsom frivillig. »Jag vill söka min lycka med svärdet», skref han till sin fader, som i det längsta motsatte sig hans önskan, »och jag önskar att *söka henne, förr än jag finner henne*», och han vägrade flera gånger att på Torstenssons anmodan mottaga ett befäl, sägande, »att han ville först lära tjensten». När Torstensson nedlade sitt befäl, återvände Carl Gustaf till Sverige såsom öfverste öfver ett kurländskt hästregemente.

Nu förde Christina själf styrelsen såsom myndig drottning, och hon öfverhopade sin återkomne frände med hedersbetygelser, och från denna tid blef Carls förhållande till drottningen den tråd, omkring hvilken hofvets intriger och de politiska partiernas rörelser spunnos. Carl Gustaf återsåg Christina i hela glansen af den storhet, hvars rykte uppfyllde världen, och hans böjelse för henne mognade till en djup och allvarlig kärlek. Han hyste i detta afseende förhoppningar, hvilka närdes af drottningen själf, och denna omständighet var det, som qvarhöll

honom hemma under de nästföljande åren. Men under det Carl Gustaf öfverlämnade sig åt sina ljufva drömmar om att en gång uppnå sitt mål, tändes i drottningens själ en annan låga, — för hans svåger, den lysande grefven Magnus Gabriel De la Gardie, och i sammanhang därmed en ovilja för en äktenskaplig förening, som blef allt mera afgjord och bestämd.

Den långa ovissheten bragte slutligen Carl i en ställning, hvarur han, kosta hvad det ville, måste lösgöra sig, och han beslöt därför att af drottningen begära en bestämd förklaring. Det var om hösten 1647. Hertigen lät först genom den milde biskop Johannes Mathiæ i Strengnäs, som varit drottningens lärare, höra sig före hos drottningen, och denne återförde till honom det svar, att drottningen nu såsom tillförene i afseende på giftermålet sade hvarken ja eller nej, men att hon tänkt till våren utsända hertigen som generalissimus till hären för att undvika de svårigheter, hvilka mötte i afseende på hertigens närvaro vid den då ifrågasatta kröningen.

Om det sistnämnda hade svågern grefve Magnus redan förut på Stegeborg talat med Carl, och han bad därför biskopen säga drottningen, det han vore villig att redan i höst draga ut till hären, om det så vore drottningens önskan. Detta svar förföranledde ett personligt möte mellan Carl och Christina. Det var om aftonen den 10 augusti 1647.

»Jag hörer, att I gärna viljen draga ut?» sporde drottningen, sedan Carl på sedöfligt sätt helsat henne. Carl hänvisade till hvad han bedt biskopen framföra, hvarpå drottningen fortsatte: »därmed är jag ock tillfreds och kan icke annat än råda eder taga saken väl i betänkande och öfverlägga med edra vänner. Känner eder herr fader denna eder åstundan och har han tillstyrkt?»

»Min herr fader», svarade Carl, »har därom noga vetskap. Jag brinner af lust att komma ut i kriget och icke sålunda lättjas, utan blifva använd i eders majestäts tjenst, och talade min fader därom på Stegeborg med gref Magnus. Mina vänner känna därför lika nogsamt min åstundan, som eders majestät vet, för hvad orsak skull jag här uppehållit mig under dessa åren!»

»Det vet jag väl», svarade drottningen, »och är därom nu intet att tala. Jag vill icke vara eder lycka till hinders, och har jag endast därför så länge uppehållit eder här hemma, emedan intet tillfälle yppat sig att utskicka eder med den anställning, som eder vederbör. Huru snart förmenen I eder blifva färdig till utresan?»

»Hade jag förmodat», sade då hertigen, »att inga andra skäl föranledt mitt qvarhållande, så hade jag icke beredt mig den smärtan att således hafva förspillt min tid! Nu är jag resolverad att fortsätta min resa till hären.»

»Det står eder fritt», inföll drottningen något kallt, »att göra och låta, som eder bäst tyckes; jag vill hvarken råda eder till eller ifrån. Dragen I bort, så önskar jag eder lycka på resan!»

Därmed skildes de höga fränderna den gången, Carl med förtviflan i hjärtat. Och denna ökades ännu mera, när han fick höra, att drottningen på en jakt följande dagen endast talat om jämförelsevis likgiltiga saker angående honom, och när han dagen därefter fick ett besök af riksmarskalken grefve Jakob De la Gardie. Denne omtalade, att drottningen beklagade sig öfver hertigens allt för stora hetta i afseende på eftersträfvandet af hennes hand, äfvensom öfver hans envishet rörande utresan till hären. Hon hade ofta förklarat, att hon, om hertigen reste ut, icke vidare ville vara till något förbunden och att hon då skulle hålla den bekända saken (om giftermålet) för död. Nu droge hon i betänkande att gifva något råd af fruktan, att hon skulle beskyllas för att stå hertigens lycka i vägen.

Dessa underrättelser visade, att drottningen var uppenbart missnöjd, och Carl vände sig åter till biskop Johannes, för att genom honom söka blidka Christina och framställa saken i sin rätta färg. Hon förblef dock lika kall och obeveklig. »Quilibet suæ fortunæ faber» (En hvar är sin egen lyckas smed), sade hon den välmenande biskopen, för hvilken det snart syntes alldeles klart, både att drottningen af-

skydde giftermålet, och att det var henne likgiltigt, om hertigen reste ut eller stannade hemma. Biskopen omtalade detta för Carl, »hvilket mig mäkta perplext gjorde», skrifver han, och han beslöt att ännu en gång själf tala med drottningen uti biskopens närvaro mellan båda predikningarna på den då infallande böndagen. Vid detta tillfälle ställdes väl saken någorlunda till rätta. Hertigen beslöt att afstå från resan, och drottningen mildrade något sina hårda ord, men i hufvudsaken blef allt detsamma.

I slutet af december 1647 och de första dagarne i januari 1648 sammanträffade åter Christina och Carl, och giftermålsärendet kom åter på tal, men hertigen fann därutinnan ingenting annat, än att drottningen på det lifligaste försäkrade honom, att hon icke skulle gifta sig med någon annan, utan att först meddela sig med honom. Däremot blef han i januari utnämnd till högste befälhafvare öfver de svenska krigshärarne i Tyskland, en befattning, som han mottog med mycken motvilja, seende däruti en källa till stora obehag för sig. Innan han drog ut till Tyskland, egde ett märkligt samtal rum mellan honom och Christina. Det var om aftonen den 15 juni 1648, i närvaro af biskop Johan och grefve Magnus Gabriel De la Gardie.

»Jag hafver låtit kalla eder till mig», sade drottningen, »för att i dessa herrars närvaro och i Guds åsyn betyga min afsikt och vilja med eder, och

hvad jag nu vill säga, är icke något fagert snack eller kompliment, utan allvar, och tager jag därtill Gud till vittne: till det första, att jag icke betager eder något hopp att taga eder till äkta, men att jag icke heller gifver eder något hopp därtill; till det andra lofvar jag, att jag icke vill taga någon annan i denna världen till äkta än eder, om jag kommer att träda i gifte; och till det tredje, att om jag icke kommer att gifta mig, vill jag till riksens säkerhet och bästa deklarera eder till min efterträdare och arffurste till riket. Något mera», tillade hon, »kan jag icke lofva eder, och ären I icke därmed tillfreds, har jag ingen annan resolution att gifva.»

Carl Gustaf stod i förstone stum vid detta Christinas tal. »Häruppå tystnade jag», skrifver han, »och kunde icke komma till något egentligt tal.» Först sedan drottningen ytterligare utvecklat sin mening, kom han sig för med att tacka för den nåd, som skedde honom. »Dock eftersträfvar jag», sade han, »intet annat än eder hand, och är detta hopp ute, så må allt annat fara!»

Nu utspann sig ett långt samtal, hvarunder drottningen icke utan häftighet upprepade hvad hon sagt och bland annat äfven yttrade, att hon offentligen ville hafva saken så framställd, som om hon ännu icke beslutit sig för giftermålets fullbordan, men ville afbida kröningen och sitt 25:te år; gifte hon

sig icke innan den tiden, skulle allt hopp i den vägen vara ute. »Och menar jag», sade hon, »att ingen annan piga kan utlofva och tillförsäkra eder mera, än hvad jag nu gjort. Förliten eder därför på Guds nåd och på mig och mitt gjorda löfte och beder Gud gifva sin välsignelse och medverkan därtill, att han beveker bägges våra hjärtan till en god ända.» Allt dystrare blef härunder hertigen till sinnes, aktande föga kronans glans, när han icke fick njuta den tillsammans med Christina. »Då må jag nöja mig med ett stycke bröd hvar som helst», utbrast han, »och aldrig mera återse Sverige.»

Ännu häftigare utfor då drottningen: »I ären ovärdig den nåd, som skett eder! Hvad I där sägen, är en fanfaronad, ett stycke ur en roman. När I råken i nöd, skolen I sådant ångra. Vår herre har icke skapat eder till en privat person eller att sköta hushållet och sitta på eder herr faders gods därute, utan Gud har bestämt eder till något högre, och I skolen icke sträfva mot Guds vilja. Jag känner eder väl, att I icke ären nöjd med litet.»

Härpå svarade Carl med saktmod, påminnande drottningen hennes forna löften. »Med största sorg har jag erfarit», sade han med rörelse, »huru eders majestät upptagit min affektion och huru jag därmed ådragit mig eders majestäts onåd, och därför hafver jag ofta bedt Gud att vända mitt sinne och hjärta från detta uppsåt, eftersom det varit eders ma-

jestät så alldeles emot; men allt sådant har varit mig omöjligt, jag har qvalts dagligen, och min kärlek har dagligen vuxit jämte min ängslan, så att jag icke varit mig själf mäktig.»

Denna bekännelse af Carl gjorde intryck på Christina. Hon tackade honom för hans uppriktighet och tillade, att om icke ständerna utnämnde honom till hennes efterträdare, så skulle hon räcka honom sin hand och fullborda giftermålet. »Ettdera skall ske», sade hon, »och kanske bäggedera.»

Så skildes de. Carl Gustaf for ut i kriget följande månaden. I början af år 1649 förmådde Christina ständerna att förklara honom för hennes efterträdare, och året därpå, när han kom hem, förklarade Christina offentligen för ständerna sitt beslut att aldrig ingå i äktenskap, på samma gång som hon förmådde ständerna att förklara Carl för hennes efterträdare med arfsrätt. Ettdera skedde — Carl fick Christinas krona, men hennes hand fick ingen.

40.

Ett hugskott af drottning Christina.

De sista åren af drottning Christinas regering uppträdde vid hofvet en yngling, som snart vann hennes gunst i högsta grad. Det var Clas Tott. Han var son af den häftige och framfusige, men tappre Åke Henriksson Tott, som i det preussiska kriget under Gustaf Adolf utmärkte sig på ett sådant sätt, att han af konungen framför hela den uppställda hären blef slagen till riddare. Denne herr Åke hade icke lätt att vinna det täcka könets

tycke. Han blef först gift med Sigrid Bjelke, med hvilken han hade sonen Clas, men sedan stod det mycket hårdt för honom att vinna ett hjärta, tills slutligen Christina Brahe, yngsta dottern af grefve Abraham och syster till riksdrotsen, grefve Per den yngre, lät beveka sig. Ett bland hindren, som dock lät öfvervinna sig, var hans och fröken Christinas olika stånd. För att belysa tidsskicket i detta afseende tillåta vi oss att här anföra följande ur ett bref från herr Åke till sin blifvande svåger, skrifvet den 18 april 1638 på Ekolsund.

»Hvad hennes grefliga stånd beträffar», heter det, »så hoppas jag, att ingen i vårt fädernesland, man eller qvinna, skulle, så vidt som jag är en ärlig, ädel man jämlik och af lika god och urminnes gammal släkt, som en af de andra, de där af mitt stånd hafva haft den äran att bli försedda med grefvedöttrar, understå sig eller ock bevisa något skäl, hvarför hon mer än andra grefvedöttrar bör föraktas. *) Finnes där nu någon obeskedlig, som af förmätenhet annat sig företoge, så hoppas jag, att min käre bror känner mig så länge och väl, att jag af hjärtat har alltid varit curieus om min reputation **); mycket mera i ett sådant fall och händelse, må han

*) Herr Ake var simpel adelsman, och han hoppades, att hans blifvande husfru icke genom sitt giftermål skulle gå miste om de företrädesrättigheter, hvilka voro det grefliga ståndet förbehållna.

**) Noga om mitt rykte.

försäkra sig, skall jag vara i detta fallet. Men där som en sådan förändring, som nu många flere ske, skedde, att ingen grefvedotters stånd, sedan hon hade gift sig med en riddersman, aktades, hoppas jag, att min käre bror är så förnuftig, att han mig ej mera än möjligt pålägger.» — Det var en man, hvilken innehade riksråds och fältmarkalks värdighet, som skref på detta sätt till en personligen yngre man, men som var grefve!

Sonen Clas var då åtta år gammal. Fadern blef verkligen gift med grefvinnan Christina, men fick icke med henne några barn, hvarföre vid hans ett par år därefter inträffade död Clas fick hela det stora arfvet odeladt. När han omkring tio år efter faderns död uppträdde vid drottning Christinas hof, väckte han allmänt uppseende genom sitt sköna och lifliga utseende, sin fransyska belefvenhet, som han erhållit under sin uppfostran i detta rike, men framför allt genom sin ovanliga färdighet i adeliga idrotter. Han blef inom kort hofvets älskling, och var självskrifven deltagare vid alla dess förlustelser.

Johan Ekeblad omtalar Clas Tott i sina bref till fadern, öfverste Christofer Johansson Ekeblad. I ett af den 10 dec. 1650 heter det: »Förliden söndag var Hennes Majestäts födelsedag. . . . Hos H. K. Höghet*) stod bankett samma dag, hvarest båda

*) Pfalzgrefven Carl Gustaf.

drottningarna voro och sedan hela fruntimret och riksens råd med alla officerare. Där gick mycket präktigt till. . . . Under taket i stora salen var med granris flätadt fullt med citroner, pomeranser, granater, äpplen och päron, hvilket tog sig väl ut. Åtta anrättningar buros på H. Maj:ts bord, där vankades ock allehanda musik, och lät hon vin springa från kl. 6, då banketten begynte, till kl. 8 den andra dagen. Om midnattstid gingo drottningarna från bordet. Man gick då ner i undre salen för att åskåda ett fyrverkeri, hvilket varade i tre timmar. Sedan uppfördes balett på en i stora salen anordnad teater. Baletten blef kallad *'le boeuf rotti'* eller: den stekta oxen. Där blef en stekt oxe, af papp gjord, framlagd, liksom skedde på torget i kröningen, hvartill allehanda folk kommo att skära utaf; var helt vackert att se.» — På en sedel, som utan tvifvel innehåller en förteckning öfver de i baletten deltagande, nämnes Clas Tott som den där spelade Alexander Magnus.

I ett annat bref, af den 29 juli 1651, heter det: »Christinæ dag stod ett ringrännande på Rännarebanan, hvarest H. Maj:t ett pris utsatte, värderadt för 1,000 dukater, som Clas Tott vann. Det var en ring med en stor diamant uti, infattad i en lagerkrans.»

Men under det den unge och rike ädlingen lyste bland de första i hofvets lekar och danstill-

ställningar samt skördade beundrande leenden och vänliga ögonkast, fanns det äfven andra idrotter vid drottningens hof, hvari han icke mindre utmärkte sig. Det växte mycket ogräs under den glänsande ytan vid den snillrika drottningens hof. Öfversitteri, trätlystnad, afund, höga spel, väldiga dryckeslag, envig — se där hvad som i allmänhet utmärkte de unge hofherrarne och icke minst hennes gunstlingar.

Den nämnde Johan Ekeblads bref lämnar äfven härutinnan goda upplysningar. Så omtalar han i ett bref till sin broder om våren, huru Clas Tott på en enda afton förlorade tvåtusen fyrahundra dukater, och huru han slogs i envig med Gustaf Adolf Lewenhaupt, så att denne blef krutstänkt öfver hela ansiktet. Men oaktadt alla utbrott af det häftiga och våldsamma, från fadern ärfda lynnet, fanns det hos Clas Tott en viss ridderlighet, som midt i hans utsväfningar fängslade hans omgifnings sinnen.

Hos Christina steg han i gunst med hvarje dag, allt sedan han kom till hofvet. Redan i mars 1652 gjordes den 22-årige ynglingen till grefve, men samma år var det, som han gaf sin höga gynnarinnas allsmäktige gunstling Bourdelot en örfil. Ett nytt envig med Gustaf Adolf Lewenhaupt förbjöds af drottningen, som förlikte de tvistande. Så var ock förhållandet med ett par andra envig, alla af samma år. Det ena af dessa hölls med en annan af drottningens gunstlingar, Steinberg. Detta egde rum

utan vittnen. Totts värja sprang af, och Steinberg frågade, »om han ville erkänna sig öfvervunnen». Tott svarade icke, utan sprang sin motståndare på lifvet, och en brottning uppstod, som fortsattes tills båda voro uttröttade, då de öfverenskommo att mötas, sedan Tott skaffat sig en ny värja. De blefvo emellertid dessförinnan, som nämndt är, förlikte af drottningen.

Följande året, 1653, blef Clas Tott riksråd, och några dagar därefter »Grand-Capitaine» af gardet, såsom det då kallades med en fransysk benämning, motsvarande öfverste höfvitsman för kongl. maj:ts hus- och liftrupper. Denna oerhörda framgång för en tjugutre års yngling väckte, som begripligt är, afund, och en utmaning följde af ännu en drottningens gunstling, Christofer Delphicus v. Dohna. Denna gången stred man till häst, och kämparne voro äfven nu ensamme. Utmanaren kastades slutligen ur sadeln. Clas Tott fortfor att stiga i drottningens gunst.

Då drottningen detta år vistades på Jakobsdal (nu Ulriksdal) — ett slott, som gunstlingen grefve Magnus Gabriel De la Gardie detta år enligt ett af Ekeblads bref skall hafva skänkt henne —, var Tott den ende svensk, som egde tillträde till hennes förtroligare sällskapskrets. Det var detta år på hösten, som grefve Magnus Gabriel föll i en ohjälplig onåd hos Christina. Med anledning däraf kommo den

fallnes svåger hertig Adolf Johan och Clas Tott i en häftig ordvexling, som slutade med en utmaning från hertigen. Ett ilbud från drottningen kallade de båda kämparne från självfva mötesplatsen till henne, då hon förklarade sin önskan att bilägga tvisten, hvarföre hon befallde hertigen att omfamna grefven. Adolf Johan räckte med synbar köld handen åt Clas Tott, men hotade vid bortgåendet, att grefven nog skulle stå honom till svars. De blefvo emellertid sedan af konung Carl Gustaf förlikte.

Men ännu hade icke grefve Clas stigit högt nog. Arckenholtz berättar i detta afseende i sitt arbete »*Memoires concernent Christine Reine de Suede*» något som icke kan få namn af annat än ett hugskott, ett infall hos denna drottning. Det var icke fråga om mer eller mindre än att upphöja gunstlingen till Sveriges konung. Christina började i allmänna ordalag inför rådet tala om faran för riket, ifall Carl Gustaf aflede utan arfvingar, hvarigenom det skulle kunna hända, att riket återfölle i samma villervalla, som man velat undvika genom utväljandet af en arffurste. Det var dessa omständigheter, som förmådde henne att söka ett medel för att betrygga riket för de olyckor, hvilka vanligen åtfölja ett konungaval.

Måhända fruktade drottningen — säger Arckenholtz — att i händelse af ett nytt val man skulle sätta på tronen en furste, som stode i mindre för-

bindelser till henne, och hvilken därföre icke så villigt skulle medgifva henne de inkomster, som hon förbehållit sig. Hon föreslog nu rådet att för denna händelse välja en efterträdare åt Carl Gustaf. Rådet tackade för hennes omtanke om riket, men bad henne tillika icke illa upptaga, om det icke biföllе till denna hennes begäran. Man föreställde henne, att då hon fattat sitt beslut att afsäga sig kronan, så måste de gå in på en sak, som de icke kunde hindra, men som de likväl icke gillade, men hvad det nu ifrågavarande förslaget beträffade, funno de det olämpligt att tvinga prinsen att mottaga och erkänna en medregent eller en påtrugad arftagare till kronan, något som kunde föranleda stora oordningar i riket.

Förslaget strandade mot rådets bestämda motstånd och blef blott och bart ett drottningens hugskott, men kan tjena som bevis på, huru högt den unge grefve Clas stod i hennes gunst, för så vidt som icke ännu någon annan orsak därvid medverkat, såsom den, att drottningen hyste en afgjord ovilja för den utsedde tronföljarens broder, hertig Adolf Johan, och på detta sätt ville beröfva honom alla utsikter. I sitt sträfvande för gunstlingen framhöll hon dennes släktskap med konungahuset. Hans farfar var nämligen gift med Erik XIV:s och Catharina Månsdotters dotter Sigrid. Grefve Clas borde ock på den grunden samt för att underlätta öfver-

gången bära konungahusets sköldemärke samt kallas »prins af Vasa».

När emellertid vägen till konungatronen var stängd, så ville Christina åtminstone lyfta sin gunstling högt öfver alla andra undersåtar i riket och göra honom till hertig. Det var som om hon velat begagna tiden och öka bevisen på sin gunst i samma mån, som tiden för hennes eget välde blef kort. Grefve Magnus Gabriel hade ock åtnjutit stora prof på drottningens ynnest, men det var under loppet af åtta år och med en grund bakom sig, där sådana namn som Ebba Brahes (hans moders) samt Jakob och Pontus De la Gardies namn glänste, för att icke tala om gammal släktskap på mödernet till konungahuset allt ifrån Gustaf Vasas dagar, och det utan alla minnen af mord och blod samt brödrastrider. Grefve Clas hade intet af allt detta att skjuta under sin sträckridt till ärans och anseendets höjder. Hans ätt var i jämförelse med de gamla storätterna oansenlig, och knappast talade någon om hans farmoder såsom grund för hans höghet, förr än drottning Christina gjorde det. Men från 1650, då han först visade sig vid hofvet, var han inom loppet af tre år grefve och riksråd samt slutligen 1654 rikskansliråd — ett slags vice rikskansler. Drottningen tycktes liksom själf jagas framåt af ett oroligt begär att ständigt lyfta sin gunstling allt högre, gifvande hvad hon kunde, när det hon ville slant henne ur händerna.

Till detta hörde den hertigliga krona, som hon hoppades kunna lyfta på den sköne grefvens hufvud. Att tänka på detta för Clas Tott ensamt, det fann hon dock vara omöjligt, och hon ville därföre stämma de inflytelserikaste i rådet för saken genom att erbjuda samma värdighet åt Axel Oxenstjerna och Per Brahe. Värdigheten skulle gälla dem och deras efterkommande. Men så väl gamle herr Axel som grefve Per gåfvo henne ett svar, som hon ingalunda väntat, ehuruväl hon borde hafva haft tillräcklig tid att lära känna det allvarliga och fosterländska sinne, som utmärkte hennes gamle förmyndare.

Då hon kallat till sig de båda rådsherrarne och gifvit dem sin afsikt till känna, att hon till belöning för deras stora förtjenster om fäderneslandet ville upphöja dem i furstligt stånd, tog Axel Oxenstjerna till orda och tackade henne för den heder, som hon ville göra honom och hans hus, men han bad henne besinna, att alla sådana titlar voro så dyra för staten, att han höll före, det man, i stället för att öka, snarare borde afskaffa alla, d. v. s. äfven grefve- och friherrevärdigheterna, samt återföra adeln till samma jämlikhet, hvari den befann sig medan riket var valrike, då hvar och en fick sin utmärkelse till följd af egen dygd och egen förtjenst, hvilket ensamt gjorde någon skillnad bland menniskorna, men icke tomma och förut okända titlar. För sin del

ville han gärna nedlägga både sin grefve- och sin friherrekrona, och han hoppades, att hans barn skulle söka göra sig nyttiga för fäderneslandet utan att behöfva manas därtill af andra belöningar, än äran att hafva tjenat sitt fädernesland.

I detta yttrande förenade sig äfven grefve Per, och där stod drottningen med sina håfvor, hvilka för de allvarliga och manliga orden föllo till stoft och blefvo värdelösa. Denne rikskansler, som vägrade att emottaga furstevärdigheten, hade dock själf i Tyskland bortgifvit furstendömen och värdigheter, under det han i själfva verket kände sig stolt att såsom svensk adelsman utöfva en sådan myndighet, följande vid alla tillfällen den grundsats, som han uttalade en gång i ett bref till den ifrågavarande Clas Totts fader, hvilken bad rikskansleren förorda sig till en belöning hos hertigen af Meklenburg. »Anginge det min egen person», säger han, »så ville jag akta mitt stånd i Sveriges rike så högt och nobelt, att jag hvarken honom (hertigen af Meklenburg) eller någon annan främmande för något beneficio skulle göra mig förbunden.»

Sålunda blefvo Christinas upphöjelseplaner för gunstlingen, så väl den konungsliga, som den hertigliga kronan, idel hugskott. Det blef icke mer talan om hvarken det ena eller andra, men drottningen liksom bröt sig fram till den flyktiga njutningen att i sista stunden slösa med rikets medel

för att visa sin gunst. Strax innan hon högtidligen i Upsala afsade sig kronan, upphöjdes Clas Tott till riksskattmästare, och en gammal fordran på 200,000 riksdaler, som Åke Tott hade hos kronan, framletades och blef af drottningen erkänd, hvarjemte kommerskollegium erhöll befallning att utbetala summan till sonen.

Men hvad hon tänkte, den store konungens dotter, så väl i denna fråga som i många andra, om i hennes hjärta fanns ett rum för hennes fäders land, en känsla för dess ära och lycka, det må Gud allena veta.

41.

Väldig reser sig ekens stam och sträcker sina grenar mot skyn, men stormen kommer och bräcker stammen och kringströr kronan, och så är intet qvar mer än minnet af hvad som en gång var stort och mäktigt och tycktes kunna trotsa tiden. Mäktig var också Vasa-stammen och lysande mer än andra konungasläkter, och likväl förströddes dess sista ättlingar öfver världen, och om än prakt och

ståt följde den ene eller andre till det sista hvilorummet, var det dock, kunde man säga, blott och bart skuggan af hvad som varit, och vårdarne tala ej annat än grafvarnas vanliga tal, att menniskan är som ett blomster på marken, hvilket växer upp, grönskar och dör.

Gömd och glömd slumrar Gustaf Vasas sonson under kullen i björklunden vid Kaschenkas strand, en liten flod, som flyter inom guvernementet Twer, i sydlig riktning till Wolga. Det är den olycklige Erik XIV:s olycklige son, som här hvilar. Han dog i den lilla staden Kaschin här strax bredvid, efter att hafva varit i all sin tid en ödets kastboll, utan huld och utan skydd, i en värld, som endast hade sin bittra kalk att bjuda honom. Ett hjärta, endast ett, klappade för honom, — det var hans moders, Katharina Månsdotters! Men hon nådde honom icke; blott en enda gång fick hon trycka den käre sonen till sitt hjärta; endast med sina böner kunde hon följa honom, medan hon lefde sitt tysta och undangömda lif på Liuxala. I ett var han dock stor, denne flyktande, kringirrande konungason, hvilken till slut lefde som den ryske czarens fånge, — i kärleken till sitt fosterland. Förföljd af honom, som tog hans faders rike, och medan ännu två, den ene efter den andre, af hans närmaste fränder bestego dess konungatron, afvisade han de mest lysande anbud och vägrade strida mot sitt foster-

land. Det är ett godt minne, som fläktar emot oss från den bortgömda grafven vid Kaschenkas strand, — ett minne, som visserligen icke talar till oss från konung Johans, farbroderns, praktfulla marmorsarkofag i Upsala domkyrka. Ärelystnaden brann äfven hos honom, och den utlofvade konungakronans glans måste desto mera hafva blänkt honom i ögonen, som han kom ur de hårdaste umbärandens mörker; men icke ett ögonblick tvekade han att säga nej, fast han visste, att detta nej hade fängelsets nesa till följd. — Utan tvifvel skall vid minnet häraf hvarje svensk gärna instämma i de ord, som skalden *) lägger i den sörjande drottning Katharinas mun:

»I, kära björkar uti Kaschins lunder,
I, Sveriges ombud vid min Gustafs bädd,
beskuggen grafven, som sig gömt inunder,
beskydden torfvan, hvarmed den är klädd!
Och sen I till en främling ifrån norden,
bed honom trampa lätt den vigda jorden!»

I Krakaus och Warschaus katedraler gömmes stoftet af en annan sonson till Gustaf Vasa, Sigismund, och af dennes söner. Med den yngre af dem, Johan Casimir, utgick hans ätt i Polen. Denne konungs lik hvilar i Warschau, men hans hjärta i kyrkan S:t Germain des Prés i Paris, hvars abbot han slutligen blef. Konungasonen Gustaf Erikssons historia är, åtminstone till de allmänna dragen, täm-

*) Onkel Adam.

ligen allmänt bekant, och Börjessons skådespel »Erik XIV:s son» har utan tvifvel de allra flesta af våra läsare sett uppföras eller läst. Men däremot torde den siste Vasakonungen i Polen vara mindre bekant. Sigismund, Johan III:s son och Polens konung, efterlämnade vid sin död fem söner, af hvilka Uladislaus var äldst. Johan Casimir var näst honom i ålder och öfverlefde sina öfriga tre bröder. I sina yngre år tjenade han vid den tyske kejsarens här, men gick därefter in i ett jesuiter-kollegium och blef prest samt kardinal. Denna höga värdighet innehade han vid sin broders, konung Uladislaus', död 1632, då han blef vald till dennes efterträdare. Huru han såsom Polens konung upptog titeln af Sveriges konung och insatte Sveriges tre kronor i sitt sigill, samt huru han till slut fick krig med Sveriges konung, Carl X Gustaf, det kunna vi här blott antyda.

Mellan honom och hans fränka, drottning Christina i Sverige, råder en likhet därutinnan, att de båda afsade sig sina kronor. Det skedde, hvad Johan Casimir beträffar, 1668. Han var trött af allt det obehag, som den polska kronan medförde. Om man får döma af hans tal till polska riksdagen (den 4 juni 1661), då han framställde det öde, som väntade Polen, om man icke i tid sökte råda bot på det onda — och hans tal var en förutsägelse, som 130 år därefter på ett förfärligt sätt gick i fullbordan —, om man får sluta häraf, äfvensom af hans

bemödanden att, för hvad på honom ankom, söka afhjälpa det värsta onda: böndernas lifegenskap, var han en bland Polens bättre konungar. Vi skrifva dock icke här Polens historia!

Johan Casimir begaf sig till Frankrike, där han erhöll tvenne abbotstift — S:t Germain des Prés i Paris och S:t Martin i Nevers. Det var då som bland en mängd andra svenska handlingar, hvilka konungen tog med sig, äfven följde Erik XIV:s dagbok för året 1567. Denna hade af sonen Gustaf Eriksson blifvit pantsatt hos en värdshusvärd i Wilna, ifrån hvilken den utlöstes af svensken Gregorius Larsson, som var i konung Sigismunds tjenst. Konung Johan Casimir hade vid sitt hof en dvärg, som följde honom till Frankrike och där — sannolikt vid eller kort efter konungens död — sålde en mängd af de svenska handlingarne samt äfven konung Eriks dagbok. Den fanns dock i en krydd-bod och räddades undan förstörelsen af Åke Rålamb den 22 november 1673.

I kyrkan S:t Germain, där konungens hjärta insattes, upprestes en präktig minnesvård. Huruvida hans minne blef därigenom bättre vårdadt, än hans frändes, om hvilket endast vinden hviskar i björkarnas kronor, lämna vi därhän. Johan Casimir var Sveriges fiende, men han var också född i Polen. Af stamfaderns skaplynne hade han icke ärft något drag. Han var lika obeständig som Gustaf Vasa

var ståndaktig och hållfast. Johan Casimirs obeständighet, som lät honom från att vara prest blifva konung, och så återgå till det förra ståndet, framhålles i ett franskt poem, där samtalsvis omdömen fällas öfver åtskilliga furstar. Enligt en, för öfrigt obestyrkt, sägen skall han i Frankrike hemligen hafva gift sig med ett fruntimmer, som från att hafva varit tvätterska i Grenoble slutligen blef gift med en marskalk af Frankrike vid namn l'Hopital och vid denna tid var enka efter honom.

Vare emellertid därmed huru som helst, — framför hans praktfulla grafvård kan svensken stanna utan bitterhet och med fullt erkännande af hans värde som Polens konung, äfven om man har svårt att glömma, det en ättling i tredje led från Sveriges Gustaf Vasa skulle lefva som fiende till Sveriges land. Man kan icke med samma känslor stanna framför en annan, ännu praktfullare graf, som också bevarar minnet af en ättling i tredje led från Gustaf Vasa; — vi mena drottning Christinas graf i Peterskyrkan i Rom. Hvilken bitter ironi ligger icke blott och bart däruti, att påfven har rest grafvården öfver Gustaf II Adolfs dotter! De dyrbara marmorslagen af olika färg, konstnärligheten och fulländningen i afseende på anordning och utförande af vårdens olika delar, de två genierna, kronan, lagern, bindlarne och de öfriga prydnaderna, drottningens bröstbild, gjuten af metall en medaillon, —

allt detta och därtill äran att hvila i kristenhetens förnämsta kyrka förmår ej utplåna intrycket af den tilldragelse, som basreliefen innehåller. Här föreställes nämligen Christina inför påfvens legat och i närvaro af tvenne österrikiske erkehertigar m. fl. afsvära sin evangeliska trosbekännelse, hvilket skedde i Innsbruck den 3 november 1655.

Allt ifrån den stund, då drottning Christina vid sin bortresa från fäderneslandet hoppade ur sin vagn vid svenska riksgränsen och sprang öfver den lilla bäck, som skilde Halland från Skåne, med de orden: »Ändteligen är jag fri; ändteligen har jag sluppit från Sverige, dit jag hoppas aldrig mer behöfva återvända!» — allt ifrån den stunden och tills hon drog sin sista suck i påfvestaden, känner man föga till mer än hufvuddragen i hennes historia, såsom att hon reste till Frankrike och där lät döda sin stallmästare Monaldeschi; att hon ett par gånger besökte Sverige; att hon sökte blifva drottning i Polen efter sin frände, Johan Casimir, o. s. v. Man har så godt som glömt bort henne, och det måste äfven medgifvas, att, om man undantager den kärlek, som hon hyste för konster och vetenskaper, och som brann oföränderlig hos henne till slutet, så är det föga att om henne minnas. Yttrandet i den gamla visan:

— Lika hvad di sa,
nog ha' fröken vari' bra,
men di narra na sta; —

är knappast att taga som ett uttryck för något försonande minne i folkmedvetandet om henne. Hon var så godt som förgäten i sitt fädernesland, medan hon ännu lefde, och när hon dog, fälldes där ingen tår af saknad. Det är icke heller vår mening att här, om ock i korta drag, anföra hennes historia för denna tid. Ett bortskämdt barn, nyckfull ända till grymhet, glömsk af det namn, som hon egde att uppbära, och till slut förgudande sig själf och sin egen storhet ända till småaktighet, — sådan var Christina eller Alexandra, hvilket namn hon antog till den då regerande påfven Alexanders ära. För en svensk, som har någon känsla för sitt folks stora minnen, finnes det ingenting tillockande i denna drottnings lefnad. Man betages endast af bitterhet och sorg vid de många bevisen på hennes förgätenhet af att vara svensk och Gustaf Adolfs dotter. Vi vilja här blott teckna slutet af hennes dagar, hennes sista steg till den graf, som påfven öfver henne upprättade.

Det var år 1689. Carl XI satt lugn och trygg och mäktig på den af Christina försmådda Sveriges konungatron, och i Tyskland rasade det af Ludvig XIV i Frankrike framkallade »tredje plundringskriget». Men i sitt palats i Rom gick Christina, nu mera en sextiotreårig gumma, omgifven af sina konstsamlingar, bildstoder, skådepenningar, taflor, böcker och handskrifter samt prydnader och kost-

barheter, — allt ett arf af hennes store fader och af den svenska tapperheten. Om de hos henne framkallade några minnen från hennes tidigare år, om hon någon gång framför dem stått med tårar i ögonen, såsom hon gjorde, när hon på sin utresa från Sverige i Augsburg stannade framför det träbord, hvilket där begagnats af hennes fader, — det veta vi icke, men väl att hon nu mera var ifrigare katolik än någonsin och äfven måhända frommare och ödmjukare än förr. Man ser det i hennes bref från slutet af hennes lefnad, där hon uttalar än sitt missnöje med sig själf och önskar sig »icke guld, ära eller herravälden, men däremot mera dygd och goda gärningar»; än sin öfvertygelse, »att i denna världen icke funnes någonting för henne att hoppas». I samma bref yttrar hon följande om ett allvarligt sinne vittnande tankar: »Världen fordrar penningar, hvilken väg vi ock välja; det är blott i Guds armar, vi utan blygsel kunna kasta oss, då vi äro utblottade på allt. . . . Den säkraste tillfredsställelse vinnes, då vi till Guds ära uppoffra allt jordiskt. Detta måste i alla fall öfvergifvas, när vi en gång, förr eller senare, varda hädankallade af döden.»

Hon hade sedan 1686 varit plågad af rosen och haft svåra anfall af denna sjukdom så väl det nämnda året som det nästföljande; men året 1688 förgick, utan att sjukdomen gjort sig påmind. Julaftonen detta år gick hon länge stillatigande fram och till-

baka, iklädd en präktig dräkt af silfverduk, prydd med guldstickerier, som hon låtit förfärdiga efter en ny och egen uppfinning. Det var ej nu mera den lätta och lifliga drottningen, som på Stockholms slott en gång beundrades och smickrades af all världen; det var en liten och fetlagd gumma med sammansjunken mun och framskjuten underläpp. Endast den höghvälfda pannan och näsan samt de stora, genomträngande ögonen voro qvar och påminde om hvad som fordom varit. I rummet hos henne var en liten flicka, som för sin spådomskonst kallades Sibyllan. Till henne vände sig drottningen, vid det hon gick fram i rummet, och sade: »Säg mig, när tror du, att jag ämnar begagna denna klädning?» Flickan teg till en början, men sade slutligen, då drottningen icke släppte henne med mindre: »Eders majestät tänker innan kort blifva begrafven i denna dräkt!» — »Du har rätt!» — återtog då drottningen — »det var just det, hvarom jag gick och drömde. Men vi måste lämna det i Guds hand. Liksom alla andra, måste också jag en gång vandra hädan.»

Så ingick året 1689, och den 9 april blef drottningens dödsdag. När hon kände döden nalkas, beredde hon sig på densamma med allvar och ödmjukhet samt bad om påfvens förlåtelse för de häftiga uttryck, som hon tillåtit sig under de föregående striderna med honom. Hon afsomnade

helt stilla och lugnt den nämnda dagen klockan sex om morgonen. Till svepning begagnades verkligen den ofvannämnda silfverduksklädningen. Hon hade begärt att erhålla en enkel begrafning i Pantheon, men påfven lät på det mest lysande sätt begrafva henne i själfva Peterskyrkan. Hennes kropp lärer dock icke, efter hvad det påstås, ligga i den praktfulla, här ofvan omtalade grafven, utan i den underjordiska kyrkan, där äfven hennes hjärta förvaras i en särskild graf med särskild öfverskrift.

En kardinal Azolini eller rättare dennes brorson — ty kardinalen dog ett par månader efter Christina — blef hennes arfvinge. Hennes dyrbara samlingar skingrades. En del af hennes skrift- och boksamling förvaras i biblioteket på Vatikanen; de bästa taflorna kommo till Palais Royal i Paris.

Hvilka motsatser framställa icke här häfderna inom den trånga ramen af en enda släkts historia! Stamfadern, som återkommer en flykting till fosterlandet och störtar där påfvedömet, denne å ena sidan, och å den andra dessa hans ättlingar, som tvunget eller frivilligt flyktade från fosterlandet och fjärran därifrån i främmande land drogo sin sista suck. Visst är, att af de tre grafvarna hafva de, hvilka i sin skrift på den praktfulla marmorn prisa de bortgångnes minne, måhända minst motsvarat sitt ändamål, åtminstone hvad oss svenskar beträffar. Det lof, som Christina vann af lärde och konstnärer,

har knappast trängt till oss här i Sverige, då däremot den vård, som skalden rest åt Gustaf Eriksson, gjort honom känd och äfven i viss mån kär för det bildade Sverige.

42.

1.

Solen var nedgången, och den ena stjärnan efter den andra började titta fram på himlahvalfvet, som om de varit nyfikna att se det tusende gånger sedda jordklotet, där det rullade fram sin bana i rymden. Månen kom fram bakom en sky och kastade sin egendomliga belysning öfver föremålen.

Där bredde den stora Bolmen ut sitt vatten, och små glittrande vågor slogo mot strand, och det susade i vassen, som om röster hviskat om viktiga saker, om Arngrim och hans söner, de vilda bärsärkarne, Angantyr och Hjorvard, ty de bodde där midt öfver fjärden på Bolmsön. Så for vinden äfven då genom vassen vid stranden, och Frejas stjärna blickade lika blid som nu öfver vattnet och skogen och bygden.

Bondebygd är här sedan hedenhös. Därom tala de många griftkullarne och domareringarne, och Kållerstads och Åhs gamla kyrkor äro bland de äldsta i Sveriges rike.

Det var en afton i september 1655. Här vid Bolmsöns strand befann sig då ett ungt par, och mannen höll flickans hand sluten i sin, medan hans ögon fast och förtröstansfullt blickade in i hennes.

»Du säger det, Kerstin, men var tröst, fader Erik skall nog gifva med sig; har nu icke sett honom, sedan jag gick omkring som djäkne i bygden och drog till Upsala, men fader Sven har låtit mig förnimma, hurusom hans sinne är föga vändt till behag för bondesonen. Stackars min Kerstin, det blir långa år för dig.»

Flickan suckade, men såg trohjärtadt upp på mannen.

»Vore du rik, Sven . . . ack, om du vore rik! Om drottning Kerstin gifvit dig ett hemman i stäl-

let för den där tingesten, då kunde du ha fått ja-ord af far. Komme han hit en gång, friherren, så skulle jag tala ett ord eller par med honom, ty det står aldrig rätt till med hans kammarsven, som nu varit här ett par år, som det blir till Thomasmessan, och han har far i sina garn, så att han kan hvarken till höger eller venster.»

»Låt honom hållas; den dag har ännu ej randats, då icke ära och tro burit bästa skörden. Vi skola hoppas och sätta tro till hvarandra; vill Gud, blir det bättre tider, när jag kommer åter. Torde hända då, att Erik fogde, om han lefver, tager Sven bondes son till godo.»

»När du kommer åter . . .»

Kerstin böjde ned sitt hufvud, och mannen ryckte till, som om en tår fallit på hans hand.

»Du gråter, Kerstin», sade han och ett mildt, vemodigt leende drog öfver hans manligt vackra drag.

»Ja, Kerstin må väl gråta», fortsatte flickan; »icke tror jag, att du glömmer mig, men fars hand hvilar tung öfver mig, och när du är borta, har jag ingen, ingen att lita mig till. Far skall drifva mig från hemmet, om jag ej böjer mig efter hans vilja.»

Mannen sänkte sitt hufvud och tycktes öfverväga något. Slutligen återtog han sin förra hållning, i det han sade:

»Jag vill tidigt i morgon söka mäster Petrus Comerus i Åhs och yppa vårt bekymmer för honom.

Det är en ärans man, och du skall hos honom finna det skydd du behöfver. Till honom vill jag ock skicka mina bref, så du må höra af mig, fast vi äro fjärran från hvarandra.»

Det var, som läsaren kunnat finna, en ung lärd, magister Sven, och hans hjärtans kär. På den tiden, liksom nu, ty därutinnan blifva menniskorna sent bättre, funnos fördomar, stora och oöfverstigliga, och fogden på Svanaholm, gamle Erik fogde, som han kallades, var icke att leka med, när det gällde hans rättigheter. Han var född och uppfödd på godset, hade varit där under herr Erik Månsson Gyllenstjerna och dennes son herr Carl Eriksson samt så småningom stigit i graderna, tills han under den nuvarande egaren, engelsmannen Sir Georg Fleetwood, som var gift med Carl Gyllenstjernas dotter Brita, blifvit upphöjd till fogde. Han var således en man, som bragt sig upp från intet, en uppkomling, och man vet, att bland sådana det knappast finnes en, som icke rodnar för minnet af sitt fordom.

Den unge mannen var son af en bonde i Åhs' socken, där Svanaholm är beläget, hade som gosse lekt med fogdens dotter, den vackra Kerstin, och, då han visade fallenhet för läsa, blifvit satt i skola i Vexiö, förnämligast på inrådan af dåvarande kyrkoherden i Åhs, mäster Magnus Ausius. I skolan och på gymnasium, som inrättades 1643, gick det raskt undan för den till själ och kropp starke yng-

lingen, och nu hade han slutat i Upsala och ämnade sig resa utrikes, såsom brukligt var den tiden, i egenskap af informator för ett par unga ädlingar. Vid högtidligheterna i Upsala, när drottning Christina afsade sig regeringen och öfverlämnade kronan åt Carl Gustaf, hade hennes ögon med välbehag vid ett par tillfällen hvilat på den långe, reslige studenten med de där klara, något drömmande ögonen och det där fina leendet, fullt jemförligt med hvilken ädlings som helst.

En gång, då drottningen enligt sin vana red ut tidigt på morgonen och hästarne redan voro framledda på borggården, stegrade sig den häst, som kammarpagen skulle rida, så att denne omöjligt kunde komma upp i sadeln. Drottningens mun drog sig till ett hånleende, men det hjälpte icke den stackars pagen. Slutligen kom han dock på hästryggen, men i samma ögonblick låg han afkastad på marken, och hästen satte i fullt sken omkring borggården. En hop studenter stodo där som åskådare, och en af dem sprang fram och lyckades få tag i hästens tygel, samt förde honom med stark arm fram till drottningen. Pagen hade i detsamma kommit på benen, och skyndade fram att återtaga sin häst, men drottningen vände sig till studenten med en fråga om hans namn.

»Sven Ausén», svarade denne.

»Hvarifrån är du?» frågade drottningen vidare.

»Från Åhs socken i Vestbo härad i Småland.»

»Är du lika duktig ryttare som du är armstark, så sätt dig upp och följ med.» Och den raske Sven satt ögonblicket därefter i sadeln, och tyglade med jättekraft det obändiga djuret. Drottningen såg honom an med allt mera välbehag. Och så bar det af genom slottsporten — den där numera förfallna, på ömse sidor om hvilken man påstår, att de fängelserum voro belägna, där de fångne Sturarnes blod flöt för konung Eriks dolk — utåt vägen till Flottsund.

»Hvad heter din far?» frågade drottningen på återvägen, vändande sig från sin tjenstgörande kammarherre till studenten.

»Han heter också Sven, liksom far före honom»

»Och din far lefver?»

»Ja, Ers Maj:t, och när jag kommer att berätta för honom, att jag fått rida ut med drottning Kerstin, skall han gråta af glädje, så gammal han är.»

»Han tycker då om drottning Kerstin, gammelfar?»

»Det kan Ers Maj:t fråga. — Min farfar räddade hardt nära lifvet på kung Gösta, när han drog upp från fru Anna på Kalmar slott och bönderna sköto efter honom med sina skäktor.»

Drottningen såg upp på den frimodige studenten, och det flög liksom ett moln öfver hennes stora, blixtrande ögon. Måhända var det skuggan af en

tanke, att hon nu skulle skiljas för alltid från detta land och detta folk, hvars minnen i kärlek och vördnad voro sammanväxta med hennes släkts. Hon yttrade intet mera, men när hon steg af hästen vid slottsporten, och studenten bugade sig för henne, ryckte hon en ring af sitt finger och gaf den åt honom.

»Behåll den till ett minne af salig kung Gösta och drottning Kerstin!» sade hon och försvann.

Det var denna tingest som Kerstin, fogdedottern, talade om, vid det hon och Sven gingo fram på vägen åt Svanaholm.

Man skulle tro, att drottningens ring bort hjälpa Svens sak hos Erik fogde på Svanaholm, men det var ingalunda händelsen. Sven var en fattig bondeson i alla fall, och med drottningens ring byggde han hvarken hus eller röjde skog och plöjde i åkern. Sir Georgs kammarsven egde både det ena och det andra, och det sades till och med, att han skulle köpa Svanaholm af sin herre, och se, det kunde passa för Erik fogdes dotter att bli fru på det ståtliga herregodset.

Men timmarne gingo, och de unga måste skiljas. Nu voro de strax invid Svanaholm, och Kerstin skulle smyga sig hem under trädens skugga.

»Nu skiljas våra vägar», sade hon, »dock icke för alltid. När du kommer åter, Sven, väntar dig alltid din brud, eller också är hon död, och då skall

hennes ande möta dig vid grafven på Åhs kyrkogård».

»Farväl, Kerstin ... kom ihåg mäster Per; honom kan du lita på, och genom honom skall du få veta om mig från främmande land.»

Och så skildes Sven och Kerstin.

2.

»Gud hjälpe mig för flickan, hon har far sins sinne ... jag tror jag ger tappt», sade Erik fogde en dag i februari, ett par år därefter.

»Ger tappt ... hvad menar ni, fader Erik?»

»Jag menar, att Gerhard Dahlenkopf svårligen blir min måg.»

»Hm.»

Gerhard Dahlenkopf var Sir Georgs kammartjenare, en tysk, som lyckats vinna ett mäkta stort inflytande hos sin herre och nu handlade och vandlade, som om han varit egare till Svanaholm. Det var i Gerhards rum, som Erik fogde infunnit sig.

»Och hvad säger ni själf därom, fader Erik?» sade herr Gerhard och såg skarpt på den gamle, bistre fogden.

»Hvad jag säger. Flickan lärer knappast i godo säga ja. Mäster Petrus och hon väfva samma väf, och flickan vill ej låta tala vid sig.»

»Mäster Petrus ... ah!»

Det lät som om ett ljus gått upp för herr Gerhard. Han strök handen om sitt kindskägg och småplirade med ögonen, i det han vände sig om på klacken, så att sporrarne klungo.

»Ah? . . . hvad är det mera med det?»

»Jo, jag har det, fader Erik, så är det . . . jag har funnit tråden, men jag skall afklippa den. Tro mig, jag skall. . . . Er dotter, Erik fogde, skall icke vidare lägga hinder i vägen för uppfyllandet af ert löfte till mig, och sedan . . .»

Den gamle mannen lät länge sina ögon hvila på sin blifvande måg, och däri såg man hvarken förundran eller glädje, men där sköt fram liksom brodden till misstro. Han var fåfäng, den gamle bistre mannen, han ville på sitt vis bereda sin dotters lycka, men han var icke elak.

»Och sedan?» upprepade han.

»Sedan är gamle Erik fogde så godt som herre till Svanaholm. Ni har sett papperen, de ligga ännu qvar i det lilla skrinet där; knappast förslår Svanaholm att uppväga de siffror, som finnas skrifna på dem. Ah . . . nu vet jag, hvarifrån modet och hånet kommer; men er dotter, liten Kerstin, skall snart lära sig att vörda sin faders vilja.»

»Dotter min är styfsint, det är en sanning, det, men si hon brås på far sin, och det skall väl gifva sig till slut. Visheten kommer med åren.»

Därmed reste sig fogden och ämnade gå.

»Hör på, fader Erik», hejdade honom då herr Gerhard.

Gubben vände sig om.

»När var er dotter sist i prestgården?»

»Å, det var i julveckan, men hon ämnar sig dit i morgon igen.»

»Hm.»

»Hvad menar ni med det?»

»Håll er dotter hemma i morgon.»

»Hemma . . . ja, men hon har lofvat att komma.»

»Hon kan komma i öfvermorgon; det är af vikt för oss båda, fader Erik, att hon blir hemma i morgon.»

Och därmed gick gubben, och Kerstin blef verkligen hemma, och herr Gerhard kom också hem på qvällen, efter att hafva tillbragt dagen på jakt.

Men samma qväll, medan brasan flammade som bäst i kyrkoherdens rum i Åhs prestgård, och den ädle mäster Petrus satt i sitt soffhörn strax bredvid skrifbordet, öppnades dörren och en bonddräng inträdde.

»God qväll, mäster Petrus», helsade drängen och tog af den ludna mössan.

»God qväll igen; hvem är du, jag ser ej rätt här i skymningen.»

»Hå, jag är dräng på Svanaholm.»

»Jaså, god qväll, god qväll . . . hur står det till på Svanaholm, jag väntade besök därifrån i dag.»

»Tackar som frågar, intet annat än väl, förstås; si jag hade just som ett ärende kantänka för den delen jag.»

»Låt höra, min gosse, det är väl ingen sjuk?»

»Å nej vars, nej . . . det är nog friskt, men si jungfru Kerstin.»

De sista orden hviskade drängen och klef ett par steg fram emot kyrkoherden. Denne reste sig upp ur soffan och gick fram emot drängen, som han skärskådade mycket noga.

»Ja så, det är du Ola, jag kände dig ej rätt; nå, hvad är det med jungfru Kerstin?»

»Hå jo, det är liksom att, si hon kunde ej komma ifrån i dag, men hon var katuger som e orrhöna te fly åstad, kantänka, och nu var det likasom att hon väntade något af vördig pastorn, liksom en helsning eller något sådant, och då kom jag gåendes, det var på eftermiddagen, och då sa' hon: hör du, Ola, sa hon. Jaha, svarte jag, för si hon är så grömt omtyckt, jungfru Kerstin, af alla på bygda; jaha, svarte jag. Vill du göra mig en tjenst, sa' jungfru Kerstin. Ja hjärtans, sa' jag, och så sa' hon: gå till Åhs prestgård och helsa från mig och säg, att mäster Petrus kan säga till dig det, som han vet att jag vill veta, sa' jungfru Kerstin.»

»Hm», mumlade kyrkoherden och gjorde ett par steg fram och åter, »sade hon intet annat; ser du, Ola, jag tviflar på, att du kan framföra hvad jag har att säga dig.»

Drängen plirade till med ögonen och for med mössan öfver munnen.

»Brefvet!» hviskade han.

»Brefvet?» frågade mäster Petrus och vände sig barskt om samt spände sina skarpa ögon i drängen.

»Ja, brefvet, som jungfru Kerstin skulle ha.»

»Oförsiktigt, oförsiktigt», mumlade mäster Petrus, hvarpå han talade högt: »har hon bedt dig fråga om . . .»

»Ja, det har hon, och jag skulle taga det med mig, sa' hon, för hon visste ej, när hon skulle få komma till kyrkherregården, sa' hon, för di hade kommit henne på spåren, sa' hon, och mycket mera, som jag har svårt att komma fram med.»

Mäster Petrus tycktes blifva villrådig, han närmade sig bordet framför fönstret och tog ett papper som låg där samt höll det länge i handen, men så vände han sig om och gick rakt mot drängen.

»Helsa du jungfru Kerstin», sade han; »det öl smakar bäst, som tages direkte ur tunnan. Farväl med dig, Ola.»

»Hå, kära mäster Petrus, icke folar I af mig på det viset; hon skall fälla bittra tårar, jungfru Kerstin.»

»Farväl med dig Ola. Jag har intet vidare att säga dig.» Drängen gick, och ett par timmar därefter stod han bugande för herr Gerhard i dennes rum på Svanaholm. De samtalade länge med hvar-

andra, och först följande dagen sammanträffade han med Kerstin.

»Du kom ej tillbaka i går», sade hon.

»Jo vars, kära jungfru, men si jag kom med tomma händer, och då tänkte jag, det tjenar intet till att bedröfva er.»

»Så dum du var, Ola.»

På förmiddagen den dagen gick Kerstin själf till mäster Petrus.

»Hur kan hon vara så oförsiktig, jungfru Kerstin.... Ola är icke att lita på, det kunde mina gamla ögon se.»

Kerstin anade detsamma och ångrade sin oförsiktighet, men hvad vågar icke det älskande hjärtat?

Hos mäster Petrus fanns verkligen bref från Sven Ausén, och med glödande kinder och klappande hjärta åhörde flickan läsningen däraf. Det omtalade, hurusom Sven kommit till Rom och huru han där blifvit upptagen i drottning Kerstins eller, som hon där kallades, Alexandras hof, huru praktfullt och stort allt var i den gamla kejsar- och påfvestaden, men tillika huru tomt och innehållslöst. I det stora palatset, som drottningen bebodde, tyckte han själfva luften liksom tynga och nedtrycka sinnet; det var som om ett förebråelsens ord vore uttaladt öfver all denna ståt och prakt, öfver den svenska drottningen, öfver Gustaf Adolfs dotter i påfvens stad. Det ädla blod, som flöt på Lützens

fält, hade förtjenat att bättre hållas i ära, och när, något som ofta nog inträffade, Gustaf Adolfs namn nämndes af dessa katolska läppar, var det som en fördold gadd legat under hvarje ord. Sven kunde icke trifvas där, men den kära filolologia höll honom dock qvar.

»Hvad, mäster Petrus, filologia, hvad är det för en», afbröt med en lätt anstrykning af oro Kerstin; »han måtte väl ej blifvit kär i någon turkisk prinsessa därute; — filologia, det är ett förskräckligt namn.»

»Lugna dig, mitt barn, det är ej så farligt som det låter», upplyste mäster Petrus leende; »filologia är icke namnet på någon hednisk prinsessa, utan betyder helt enkelt språkvetenskap, och det är naturligt, att Sven vill utvidga sin lärdom och skall finna ett ypperligt tillfälle därtill vid den lärda drottningens hof och i hennes stora bibliotek.»

Kerstin log och glädjen spred ett mildt solsken öfver hela det sköna anletet. Kyrkoherden fortsatte läsningen af brefvet, som dock icke innehöll något mera af vikt. Blott en omständighet, som däri omtalades, förjagade rodnaden ett ögonblick från Kerstins kind, men det var blott för ett ögonblick, ungefär som när rosen tyckes blekna, då ett moln går öfver solen.

Hos drottningen vistades mycket — hette det nämligen i brefvet — en ung hertiginna Maria de Villa Blanca, som nästan täflade med drottning

Christina i lärdom, men vida öfverträffade henne i skönhet; dock var hon icke i det senare afseendet jämförlig med Kerstin.

Aningen i qvinnans hjärta tränger ofta längre än tänkarens skarpaste tanke. Här fanns i själfva verket ingen anledning till oro, och mäster Petrus log vänligt mot Kerstin, då han såg hennes kind blekna; för honom var all anledning till misstro otänkbar. Bondsonen och en hertiginna, en förening dem emellan var ju lika omöjlig som att prinsessan skulle kunna falla på den tanken att låta infatta en gråsten i sitt guldarmband. Men för det älskande hjärtat, som liksom låg naturen och menskligheten närmare, för Kerstins ögon förbleknade den hertigliga kronan, hon tänkte blott på en ung skön qvinna och en ung lika skön man, båda lika begåfvade med snille och lärdom och förenade med hvarandra därutinnan, och ur denna andliga förening, huru lätt kunde icke en känsla af innerligare art uppspira! Men det var blott för ett ögonblick och helt dunkelt, som denna tankegång gjorde sig gällande hos Kerstin.

»Du kan lita på Sven!» sade i detsamma kyrkoherden och lade sin hand på jungfruns hufvud, och vid dessa ord var oron försvunnen, den onda aningen var liksom besvuren.

Lycklig och leende återvände Kerstin hem, och hon kunde till och med lägga band på sin vanliga

ovilja, då herr Gerhard om aftonen kom in till fogdens, hvaröfver fader Erik blef synnerligen glad.

Men sedan den dagen fick ej Kerstin mera något bref från Sven. Hennes kind blef allt blekare och ögonen fördunklades ofta af tårar, och mången, mången natt såg hon lifslefvande för sig den undersköna hertiginnan, huru hon smilade för Sven, och än togo tankarne den stråten, än den efter de gamla sagorna, men oftast sjöng hon visan om »bergakungens dotter», som satt ute med sin guldharpa under de grönskande lindar och lockade den jagande riddaren till sig.

»Det första slag hon på guldharpan slog,
Så ljufligt det månde klinga,
De vilda djur i mark och skog
De glömde hvart de ville springa.
I styren väl de runor!

Det andra slag hon på guldharpan slog,
Så ljufligt det månde klinga,
Den lilla grå falk på qvisten satt
Han bredde ut sina vingar.
I styren väl de runor!

Det tredje slag hon på guldharpan slog,
Så ljufligt det månde klinga,
Den lilla fisk i floden gick
Han glömde hvart han ville simma.
I styren väl de runor!

Här blomstrade äng, här löfvades allt:
Det månde de *runeslag* vålla.
Riddar Tynne sin häst med sporren högg,
Han kunde honom mer ej hålla.
I styren väl de runor!»

Riddaren, lockad in i berget, föll där i dvala. Men dvärgens hustru, säger visan, som också »var född af kristet folk och stulen i berget in», hade medömkan med honom.

»Och det var Thora, lilla dvärgens fru,
Hon tager fram de *runeböcker* fem;
Så löser hon honom af runorna ut,
Hennes dotter honom bundit i dem.
I styren väl de runor!»

Den versen var då Kerstins hopp, och Thora, lilla dvärgens fru, det var drottning Kerstin, som också varit kristen, fast hon blifvit förvillad.

3.

Knappast finnes, åtminstone för de indogermaniska menniskostammarne, ett ställe på jorden jämförligt med Rom, denna Italiens blifvande hufvudstad! Mensklig storhet och mensklig förgängelse — hvar träda de så vid hvarandras sida menniskotanken till mötes? Också beträder ingen Roms jord utan att mäktigt gripas af båda dessa krafter: tillväxten, högheten å ena sidan, men också förfallet, förstörelsen å den andra. Dessa störtade pelare, dessa nedrasade hvalfbågar — hvilka kolossala bokstäfver äro icke de i mensklighetens historia?

För oss svenskar har Rom ett alldeles eget intresse. Bland minnesmärken af mensklig storhet finnas där ock sådana som tala om en svensk drott-

ning, om Gustaf Adolf den stores dotter, som här höll hof och omgaf sig med allt hvad som då fanns utmärkt af lärdom och konst i Europa. Men drottning Christinas minne är detta oaktadt för hennes landsmän mera smärtsamt och tungt, än minnet af den hjältegestalt, kring hvars fot ligga spillrorna af vårt lands storhet. Knappast kan Sverige med den gamle Axel Oxenstjerna säga: »hon är dock Gustaf Adolfs dotter!» — utan att där ligger mera en straffdom än en ursäkt i de orden, och lärdomen, ryktet, äran, glansen af hela Europas hyllning kan ej ifrån henne borttaga den skymning, hvari hon höljdes, i samma stund hon vid sitt fäderneslands gräns steg ur sin vagn och hoppande öfver gränsbäcken in på danskt område utropade: »ändtligen är jag fri!»

Var hon lyckligare, var hon friare i Corsinipalatset i Rom, än hon var i sin faders konungaborg?

Det var en afton just som solen gick ned, då drottning Kerstin satt med kinden lutad mot hand och lät ögonen öfverfara lagerlundarne i palatsets trädgård, där kaskaderna kastade sina glittrande vattenstrålar mot höjden, och så den stora staden, och den stjärnströdda himmelen, medan tankarne svärmade omkring och dröjde — kanske vid Riddarholmens tysta grafhvalf, kanske vid Lützens blodiga slagfält?

Framför henne på bordet lågo flera böcker. På ett par af dem hvilade den venstra handen.

Det var Loccenii svenska historia och en spansk bokkatalog, bland hvars böcker äfven fanns upptagen en om drottningens omvändelse. Det matta stjärnljuset återspeglades ännu från de nyss nedskrifna raderna på brädden af det blad, som låg uppslaget.

Det var tyst i rummet och på afstånd kunde man höra det emot aftonen aftagande sorlet och bullret i den stora staden.

Då förnummos lätta steg öfver den mjuka mattan. Det var en hög, junonisk gestalt, och i den hvita klädningen liknade hon en andeuppenbarelse.

Hon stannade vid drottningens sida och hennes hand vidrörde smekande drottningens.

Christina flög till och kastade sitt hufvud tillbaka.

I handen, där hennes panna nyss legat, glänste det som af tårar. Kanske var det återvaknande minnens morgondagg! — Den föll dock osedd af alla, utom af den, som dömer öfver alla.

Ett ögonblick hvilade drottningens stora, ransakande ögon på den unga flickan, som om hon velat utforska, om hennes svaghet blifvit sedd; men liksom inseende det grundlösa i en sådan fruktan, spelade snart löjet på hennes läppar och skämtet lekte åter på hennes tunga, medan kaskadernas vattenstrålar hviskade i lagerlunden om den nordiska drottningens skönaste smycke, som ingen sett mer än de och så himmelens stjärnor.

»Nå, hertiginna», frågade drottningen leende, »min blick var lika säker, som den bäste generals?»

»Det blir ännu ett af de många minnen, som skola tala om drottning Alexandra», svarade hertiginnan. »Hela Rom talar icke om annat än er konst att rikta de stora kanonerna.»

»Så har då Rom en gång», återtog drottningen, »hört huru den svenska lösen låter.»

»Den har dock genljudit här från de tyska slagfälten långt före detta, och man väntade blott att få se eder faders, den store konungens, fanor rycka ned utför alperna.»

»Rom kan väl hafva nog af de märken, den store konungens dotter gjort på mediceiska palatsets järnportar. *)

Man kom snart därefter in på andra ämnen, och drottningen skyndade in i ett kabinett för att

---

*) Dessa ord yttrades om en verklig tilldragelse, som egt rum under dagens lopp. En svensk, J. J. Björnstål, som vistades i Rom 1771, såg ännu märkena i järnporten. Han skrifver i ett af sina bref därom följande: »Uti den stora järnporten till mediceiska lustslottet, kallad *Villa Medicis,* är ett stort ihåligt märke eller bula af en kanonkula, med hvilken drottningen helsade på prinsen af Medicis ifrån slottet S:t Angelo, som ligger midt däremot, men långt ifrån. Det säges, att hon själf riktat och tändt på kanonerna: hon har skjutit svenska lösen med 2 skarpa skott, och båda två hafva riktigt träffat porten; men det ena synes icke stort, emedan man bultat ut bulan och lämnat allenast den ena till åminnelse. Jag har ock sett de stora messingskanonerna på kastellet S:t Angelo, som drottningen pröfvat på detta sättet, utan tvifvel för att roa sig och se om kulorna kunde hinna så långt och så rätt fram, samt om hon kunde syfta väl.

därifrån uthemta en dyrbar kamé, som hon nyligen inköpt.

Rummet hade under tiden blifvit upplyst, och hertiginnan, som ännu stod qvar vid drottningens skrifbord, kastade ett öga på de båda böcker, vid hvilkas läsning drottningen sjunkit så djupt i tankar.

I den spanska katalogen hade drottningen understrukit orden: *Conversion de la Réyna de Svecia* (Drottningens af Sverige omvändelse) och skrifvit i brädden:

»Chi l'ha scritta nò
»La sa, chi la sa
»Nò l'ha mai scritta.

Den som skrifvit den,
Vet den icke;
och den som vet den,
har den aldrig skrifvit. *)

Ögonblicket därefter kom drottningen med sin dyrbara antik, och man var genast inne i ett lärdt samtal om de gamle romarne. Vid ett par tillfällen märkte dock drottningen, att den sköna flickan icke var helt och hållet närvarande, och ett svagt leende krusade därvid drottningens läppar.

»Vi skola i morgon föredraga saken i vår akademi; det skall blifva mig ett stort nöje att få den utredd. Utan tvifvel hör den föreställda tilldragelsen till Psyche-myten.»

---

*) Denna bok finnes ännu i behåll.

»Utan tvifvel!»

»Kärleksguden har fångat fjäriln eller är i begrepp att fånga den.»

»Kärleken har fångat ... nej, nej, Psyche är fri ... ännu har ej Amor segrat.»

»Men med mäktiga bundsförvanter kan han segra.»

Drottningen lade ifrån sig kaméen och såg skälmskt på hertiginnan.

»Eller hur, hertiginna ... tviflar ni på kärlekens allmakt; ... dock hvarför göra så närgångna frågor, vi skola genast tillkalla min unge lärde från Upsala; han skall hjelpa oss på väg i våra lärda funderingar.»

Dessa ord hade en elektrisk verkan på den unga romarinnan.

»Ers majestät», sade hon och fäste bedjande sina brinnande ögon på drottningen, »mitt hjärta ligger öppet för er, ni känner min kärlek och ni gynnar den ... men intet, intet förmår röra denne nordbos hjärta af is. Ert förord har utverkat för den grymme den högsta värdighet, som den helige fadern kan utdela ... men ack, hvad betyder furstetiteln för denne man!»

»Svärmerska ... för ditt heta blod skall alltid nordens son bli en olöslig gåta.»

»Och dock skall din Maria dö, om hon ej kan lösa den gåtan. Hans tro, hans omvändelse ...»

»Hans omvändelse», afbröt drottningen, »den måste kärleken verka.»

»Och då vore kardinalshatten obehöflig; men nu förmår kärleken intet, nu måste kardinalshatten verka i kärlekens ställe.»

»Och sedan . . .?»

»Sedan, sedan kan åtminstone Maria dö i det milda solljuset af hans närvaro. Ack, det är min enda, kanske min sista bön till ers majestät, gör honom det anbud, som den helige fadern genom mig beviljat er att göra. Hans lärdom skall bli en prydnad kring den heliga stolen och ett ytterligare bevis på den kärlek ni själf hyser till den enda, saliggörande kyrkan.»

»Nå väl, hertiginna», sade drottningen, sedan hon betänkt sig en stund, »jag skall fresta ditt hjärtas utvalde med den kyrkliga furstehatten, men — och lägg väl märke till mina ord — jag lofvar icke mera, jag vill ej öfvertala honom. Tro mig, hertiginna, hjärtats lycka vinnes ej genom konstiga medel, hjärtat tvingar sig ej till lycka, och eftersom vi tala på fullt allvar, så hör en väns ord: tror ni verkligen, att en man från det kalla landet däruppe vid polen, en man från kojan, skall kunna göra en furstinna lycklig, skall kunna uppbära glansen af ert namn, tyngden af edra rikedomar, eller att ni själf skall kunna bära det förkrossande hatet af förbigångna furstars afund, det mördande föraktet af. . .?»

»Ja, ja ... det vore den himmel, hvarefter jag trånar; mitt namn må försvinna som en blomkrona för höstvinden, mina rikedomar vill jag bränna på bål, om jag därigenom kan renas och höjas till den ädle mannens kärlek.»

»Hjärta, hjärta, hur du kämpar mot världens bojor», sade drottningen liksom för sig själf, i det hon fattade hertiginnans hand.

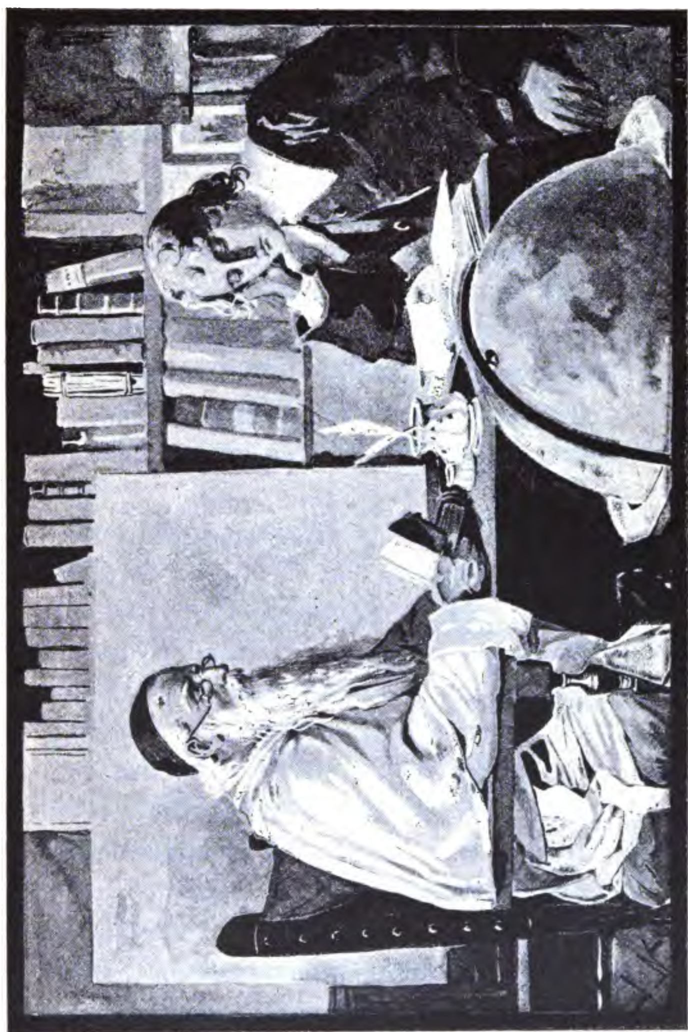
»Ni älskar honom högt, Maria!»

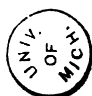
Maria gömde sitt sköna hufvud vid drottningens bröst, och heta tårar fuktade handen, som strök åt sidan de mörka lockarne.

4.

I ett rum strax invid biblioteket, som i det Farnesiska, sedermera af Corsini egda och efter honom uppkallade palatset utgjorde en af den nordiska drottningens förnämsta skatter, sutto samma afton tvenne män.

Den ene var en dominikanermunk med ett fromt och intagande gubbhufvud, den andre var en ung man, hvilken första anblicken tillkännagaf som en son af ett nordligare luftstreck. Båda sutto fördjupede i läsning framför hvar sin bok. Först när det ringde till ave i S:t Ludvigskyrkan, slog patern ihop sin bok, lade glasögonen ifrån sig på bordet, gjorde korstecknet och knäppte ihop sina händer till bön.

UNIV.
OF
MICH.

Allt tycktes ske af en innerlig hjärtats fromhet, och det låg något så ärevördigt i de rena, allvarliga dragen, att de lockade till deltagande i hans andakt. Kanske var det också därför som den yngre likaledes knäppte ihop sina händer och lät sitt hufvud sjunka.

»En härlig afton!» sade patern, sedan han slutat sin bön och rest sig upp; men när hans blick träffade den unge mannen, var det, som om ett leende sväfvat öfver hans läppar. »Rätt så, mio caro, son af Birgittas land!» tillade han och gick omkring bordet samt lade sin hand på den andres axel.

»Hvad menar ni?» frågade denne och reste sig upp.

»Det heliga ljudet af S:t Ludvigs klockor manar er själ att fly till den rätta modern, den till hvilken din drottning återvändt från all sin stora makt, ära och glans.»

»Ni far vill, pater Giacomo, visdomens tempel är stort och rymmer alla tungor, men Gud är en, och jag kan bedja till honom på samma gång som ni beder till Guds moder eller S:t Per. Låtom oss icke vidare tala om den saken. Visa mig, att Guds ord icke är Guds ord, och att doktor Martinus Lutherus . . .»

Pater Giacomo gjorde korstecknet tre gånger efter hvarandra, och hans vackra ansikte antog ett uttryck af förskräckelse. Men snart försvann detta

uttryck och han vände sig åter till kättaren, som i självfva Rom vågat nämna ärkekättarens namn.

»Fader, förlåt dem, ty de veta icke hvad de göra», sade han; »mio caro, min son; du känner ej mycket af världen, du vet ej, hvilka ädelstenar ligga förborgade i den enda saliggörande kyrkans sköte. Men du är halsstarrig och blind och skall stå dig själf i skuggan. Tänk dig, min son, om en man komme och bjöde dig en furstlig rikedom, ett palats i Rom och ett hertigdöme vid Po — skulle icke dessa skatter . . .»

Den unge mannen började skratta rätt hjärtligt åt den fromme patern.

»Ett hertigdöme, säger ni, pater Giacomo, ett hertigdöme?»

»Ja, ett hertigdöme!»

»Och ett palats i Rom?»

»Ett palats i Rom!»

»I sanning, pater Giacomo, någon gammal saga spökar i ert hufvud; jag, Sven Ausén, son af gamle fader Sven i Åhs, skulle blifva hertig, skulle få ett palats och furstliga rikedomar. Det här borde hennes majestät höra, det skulle skänka henne ett stort nöje.»

Patern tycktes nästan blifva misslynt öfver det sätt, hvarpå den unge svensken upptog hans meddelanden.

»Hertiginnan Maria», sade han.

»Maria ... hertiginnan Maria?» upprepade Sven, och det blixtrade till i hans klara blå ögon.

»Nå väl, ni tror att den gamle Giacomo icke ser, icke hör hvad hela världen ser och hör och vet ...! Tror ni, att hvarje rättroende katolik får en sådan dopskänk, som väntar er? ... Tag ert förnuft till fånga och ryck bindeln från edra ögon; en furstetron väntar er inom vetenskapens värld liksom inom den politiska; ni är mig kär som en son; icke i Rom, icke i Italien finnes en, som unnar er denna lycka och denna ära så gärna som gamle pater Giacomo ... unge man, låt ungdomsgrillerna fara, och låt blicken öppna sig för det stora och afkasta de där tunga fjättrarne, hvari er arma själ blifvit smidd ända från vaggan ...»

»Pater Giacomo», afbröt Sven och fattade den gamle munkens hand, som han med hjärtlighet tryckte, »jag håller äfven af er, och jag ber eder, låtom oss aldrig vidare tala om den saken!»

Munken såg frågande på den unge mannen, som om han tviflat på, att han hört rätt, men när han såg den fasta blicken och det bestämda uttrycket i hans ansikte, vände han sig långsamt om, gjorde korstecknet och försvann i skuggan af bibliotekets höga hvalf.

Sven dröjde qvar. Han släckte lampan och gick fram till fönstret, där han såg samma syn som drottningen sett, trädgården med sina lundar af här-

liga trädslag, sina marmorstoder och sina springkällor, och utom trädgårdsmuren hela kartan af palats och byggnader och kyrkor och torn, tills ofvanom alltsammans himlen tog vid, där de tusende stjärnorna brunno.

Allt detta lockade med underbar makt hans håg, och vi finna honom snart vandrande i palatsets trädgård. Här stannade han framför en blomma, som liksom gömde sig under skuggan af gröna blad. Han lutade sig ned öfver henne och tycktes njuta af hennes betraktande. Han räckte fram sin hand för att varsamt draga henne fram undan det skymmande gröna täckelset, och hans hufvud lutade framåt, som om han velat kyssa den sköna blomman.

Men i samma stund hans hand vidrörde stjälken, glänste det till som ett stjärnskott midt ibland de gröna bladen.

Det var drottningens ring, som han bar på sin hand, och strålen af en stjärna återkastades mot honom.

Men drottningens ring förde tankarne långt, långt bort till den undangömda dalen vid Bolmens strand och till Svanaholm, och den framräckta handen drogs tillbaka.

I detsamma hördes några sköna ackord från en luta i närmaste kiosk. Tonerna stego mjuka och skära mot höjden, och de gjorde ett sällsamt intryck på Sven. Hans tankar hakade sig fast vid hem-

bygden, vid fädernestugan, vid den gamla sagorika sjön, och han såg sin ljufva mö liksom kasta ett flor af underbart behag öfver den vackra taflan.

Musiken, säkert icke ämnad att beledsaga tankarne på deras färd till så aflägsna bygder, var smäktande och ljuf, men den saknade detta vemodsfulla allvar, som utmärker den nordiska sången.

Svens ögon hvilade dock fortfarande på den vackra blomman. I hennes kalk, där några klara vattenpärlor glänste, tycktes hela hans tankevärld ligga samlad. Den lilla blomman blef en ö midt i världshafvet, med en dal, en sjö och en landtlig kyrka mellan de skogbevuxna bergen, och månen speglade sin skifva i insjöns vatten, och fåglar sjöngo i furuskog, och vinkande på stranden stod en tärna med ljusa lockar, men liljehvit var hennes kind och sorgen skymde den klara blicken; — här stannade hans tankar, blomman blef ett ansikte blott, ett härligt, jungfruligt ansikte, men badadt i tårar, och vid stjärnornas ljus var det som om blommans skära rodnad bleknat bort.

Men allt härunder fortfor den ljufva musiken. När den tystnade, var det bleka, men sköna ansiktet borta, och blomman satt där åter med sina vattenpärlor, till hälften gömd under de skuggande bladen.

En suck steg upp ur mannens bröst.

Det var, som om den upprepats helt nära invid.

Sven såg sig om, och i detsamma ljöd åter musiken. Han gick några steg fram, nu var han vid ingången till en löfsal. Då tystnade musiken och en jungfrulig gestalt reste sig ur den dunkla skuggan och gick honom till mötes.

Det var hertiginnan Maria. Hon var skön denna qvinna, skönare kanske än någonsin i denna stund, där hon stod under det gröna hvalfvet, till hälften undangömd liksom blomman nyss. Äfven detta ansikte var blekt, men dessa ögon brunno med en förtrollande glans.

Ack, kanske hade du rätt, du nordens bleka mö, hvars bild nyss sväfvade för din hjärtans kär, — kanske hade du rätt, då du sjöng den där gamla sången om riddaren och bergkungens dotter!

»Kom och sätt dig här», sade hertiginnan och räckte sin hand mot Sven.

Denne bugade sig vördnadsfullt, men satte sig på marmorsoffan, och hertiginnan tog med hela det oskuldsfulla koketteriet hos en älskande romarinna plats vid hans sida.

»Jag bekänner», började hertiginnan, »att jag väntade er, och låt mig taga det som ett lyckligt järtäcken, att min väntan icke bedrog mig.»

»Ers höghet, jag står med nöje till er tjenst. Kan min ringa person uträtta något för den, som hedrat honom med så stora ynnestbevis, så är det min plikt . . .»

»Ack, tala ej om plikt. Hvilar då en förbannelse öfver Maria, att hon aldrig skall kunna nalkas, aldrig ses eller tilltalas utan bakom hertiginnan! Räck mig er hand och känn, huru mitt hjärta klappar; tror ni, att dess slag äro af en annan natur än en vanlig flickas, där ute på Romagnan?»

5.

Hertiginnan talade med värma, och hennes ögon glödde. Det låg något berusande i hela hennes gestalt. Ack, på mer än ett sätt går den gamla sagan igen om den unge riddarens förtrollning, då bergjungfrun sina slag på guldharpan slog.

»Ert land är ett härligt land», fortsatte hertiginnan, »men dess skönhet måtte vara som himmelens en vinternatt, kall, outgrundlig, och som landet, så äro dess qvinnor och män. Deras känslor kunna vara djupa och mäktiga, men de synas ej. Sådana äro icke söderns barn, hjärtat tittar fram ur ögonen, ur hvarje anletsdrag, och tungan talar hjärtats ord . . .»

»Förlåt mig, hertiginna, skulle då mitt folk icke tala hvad hjärtat talar?»

»Ni missförstår mig; ert folk är som hafvet, det bibehåller sitt lugn i djupet, fast det stormar på ytan, och tvärtom, en vulkan kan brinna i dess djup, utan att någon rörelse förmärkes på ytan.

Annorlunda är det med söderns barn. Där rör stormen upp allt från djupet ända igenom upp till ytan. Maria är ett barn af sitt land och därför vill hon, nej, hon måste tala öppet med er, hon kan icke annorlunda.

»Den sång ni hörde nyss», fortsatte hon efter ett ögonblicks tystnad, hvarunder hennes ögon ofrånvändt blickat på mannen, »gjorde intryck på er, icke sannt?»

»Sången . . . ja, ja, hertiginna, ett djupt intryck. . . . Den förde mig åter till . . .»

»Den förde er åter till? . . . Hvart förde den er?»

»Till mitt hemland, till min faders stuga mellan bergen, till sjön om hvilken jag talat med er, och till kyrkan och . . .»

Han afbröt sig just som ordet Kerstin svăfvade på hans läppar. Kanske ville han ej ohelga det kära namnet, kanske kände han också inom sig, att uttalandet af detta namn just nu skulle sårat utan att gagna hvarken honom eller den sköna romarinnan.

Med en blick, full af ömhet, fattade hertiginnan hans hand, och glansen i dessa stora, blixtrande ögon ökades till något oförklarligt, medan en tår föll ned från de långa ögonhåren.

»Där voro också mina tankar», halfhviskade hon, »och där ville de alltid, alltid vara.»

Sven såg svärmerskan in i ögonen, medan mäktiga känslor rörde sig inom hans bröst.

»Hertiginna», sade han, i det han gjorde en afböjande rörelse med handen, »ni yttrar detta med en så underlig betoning . . .»

»Ack, förstår ni då ej, att jag ville bortkasta allt det, som nu skiljer mig från den där lilla stugan, bortkasta mitt namn, min rang . . . allt, för att med er tillbringa mitt lif i er faders stuga. Se, Maria står ensam i hela vida världen, och hon skall frysa bort under tyngden af all denna prakt, liksom blomman på Tiberns strand förtorkar, när sirockon kommer. Jag är också född bland bergen och var dömd att dö i ett kloster, då min farbroders död med ens förflyttade mig hit till Rom, där jag är bestämd att som ett jordagods tillhöra någon af dessa utlefvade ädlingar, som svärma omkring maktens och rikedomens fot. Då såg jag er, sonen af polstjärnans land, och jag lärde mig känna en man, sådan jag drömt mig honom, innan jag ännu kände världen. Från samma stund älskade jag er . . .»

Det sköna hufvudet böjde sig ned mot Svens bröst och ett svall af mörka lockar nedföll öfver hans hand. Han var mäktigt gripen af ögonblickets underbara tilldragelse. En qvinna, som i skönhet kunde täfla med de yppersta skapelserna i marmorn eller på duken inom Peterskyrkans eller Vatikanens konstvärld, en furstinna, vid hvars fot skaror af den italienska adelns ypperste söner tiggde

om det minsta ynnestbevis, — och denna qvinna, denna furstinna älskade honom, bekände själf sin kärlek för honom. Det var ett ögonblick, då frestaren kunnat fira en lätt vunnen triumf.

Man finner någon gång i lifvet menniskor, för hvilka anden betyder mera än kroppen; vi mena icke, att de blott erkänna det andligas företräde, utan att de i verkligheten, i sina handlingar, visa detta erkännande. Det är en hög bildnings frukt och finnes ej blott där, hvarest lärdomens källor rikast flöda, ej blott i den rikes hem, utan mera och kanske företrädesvis där, hvarest Guds ord, bibeln, verkat på menniskans hjärta. Den boken har en sådan kraft att göra äfven den obildade bildad, att gömma en ädelsten under ett fodral af det råaste yttre. Och därför händer det så ofta, att stugans barn för med sig ut i lifvet, från det torftiga hemmet, hvad rike mans barn sakna. Det är kristendomens Aslögsskjorta, som skyddar för alla huggvapen. Till dessa kan man räkna allt, rikedom, ära, njutningar, allt som lockar från det rättas väg. Men man måste veta, att anden är för mer än kroppen, för att allt detta skall få ett underordnadt värde, och den lärdomen löser frestelsens förtrollning.

Här var frestelsen större, ty det var ett rent, ett fromt barnahjärta, som blickade ur dessa ögon, talade ur denna mun.

Med en af rörelse darrande röst afbröt Sven den tystnad som inträdt.

»Ni afbröt mig nyss, då jag talade om min tankefärd till mitt barndomshem.»

Hertiginnan såg upp.

»Där på stranden bland blommorna möter mig en qvinna . . . hon är ej så skön som ni, hon har intet namn, ingen rikedom, men hon har min tro . . .»

»Det är då sannt! . . . arme, arme man!»

»Hvad, ni känner då, ni vet . . .?»

»Ja, ja, jag vet, och jag vet mera än ni . . . denna flicka, som ni älskar, viges i dessa dagar med en annan man.»

Nu sprang den unge mannen upp, och där tronade på hans höga panna ett sådant majestät, att man väl varit frestad taga honom på fullt allvar för en furste. Också var det med synbar njutning som hertiginnan skådade den kraftiga gestalten och skuggspelet af de vexlande känslor, som uppenbarade sig i hans manliga anletsdrag.

»Jag anser mig hafva rätt att fordra närmare upplysning af eder!» sade Sven.

»Jag har fått ett bref därom», afbröt honom hertiginnan, »jag har gissat mig till, att ni har en rival, och att han segrat. Den historien återkommer i så mångens lif.»

»Hvem har då skrifvit detta bref till er?»

»Jag känner honom icke, men det är skrifvet på flytande italienska; jag skall lämna er det.»

Öfver mannens anlete spred sig en så djup sorg, att äfven hertiginnan greps däraf.

»Sörj icke!» sade hon, i det hon steg upp och fattade båda hans händer samt blickade så kärleksfullt upp till honom.

I detsamma smattrade några trumpetstötar i trädgården och omedelbart därefter blåstes en liflig marsch.

Ett fyrverkeri skulle afbrännas till drottning Alexandras ära. Där hördes spring af betjening utefter de slingrande gångarne, man frågade efter drottningen, och stegen nalkades snart den undangömda löfsal, där Sven och hertiginnan befunno sig.

Detta väckte dem ur den värld, där de dvaldes. Hertiginnan såg sig skygg omkring, huru hon skulle kunna obemärkt komma till slottet. Sven förstod henne, och afknytande sin långa svarta mantel, kastade han den öfver hennes skuldror och tryckte sin hatt på hennes hufvud.

Hertiginnan försvann, och han befann sig ensam. Han sammanknäppte sina händer och sträckte dem mot höjden, men ögonblicket därefter sjönk han tillsammans på bänken, ett rof för den grymmaste förtviflan.

Då böjde sig grenarne åt sidan i lagerlunden, och drottning Christina stod framför honom.

Hon gick fram och slog hönom lätt på axeln. »Sorg passar icke ett manligt sinne», sade hon. »Quidquid est, superanda omnis fortuna ferendo est, man måste bära sitt öde och endast så kan det öfvervinnas.»

»I morgon vill jag tala vid er, mäster Sven!» tillade drottningen och vinkade befallande med handen, att han skulle aflägsna sig.

Man skulle nästan kunnat tolka som kärlek den blick, hvarmed drottningen följde den försvinnande. Men i denna kärlek låg ingen lidelse, det var en blick af Gustaf Adolfs dotter, en blick af stolthet, på samma gång det var, som om hon velat säga: se sådana söner fostras i min faders land!

Kort därefter var drottningen omgifven af en lysande krets af markiser och prinsar och förnäma damer, och man gjorde en rund genom trädgården för att öfvervara afbrännandet af fyrverkeriet.

Följande dagen infann sig Sven hos drottningen. Hon såg kall och befallande ut, och det var med en viss stolthet, som hon erbjöd honom kardinalsvärdigheten å påfvens vägnar.

Man kan föreställa sig lättare, än vi kunna beskrifva det, den unge mannens förvåning.

»Ers maj:t», sade han, »jag betraktar detta anbud såsom ett lysande bevis på er ynnest, men mina tankar flyga ej så högt. Att sprida någon liten del af Guds ljus bland mina landsmän, det har varit

och är mina önskningars mål, därför arbetar jag, därför törstar jag efter lärdom . . .»

»Besinna er dock», afbröt honom drottningen; »det blir en världshistorisk händelse, det skall höja svenska namnets ära, måhända skall ni en gång lyfta själfva påfvens tiar på ert hufvud; hvem vet, om ni icke så kan gagna Sverige mera än såsom en fattig kaplan i någon aflägsen vrå med blott en hand full själar. Besinna er, innan ni lämnar mig ert svar . . . ett anbud som detta göres icke två gånger.»

»Ers maj:t, mitt svar är en gång för alla gifvet; jag undanbeder mig på det bestämdaste en sådan utmärkelse.»

Drottningen vände sig om och gick till fönstret. Det var omöjligt att säga, om hon fann sig stött, eller om hon beundrade denna frimodighet, detta ringaktande af värdsligt prål. Det låg dock något i denna afsägelse, som borde slå an just på henne.

»Men, ers maj:t», började Sven åter, »jag ville med detsamma hos er anhålla om urlof.»

»Urlof . . . hvad ska' det betyda, mäster Sven?»

»Jag längtar hem.»

»Jag gör mig dock räkning på, att ni dröjer tills ordnandet af mitt bibliotek är afslutadt, eller hur?»

»Jag vågar bönfalla hos ers maj:t.»

»Nej, nej, Sven Ausén, därom vill jag ej höra talas; ni kan väl ej gå så långt i er grymhet, att

ni lämnar mig, just när jag som bäst behöfver er? Ett år ännu, mäster Sven, därom äro vi ju öfverens?»

Och det blef som drottningen ville. Ett år ännu stannade Sven i Rom. Men huru hjärtat led under detta år, huru oron och misstanken marterade honom! Alla hans bref till hemmet blefvo obesvarade, inga underrättelser anlände därifrån och tyst som i en graf var det i det stora biblioteket, där aldrig mer något vänligt öga mötte hans.

Hertiginnan hade lämnat drottning Alexandra.

Samma afton som Sven hade afsagt sig kardinalsvärdigheten, hade han, vid han gick genom den stora salen närmast intill biblioteket, mött hertiginnnan.

»Säg mig», hade hon sagt och fattat hans hand, »säg mig, älskar ni verkligen denna flicka, som blifvit er beröfvad, ty ser ni, äfven jag tror på ett svek under detta bref.»

»Ja», hade han svarat och tryckt hertiginnans darrande hand.

Ett par dagar därefter hade hertiginnan försvunnit. Hon hade rest till ett af sina gods, hette det.

6.

På Svanaholm var det tungt och dystert under dessa år. Kerstin sörjde — hon var på väg att sörja sig till döds, och i och med detsamma var

det, som om en höstdimma gjutit sig öfver alla förhållanden där. Men som åren gingo, blef herr Gerhard allt enträgnare och bestämdare, och Erik fogde allt medgörligare, och till slut, när allt hopp tycktes vara ute och endast det fanns qvar att snart få slumra i ro i den tysta mullen på kyrkogården, hade Kerstin gifvit efter.

Det var sannt, det som hertiginnan berättade för Sven om qvällen i Farnesiska palatsets trädgård. Man rustade sig till bröllop på Svanaholm. Erik fogde var som ung på nytt, och herr Gerhard hade redan allt i ordning att mottaga sin brud, då Kerstin sjuknade.

Och sjukdomen var allvarsam. Mäster Petrus, som tillkallades, skakade på hufvudet vid faderns oroliga fråga, icke utan att han därvid kastade en skarp vredeblick på herr Gerhard, som för tillfället befann sig i rummet. Slutligen en afton, just som solen var nedgången, bad Kerstin att få tala vid sin far och herr Gerhard. De dröjde icke att infinna sig.

»Far», sade hon med en svag men melodisk röst och räckte ut sin hand till gubben, »det ser ut som denna sjukdomen skulle vara till döden, men sörj icke, jag går förut och I kommer efter . . .»

»Hm, flicka, hvad är det du säger», afbröt henne Erik fogde, butter och tvär som vanligt, men han kunde dock icke låta bli att föra rockärmen upp öfver ögonen.

»Det går med mig huru som vår herre vill, men om så skulle inträffa, vill jag säga, att jag förlåter allt hvad menniskorna gjort mig, jag önskade skiljas hädan med frid. En har jag haft kär öfver allt på jorden, men han är långt borta i fjärran land och har kanske redan glömt sin Kerstin . . .»

»Sådant snack, jungfru Kerstin, var väl knappt värdt att kalla mig och er far att afhöra», sade härvid herr Gerhard, medan hans kalla, dystra ögon nästan föraktfullt öfverforo den bleka flickan.

»Tala ej så strängt, herr Gerhard», återtog hon, »fast kanske I har skäl därtill, ty jag handlade orätt, då jag sade ja till ert frieri, och hade jag ej hoppats så snart på förlossning, så hade det aldrig skett.»

I detsamma hördes ljudet af hästhofvar på vägen upp till gården, och hundarne började skälla, så att de båda männen sågo förvånade på hvarandra. Dörren öppnades kort därefter, och en af gårdspigorna vinkade åt herr Gerhard att komma ut.

Fadern satt fortfarande vid sin dotters säng.

»Ser I, far», sade hon, sedan de blifvit ensamma, »jag har nog sett, huru herr Gerhard förmår allt hvad han vill öfver er, men tag er till vara, det är icke en redlig man, han för er på fall . . . och till sist, lofva mig, när Sven kommer hem, att I ger honom ett godt ord från Kerstin.»

Dessa ord gjorde ett intryck på fadern, sådant som han knappast ville medgifva för sig själf. Han

tryckte sakta hennes hand, såg med sin mildaste blick på henne och mumlade något inom det yfviga skägget, men det kunde ej förnimmas.

Följande dagen kom mäster Petrus till Svanaholm. Hans stränga ansikte såg gladare ut än vanligt, och han samtalade länge med Kerstin. När han lämnade henne, sade han till Erik fogde, som mötte honom:

»Var tröst, Erik fogde, Herren är skonsam mot er. Kerstin skall blifva bättre. De båda herrarne, som kommo i går, föra läkedom med sig.»

»Känner ni dem, mäster Petrus?»

»Ja, jag känner dem, och ni skall också lära känna dem. Den gamle herrn är en skicklig läkare, han skall bota flickan.»

Och redan samma dag kom den gamle läkaren till Kerstin. Det var ett mildt, vänligt gubbansikte, och åsynen af den sjuka tycktes göra ett särdeles godt intryck på honom.

Dagen därpå medföljde hans unga medhjälpare som tolk. Det var en yngling med ett jungfruansikte. Det var en page hos Carl X, och han skulle nu jämte den italienske läkaren resa ned till kungen i Polen. Anselmo — så hette pagen — stannade liksom slagen af beundran, när hans ögon fingo se den bleka flickan, som låg där nästan i en förklarad skönhet. Han tog hastigt ett par steg till sidan, att han ej skulle märkas af henne, men

här tryckte han häftigt handen mot sitt hjärta, och stora tårar pärlade utför hans fina kinder.

Den gamle mannen gick fram mot fönstret för att bättre kunna läsa i en stor bok, som han höll

under armen, och under tiden intog pagen hans plats vid sängen.

»Kerstin», började denne och lade med ömhet sin hand på hennes, »ni älskar och är eller tror er vara bedragen, är det icke så?»

Kerstin såg frågande på den talande utan att svara.

»Men om du får veta», fortsatte ynglingen, »att den du har kär icke lefver för någon annan än dig, skall du ej bli frisk igen, skall du ej åter kunna älska och lyckliggöra?»

»Hvem är ni, som talar så till mig?»

Pagen lutade sig till henne och hviskade:

»Jag kommer med bud från Sven!»

Dessa ord gjorde ett obeskrifligt intryck på den sjuka. Hon brast i gråt, och nästan med qvinligt mjuka rörelser lade pagen ned hennes hufvud på bädden.

»I morgon kommer jag igen, och då skall du få veta mera!»

Och morgonen kom och läkaren, och den unge pagen satt åter hos Kerstin. Vi behöfva ej uppehålla oss vid följderna af detta oväntade främmande på Svanaholm. Kerstin började tillfriskna, Erik fogde blef mera förbehållsam, än han brukat vara mot herr Gerhard, och denne . . .

Hans dagar på Svanaholm blefvo snart räknade. Ett besök af baron Georg Fleetwood, som kom liksom en blixt under klar himmel, medförde en redovisning af räkenskaperna, till följd hvaraf den stolte herr Gerhard helt plötsligt afskedades ur tjensten.

Nu fick Erik fogde ögonen öppna, och han sade en dag till Kerstin:

»Kersti, flicka, nu må i Guds namn Sven komma, när han vill!»

Efter några månader kom också Sven, men han kom ej som Sven bondes son, fattig och föraktad, han kom såsom en man, på hvilken hela det lärda Sverige kastade förhoppningsfulla blickar.

Och där blef bröllop på Svanaholm, och i Åhs gamla kyrka vigdes Sven Ausenius och Kerstin Eriksdotter. Det var en glädjedag för kyrkoherden, den stränge mäster Petrus.

Om qvällen, när bröllopsgästerna försvunnit på loft och gästrum, sade Kerstin till Sven:

»Vet du, Sven, jag har länge tänkt, och i dag, när vi stodo inför altaret, kom den tanken ännu klarare för mig än någonsin. Den där italienske läkaren och pagen ...»

»Läkaren och pagen, hvad mera ...?»

»Jo, tänk om det var, men jag är så barnslig, tänk om det var hertiginnan och pater Giacomo, som du talat om så mycket; ett vackrare gubbhufvud får man aldrig se, och pagen ... hade han haft qvinnokläder, hade jag bestämdt sagt, att det varit den fagraste qvinna.»

»De må nu vara hvilka som hälst, så har jag dem att tacka för min lycka, och Gud välsigne dem! Hertiginnan, säger du, och pater Giacomo ... om det skulle vara möjligt! ... Men se, hvad är det!»

På bordet mellan fönstren låg ett bref till Sven, som kommit under dagens lopp, och som mäster Petrus lagt där till öfverraskning. Sven tog det och bröt omslaget.

»Kerstin», sade han, »det är från pater Giacomo . . . Ah!»

Hans anletsdrag mörknade, under det han läste brefvet, och en djup sorg stod att läsa i hans ögon.

»Kerstin, hertiginnan är död . . . hon helsar dig, och ber dig icke glömma hvad ni talte om, när hon var hos dig under din sjukdom. — Så mycken kärlek, och så trogen! . . .»

Kerstin såg mot himlen och stora tårar fyllde hennes ögon, medan läpparne hviskade en stilla bön.

»Kanke», sade hon sedan, och såg blygt upp emot Sven, »kanske hade hon gjort dig lyckligare än Kerstin kan göra; hvarför fick jag då ej dö! Äfven jag ville offra mig för din lycka och jag kunde åstadkomma det offret.»

En kyss gjorde slut på talet, men både Sven och Kerstin tänkte med värma på den främmande furstinnan, som så kunnat offra sig själf.

Det dröjde ej länge, förr än Sven blef lektor vid Vexiö gymnasium, och ytterligare några år därefter finna vi honom som kyrkoherde i Torpa, en liten församling i Halland, norr om Torpa.

Här lefde han omtyckt och bemärkt af både låga och höga, till och med af själfve konungen, Carl XI, som gästade hans hus och för de tjenster, han visade honom under kriget 1675, gaf honom skattfrihet så länge han lefde.

Dock var han icke ensam om den äran att högre älska fosterjorden och det brödstycke, om ock ringa, som den kunde bjuda, än det främmande landet med alla dess förmåner, alla dess rikedomar och njutningar.

Hans dotter Margareta Birgitta blef gift med prosten Dalin och moder till Johan Olof Dalin, hvilken som gosse vistades mycket på Torpa hos morföräldrarne.

